

BÁLINT LÁSZLÓ

BISZKU ÉS BENKEI
ÁLLAMBIZTONSÁGI HÁLÓZATI PARANCSAI

MAGYARÁZATOK ÉS ÉRTELMEZÉSEK
(HÁLÓZATON KÍVÜLI KAPCSOLATOK)

1958-1990

© BÁLINT LÁSZLÓ
2018

ISBN: 978-615-00-1424-1

Készült a százhalombattai EFO Nyomdában
Felelős vezető: Fonyódi Ottó
www.efonyomda.hu

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék	5
Bevezetés	7
33/1958 számú belügyminiszteri parancs	11
005/1972 számú belügyminiszteri parancs	71
A hálózaton kívüli kapcsolatok	147

BEVEZETÉS

Két évvel ezelőtt – 2016 nyarán – jelent meg *A 6-os kardon* című könyvem, amely meglehetősen vegyes fogadtatásban részesült. Azok, akiknek szántam, az államvédelmi és állambiztonsági ismeretekkel kevésbé rendelkező, de a téma iránt érdeklődő olvasók örömmel fogadták, és többek visszajelzése szerint hazai alaplúnak tekintették. Különösen az úgynevezett „ügynök ügyek” megértésében volt segítségükre. A rendszerváltozás óta kialakult, s mostanra már sztárolt államvédelmi-állambiztonsági szakértői gárda – köztük az elkötelezetten s nem is leplezetten politikai indítékok által ösztökélt „ügynök-vadászok” is – fanyalogtak a megjelenése miatt, volt, aki hiteltelennek tartotta néhány részletét, de voltak többen, akik elhallgatták, mintha meg se jelent volna.

Egy évvel később – 2017 őszén – újabb könyvem jelent meg, *A hálózati nyilvánosság szereplői* című, amelyben ismét az ügynökről volt szó, szegediekről és Csongrád megyiekről, immár a valóságos nevükön nevezve őket. Az érdeklődés természetesen jóval meghaladta az előbbi és ugyanakkor a futtatott szakértők némasága is. Pedig ilyen terjedelmű, tartalmú és főleg semleges megközelítésű összeállítást tudomásom szerint az egykori állambiztonsági hálózatról még senki sem adott az olvasók kezébe. A visszajelzésekből azt a következtetést vontam le, hogy lenne igény, még ha korlátozott körben is, annak a megismerésére, hogy miként volt szabályozva az állambiztonsági időkben a mostanra már sokszor vitatott hálózati munka. Eleinte úgy gondoltam, hogy ennek kielégítése érdekében nem kellett volna mást tenni, mint összeszerkeszteni egy kis kötetben azt a két belügyminiszter – Biszku Béla és Benkei András – által aláírt/kiadott parancsot, amelyek 1958 és 1990 között az állambiztonsági hálózati munkát szabályozták. Évtizedek múltával ismét végig olvasva a parancsokat rájöttem, hogy ez bizony így nem lenne helyes és elégséges, ezekhez bőséges magyarázatokra, értékelésekre van szükség a megérthetőség érdekében.

Ezért vállalkoztam arra, hogy a szerkesztés mellett megírom a saját tapasztalataimon, ismereteimen alapuló észrevételeimet, a szükséges magyarázatokat, a két említett belügyminiszteri parancssal kapcsolatban. A több mint negyedszázados állambiztonsági kémelhárító operatív tiszti múltam és az idei tavaszon 25 éves, a témához szorosan kapcsolódó, kutatói munkásságom talán feljogosít erre. Jövőre lesz 50 éve, hogy a titkosszolgálati munkának ezzel az igen fontos területével, a hálózati munkával, foglalkozni kezdtem és közeleg az idő, amikor ezt majd befejezni kényszerülök. Főlöské szűkíteni, az évek, az évtizedek átrohantak felettünk. Ma már egyre kevesebben vagyunk, s néhány év múlva még kevesebben leszünk – vagy lesznek -, akik az állambiztonsági hálózati munkával foglalkoztunk, főleg abban az időben, amikor azt még Biszku parancsa szabályozta. Mostanára már a titkosszolgálatok aktív állományában is bizonyára kevesen maradtak, akik ismerték, vagy emlékeznek még Benkei parancsára, már csak azért is, mert akik az 1980-as évek közepe táján kezdték az állambiztonsági munkát, a közelgő, majd bekövetkező rendszerváltozás miatt már belekóstolni sem nagyon tudtak annak lényegébe. Talán

elérkezett az ideje annak, hogy ezek a parancsok bőségesen magyarázva, értelmezve és néhol egy-két konkrét példával színesítve, eljuthassanak az olvasókhoz.

Mivel a parancsokban – főleg az utóbbiban, az 1972-ben kiadottban – többször szóba kerültek az állambiztonsági szolgálat hálózaton kívüli kapcsolatai, vagyis azok a teljesen önkéntes, a szocialista hazafiasság alapján együttműködők, akikre a felderítő, feldolgozó, megfigyelő munka során mindig számítani lehetett, a kötet végén egy tanulmányban vállalkoztam ezek bemutatására, tevékenységük értékelésére is. Tettem ezt is részben a saját szakmai tapasztalatomra, részben a kutatói munkásságomra alapozva. Ennek a segítői, közreműködő körnek a mostani, utólagosan megállapítható felelőssége vetekszik a hálózatéval. Mivel azonban a nyomukat megtalálni csak véletlenszerűen lehet, a rendszerváltás óta egyre mocskosabbá, aljasabbá és alattomosabbá váló belpolitikai csatározások során a „balhét” a hálózattal – az „ügynökökkel” – tudták és akarták is csak elvitetni. Az egyéb külső állambiztonsági közreműködőkről a hálózatéval majdnem megegyező létszámú érintettség miatt a politikai hatalom mindenkor gyakori gondosan hallgattak. Nem véletlenül!

Végül következze a szerző egyfajta „önvallomása”, melyre azért lehet szükség, hogy az olvasó tisztában legyen azzal, kinck a papírra vetett gondolatait olvassa a parancsok bekezdései közé illesztve, még ha dőlt betűvel is szedve, a kettő elválaszthatósága érdekében. A szövegben a nagyobb betűvel szedett részek a belügyminiszteri parancsok hiteles, szó szerinti változatai, a hibákkal együtt! A rendszerváltozást követően az 1995-ös nyugállományba vonulásom után kb. egy évtizedig még én is szakértőként tevékenykedtem. Volt néhány igen jelentős ügy, amelyben elég sikeresen közreműködtem, de nem sorolom őket, ma már nincs jelentőségük. Közben lett kicsiny országunkban volt szakmának annyi szakértője, hogy elérkezett az ideje, amikor úgy határoztam, jobb, ha önként kizárom magam ebből a bizony eléggé „felhígult” körből. Meg is tettem ezt és az utóbbi időben, ha nagy ritkán kérdeznak, csak, mint alaposan megvénült, egykori kémelhárító nyilatkozom. Közben a szakmám gyakorlása során elért rendfokozatomat is igyekeztem a homályba tolni, s ezt sem véletlenül tettem, volt szolgálati helyem velem szemben tanúsított magatartása az oka.

A rendszerváltással is tarkított életünkben talán soha nem tapasztalt erkölcsi mélységekbe süllyedt országunk is és a bennünket körülvevő világ is. Keresztény Európáról, meg keresztény Magyarországról handabandáznak, mikor az legfeljebb a múlt, de semmiképpen sem a jelen. Állítom ezt hívő keresztényként, római katolikusként, ahol csak lehet egyházam szolgálójaként. Mostanában olvastam egy, hajdan híres francia színész nyilatkozatát napjainkról: *„Utálok ezt a kort, hányok tőle. ... Nincs többé tisztelet, nincs adott szó. Csak a pénz számít. ... Sajnálkozás nélkül hagyom majd itt a világot”*. Sokan egyetértünk az idős színésszel, különösen, ami a *„hányást”* illeti. Nem maradt más számunkra, mint a remény. Talán javulhat még a világ, s nem rohan a vesztébe, még ha mi megvénültek azt a jobb kort már meg sem érhetjük.

Addig azonban, mégis tennünk kell evilági dolgunkat. Bennünket még erre neveltek. Kinek ezt, kinek azt. Nekem az is a magamra kirótt feladatom, hogy leírjam és öröklül hagyjam az egyszer talán mégis észhez térő világnak azt az 50 éves tapasztalatot, amit a speciális munkaterületemen, részben a kommunista diktatúrában, részben az utána következő demokráciaként emlegetett ocsmány, lealjasult világban szereztem, ahol valóban *„csak a pénz számít”*. Hozzá tehetem ehhez, hogy a pénz megszerzését biztosító lehetőleg korlátlan, ellenőrizhetetlen politikai hatalom mindenáron való megszerzése és meg-

tartása. S közben már mindent ellep a gátlástalan hazudozás, a lopás, a nép hülyítése, a politikai ámokfutás mocska.

Ezzel a kesergő bevezetővel talán nem vettem el az olvasó kedvét, és ha érdekli a téma, kíváncsian nyitja majd ki ezt a könyvecskét és reményeim szerint megismeri valamennyire, hogy miként folyt a hálózati munka Kádár János két hírhedt belügyminisztere – Biszku és Benkei – által engedélyezett parancsok alapján.

Bálint László

33/1958 számú BM parancs

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
BELÜGYMINISZTERIUMA

Szigorúan titkos!
Különösen fontos!

10-21/33/1958

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
BELÜGYMINISZTERÉNEK
33. számú PARANCSA
Budapest, 1958. december 5.

1956. október 8.-án a 94. számú Belügyminiszteri Parancs mellékleteként kiadásra került „Az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelvei”. Az eltelt idő tapasztalatai alapján megállapítható, hogy az alapelvek betartásával, az ügynökséggel való munkában érték el eredményeket a szocialista törvényesség megszilárdításában, az ellenség elleni harcban.

Ugyanakkor megállapítható az is, hogy több helyen az alapelveket nem tartották be és törvénysértéseket követtek el. Több esetben az ügynökséget nem az alapelvekben meghatározott céllal és módon szervezték be, használták fel.

A Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztály szerveinek ügynökséggel való munkájában a törvényesség megszilárdítása, az ügynökség célszerű beszerzése és felhasználása, az elmúlt időben az operatív munkában szerzett jó tapasztalatok általánosítása és gyakorlatban való felhasználása szükségessé tette az 1956. október 8.-án kiadott alapelvek bizonyos kiegészítését, módosítását.

A módosított „Az állambiztonsági szervek ügynöki munkájának alapelvei” című okmányt kiadom. Az alapelvek elsajátítása és gyakorlatban való alkalmazása érdekében

megparancsolom:

- (1) A BM Politikai Nyomozó Főosztály központi és megyei (budapesti) osztályok vezetői tegyék oktatás tárgyává a módosított szabályzatot és biztosítsák, hogy az operatív állomány munkáját ennek alapján végezze.
- (2) A Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya az alapelvek helyes ismertetésére, helyes értelmezésére és megmagyarázására dolgozzon ki előadásokat.

- (3) Az előadásokkal egybekötve meg kell szervezni az operatív alapelvek feldolgozását, hogy az operatív állomány azt helyesen értelmezze és munkájában alkalmazza.

Jelen parancsokkal az 1956. október 8-án kiadott „Az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelvei” című okmányt és a 94. számú belügyminiszteri parancsot hatályon kívül helyezem és bevonom.

Biszkú Béla sk.
belügyminiszter

A 33/1958 számú belügyminiszteri parancs egy dátummal kezdődik: „1956. október 8.” Ekkor került újra szabályozásra a 94. számú belügyminiszteri parancsban „az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelvei”. Ennek kapcsán két másik dátum is figyelmet érdemel. Az egyik 1953, amikor az akkori – úgynevezett „első” – Nagy Imre kormány megszüntette az addig teljesen önálló Államvédelmi Hatóságot és az államvédelmi munkával foglalkozó szolgálatot ismét a Belügyminisztérium szervei közé integrálta. Viszonylag hosszú idő, kb. 3 év telt el, mire a strukturális változtatást némi működési szabályozás is követte, elsősorban a parancs, az elmélet, de nem a gyakorlat szintjén. A fenti szövegből is egyértelműen kitűnik, hogy a gyakorlati államvédelmi operatív munkában a parancs ellenére „több helyen az alapelveket nem tartották be és törvénysértéseket követtek el, ... az ügynökséget nem az alapelvekben meghatározott céllal és módon szervezték be, használták fel.”

A helyzet változatlanságára, a brutalitásnak a hálózati munkában való további jelenlétére – főleg az 1956-os forradalmat követő megtorlás során – jól rávilágít a makói „Lovászi János” fedőnevű hálózati személy esete, aki 1959. augusztus 19.-én azért tagadta meg az együttműködést, miután „a találkozókra nem járt, feladatát nem hajtotta végre”, mert az 1957-es beszervezésekor „az együttműködést tetteles bántalmazás hatására vállalta”. (Forrás: ÁBTL 1.11.10) A tettelegesség, a bántalmazás, a kínzások mindennaposak voltak az államvédelmi gyakorlatban. Ebből a hálózati munka sem maradhatott ki. Ha a szóbeli meggyőzés nem vezetett eredményre egy-egy beszervezés során, következhetett a tetteles meggyőzés, többnyire sikerrel. Nem véletlenül volt a minden napok államvédelmi, de még sokáig állambiztonsági szóhasználatában – az írásbeliség kivételével – a beszervezés kifejezés szinonimája a „beütés”.

A másik dátum 1956. október 28.-a, amikor – az akkori „második” – Nagy Imre kormány, a forradalmi tömegnyomásnak kényszerűen engedve, jogutód nélkül megszüntette az államvédelmi szolgálatot. Továbbra sem hagyható figyelmen kívül a már említett 94. számú belügyminiszteri parancs pontos dátuma, az 1956. október 8.-a. Ekkor már lezajlott – október 6.-án – Rajk és társai újratemetése, sőt ugyanazon a napon

fővárosi egyetemisták már tüntető felvonulást is tartottak. 1956. október 16.-án Szegeden megalakult a forradalmi követeléseket is megfogalmazó Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége (MEFESZ), amely néhány nap alatt aktivizálta valamennyi egyetemi és főiskolai város tanulóifjúságát, majd 1956. október 23.-án a budapesti egyetemisták felvonulásával és a hozzájuk csatlakozók sokaságával kirobbant a forradalom. A forradalom győzelme és az államvédelmi szolgálat megszüntetése következtében az említett parancs mindössze 20 napig volt érvényben, és abból a gyakorlatban szinte nem valósult meg semmi.

A forradalom alatt megszüntetett államvédelmi szolgálat operatív állományának tagjai a szovjet beavatkozás, a forradalom leverése után, akkor még teljesen illegálisan, a fővárosban is és vidéken is, minden különösebb központi felhívás vagy irányítás nélkül nekiláttak a forradalom alatt kényszerűen megszüntetett operatív munkájuk, legfőképpen a hálózati tevékenység folytatásához. Ez elsősorban abból állt, hogy a forradalmi napok alatt „leszakadt” hálózati személyeiket megpróbálták „felszedni”, velük a kapcsolatot megteremteni, felújítani, ami elé azonban több akadály is gördült. Egyrészt nagyon sok, főleg korábban eredményesen dolgozó hálózati személy, már a forradalom győzelme után, korábbi tevékenységének kiderülése veszélyétől félve külföldre távozott, míg mások nem voltak hajlandók folytatni a korábbi ügynöki vagy informátori tevékenységüket. Ezért, bármennyire furcsa, ezek az illegálisan és öntevékenyen, s mi több, szervezeti háttér nélkül munkálkodó volt államvédelmi operatív tisztek 1956 november második felében és december elején már beszervezéseket is végrehajtottak. Kihangsúlyozandó, hogy ezt úgy és akkor tették, amikor még nem volt mögöttük szervezet, amelynek a hálózati nyilvántartásába a beszervezettek bekerülhettek volna. Erre csak később, utólagosan, visszamenőleges, vagy hamis dátumozás alkalmazásával került sor.

Jogosan kérdezhető, hogy ez az illegálisan végzett hálózati munka milyen elvek alapján folyt. A válasz kézenfekvő: az egykori államvédelmi operatív munka hálózati elveinek és gyakorlatának megfelelően. Egyáltalán nem voltak tehát véletlenek a fentiekben is említett újabb „törvénysértések”, amelyek elkövetése lényegében jellemző volt az egész megtorlás időszakára, hiszen az újabb szabályozásra csak 1958. december 5.-én, a 33/1958 számú belügyminiszteri parancs által került sor. Ez pedig, mint a parancsban is olvasható, az 1956. október 8.-i 94. számú belügyminiszteri parancs kiegészített, módosított változata volt.

Az 1956 után létrejött magyar titkosszolgálat a BM Politikai Nyomozó Főosztály nevet viselte, szervezési száma pedig BM II. Főosztály volt. 1962. második felében történt egy átszervezés, amikor a szervezési szám BM III. Főcsoportfőnökségre változott, de továbbra is politikai nyomozó tevékenységről beszéltek, a megyei és budapesti osztályok

neve Politikai Osztály volt, de néha már előfordult főleg írásban, mint a jelen parancsban is az „állambiztonsági szerv”, vagy az „állambiztonsági munka” kifejezés. A szervezet hivatalos neve véglegesen 1971. július 1.-vel lett BM Állambiztonsági Szerv, a szervezési szám azonban maradt BM III. Főcsoportfőnökség.

BELÜGYMINISZTERIUM

Szigorúan titkos!
Különösen fontos!

Jóváhagyom:

BISZKU BÉLA

A Magyar Népköztársaság Belügyminisztere
Budapest, 1958. december 8.

A BELÜGYMINISZTERIUM ÁLLAMBIZTONSÁGI SZERVE ÜGYNÖKI MUNKÁJÁNAK ALAPELVEI

A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma állambiztonsági szerve munkáját az MSZMP Központi Vezetősége és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány irányításával végzi. A BM állambiztonsági szerve munkájának alapját a párthoz, a kormányhoz, a házához, a dolgozó néphez való hűség képezi.

A BM állambiztonsági szerve a népi állam, a Magyar Népköztársaság védelmi szerve, az osztályharcban a munkásosztály fegyvere. Fontos szerepet tölt be a munkásosztály államának védelmében, mert a népi demokratikus rendszer ellen szervezkedő, aknamunkát folytató ellenség felderítésével és ártalmatlanná tételével van megbízva.

Az 1990-es rendszerváltozásig a Magyar Népköztársaságban, a mindennapi élet szinte minden területén a „pártirányítás”, vagy a „párt vezető szerepe” érvényesült. A „párt” alatt természetesen a mindenkori kommunista párt értendő. Így volt ez a titkosszolgálatok esetében is, kezdetben a Politikai Rendészeti Osztályon (PRO), majd az Államvédelmi Osztályon (ÁVO), később az Államvédelmi Hatóságnál (ÁVH), 1956 után a Politikai Nyomozó Főosztályon, legvégül pedig az Állam-

biztonsági Szervnél. Még a szinte látszólag mindenkitől független 1950 és 1953 közötti ÁVH sem volt ez alól kivétel, sőt, ez volt az a szervezet, amely kizárólag az MDP legfelső vezetésének, gyakorlatilag egyedül a főtitkárnak volt alárendelve. Nem sokat tévedünk, ha utólag az akkori „szeretett vezérünk” magánhadseregének tekintjük.

Az irányító, vezető és ellenőrző szerep részben úgy valósult meg, hogy az államvédelmi, majd állambiztonsági munkát szabályzó legfelsőbb vezetői, főként belügyminiszteri parancsok is párthatározatokon alapultak. Ezek közül a jelentőségét tekintve kiemelkedőnek nevezhető az MSZMP Politikai Bizottság 1969. novemberi határozata, amely még érintette ennek a parancsnak részben, az utána következőnek pedig teljesen, egészében 1990-ig a végrehajtását. Másrészt úgy valósult meg ez a pártbefolyás, hogy a legfelsőbb pártszervek határozatait a pártfegyelemből következően kötelező érvényűek voltak minden párttagra nézve, így a belügyminisztertől a III. főcsoportfőnökön és az összes köztes vezetőn át egészen a legutolsó operatív tisztig. Az államvédelmi, majd az állambiztonsági szolgálatnál pedig a teljes operatív állomány minden egyes tagja – néhány egészen fiatal és a párttagságra váró fiatal tiszt kivételével – egyben a kommunisták pártjának is a tagja volt. Megfordítva: nem lehetett sem az államvédelmi, sem az állambiztonsági operatív állomány tagja az, aki nem volt a kommunista párt tagja. Ha ezek közül valakit valamiért kizártak a pártból, az azt jelentette, hogy mennie kellett a szolgálattól is, még ha a belügyi munka más területén alkalmazásra kerülhetett, akkor is.

Az sem volt véletlen, hogy a parancsban a „munkásosztály államáról” esik szó, hiszen az 1990 előtti évtizedekben mindvégig azt hirdették, hogy a szocializmust építő társadalomban a munkásosztályé – egy időben a proletáriátusé – a vezető szerep. A „dolgozó nép” említése is tudatos, és egyben kirekesztő is. Ebbe a fogalomba ugyanis nem tartozott bele az, aki bár a nemzet része volt, de „osztályidegen”-nek vagy „osztályellenség”-nek tekintették. Az 1958-ban kiadott parancsban szó is van az „osztályharcról”, ami abban az időben, a kommunista diktatúra elnyomása és a szovjet katonai megszállás ellen felkelt nemzet forradalmának leverése után egyáltalán nem volt véletlen. Csakhogy ez a parancs 1972-ig volt hatályban és erre az időre már átalakult az ellenségkép – mert ellenségnek mindig lenni kellett! –, hiszen a volt forradalmárok, akik ugyan végig „ellenforradalmárok” maradtak, többnyire passzivitásba vonultak és a rendszer neveltjei közül kezdtek elégedetlenkedők felbukkanni, akik mégsem lehettek ellenségek és így lettek inkább ellenzékiek, de már nem osztálykülönbség alapján s ellenük nem is osztályharc folyt.

A Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek fő feladata

- (1) Időben felderíteni, megszakítani, leleplezni az imperialista, kapitalista országok hírszerző és elhárító, valamint egyéb ellenséges szerveinek hazánk ellen irányuló kém, terror, szabotázs, diverziós és egyéb kártevő, felforgató tevékenységét.
- (2) Időben felderíteni, megszakítani és leleplezni a hazánk területén működő belső reakciós erők ellenséges aknamunkáját, az illegális fegyveres szervezkedéseket, szabotázsokat, terrorcselekményeket, valamint az ellenforradalmi tevékenységet, propagandát kifejtőket. Megszervezni a népgazdaság, a fegyveres erők, a tudományos és kulturális élet védelmét az ellenséges behatolás ellen.

Az előző két pontba bele vannak sűrítve a külső ellenség és a belső ellenség elleni állambiztonsági harc legfontosabb feladatai, természetesen csak címszavakban, s egyben a hírszerzési, kémelhárítási, belső elhárítási és katonai elhárítási tevékenység legjellemzőbb irányai. Abban az időben még nem volt teljesen önálló terrorelhárító, vagy terrorfelderítő részleg, ez a feladat megoszlott az egyes szakterületek között. A későbbiekben az volt az alapelv, hogy a külső terrorral a kémelhárítás, a belső terrorral a belső elhárítás foglalkozott. Akkoriban még nem nagyon vált szét a terror és a diverzió, s mivel az utóbbi az ellenséges titkosszolgálatok kompetenciája volt, kézenfekvőnek tekintették, ha a velük szemben a kémelhárítás lép fel. Mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az 1962-es átszervezés a BM II. Főosztályon belül önálló osztályokon foglalkoztak az ipari szabotázselhárítással, a mezőgazdasági szabotázselhárítással, a közlekedésselhárítással, melyek a strukturális változtatás után többnyire kémelhárítási határkörbe lettek utalva.

A Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek fő eszköze az ügynökség

A Belügyminisztérium állambiztonsági szerve az előtte álló feladatok eredményes végrehajtása érdekében titkos operatív eszközöket alkalmaz. Az állambiztonsági szervek titkos operatív eszközei közül legfontosabb az ügynökség.

Ügynökség alatt a Belügyminisztérium állambiztonsági szerve részéről titkos együttműködésbe bevont olyan személyeket értünk, akiket felhasználunk az imperialista hírszerző szervek hazánk ellen irányuló ellenséges tevékenységének, valamint az országon belül élő belső reakciós erők, ellenséges elemek tevékenységének, aknamunkájának felderítésére, dokumentálására, ellenséges tevékenységük félbeszakítására, megakadályozására.

Ennek a fejezetnek a címe magában foglalja az ügynökség – későbbi kifejezéssel a hálózat – lényegét, azt, hogy ez a „fő eszköz”. Ez alatt az értendő, hogy valamennyi eddig kitalált és alkalmazott titkosszolgálati – operatív – eszköz közül az ügynökség, mint emberi tényező kizáró-

lagosan egyedül képes arra, hogy bármiféle ellenséges, vagy csak az ellenség által kifejtett cselekményre, magatartásra önállóan reagáljon. Az összes többi eszköz csak arra alkalmas, hogy az említett cselekményeket dokumentálja, rögzítse, vagy akár a további felhasználás céljából biztosítsa, de arra alkalmatlan, hogy ha kell, azonnal befolyásolja. Erre egyedül az ügynökség volt képes, jelenleg is az, és a jövőben is az lesz.

Hosszú, lassan évszázados gyakorlati tapasztalatok bizonyítják, hogy azok a titkosszolgálatok, amelyek akár csak időlegesen is, de háttérbe szorítják ezt az emberi tényezőt – a szervezetszerű titkos segítők összességét – előbb vagy utóbb lépéshátrányba kerülnek azokkal szemben, amelyek viszont használják, sőt elsődlegesnek tartják. Félrevezető lehet, hogy a legutóbbi évtizedekben szinte robbanásszerűen fejlődtek a felderítés technikai eszközei, amelyet a kiobbant világméretű lehallgatási és egyéb botrányok is bizonyítanak. Ez sokakat megtéveszthet. De gondolkunk csak arra, hogy a legjelentősebb titkosszolgálatok is csak rohangálnak legtöbb esetben az események után a terrorizmus – különösen a nemzetközi terrorizmus – elleni harc konspiratív frontjain. Ennek oka elsősorban az, hogy hiányzik a terrororganizáció központjaiba és alközpontjaiba beépített emberi tényező, amely a leghatékonyabb eszköz lehetne a súlyos áldozatokat követelő cselekmények megelőzése terén. Mint aki évtizedeken át végeztem hálózati beszerző, foglalkoztató munkát, állíthatom, hogy ez a legkomplikáltabb, legnehezebb, legtöbb buktatót magában rejtő titkosszolgálati tevékenység. Embert próbáló feladat, amelynek végzésére nem feltétlenül alkalmas mindenki. Ezért választják előszeretettel a könnyebb utat. Csakhogy a könnyebb út nem mindig a célravezetőbb út is.

Az ügynökség funkciója, feladata és felhasználása alapján az alábbiak szerint osztályozzuk:

- Ügynök
- Informátor
- Rezidens
- „K” és „T”-lakás tulajdonos

Ezzel az osztályozással kapcsolatban elsősorban azt érdemes megjegyezni, hogy a hálózati funkcion, a teljesítendő feladat milyenségén és az eszköz – az ügynökség – felhasználásán és felhasználhatóságán alapszik. Igen fontos ezt jól megjegyezni, mert a következő, több mint egy évtizeddel későbbi szabályozásnak – a 005/1972 számú belügyminiszteri parancsnak – éppen ez az osztályozása, (ott már minősítése!) jelent majd igen lényeges, s az egész hálózati munkát befolyásoló változást.

I. Ügynök

A Belügyminisztérium állambiztonsági szervei részéről titkos együttműködésbe bevont olyan személy, aki személyi tulajdonságai és hírszerző lehetőségei alapján alkalmas az ellenséges kör bizalmának megnyerésére, az imperialista ügynökség és népellenes elemek felderítésére, tevékenységük dokumentálására, megakadályozására!

Célszerű jól megjegyezni, hogy ez a definíció csupán az „alkalmasság”-ról tesz említést, mint követelményről és szó sincs benne sem az állambiztonsági szolgálathoz, sem a szocializmust építő társadalmi rendszerhez való viszonyról.

Az ügynököt az alábbi feladatok végrehajtására lehet felhasználni:

Ellenséges, kémkedést végző személyek, csoportok, szervezetek aknamunkájának felderítésére, ellenséges tevékenységük megelőzésére, megszakítására, bomlasztására és dokumentálására.

Az ellenséges személyek, vagy csoportok vezetőinek, tagjainak, azok kilétének megállapítására, az ellenséges szervezet felderítésére.

Terveik, konkrét ellenséges tevékenységük felderítésére.

Aknamunkájuk, módszereik, kapcsolattartásuk formáinak megállapítására.

Anyagi bázisuk, technikai felszerelésük, azok forrásainak felderítésére, azoknak a kontingenseknek megállapítására, amelyekre aknamunkájuk során támaszkodhatnak.

A fenti fő feladatokon kívül az ellenség tevékenységének felderítése érdekében egyéb feladatokra is felhasználható.

Az ügynöknek megfelelő személyi tulajdonságokkal és hírszerző lehetőségekkel kell rendelkeznie!

Különleges esetekben (terror, diverzió, hazaárulás), amikor az ügynöknek jelzésadásra nincs lehetősége, köteles megakadályozni az ellenséges bűncselekmény végrehajtását. Ez történhet a végrehajtásról való lebeszéléssel, és ha kell, élete árán is az eszközök megsemmisítésével, megrogálásával, eltüntetésével.

A végrehajtandó feladatok között van szó olyanról is, amelyet leggyakrabban, sőt talán kizárólagosan az emberi tényező bevonásával, alkalmazásával lehet kellő hatékonysággal végrehajtani. Ilyen pl. a „bomlasztás”, vagy a „köteles megakadályozni az ellenséges bűncselekmény végrehajtását”.

Az utóbbi feladatnál, illetve az utolsó bekezdésnél szükséges megállni egy pillanatra. Negyedszázadnál hosszabb aktív titkosszolgálati pályafutásom és az utána következő immár 25 éves kutatói tevékenységem során soha nem hallottam és nem is olvastam hiteles dokumen-

tumban arról, hogy korábban az ügynökség beszervezett tagja, vagy később hálózati személy akár terrorcselekményt, diverziós akciót, stb. öntevékenyen, személyesen és önállóan, akár az élete kockáztatásával is megakadályozott volna. De arról sem tudok, hogy valaha operatív tiszt beszerzés alkalmával előhozakodott volna ezzel a különleges és kockázatos feladattal, mint elvárással. Még háborús körülmények között is meglehetősen abszurd elvárás egy akár önkéntes külső segítővel szemben az ilyen veszélyes feladat meghatározása, hát még józanésszel olyantól elvárni, aki az együttműködést is csak valami presszió hatására vállalta. 1958-ban ezt a bekezdést ebből a miniszteri parancsból talán jobb lett volna már kihagyni.

Az ügynök fontosabb személyi tulajdonságai:

A BM állambiztonsági szerveihez való őszinteség, engedelmesség, fegyelmezetttség, bátorság, konspirációs és megfigyelőkészség, emlékezőtehetség, kezdeményezés és határozottság, könnyen tudjon új ismeretséget kötni, az állambiztonsági szervet érdeklő személyek bizalmát megnyerni.

A megfelelő személyi tulajdonságok fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Bizonyára nem véletlen, hogy a parancs ezek között elsőként említi az állambiztonsági szervekhez való őszinteséget. Ellenkező- és „elrettentő” – példaként egy megtörtént esetet ismertetek röviden.

Egy kellő tapasztalattal még nem rendelkező operatív tisztnek volt egy „Pesti” fedőnevű ügynöke. Munkahelye egy olyan fővárosi gyár volt, amelyet az állambiztonsági szerv a részbeni hadiipari profilja miatt biztosított, az elhárító munka felelőse – a „belügyi összekötő” – a fiatal tiszt volt. A szerelőként dolgozó ügynök egy alkalommal a csoportvezetőjéről olyan írásbeli jelentést adott, hogy az hozzájut hadiipari adatokhoz is, van egy francia kapcsolata, akinek minden bizonnyal ezeket továbbadja, amiért kellő anyagi ellenszolgáltatást kap, mert hiszen az átlagot meghaladó, a fizetésével arányban nem álló színvonalon él. Kémkedés alapgyanúval kezdetét vette az előzetes ellenőrzés. Néhány hét múlva a „belügyi összekötő”-nek átadott a gyár vezérigazgatója – mint az állambiztonsági szerv hivatalos kapcsolata – egy részére érkezett névtelen bejelentést, amely szerint a csoportvezető a gyárban hadiipari titkok után kémkedik. Az ügyet – meggondolatlanul – azonnal a legfelsőbb kémelhárítási vezetésig jelentették. Újabb néhány hét eltelté után az egyik budapesti kerületi rendőrkapitányságtól az állambiztonsági szolgálathoz érkezett egy névtelen feljelentés, ugyancsak az immár célszemély csoportvezető ellen, mely szerint az illető nagy mennyiségű valutával rendelkezik, amelyet a francia kapcsolatától a kémkedés ellentételezéseként kapott. Úgy ítélték meg, hogy a három oldalról megátmogatót alapinformáció bőségesen elegendő ahhoz, hogy mint megátmogott kémügyben mélységi operatív feldolgozó munka induljon.

Adódott azonban egy kis akadály. A feldolgozó csoport vezetője közölte, hogy nem veszi át az ügyet, mert az bizony csak egyoldalú információ alapul és nem ellenőrzött. Nagy volt a felhorkanás. Erre a feldolgozó csoportvezető bebizonyította, hogy bizony neki van igaza, mert az említett három dokumentumot – az ügynöki jelentést, a vezérigazgatónak küldött bejelentést és a rendőr-kapitánysághoz eljuttatott feljelentést is – egyazon személy, „Pesti” fedőnevű ügynök írta. Mivel azonban a kémelhárítás központja már tudott a készülő kémügyről, a helyi vezetés nem tehetett mást, parancsba adta a feldolgozó csoport vezetőjének a munka megkezdését. Márpedig az már régóta tudott dolog, hogy a paranccsal csak egyet lehet tenni, végrehajtani. A munkát megkezdtek, de a feldolgozás vezetője ragaszkodott ahhoz, hogy a fiatal tiszt „Pesti” fedőnevű ügynökét továbbra is foglalkoztassa az ügyben. Az pedig adott is további, de akkor már semmitmondó s nem előre vivő jelentéseket. Egyszer aztán mégis megemberelte magát és „durrantott egy nagyot”. A célszemély csoportvezetőt egy jelentésében összeboronálta egy ideiglenesen velük dolgozó német szerelővel, akire rásütötte, hogy az bizony kémgyanús. Történt a jelentés szerint, hogy egy televíziós átjátszó átlomlás tornyának tetején ketten dolgoztak, „Pesti” ügynök és a német szerelő. Valahonnan katonai repülők bukkantak elő és a környéken repkedtek. A német szerelő megkérdezte az ügynököt, hogy orosz vagy magyar repülők azok ott a légtérben, hol van a bázisuk, a repülőtérük, ott milyen típusú és hány repülőgép található még, mennyi az ottani katonaság létszáma és van-e a közelükben valami olyan magaslat, ahonnan rá lehetne látni a bázisra.

Boldogan lobogtatta az ifjú tiszt a kissé hitelét veszített ügynöke újabb remekbeszabott jelentését. Öröme azonban nem tartott sokáig. Megint az akadékoskodó feldolgozó csoportvezető kezdett el okoskodni. Megkérdezte például, hogy a német szerelő tud-e magyarul? Nem tudott. Hát a „Pesti” fedőnevű ügynök milyen idegen nyelven beszél? Semmilyen nyelven a magyaron kívül. Akkor meg miként beszélgettek ezek ketten ott a torony tetején? Bizony sehogy sem beszélgettek, mert a „Pesti” fedőnevű ügynök ismét kitalálta az egész történetet. Bebizonyosodott, hogy „Pesti” fedőnevű ügynök nem őszinte, inkább egy notórius hazudozó!

Az ilyen és hasonló példák sokaságát lehetne említeni. A zsákutcába jutott kémgyanús és egyéb ügyek jelentős részénél a hamis, vagy túlértékelt alapinformációknak volt köszönhető, a teljesen felesleges operatív feldolgozó munka. Az ilyen hamis alapinformációknak pedig nem kis része a hazudozó, nem őszinte ügynököktől származott. Az 1958-ban beszervezett „Kovács Bertalan” fedőnevű ügynökről is megállapították egy idő elteltével, hogy „jelentései összeállításánál sok tekintetben kétségre vonható, hogy őszinte” (Forrás: ÁBTL O-12202/8)

Másik említésre méltó tulajdonság a konspirációs készség. Az állambiztonsági operatív munka szinte minden fázisának legveszedelmesebb

ellensége a dekonspiráció. Kiemelten fontos ez az ügynöki munka esetében. Az ügynökség együttműködésének két legfontosabb eleme – mint látható volt a parancsból is – a „titkosság” és a „szervezettség”. Dekonspirációnál az egyik fontos elem – a „titkosság” – sérül, ami a további együttműködést lehetetlenné teszi. A legsúlyosabb eset az, amikor az ügynöki dekonspiráció a célszemély – az ellenőrzés, megfigyelés alatt álló személy – felé irányul. Példaként a korábban igen lelkesen és eredményesen dolgozó, sok-sok jelentést adó ügynök esete említhető. Egy dokumentum szerint „Széll Lajos” fedőnevű ügynök 1965-ben „megsértődött, nem járt találkozókra, sőt elment a célszemélyhez, akit figyelmeztetett, hogy figyelik.” (Forrás: ÁBTL 1.11.10.) Az 1949-ben beszervezett „Méz” fedőnevű ügynök például azonnal a beszervezése után dekonspirált. Ez a nagyon súlyos hiba azonban nem minden esetben a hálózati személynek volt felróható. Az 1954-ben beszervezett „Miklós Ferenc” fedőnevű ügynököt 1965-ben azért kellett a hálózathoz kizárni, mert dekonspirálódott „az operatív tiszt hibájából”. Sajnálatos esetek történtek 1956-ban, amikor a forradalom alatt több megyéből államvédelmi operatív tisztek Jugoszláviába menekültek a népharag elől. Ekkor a jugoszláv titkosszolgálatnak – az UDB-nek – több olyan korábbi ügynökük kilétét felfedték, akiket az 1950-es évek elején jugoszláv vonalon foglalkoztattak. Ilyen volt az 1952-ben beszervezett „Jenei Alfréd” fedőnevű ügynök, az 1956. márciusban beszervezett „Márvány József” fedőnevű ügynök, stb.

Elképzelhetetlen volt olyan ügynök, akinek nem volt jó az emlékező tehetsége. Neveket, eseményeket, időpontokat, történeteket, elhangzottakat jól meg kellett jegyezni, nem készíthetett jegyzeteket és emlékezetből hiteles jelentést kellett írnia.

Természetesen a személyi tulajdonságoknak mindig összhangban kellett lenni a betöltendő hálózati funkcióval. Pl. egy mozgásában korlátozott ember a legtöbb hálózati feladatra alkalmatlan volt, de azért még kiváló „T”-lakás tulajdonos lehetett.

Az ügynök hírszerző lehetőségei:

Azok a lehetőségek és tulajdonságok, amelyek segítségével végrehajtja az állambiztonsági szervtől kapott feladatokat (múltja, kapcsolatai, társadalmi helyzete, képzettsége, stb.). Az ügynök személyi tulajdonságát és hírszerző lehetőségét az operatív tiszt állandó neveléssel és vezetéssel fejlessze!

Az ügynököt képessége, tulajdonsága és felhasználása alapján az alábbiak szerint osztályozzuk:

- (1) **Belső ügynök:** akit rendszerint osztályidegen állományból, főleg ellenséges körből, vagy feldolgozandó csoportból szervezünk be. Az ügynök ellenséges körben, vagy az ellenséges személy mellett végez felderítő munkát. A belső ügynök beszervezéssel, vagy bevezetéssel töltheti be funkcióját.
- (2) **Utazó ügynök:** a Belügyminisztérium állambiztonsági szerve megbízásából állandó lakóhelyétől távol, az ellenséges kör tartózkodási helyén végzi felderítő feladatait. Feladatát a természetesen kialakult, vagy a mesterségesen megteremtett operatív helyzet segítségével utazások során oldja meg.
- (3) **Beszervező ügynök:** a Belügyminisztérium állambiztonsági szerve megbízásából beszerzésre alkalmas jelölteket kutat fel, azokat megközelíti, tanulmányozza, beszerzésre előkészíti és – amikor a konspiráció, vagy más körülmények ezt szükségessé teszik – a beszerzést végrehajtja. Az ilyen ügynököt rendszerint az országon túl alkalmazzuk.
- (4) **Összekötő ügynök:** a Belügyminisztérium állambiztonsági szerve megbízásából más ügynökökkel való összeköttetés megteremtésére, illetve kapcsolattartásra használható fel, mivel konspirációs, vagy egyéb okok miatt az ügynök és az állambiztonsági szerv között a személyes kapcsolattartásra lehetőség nincs. Egyes kivételes esetektől eltekintve önálló eligazításra joga nincs.
- (5) **Kutató, vagy felismerő ügynök:** a Belügyminisztérium állambiztonsági szerve megbízásából felkutatja, vagy felismeri az állambiztonsági szerveket érdeklő, ellenőrzés, vagy kutatás alatt álló személyeket.

Külön kategória a fogdaügynök: aki a Belügyminisztérium állambiztonsági szerve megbízásából a letartóztatásban levő és elítélt ellenséges személyek körében végez operatív felderítő munkát. Maga is büntetését tölti, vagy ügyében a vizsgálat már befejeződött, saját és társainak bűnös cselekményét őszintén feltárta, bűncselekményét beismerte és megbánta.

Ügynököknek beszervezhetők magyar és külföldi állampolgárok, ellenséges körhöz tartozók, szükség esetén becsületes hazafiak.

Különleges esetekben, ha az operatív érdek úgy kívánja, MSZMP tag is beszervezhető!

Amennyiben az MSZMP tagok beszervezése terhelő, vagy kompromittáló adatok alapján történik, a felmerült adatokról tájékoztatni kell a felsőbb pártszervek első titkárát (Budapesti Pártbizottság titkárait, megyei pártbizottságok I. titkárát, kerületi pártbizottságok I. titkárát, hadsereg pártbizottság titkárát). Közölni kell, hogy az állambiztonsági szerv operatív érdekből az illetőt felhasználja. A Központi Vezetőség hatáskörébe tartozó párttagokról a Politikai Nyomozó Főosztály vezetője, a többiekéről a központi és megyei politikai osztályvezetők adják meg a tájékoztatást.

A parancsban említett „belső ügynökök” kategóriába tartozott a beszervezett ügynökök és informátorok legnagyobb hányada. Ezeken és a fogdaügynökökön kívül az összes többi jelentősége elhanyagolható volt. Az „utazó ügynök” és az „kutató és felismerő ügynök” foglalkoztatására az 1956 utáni évtizedekben már alig-alig került sor. A „beszervező ügynök”-re és az „összekötő ügynök”-re főleg a hírszerzés és a határon túli elhárító tevékenység során esetenként szükség lehetett.

A „fogdaügynököknek” két csoportja volt. Az egyikbe azok tartoztak, akik a vizsgálati ügyekben az őrizetese és előzetes letartóztatásban levők között végeztek felderítő munkát. A másik csoport tagjai a már elítéltek, vagy közbiztonsági őrizetese (internáltak) között figyelték a fogvatartottakat és segítették a börtönelhárítás munkáját. A vizsgálati szakban levők között volt olyan ügynök, akinek magának is saját és valóságos ügye volt, de sikerült beszervezni és a többi őrizetesre, fogvatartottakra foglalkoztatni. Ezek voltak döntő többségben. Ezeken kívül azonban voltak olyan fogdaügynökök is, akik csak eljátszották az eljárás alatt állók szerepét, valójában szabad emberek voltak, de pénzért vállalkoztak erre a feladatra.

Még a pályám legelején részt vettem néhány találkozón, amelyet a kapcsolattartó tiszt egy ilyen fizetett fogdaügynökkel bonyolított le egy konspirált lakásban. Nyugdíjas korú férfi volt az illető, egyedül élt, senkije nem volt, valamikor ügyvédként dolgozott, de valami zavaros ügye miatt olyan hosszú időre eltöltötték az ügyvédi foglalkozástól, hogy már esélye sem volt arra, hogy ismét praktizáljon. Ezért, hogy nyugdíja mellé egy kis pénzt keressen beállt fizetett fogdaügynöknek. Időnként, ha szükség volt rá, két vagy három hétre, de ha kellett hosszabb időre is beköltözött a fogdába, valamilyen jól kitalált legendával, miszerint le van tartóztatva és büntetőeljárás folyik ellene. Ezalatt teljes ellátást kapott, semmire nem költött és igen eredményes felderítő munkát végzett. Olyan részletes, szakszerű és hiteles – többször operatív technikával ellenőrzött – jelentéseket láttam tőle, amilyeneket a szabadon levő ügynökeinktől soha, vagy csak igen kivételes esetben. Felderítő munkája végeztével élte a független és gondtalan emberek életét, s közben várta az újabb feladatot, az újabb beköltözést a fogdába, mint mondta az „újabb szerepet, az újabb fellépést”.

Ebben a fejezetben van szó az MSZMP tagok beszervezhetőségéről, melyről az 1990 utáni időkben elég sok vita zajlott. Ez a parancs egyértelműen fogalmaz: az „MSZMP tag is beszervezhető” volt, persze csak különleges esetekben, és ha az operatív – állambiztonsági – érdek úgy kívánta. Már pedig ha egy rátermett operatív tiszt be akart szervezni egy MSZMP tagot, képes volt különlegesként feltüntetni a helyzetet, meg úgy alakítani az operatív érdekeket, hogy ne lehessen semmi akadálya a beszervezésnek. Nem felejtendő, hogy az MSZMP tagok sem akkor, sem később nem tudtak arról, hogy az ő beszervezésük esetében

különféle feltételeknek kell fennállni. Sőt, úgy tudták, hogy nekik, mint párttagoknak fokozottabb mértékben segíteniük kellett az állambiztonsági munkát.

Ami pedig az MSZMP szerveinek tájékoztatását illeti a terhelő vagy kompromittáló alapon történő beszerzés esetén, hát ez egy olyan bekezdés volt, amelynek a parancsban benne kellett lennie, de amit senki nem vett komolyan. A konspiráció a titkosszolgálatok lételeme, különösen, ha beszerezett emberek biztonságáról van szó, ezért szinte elképzelhetetlen – talán néhány meggondolatlan esetet kivéve –, hogy ilyen tájékoztatásra minden elvárható esetben sor került volna

II. Informátor

A Belügyminisztérium állambiztonsági szerveivel titkos együttműködésbe bevont olyan személy, aki személyi tulajdonságainál és hírszerző lehetőségeinél fogva alkalmas arra, hogy ellenséges cselekményekkel gyanúsítható személyek, vagy csoportok tevékenységének külső tényei felderítésében és megfigyelésében részt vegyen és tájékoztassa azokról az állambiztonsági szervet, valamint az operatív feldolgozó munka részfeladatait végre hajtsa!

Az informátort úgy is jellemezték, hogy az ügynökökkel ellentétben csupán periférikus felderítési lehetőségekkel rendelkeznek és a személyi tulajdonságaik is csak erre teszik alkalmassá. Ez a vélekedés azonban csak az elmélet volt. A mindennapi hálózati operatív munka gyakorlatában általában a különbségtételnek nem nagyon volt jelentősége. Előfordult, hogy informátorok konkrét feldolgozás alatt álló ügyekben akár mélységi felderítést is végeztek nagyon is eredményesen. Sőt tették ezt nem ritkán több ügyben egymás után, kivételesen akár egyidőben. Ugyanakkor voltak olyan ügynökként beszervezettek, akik még az elméletben informátorok számára meghatározott feladatokat sem tudták teljesíteni, a valóságban meg sem feleltek az ügynökökkel szemben támasztott követelményeknek sem a személyi tulajdonságaik, sem a hírszerző lehetőségük tekintetében, mégis ügynöki minősítéssel – akoriban osztályozással – lettek beszervezve és nyilvántartva. Az ügynevezett átminősítés által lehetett volna az informátorból ügynököt, vagy fordítva az ügynökből informátort csinálni, de erre csak nagyon ritkán került sor, elsősorban azért, mert teljesen mindegy volt, hogy a szolgálat számára értékes információkat ki jelenti, ügynök, vagy informátor, egy-egy operatív akciót ki segít, informátor vagy ügynök.

Példaként említhetem az 1960-as évek második felében beszervezett egyik informátoromat, akit az 1970-es évek elején már konkrét bízalmas nyomozásban – később realizált kémügyben – foglalkoztattam sikeres bevezetés után. Jobban teljesített, mint az ügyben foglalkoztatott összes többi ügynök együttevén, pedig csak informátor volt. 1972-ben

az új hálózati szabályozás során át lett minősítve titkos megbízottá. Hamarosan a kémelhárító alosztály – de az is lehet, hogy az osztály – legeredményesebben dolgozó hálózati személye lett. Az 1980-as években már titkos munkatársként végezte a felderítő munkát, ügyekben is és általánosságban is, majd egy időben emellett rezidensi teendőket is ellátott, két titkos megbízott volt hozzá kapcsolva. Azon nagyon kevés hálózati személy közé tartozott, aki számos pénzjutalmazása mellett kellően konspirált körülmények között még kitüntetésben is részesült. Az 1990-es rendszerváltozáskor szűnt meg vele a kapcsolat és két évtizedes együttműködés alatt, köszönhetően a rendkívül kiterjedt s egyre csak bővülő külföldi kapcsolati körének 10 kötetnél is több M-dossziét töltöttek meg a jelentései. Pedig informatorként lett beszervezve és a foglalkoztatása is megkezdve.

Az informátort az alábbi fő feladatok végrehajtására lehet felhasználni:

Külső és belső ellenség bázisait képező kategóriák tanulmányozására, az ellenséges tevékenység folytatásával gyanúsított elemek felderítésére.

Objektumokban aknamunkát kifejtő, diverzió, terrorcselekmények, szabotázs elkövetésére készülő ellenséges személyek tevékenységének felderítésére, megakadályozására.

Rendkívüli esetek kivizsgálásánál felmerülő részfeladatok elvégzésére.

Államtitok védelemre.

Környezet tanulmányánál egyes személyekre vonatkozó adatok gyűjtésére.

Államellenes bűnözők felkutatása során.

Az informátor feladatát foglalkozása, érintkezési köre, személyes képességei és tehetsége figyelembevételével kell meghatározni!

Az informátort főleg megbízható, a népi demokratikus rendszerhez hű állampolgárok köréből szervezzük be. Szükség esetén MSZMP tag is beszervezhető. Beszervezhetők azonban olyan ellenséges kategóriákból származó személyek is, akik jelenleg ellenséges tevékenységet nem folytatnak, de múltbeli tevékenységük, vagy szociális helyzetük alkalmassá teszi őket az ellenség bizalmának élvezésére.

Informátornak tilos beszervezni: az MSZMP országos, megyei (budapesti), járási választott vezetőit, függetlenített munkatársait, a kormány tagjait, a KISZ országos, megyei függetlenített vezetőit, a szakszervezetek országos függetlenített vezetőit.

Ha figyelembe vesszük a korábban tárgyalt ügynöki feladatokat és az itt leírtakat, bizony oda kell figyelni a néhol meglevő, ám lényegében csak árnyalati különbségekre, azok észrevételére. Annyi mindenképpen megállapítható, hogy az informátorok foglalkoztatására elsősorban és elméletileg az ügynevezett szűrő-kutató munka területén

került sor, szemben az ügynökökkel, akiknek a mélységi felderítés, az egyszerű feldolgozó munkában való hatékony közreműködés lett volna a feladatuk. Ezt az utóbb említett tevékenységet egy időben úgy is emlegették, hogy „ügynöki bizalmas nyomozás”.

Talán éppen ennek a felszínesebb változatnak tulajdonítható, hogy ebbe a kategóriába döntő többségben voltak azok, akik „a népi demokratikus rendszerhez hű állampolgárok” voltak. Hangsúlyozni szükséges itt is, hogy mindez csak elmélet volt, mert a gyakorlatban az ügynöki és informatori szerepek igen sűrűn felcserélődtek, keveredtek.

Példa arra, hogy az MSZMP tagja legálisan informátor lehetett: 1959-ben az egyik egyetemen az MSZMP tagja volt beszervezésekor „Berényi” fedőnevű informátor, akinek a megbízhatóságát az is erősítette, hogy 1957-ben, a legnehezebb időkben, az egyetemi MSZMP egyik legelkesebb szervezője volt.

III. Rezidens

A rezidens a Belügyminisztérium állambiztonsági szervének titkos munkatársa, aki személyi tulajdonságainál és helyzeténél fogva alkalmas arra, hogy az operatív tiszt irányítása és ellenőrzése mellett az informátorok egy csoportját vezesse és nevelje. A rezidens az operatív tiszt segítője a hálózati munkában!

Rezidens politikailag szilárd, kellő élettapasztalattal rendelkező MSZMP tag, vagy hazafias érzésű pártunkívüli személy lehet, aki szakmai elfoglaltsága mellett, operatív felkészültségénél fogva képes a hozzá kapcsolt informátorok felderítő munkáját irányítani.

Nem lehet rezidensnek beszervezni: olyan személyt, akinek párt- és állami beosztásával ez a megbízás összeegyeztethetetlen (párttitkár, stb.)

A rezidens kiválasztásánál és az informátorok hozzákapcsolásánál figyelembe kell venni a szolgálati, hivatali alá- és fölérendeltségi viszonyt. A rezidens és a hozzákapcsolt informátorok rezidentúrát képeznek. A rezidentúra alkalmazásának szükségességét a kialakult operatív helyzet határozza meg. Például: az operatív tiszt olyan helyzetben van, hogy személyesen nem tud kapcsolatot tartani az ügynökökkel.

A rezidens definíciójában szereplő „titkos munkatárs” kifejezés megtevésztő lehet azok számára, akik már ismerik a későbbi, 1972 utáni hálózati minősítéseket és tudják, hogy akkor a legmagasabb szint a titkos munkatárs (Tmt.) volt. Ennek a két, egymástól évtizednyi távolságra levő fogalomnak nem volt semmi köze egymáshoz, már ami a tartalmat illeti. Itt tehát nem a későbbi értelemben vett Tmt.-ről volt szó.

A különböző elhárító területeken – pl. belső elhárítás, kémelhárítás, stb. – nem volt túl gyakori a rezidentúrák működtetése, illetve a rezidensek foglalkoztatása. Nem is nagyon volt célszerű, vagy az operatív tiszt túlzottan tehermentesítő, hiszen a rezidens munkáját mégis csak neki

kellett irányítani és ellenőrizni. Hazai bázison leggyakrabban akkor kapcsoltak rezidenshez egy-egy ügynököt, vagy még inkább informátort vagy informátorokat, amikor azok már szinte használhatatlanok voltak, de statisztikai vagy más okból a hálózatból kizárni még nem akarták őket. Ekkor történt leginkább a rezidenshez való kapcsolás – lényegében parkoló pályára helyezés –, hogy az operatív tiszt helyett az bajlódjon vele, de így mégis a létszámot tekintve a hálózat tagja maradt.

Az elvárások szerint a rezidensnek ugyanazokat a feladatokat kellett volna ellátni, mint egy kapcsolattartó operatív tisztnek. A szabályzatban szerepel is, hogy „operatív felkészültségénél fogva képes a hozzá kapcsolt informátorok felderítő munkáját irányítani”. Erre pedig egy civilből beszervezett rezidens, bármennyire volt „politikailag szilárd”, vagy „nagy élettapasztalattal rendelkező”, de akár „MSZMP tag”, netán „hazafias érzésű pártunkívüli”, képtelen volt. A magyar titkosszolgálatok 1945 és 1990 közötti történetét figyelembe véve egy nagyon fontos körülmény mellett sajnos nem mehetünk el szó nélkül. (Az 1990 utáni állapotokról már nem is beszélve!) A mindenkori teljes operatív tiszt állománynak még a fele sem érte el azt a kívánt szakmai szintet, hogy a hálózati munkát – beszervezést, foglalkoztatást, stb. – legalább elfogadható szinten végezze. Sajnálatos megállapítás ez, de igaz! Hány, de hány eset fordult elő, amikor a beszervezett hálózati személy vezetői találkozót kért és ekkor közölte: vagy lecseréljük az ostoba, műveletlen, viselkedni sem tudó és szakszerűtlen tartótisztjét, vagy kéri a kapcsolattartó megszakítását. Hány és hány olyan történetről hallottunk, amikor hálózati munkával foglalkozó operatív tisztnek olyan munkakört kerestek, ahol nem kellett sem ügynöknek, sem informátornak a közelébe se mennie, mert képtelen azok vezetésére, irányítására, a nevelésükről és ellenőrzésükről már nem is beszélve. Képzelnék bele ezek után kapcsolattartó feladatkörbe egy civilből beszervezett rezidens.

IV. „K” és „T” lakás tulajdonosok

Az állambiztonsági operatív szervek az ügynökséggel való biztonságos összeköttetés megszervezése, biztosítása érdekében „K” és „T” lakásokat létesítenek.

Konspirált lakás a belügyminisztérium állambiztonsági szerve tulajdonát képező, meghatározott fedés alatt működő, az ügynökség fogadására, vagy egyéb operatív akciók lefolytatására használható helyiség.

A lakás fedésére felhasználhatók az állambiztonsági szervek „T” állományú beosztottai, a gyakorlati munkában alaposan ellenőrzött hálózati személyek. A fedésre felhasznált személyeket ki kell oktatni a konspirációra, a lakás használatával kapcsolatos feladataikra.

A „konspirált lakással” kapcsolatosan a parancs sajnálatosan hibát vétett, mert ezeknek a lakásoknak a döntő többsége nem „tulajdonát

képezte" a Belügyminisztérium állambiztonsági szervének. A legtöbb konspirált lakás – „K”-lakás – az állam tulajdonában volt, ahogy akkoriban mondták tanácsi lakás, bérlemény volt. Ezt a lakást a BM Küllügyi Osztályon keresztül szigorúan konspirált körülmények között kiutalták, mint főbérletnek, egy fedőokmányokkal ellátott operatív tisztnak. Ez az operatív tiszt gondosan kidolgozott legendával biztosította a „K”-lakás konspirációs helyzetét és a lakásban idegenek – más operatív tisztek és az általuk fogadott hálózati személyek – biztonságos megjelenését. Akár nyílt állományú, akár „T” (titkos) állományú operatív tiszt legalizálta a „K”-lakást, ezek hálózati nyilvántartásba nem kerültek. Hálózati nyilvántartásba csak a „K”-lakás került a pontos cím megjelölésével. Ha valamelyik operatív szerv ezt a címet egy speciális kérdőjegyben a hálózati nyilvántartásban ellenőrizte, azt a választ kapta, hogy „szerepel”, vagyis a jelezett címen „K”-lakás – vagy „T”-lakás – található.

Néhány évvel ezelőtt az interneten közzétételre került egy kimutatás az 1990 előtti budapesti „K” és „T”-lakásokról. Közltek fényképet is arról a házról, amelyben a „K” vagy „T” lakás található volt. Azt már nem tudom, hogy ez a közzététel milyen célból és ki által történt, de az biztos, hogy a teljességet meg sem közelítette és egyébként is több hibát vétettek. A közzétett lakások közül többen jártam, volt, amelyikben egy évtizednél is tovább. Ilyen volt pl. az I. kerület Fazekas utca 4 számú házban levő „Fazekas” fedőnevű „K”-lakás (és nem T-lakás, miként közlik), amely az 1980-as évek első felében megszüntetésre került dekonspiráció miatt. A másik az I. kerület Gellért utca 2. számú házban volt, ez „T”-lakásként működött a házmesteri lakás egyik szobájában (melyet viszont szintén tévesen „K”-lakásként jeleznek). A harmadik a XIII. kerületi Balzac utca 32-ben volt, a „Rejtek” fedőnevű „K”-lakás, az 1980-as évek közepén még működött (ezt pedig szintén hibásan „T”-lakásként tüntették fel).

Nem hallgatható el az a sajnálatos körülmény, hogy bizony a „K”-lakások gyakran kerültek felhasználásra nem a rendeltetésüknek megfelelően. Pontosabban a „K”-lakásra járó operatív tisztek, vagy vezetőik és szerelmi partnereik ottani jelenléte volt teljesen szabályellenes, a konspirációs biztonságot nagyban veszélyeztető.

Az egyik, s talán a legkevésbé káros helyzetet az okozta, ha a „K”-lakás szabályosan járó operatív tiszt a szintén állambiztonsági munkatárs – pl. titkárnő, gépirónő, stb. – szeretőjével kereste fel a lakást egyszer, vagy akár többször. Egy elég későn este, hálózati találkozóról az akkor még meglevő Lánchíd presszóból sétáltam hazafelé a Lánchíd utcán át, melynek egyik házában, egy utcára nyíló kis üzlethelyiségben egy „K” lakása működött a belső elhárítás egyik alosztályának. Éppen amikor odaértem a bejáráshoz, akkor lépett ki az ajtón az említett alosztály vezetője és a titkárnője. Amikor megláttak olyan zavarba jöttek, hogy azt sem tudták mit tegyenek, elfussanak, visszalépjenek a

helyiségbe, vagy miként kezeljék az igen kínos és egyértelmű helyzetet. Úgy tettem, mintha meg sem ismertem volna őket, még a tekintetemet is elfordítottam. Másnap felkeresett az irodámban az alosztályvezető és próbálta magyarázni a Lánchíd utcában történetet. Közöltem vele, hogy nem tudom miről beszél, én már évek óta nem jártam a Lánchíd utcának még a közelében sem. Hálásan köszönte a diszkrécióm.

A másik eset, ha az operatív tiszt a női hálózati személyével keveredik szerelmi viszonyba és mindezt a „K”-lakásban bonyolítja. Enyhébb eset az, ha a női hálózati személy is engedéllyel tartózkodik a lakásban, mert ekkor csak a „K”-lakás nem rendeltetésszerű használatának esete áll fenn. Ha azonban a női hálózati személynek nincs engedélye az ott tartózkodásra, akkor már a dekonspiráció is bekövetkezik. Még az 1960-as évek végén egy osztályvezetőnek volt egy igen csinos női hálózati személye, aki a divatszakmában dolgozott. A találkozásaira egy Bocskai utcai „K”-lakáson került sor. Egy alkalommal nem a megszokott időben – pénteken délután – ment az osztályvezető a szeretőként is funkcionáló hálózati személyével a „K”-lakásra. A bejáratú ajtó zárjában elfelejtette benne hagyni belülről a kulcsot. Szerelmeskedés közben egyszer csak azt hallják, hogy valaki bement az előszobába, majd a konyhából rámolás zajai szűrődtek be a szobába. A lakást legalizáló operatív tiszt érkezett és a havi ellátmányt – üdítőitalok, italokat, kávé, stb. – hozta és rámolta el. Az osztályvezető ruhátlanul az ajtóhoz ugrott és húzta fölfelé a kilincset, nehogy a váratlanul érkező rájuk nyisson. Az operatív tiszt dolgát végezve úgy gondolta, benéz a szobába, minden rendben van-e. Csak hogy a kilincset valaki igen erősen tartotta és megakadályozta a bejutást. Földszinti lakásról volt szó, a legalizáló tiszt arra gondolt, hogy az ablakon át juthatott be valami betörő, ezért még erősebben nekiveselkedett az ajtónak. Néhány perces huzavona után a kinti, a fiatalabb és erősebb győzedelmeskedett és az ajtó annyira kinyílt, hogy be lehetett látni a szobába. Az osztályvezető alezredes állt ott meztelenül s ugyanígy ruhátlanul a heverőn egy ijedtéképű nő. Az osztályvezető nagy zavarában rákiáltott: „Őrnagy elvtárs megparancsolom, hogy azonnal hagyja el a lakást és nem látott semmit”. A válasz az volt, hogy „értettem”, s attól kezdve az őrnagy valóban úgy tett, mint aki nem látott semmit. Hamarosan jutalmat kapott, majd kitüntetést is, végül csoportvezetői beosztást. Ez volt a hallgatása jutalma. Néhány év múlva, amikor az osztályvezető temetéséről kettesben ballagtunk hazafelé, nekem bizalmasan elmesélte ezt a történetet, de senki másnak nem. Még mindig tartott a vezetői klán összetartásától és megtorlásától. Még egy halott vezetőről sem lehetett rosszat mondani büntetlenül.

A harmadik eset már az említett „Fazekas” fedőnevű „K”-lakásban történt. Az egyik operatív tisztnak beütemezett találkozója volt a „K”-lakásban. Előtte szólt neki az alosztályvezetője, hogy mi az a legkésőbbi

időpont, amikor el kell hagyniuk „K”-lakást, mert neki lesz soron kívüli és nagyon fontos találkozója egy hálózati személyével, akiről tudták, hogy férfi az illető. Mivel az operatív tisztnak nem sikerült befejezni a találkozót, a lakást ugyan elhagyták, de a közelben parkoló gépkocsiban folytatták az eligazítást. Így az operatív tiszt véletlenül meglátta azt, amikor az alosztályvezetője megérkezett, de nem egy férfival, hanem egy nővel. A helyzet egyértelmű volt: az alosztályvezető a szeretőjét vitte a „K”-lakásra. Bukott a „K” lakás is, bukott az alosztályvezető is.

Találkozási lakás megbízható személy, vagy bizonyos hivatal birtokában levő helyiség, amelyek felhasználhatók az ügynökség fogadására.

A lakások kiválasztásánál fő követelmény a konspiráció, a zavartalan találkozási lehetőség, hogy a lakások alkalmasak legyenek a találkozások lefolytatására. Kapitalista külképviseletek szervei, feldolgozás alatt álló személyek lakásai ugyanabban az épületben nem lehetnek.

A lakástulajdonosok csak politikailag megbízható személyek, párttagok, vagy becsületes pártönkívüliek lehetnek. Kiválasztásuknál figyelembe kell venni a társadalmi és családi helyzetet, életmódot, stb. A lakástulajdonosokat beszervezésük során feladataikra ki kell oktatni. A lakástulajdonosoknak a lakás felhasználásáért kölcsönös megállapodás szerint anyagi térítést kell adni, amennyiben erre nem tart igényt esetenként célszerű jutalomban, ajándékban részesíteni.

Tilos találkozási lakás céljaira felhasználni: pártszervek, kormánysszervek, állami vezető szervek helyiségeit és e szerveknél dolgozó vezető beosztású személyek lakásait, az állambiztonsági szervek helyiségeit és e szerveknél dolgozók lakásait.

A hálózati kapcsolattartás konspirációs biztonsága szempontjából a „T”-lakás – találkozási lakás – meg sem közelítette a „K”-lakást. Azt is mondhatnánk, hogy a „K”-lakáshoz viszonyítva a „T” lakás valamilyen szükségmegoldás volt. A fő követelmény, a konspirációs biztonság már az által is veszélyeztetve volt, vagy lehetett, hogy a lakás tulajdonosa vagy főbérletje is a lakásban, bár a találkozás helyétől elkülönített helyiségben tartózkodhatott, de észlelhette a hálózati személy érkezését vagy távozását, sőt nem túl kedvező esetben a helyiségek közötti áthallás veszélyes is fenn állt. A netán kíváncsiskodó lakásgazdákról már nem is beszélve! Elrettentően negatív példaként említhető egy 1970 előtti szegedi eset. A „Társalgó” fedőnevű „T”-lakásról utólag megállapították, hogy „már a kiválasztás sem volt megfelelő. A lakásgazda konyháját használták találkozási célra. A lakásgazda előtt az összes oda járó hálózati személy dekonspirálódott.” (Forrás: ÁBTI 1.11.10.)

Még jóval a jelen parancs hatálybalépése előtt, az 1950-es években történt egy igen érdekes és talán példátlan eset. Elek Imre államvédelmi hadnagy, az ÁVH szegedi osztály beosztottja 1952-ben „T”-lakás tulajdonosként „Jenő” fedőnéven beszervezte Falábú Dezsőt úgy, mint aki tanulmányi előadóként dolgozik a Szegedi Tudományegyetemen.

A „T”-lakás is és a lakásgazda is hálózati nyilvántartásba került. A Szeged, Április 4.-e útja 7. szám alatti házban levő lakást el is kezdték használni és ott ügynököket és informátorokat fogadtak. Csakhogy Falábú Dezső soha nem volt tanulmányi előadó és soha nem volt a Szegedi Tudományegyetem alkalmazottja. A jelzett időben, és még egy jó ideig, az ügyességre való áthelyezéséig, Falábú Dezső államvédelmi hadnagy volt, olyan operatív tiszt, mint a beszerző Elek Imre és egyazon szolgálati helyük volt. A jelzett címen, a lakóházban mindenki tudta az ottani főbérletéről, Falábú Dezsőről, hogy államvédelmi tiszt. Ezért egyáltalán nem volt véletlen, hogy a lakásába rendszeresen megforduló emberek mind gyanúba kerültek s végül a lakás dekonspirálódott és beszervezéstől számított bő egy év múlva meg kellett szüntetni, a hálózattól ki kellett zárni. A többszörösen elkövetett szabálytalanság oka feltehetően – de nem biztosan – az lehetett, hogy a „T”-lakás gazdának, miként a későbbi s jelenleg tárgyalt parancs is előírta „anyagi térítést kell adni”

A „T”-lakások döntő többsége természetes személy tulajdonát vagy bérleményét képezte. Ezeket a személyeket a hálózatba be kellett szervezni, hálózati nyilvántartásba venni, a „T”-lakást pedig külön a címe szerint nyilvántartásba elhelyezni. Értelemszerűen, ha a „T”-lakás „bizonyos hivatal birtokában levő helyiség” volt, a nyilvántartást illetően úgy kellett – volna – eljárni, mint a „K” lakások esetében, csak a címe szerinti nyilvántartását végrehajtani. Az esetek döntő többségében azonban ez is elmaradt. Ezeket a „hivatal birtokában levő” helyiségeket általában nyilvántartásba vétel nélkül vették igénybe. Felhasználhatóságuk a „K” és a „T” lakás között volt.

A hagyományos „T”-lakás természetes személy bérleménye vagy tulajdona volt. A körületekintően kiválasztott ilyen „T”-lakásnak két változata volt. Az egyik a sokkal gyakoribb, amikor a „T”-lakás gazda benne lakott a lakásban és valamelyik szabad szobáját, nem túl jelentős térítés ellenében, átengedte időnkénti használatra az állambiztonsági szolgálatnak. Az ideális az volt, ha egy, legfeljebb két fő lakott a lakásban, a nagyobb család már bonyodalmakat okozhatott. A lakásgazdaként beszervezett személy esetében a legfontosabb követelmény a megbízhatóság és a konspirációs készség volt a kötelező követelmény. Az egyéb tulajdonságoknak nem volt különösebb jelentősége, a hírszerző lehetőség teljes hiánya sem okozott gondot, hiszen az egyetlen feladat az volt, hogy a lakása egy részét az állambiztonsági szervnek használatra átengedte. Álljon itt néhány problémás eset a „T” lakásokkal kapcsolatban. Az 1962-ben létesített „Széplak” fedőnevű „T” lakással kapcsolatban megállapították, hogy „a lakásgazda rendezetlen magánéletű, italozó életmódot folytat. Goromba, duhajkodó. Nem tisztázott, hogy a kialakult helyzetben mennyire van biztosítva a lakásban fogadott hálózati személyek konspirációs biztonsága”. 1957-ben „T” lakás gazdaként

beszervezésre és hálózati nyilvántartásba került „Katona János” fedőnéven egy olyan magyar állampolgár, aki, a valóságban nem is létezett.

Előfordulhatott azonban, bár nem túl gyakran, de kedvezőnek számító esetben, hogy a lakásgazda és a családja is tartósan távol volt a lakástól, mert pl. évekre külszolgálatra ment. Az ilyen helyzetben a lakás formailag és elméletileg „T”-lakásnak számított, ugyanakkor szinte „K”-lakásként volt használható.

V. Az ügynök szervezése

Az ügynök szervezésének első láncszeme a **kiválasztás**. A jó kiválasztás rendkívül fontos feladat. Kizárólag alapos tanulmányozás és gondos előkészítés után szervezett ügynök képes az ellenséges személyek bizalmát elnyerni. Szándékaikat, terveiket mélyrehatóan felderíteni, tevékenységüket dokumentálni és félbeszakítani. A helyes kiválasztás, a sokoldalú tanulmányozás biztosítja az ügynökség eredményes munkáját és kizárja azt a lehetőséget, hogy soraiba alkalmatlan, vagy áruló személyek kerüljenek.

A szervezési jelöltek kiválasztását több helyen „tippkutatás”-ként is emlegették egyes időszakokban. Sőt a szakmai zsargonban a jelöltet „tipp”-ként, vagy „tippszemély”-ként is említették szóban is, írásban is. A parancs szerint megkívánt „alapos tanulmányozás” elmaradásának pedig bizony nagyon sok fennmaradt bizonyítéka fellelhető a levéltárban – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában – a korabeli „B”-dossziékban. Igen gyakran már a „helyes kiválasztás” is elmaradt, de még inkább elkapkodott és felületesre, sablonosra sikerült a „sokoldalú tanulmányozás”. Ezeknek a hibáknak, hiányosságoknak lett a következménye a szervezést követő egy-két évben végrehajtott „alkalmatlansági” okra hivatkozó hálózati kizárás. Példaként említhető az 1958-ban szervezett „Schwartz” fedőnevű ügynök esete, akiről 1965-ben megállapították, hogy „az ügynök tanulmányozása nem volt elég alapos, csak a szervezés után jöttek elő káros tulajdonságai”. Feltűnően rövid ideig foglalkoztatott hálózati személy volt „Bakos” fedőnevű ügynök, akit 1960. júniusában szerveztek be és 1961. márciusában már ki is zártak. „Árpád” fedőnevű ügynök szervezésére 1957-ben került sor és 10 hónap múlva 1958-ban kizárták. A legrövidebb ideig foglalkoztatott ügynökök egyike „Haraszi József” fedőnevű lehetett, akit 1957. márciusában szerveztek és még annak az évnek az augusztusában kizárták a hálózatról.

Szigorúan szem előtt kell tartani a jelöltek kiválasztás során:

(1) A szervezés célirányosságát:

a./ Új hálózati személyek szervezése tervszerűen, kizárólag operatív szükség esetén hajtható végre, konkrét cél és feladat megoldására. A szükségtelen, céltalan szervezés tilos, mert felhívja, alkalmatlan személyekkel túlzottan növeli a hálózat számát. Elősegíti a dekonspirációt, megkönnyíti az imperialista hírszerző szervek azon törekvéseit, hogy beépüljenek az állambiztonsági szervek ügynöksége közé. Főlegesen lekötí az operatív tisztek erejét.

A szervezések kizárólag az állambiztonsági szerv feladatainak végrehajtása érdekében történhetnek!

A szervezés célirányosságának figyelembe vétele alapvető szakmai követelmény lett volna. Ez azonban az esetek többségében a kezdeti időben, az 1956 utáni években nem nagyon teljesült, leginkább azért nem, mert gyakran a szervezési tervek számszerű teljesítését – a statisztikai elvárások érvényesülését – tartották szem előtt. A forradalom alatt a korábbi államvédelmi hálózat teljesen összeomlott. Az úgynevezett „felszedések” vagy sikerrel jártak, vagy nem. Bizony több volt a sikertelen próbálkozás, mint a sikeres. A hiányzó hálózati személyeket mindenképpen pótolni kellett. Ezért indult be ezekben az években, a megtorlások éveiben, a tömegesen nevezhető szervezés. Presszionálható, politikailag kompromittált ember volt bőségesen és ezek közül igen nagy számban hajtottak is végre úgy szervezést, hálózat fejlesztést, hogy a „célirányosság”-ot szinte teljesen figyelmen kívül hagyták. Hamarosan rendelkezésre állt egy, a szükségesnél jobban felduzzasztott hálózati bázis, amelynek működtetése igen nagy operatív erőt kötött le, miközben teljesen tele volt alkalmatlan, használhatatlan, a felderítő munkára igénybe nem vehető hálózati személyekkel. Nem véletlen, hogy ezektől hamarosan igyekeztek volna megszabadulni, de a már akkor is létező statisztikai szemlélet ennek akadályt jelentett. Elérkezett azonban 1962 ősze, a szervezet akkori strukturális átalakítása, és ez lehetőséget teremtett arra, hogy nagyon sok alkalmatlan hálózati személyt kizárjanak, tőlük így megszabaduljanak.

b./ Kivételesen egyes operatív intézkedések eredményes végrehajtása érdekében **becsületes** hazafiak „operatív kapcsolatként” felhasználhatók formális szervezés nélkül. Erre a célra kizárólag politikailag feltétlen megbízható személyeket lehet használni egy, vagy több alkalommal. Az együttműködésbe való bevonás csak önkéntesség alapján történhet. Az ilyen személyekkel alkalmilag kell kapcsolatot tartani. Nem kell operatív hálózati nyilvántartásba venni. Az operatív kapcsolatok nem pótolhatják, nem helyettesíthetik a hálózatot. (Az operatív kapcsolatok felhasználását külön parancs szabályozza.)

Az állambiztonsági szolgálatoknál hamarosan arra is rájöttek, hogy vannak egyes olyan operatív feladatok, amelyek beszerzés nélkül, szervezés nélkül, hálózaton kívüli „operatív kapcsolatok” felhasználásával is megoldhatók. Ebben a parancsban ez a bekezdés az első eset, ahol szóba kerülnek ezek a hálózaton kívüli kapcsolatok, akik lényegében „helyettesíthetik a hálózatot” és mint a leírtakból is kiderül titkos, de nem szervezetszerű együttműködők voltak. A kötet végén található fejezetben – tekintettel ennek a különleges kategóriának a jelentőségére – található lesz egy teljesen külön fejezet, mely ezekkel a hálózaton kívüli kapcsolatokkal foglalkozik. Bemutatja az egyes kategóriák lényegét, különleges sajátosságait, létesítési módjait, felhasználhatóságait, lehetőségeit, megszűnésüket, vagy megszüntetésüket, és ismerteti azt, hogy bizony így utólag értékelve ezek sem nagyon maradtak el a hálózat mögött az állambiztonsági szolgálat, vagy ha úgy tetszik a kommunista diktatúra kiszolgálásában, segítésében, fenntartásában.

(2) A beszerzési jelölt megbízhatóságát:

A megbízhatóság megállapításánál tüzetesen tanulmányozni kell a jelöltre vonatkozó összegyűjtött anyagot. Figyelembe kell venni a megbízhatóság eldöntésénél a beszerzés alapját.

Hazafias alapon történő beszerzésnél a jelölt megbízhatóságát rendszerünkhöz, népünkhöz való hűsége, hazaszeretete, őszintesége, megfelelő erkölcsi tulajdonságai adják.

A terhelő, illetve kompromittáló adatok alapján történő beszerzésnél az ügynök megbízhatóságát az adja, hogy saját bűncselekményét beismeri, részletes vallomást tesz társai ellenséges tevékenységéről és a BM állambiztonsági szerveknek tett szolgálat alapján igyekszik elkövetett bűnét jóvátenni.

A parancsban foglaltak szerint a megbízhatóság elsődleges követelmény a hálózati beszerzés során, de nem felejtendő, hogy ez utána is folyamatosan igen fontos elvárásnak számított. Ezt a kérdéskört azonban a parancs – különösen a hazafias alap alkalmazása esetén – mintha túlzottan politikai alapról tekintette volna legfontosabbnak és talán nem eléggé vette számításba a megbízhatóság hiányának kizárólag szakmai következményeit. A nem megbízható, vagy nem kellően megbízható hálózati személyek esetében fordulhattak elő a dezinformálások, dezorientálások, stb. Ezeknek pedig igen súlyos következményei lehettek az állambiztonsági munka helytálló értékelése, tervezése, irányainak módszereinek meghatározása során. Az sem volt véletlen, hogy előfordultak olyan időszakok, amikor az állambiztonsági szolgálatoknál inkább a terhelő, kompromittáló vagy a ritkán előforduló anyagi érdekeltségi alapon együttműködő hálózati személyeket értékelték többre, mert azok „foghatók” voltak. Az 1954-ben szervezett „Kerekes” fedőnevű ügynökről 1962-ben megállapították például azt, hogy „nem hajtotta végre

a feladatokat, nem őszinte, nem megbízható, előfordult, hogy ittasan jelent meg a találkozón” (Forrás: ÁBTL B-88849).

(3) A beszerzési jelölt alkalmasságát:

Alkalmasság alatt a jelölt olyan személyi tulajdonságait, képességeit és hírszerző lehetőségeit kell érteni, amelyek segítségével sikeresen végrehajtja feladatait. Ha a beszerzés ellenséges csoportból történik, ismerni kell a jelölt helyzetét a csoportban, élvezi-e a személyek bizalmát, milyen a viszony a vezetővel és a tagokkal. Figyelembe kell venni a jelölt kiválasztása során, hogy az milyen érdeklődést kelthet a burzsoá hírszerzőszervek számára, ilyen vonalon felhasználható-e.

A beszerzési jelöltek alkalmassága, miként az a parancsból már korábban is kiolvasható volt, a személyi tulajdonságaiból és a hírszerző lehetőségeiből állt. Ez így meglehetősen összetett kritériumnak számított és talán éppen ezért adott leginkább lehetőséget a beszerzésnek úgy a tévedésekre, hibákra, mint a szándékos torzításokra, az engedélyező vezetők félrevezetésére, visszaélésekre. Annakidején gyakran emlegettük a tanulmányozási dokumentumok, főleg értékelések, és a beszerzési javaslatok kapcsán, hogy a „papír sok mindent elbír”. Írásban ugyanis a kevésbé alkalmas, netán alkalmatlan jelöltet is fel lehetett tüntetni kedvező színben, fel lehetett ruházni nem is létező előnyös tulajdonságokkal, el lehetett hallgatni még a beszerzést is kizáró körülményeket, és fel lehetett nagyítani a meglévő hírszerző lehetőségeket. Igen durva eset volt, amikor a beutazó kémgyanús külföldi állampolgárok ellenőrzésére olyan jelölt beszerzését hajtották végre, aki a magyarokon kívül semmilyen idegen nyelven nem beszélt, s ez csak utólag derült ki, mert a beszerzési terv teljesítése érdekében ez a hiányosság gondosan el lett hallgatva.

(4) A beszerzés megvalósításának lehetőségét:

Ezalatt azokat a körülményeket kell érteni, amelyek lehetővé teszik magát a beszerzést, biztosítják, hogy a jelölt belecselezik a beszerzésbe.

Ebben a pontban foglaltakat emlegették röviden „beszerzethetőség”-nek. A beszerzési jelölt ugyanis hiába felelt meg az előző pontokban foglalt követelményeknek, ha nem volt adott a beszerzethetősége, teljesen felesleges volt nekikezdeni a hálózatra való beszerzése megkísérlésének. Tudni kellett pl. azt, hogy a kompromittáló adatok valóban olyan hatást gyakorolnak-e majd rá, hogy azok felhasználása következtében biztosan igent fog mondani a szervezetszerű titkos együttműködés felvetésének lehetőségére. Elég csak arra gondolni, hogy jó fél évszázaddal ezelőtt az általánostól eltérő szexuális hajlamok nyilvánosságra kerülése mennyivel nagyobb hátrányt, titkolandó körülményt jelentett, mint manapság, amikor az ilyen beállítottságú emberek közül

már többen kifejezetten büszkék a homoszexualitásukra, vagy lesbi-kusságukra, stb. De így van ez bizonyos terhelő adatok esetében is, az anyagi érdekelttség alkalmazása esetén is, de még a lojalitás, a hazafias alap alkalmazása esetén is. Változott a helyzet, változtak az emberek. A beszervezhetőség precíz vizsgálatának tehát a tanulmányozási folyamatban különösen kiemelt jelentősége volt, és pont ennek az elmaradása, vagy tökéletlen végrehajtása okozta az esetek többségében a megghiúsult beszervezéseket. Ennek a kiküszöbölésére találták ki jóval később leleményes operatív tisztek az úgynevezett „kis beszervezést”, amelyre általában a személyes megismeréskor, vagy annak folyamatában került sor, és ha ekkor elutasítást tapasztaltak, a lényegi – engedélyezett – beszervezésre már sor sem került, sőt arra javaslatot sem készítettek, a tanulmányozást pedig valamilyen alkalmatlansági okra hivatkozva befejezték.

(5) Beszervezés előkészítése:

A jelölt ellenőrzéséből, tanulmányozásából, valamint a sikeres beszervezést biztosító körülmények létrehozásából áll!

a./ A beszervezést alaposan elő kell készíteni. A jelöltet alaposan ellenőrizni, tanulmányozni kell. Helyesen kell meghatározni a beszervezés alapját és módszerét.

A tanulmányozás és ellenőrzés során részletes vizsgálat alá kell vonni a jelölt személyét és körülményeit. Priorálni kell az operatív nyilvántartóban, ellenőrizni a hálózaton keresztül, környezettanulmány készítése, különböző anyagok gyűjtése (lakhelyén, munkahelyén, levéltárakban), vizsgálati anyagok felhasználása, külső lefigyelés, operatív technika alkalmazása.

A jelölt tanulmányozásának nélkülözhetetlen eszköze a leplezett előzetes megismerés.

A tanulmányozás feladata eldönteni:

A beszervezés célszerűségét.

A jelölt alkalmasságát.

A beszervezés alapját és módszerét.

A beszervezés helyét és idejét.

Tilos a megismerkedést párt vagy tömegszervezeti funkcionáriusok nevében végrehajtani és helyiségeiket e célra igénybe venni!

Akkor lett volna igazán helyes ez a parancs, ha a beszervezést előkészítő tanulmányozás során a legelsőként és legfontosabbként az operatív nyilvántartásokban való ellenőrzést – priorálást – említi követelményként. Az állambiztonsági operatív munka minden területén ez volt a legelső és megkerülhetetlen feladat, amelynek fontosságát legelőször tanították meg minden pályakezdő operatív tisztnak. A beszervezési jelöltet, akkor, amikor még nem is beszervezési jelölt, csak ennek kiválasztási folyamatában látókörbe került, az összes lehetséges belügyi - és katonai felderítési - nyilvántartóban ellenőrizni kellett, mert nem lehetett tudni,

hogyan kerülnek elő értékes adatok. A legfontosabb azonban a hálózati nyilvántartásokban történő ellenőrzés volt, amely során kiderülhetett, hogy a kiszemelt személy nem a hálózat tagja-e már valahol, akár aktívan foglalkoztatott, akár kizárt. Ha aktív hálózati személye volt valamelyik állambiztonsági társszervnek, vagy a katonai felderítésnek, de akár a bünyügyi operatív szerveknek, a beszervezési jelöltként tanulmányozása már szóba sem jöhetett. Abban az esetben viszont, ha az említettek közül bármelyiknek kizárt hálózati személye volt az illető, a tanulmányozás egyes célszerű feladatait ugyan végre kellett hajtani az aktuális helyzet és körülmények felmérése érdekében, de nem beszervezési, hanem kapcsolatfelújítási céllal. Egy titkosszolgálati közösség egy hálózati személyt ugyanis életében csak egy alkalommal szervezhetett be szabályosan. Ha a körülmények úgy alakultak a hálózathoz ki kellett zárni és kizárt hálózati személy lett belőle. Ezt követően már csak a kapcsolatfelújítások és a kizárások követhették egymást egészen addig, amíg a további együttműködésre véglegesen alkalmatlanná nem vált, pl. visszafordíthatatlanul gyógyíthatatlan beteg lett, vagy meghalt. Volt egy „Szabó Gáspár” fedőnevű ügynök, akit 1956-ban szerveztek be a hálózatba, majd 1960-ban kizárták. Nagyon hamar, még 1960-ban, a kizárás után egy hónappal felújították vele a kapcsolatot és 1968-ban újból kizárták. Majd 1974-ben újabb kapcsolatfelújításra került sor vele. A kapcsolatfelújításokat végrehajthatta a beszervező szerv is, de más társszerv is. Ilyenre nagyon sok példát lehetne említeni.

A tanulmányozások gyakorlatában a parancs szerint is minden akkori rendszerbe állított operatív eszköz és módszer felhasználásra kerülhetett. Pontosan úgy nem volt ebben a tekintetben korlátozás, mint a legmagasabb szintű operatív feldolgozás, az ügyeszerű operatív munka, vagy a későbbi – 1973 utáni – bizalmas nyomozás esetében. A két munkafolyamat között csupán a célszerűség és a határidők tekintetében volt különbség. A valóságos célszerűséget kezdetben akár el is lehetett hallgatni és papíron az operatív feldolgozás helyett beszervezési célú tanulmányozást szerepeltetni. Ha különböző operatív intézkedések eredményeként a le nem irt alapgyanú megerősödött, netán bizonyítást is nyert, a látszattanulmányozást csak át kellett minősíteni operatív feldolgozó munkává – pl. bizalmas nyomozássá – és a bizonyítottságtól függően akár hamarosan a realizálás valamilyen formájára is sor kerülhetett. Miért volt erre a csalásra szükség? Egyetlen ok miatt! Az operatív feldolgozó munka minden fázisát ugyanis a vonatkozó parancsok mindig szorosan tartandó határidőkhöz kötötték. Ezek pedig bizony sok esetben, nem is ritkán a külső, az operatív feldolgozást végzőktől független körülmények miatt tarthatatlanok voltak. Ha viszont ezt a munkát, vagy ennek egy részét a beszervezést előkészítő tanulmányozásként tüntették fel – akár külföldi személy esetében is – ettől a korlátozástól, nehézségtől meg lehetett szabadulni. A tanulmányozásnak ugyanis a parancs szerint nem volt meghatározva határideje. Nem állítom, hogy ez a jelenség gyakori volt. Nem volt gyakran előforduló, mert kockázattal járt,

hiszen valamilyen magasabb szintű vezetőt mindenképpen félre kellett vezetni, sőt akár még magasabb hatáskörű pártszerveket is kijátszani és ebbe pedig bizony akár nagyon bele lehetett bukni. De az, hogy volt erre példa az biztos. Az 1970-es évek közepén egy magyar származású német állampolgár célszemély operatív feldolgozását magam is beszerzési célú tanulmányozásként kezdtem, tudatosan s félrevezetően.

A parancs kihangsúlyozza a beszerzés előtt a személyes megismerés végrehajtásának a nélkülözhetetlenségét. Míg a korábbi években ezt gyakran leplezetten hajtották végre, az 1960-as évek végére mind gyakrabban fordult elő a nyílt, az állambiztonsági szervhez tartozást nem titkoló, sőt leginkább a későbbi beszerzést végrehajtó tiszt által megvalósított személyes megismerés. Ez az intézkedés egyre fontosabb részévé vált a hálózatépítő – beszerző – munkának, mert bizony a társadalmi változások következtében, főleg a diktatúra kényszerű enyhülése nyomán, mind többször fordultak elő megghiúsult beszerzések. Ezek kiszűrésére a legalkalmasabb módszernek a céltudatos és körültekintő személyes megismerés bizonyult. Később, az 1970-es évek elejétől, még inkább középtől, ez a folyamat elvezetett az úgynevezett „kis beszerzés” soha egyetlen szabályzatban fel nem tüntetett és a lényegét tekintve mindvégig szabálytalan és illegális módszerének a kialakulásához és alkalmazásának már-már általánossá válásához. Erről azonban majd a későbbi, a 005/1972 számú belügyminiszeri parancs tárgyalásánál lesz részletesebben szó.

b./ A beszerzés helyének és idejének kiválasztása:

A beszerzés helye, ideje és a meghívás módja döntően befolyásolja a beszerzés eredményességét!

A beszerzésnek olyan helyen kell lefolynia, ahol biztosítva van a nyugodt körülmény és a beszerzés titkossága. A beszerzés helyének kiválasztásánál figyelembe kell venni az ügynöki feldolgozás jellegét, a jelölt állampolgárságát, társadalmi helyzetét, nemét, stb. Különösen függ a beszerzés helyének kiválasztása a beszerzés alapjától és módszerétől, valamint az egyéb operatív körülményektől.

Tilos beszerzéseket a párt, a KISZ és tanács helyiségeiben végrehajtani!

A beszerzés időpontjának és helyének meghatározásánál a természetes és mesterséges operatív helyzetből kell kiindulni. Kizárólag a jelölt körülményeinek figyelembevételével határozható meg. Ezért az operatív tiszt köteles a jelölt távollétét környezete előtt megfelelően legalizálni.

Nagy gondot kell fordítani a beszerzésre való meghívás módjának helyes meghatározására. A meghívás ürügyeként különböző lehetőségeket kell felhasználni. A meghívás ürügye természetesnek látszon, ne keltsen feltűnést a jelölt ismeretségi körében, alkalmazkodjon a jelölt életkörülményeihez.

A beszerzés sikere is múlhat azon, hogy a végrehajtás helyét, idejét és módját helyesen válasszák meg. Bizony nem is egy olyan beszerzési kísérletről hallottam, amelyek azért hiúsultak meg, mert

a jelölt a meghívást nem vette komolyan és egyszerűen nem jelent meg. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a jelölt hol helyezkedik el a társadalmi ranglétrán, az elért pozíciójában, vélt vagy valós tekintélyének megfelelőnek tekinti-e a meghívási módot, időt, de talán legfőképpen a helyet. Ha bármelyiket sértőnek, megalázónak, vagy csak nem az ő szintjének megfelelőnek tart, lehet, hogy el sem megy és előfordulhat, hogy egy ilyen hiba helyrehozhatatlan. Sokat könnyít a helyzeten, a megoldás helyes módjának kiválasztásán, ha a személyes megismerés nyíltan és nem fedéssel történt (még akkor is, ha nem volt „kis beszerzés”).

A meghívás helyének megválasztása is több szempont miatt lényeges, de ezek közül a leginkább szem előtt tartandó az, hogy alkalmasak legyenek a körülmények a biztonságos és zavartalan lebonyolításra. Ebből a szempontból tehát a nyilvános hely – étterem, presszó, stb. – eleve kizárható, mégis hajtottak már végre sikeres beszerzéseket ilyen helyeken, amelyeket eredményes foglalkoztatás követett. Kutatásaim során találgattam már olyan esetekkel, hogy beszerzést falusi kocsmában, vagy szolgálati személygépkocsiban egy erdő szélén hajtottak végre.

Ha azt akarjuk elérni, hogy a jelölt ne bosszankodva, értetlenkedve, velünk kapcsolatos ellenérzésekkel érkezzen a beszerzés helyére, és a meghívás módja, a távolléte legalizálása se okozzon neki különösebb problémát, akkor az említett körülményekre, de még a meghívás időpontjára is célszerű nagyon ügyelni. Az alapszabály, hogy mindenben alkalmazkodni kell a jelölt körülményeihez. Egyáltalán nem szerencsés, ha a beszerzési beszélgetést a jelöltben felhalmozódott, s általunk előidézett feszültségek, sértődések oldásával, magyarázgatással kell kezdeni, sőt vesztes pozícióból, elnézés-kéréssel kell indítani.

A hálózati munka, beleértve a hálózatépítést – a beszerzést is –, azon túlmenően, hogy az egyik legnehezebb operatív feladat, a szakmai hozzáértésen és gyakorlaton, tapasztalatokon kívül az operatív tiszt részéről megértést, odaadást, alkalmazkodást, és ha kell áldozatkészséget is követel. Ezek nélkül eredményesen dolgozó beszerző és foglalkoztató tiszt nehezen képzelhető el. Az 1980-as évek fokozatosan ellaposodott, a korábbi színvonalhoz képest visszaesett hálózati munka több különböző okra vezethető vissza. Ezek közül az egyik az operatív tisztek nem kis hányadánál az említett tulajdonságok hiánya. Az 1990-et megelőző egy-másfél évtized operatív tisztjei évente, de egész pályafutásuk alatt is jóval kevesebb beszerzést hajtottak végre, nagyságrenddel kisebb hálózati bázist foglalkoztattak, mint az elődeik s ebből következően a gyakorlatuk és a tapasztalatuk is kevesebb volt. Lehet, hogy iskolázottabbak, értelmesebbek, jobb fellépésűek, stb. voltak, mint a korábbi évtizedek operatív tisztjei, de a rutin az hiányzott. Az 1970-es évek közepétől az állományba bekerült ifjú operatív tisztek közül nem is kevesen kezdtek úgy viselkedni, mintha nem a titkosszolgálat tisztjei lennének,

hanem valamiféle hivatalnokok, akiknek a hivatali ideje reggel 8-tól délután 4-ig tart, a hétvége pedig természetesen szabad. Ezzel szemben az a helyzet, hogy normális szemléletmód szerint sem egy hírszerző, sem egy elhárító tisztnek nincs munkaideje, de lényegében szabad ideje sem. Helyesebben – miként mondogattuk – „munkaidő kezdete az van, csak a végét nem lehet előre tudni”.

Az említett lezser, hányaveti, áldozatot semmiképpen sem vállaló magatartással pedig hálózati munkát eredményesen végezni képtelenség. Azokban az években sokkal inkább kötve volt mindenki – a hálózati személyek is – a munkahelyükhöz és a munkaidőhöz, mint mostanság. Ezért nagyrészükkel a rendszeres kapcsolattartás csak a munkaidő után, néha az esti órákban volt megvalósítható. Ha erre az operatív tisztek nem voltak hajlandók, vagy csak néha-néha, akkor az a hálózati felderítés eredményességének a rovására ment, a hálózati személy előbb-utóbb ráunt erre a magatartásra és leépült, hanyagolta, el is mulasztotta a feladatai végrehajtását, a jelentések írását, végül a találkozókön való megjelenést is.

Az 1970-es években volt egy magyar származású külföldön élő beszerzési jelöltem, akinek sikeres tanulmányozás után fedés nélkül végrehajtottam a személyes megismerését. Az ekkor szerzett tapasztalataim megerősítettek abban a hitemben, hogy ezt az embert be kell és be lehet szervezni. Úgy váltunk el, hogy két hónap múlva jön Magyarországra ismét és akkor újból találkozni fogunk. Megállapodtunk abban, hogy miként jelzi előre az érkezését. Alig telt el vagy 10 nap, amikor egy vasárnap reggel értesítést kaptam, hogy megérkezett Budapestre, kivételesen repülővel és csak azért állt itt meg, hogy velem találkozzon, és késő délután már megy tovább egy távolkeleti országba, és lehet, hogy csak hónapok múlva tud legközelebb Budapestre jönni. Eredetileg az volt az elképzelésem, hogy kényelmesen előkészítem a beszervezést, megadom a módját, minimum a legújabb s divatosabb szálloda egy apartmanját választom helyszíneként, főnöki jelenlét, pezsgő, s annak közlése, hogy a közlekedérendészeti kellemetlensége el van sikálva, stb. Most meg betoppant váratlanul azzal, hogy az én kedvemért (na meg az elsimított szabálysértéséért) jött, és az újabb beutazása meg jóval kitolódik. Nem volt mit tenni, találkozni kellett vele. Megállapodtunk a korabédutáni időpontban a Batthyány téren akkoriban levő kellemes és abban az időben egyáltalán nem zsúfolt, eszpresszóban. A folytatás majd a következő pontok egyikében olvasható.

(6) Beszerzési javaslat tartalma:

A jelölt tanulmányozásának és ellenőrzésének befejezése után javaslatot kell készíteni a beszerzésre.

a./ A javaslatnak tartalmaznia kell:

Az ügy rövid ismertetését, amelyben a jelöltet foglalkoztatni kívánják.

A beszerzés céljának és szükségességének indokolását.

A jelölt életrajzi, előzetes tanulmányozás, ellenőrzés és egyéb úton beszerzett jellemző adatait, valamint a személyes megismerkedés eredményét.

A terhelő, vagy kompromittáló adatok felsorolását, jogi erejű bizonyítékok megjelölésével.

A jelölt alkalmaságának és megbízhatóságának indokolását.

A beszerzés alapját és módszerét.

A beszerzési javaslat rendkívül fontos dokumentum, amelynek választ kell adnia mindazokra a kérdésekre, amelyeket a parancs említ, illetve előír. Ez egyfajta összefoglalója a tanulmányozás során megismert adatoknak, és mégis igen gyakori, hogy egy-egy fennmaradt beszerzési javaslatban leírtakat, vagy azok egy részét nem, vagy nem ugyanúgy tartalmazzák a tanulmányozási anyagok. Az operatív tisztek az volt a feladata, hogy az éves munkatervében, vagy az általa végzett ellenőrzésben, feldolgozásban stb. készített operatív tervben leírtakat és az engedélyezés után parancserőre emelteket teljesítse. Az operatív tisztek közül tehát sokan rövidtávra koncentráltak, a tervezett beszerzés végrehajtására és arra már nem, hogy mi lesz majd azt követően a foglalkoztatás során. Éppen ezért bizony elég gyakran „megszépítettek” a jelöltet, felnagyították azokat a körülményeket, amelyek az alkalmasága mellett szóltak, és elhallgatták a gyengítő, netán az együttműködést kizáró, a célszerűség ellen ható adatokat. A legnagyobb baj akkor következett be, ha elmaradt a szakszerű vezetői kontroll, amelynek az oka lehetett nemtörődömség, trehányosság, de akár „szándékos félrenézés” is. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy lényegében a vezetők is érdekeltek voltak a beosztottak tervteljesítésében, felelősek voltak az általuk vezetett osztály, alosztály, csoport, vonal, hálózatfejlesztési tervének megvalósulásáért, így aztán szemet hunytak a lazaságok, felületességek, szakszerűtlenségek, értelmetlenségek felett. Ezért nem lehet csodálkozni azon, hogy a beszerzési javaslatban felmagasztalt, túlértékelt hálózati személyről egy-két év múlva kiderült a használhatatlansága és előbb-utóbb a kizárás sorsára jutott. Az 1970-ben beszerzett „Kormányos” fedőnevű informátorral kapcsolatban az 1975-ös kizárása után 1976-ban leírták azt, hogy „hónapok óta nem adott jelentést. Beszerzése nem volt megalapozott, mivel a tanulmányozásakor készített környezettanulmány megállapította, hogy gögös, beképzelt, nagyképu egyén (Forrás: ÁBTL 1.11.10.)

b./ A javaslatához csatolni kell a beszerzés tervét, amely tartalmazza:

Ki, hol, mikor, kinek a jelenlétében hajtja végre a beszerzést.

A meghívás módszere, távolléte legalizálásának módja.

Milyen mértékben és sorrendben használják fel a terhelő és kompromittáló adatokat.
A beszerzési beszélgetés irányának meghatározása.
Intézkedés a beszerzés meghiúsulása esetére.

*A beszerzés végrehajtásának tervét hol részletesebben, hol szükséges-
vűbben minden beszerzési javaslatnak tartalmaznia kellett. Mint a
parancsban is olvasható, a tervben fel kellett tüntetni azt is, hogy ki
hajtja végre a beszerzést, aki általában a javaslatot készítő operatív
tiszt volt. Fel kellett tüntetni azt is, hogy rajta kívül „kinek a jelenlé-
tében” kerül sor a beszerzés végrehajtására. A jelenlevő általában
az operatív tiszt közvetlen vezetői közül került ki, csoportvezető vagy
alosztályvezető volt. Erre azért volt szükség, mert gyakran felmerülhet-
tek előre nem látható kérdések, problémák, amelyekben célszerű volt ott
a helyszínen dönteni, s erre nem biztos, hogy a beszerző tiszt képes
volt, vagy volt rá hatásköre. Meg kell említeni egy körülményt, amely-
ről soha nem nagyon beszéltek, írásban sem foglaltak. Tény, hogy az
egészen kivételes tehetségű operatív tisztek kivételével, az első néhány
beszerzést általában a jelenlevő vezető közreműködése határozta
meg, mondhatom bátran, hogy a beszerzést ő hajtotta végre, s ekkor
tanulta el tőle az operatív tiszt, aki ennek folyamán kezdett el önálló-
sodni, s végül már egyedül is képes volt bárkit beszerezni. Ahogy ezt
annakidején mondtuk, ilyenkor már a jelenlevő vezető többnyire csak
„díszlet” volt.*

(7) Az ügynök beszerzésének alapjai:

a./ Hazafias alapon:

Olyan személyek szervezhetők be, akik hazafias érzésükből, vagy lojalitásukból hajlan-
dók együttműködni a Belügyminisztérium állambiztonsági szervével. Beszerzhető
olyan imperialista, kapitalista országok állampolgára is, akik rokonszenveznek orszá-
gunkkal, rendszerünkkel, vagy emigránsok, akik a titkos együttműködéssel jóvá akarják
tenni bűnüket.

*Hozzávetőlegesen az 1960-as évek második felétől a beszerzések na-
gyobb része hazafias alapon valósult meg. Ez nyilvánvalóan részben
következménye volt annak, hogy az 1956-os forradalom utáni megtor-
lást követően, az 1963-as úgynevezett „nagy amnesztia” után, nem túl
sok idő elteltével meghirdetésre került az „aki nincs ellenünk az velünk
van” kádári kommunista álláspont. A korábban meglevő és alkalmazás-
ra is kerülő „politikai kompromittálás” is folyamatosan háttérbe szo-
rult s végül megszűnt. Mivel azt hirdették, hogy a magyar társadalom
szinte kevés kivételtől eltekintve fölsorakozott a szocializmus építésének
ügye és a társadalmat vezető kommunista párt mögé, ennek érvénye-
sülnie kellett az állambiztonsági operatív munkában is. A társadalom
többségétől a megváltozott körülmények között el is volt várható a loja-*

*litás, a segítőkészség, az önkéntes együttműködési hajlam a szolgálatok
irányába. Hatással voltak minderre a belpolitikai és külpolitikai ese-
mények, gondoljunk csak az új gazdasági mechanizmusként emlegetett
próbálkozásra, majd annak kudarcára, vagy a csehszlovákiai esemé-
nyek ellentmondásos hatására. stb..*

*Ugyanakkor ellenható tényező volt, hogy az 1970-es évek elejéig – kb.
1972-73-ig bezárólag – még elég sok olyan operatív tiszt és vezető
volt állományban, akik az ÁVO-nál, vagy az ÁVH-nál kezdték pályá-
futásukat és az akkor tanultakat és begyakorolt módszereket, a korábbi
beidegződéseiket a későbbiek során sem tudták, talán nem is nagyon
akarták levetkőzni. Ennek a hálózati munkában az volt a lényegi meg-
nyilvánulása, hogy a beszerzett embereket ők csak „dossziés em-
ber”-ként emlegették és tekintették. Ez azt jelentette a szemükben, hogy
aki be volt szervezve, bármilyen alapon, az már, ha mással nem, a saját
jelentéseivel bármikor általuk zsarolható volt, ami bennük megvetést,
lesajnálást váltott ki. Ha túl durván akarok fogalmazni, akkor azt kell
mondanom, hogy a volt állambiztonsági operatív tisztek a beszerzett
embereiket nem is vették emberszámba. Valamikor az 1980-as évek ele-
jén jelen voltam egy évnévi ünnepségen, összejövetelen, ahova nyugdí-
jasokat, volt állambiztonsági operatív tiszteket is meghívtak, már aki még
élt és hajlandó is volt eljönni. Sokuk szemében az akkori kádári vezetés
és az őket kiszolgáló állambiztonsági szolgálat a revizionisták gyüle-
kezete lett. Mi középkorúak akkor szembesültünk azzal, hogy az 1945
utáni szakmát kezdők és az 1975 után pályát kezdők között micsoda
szakadék tátong. Sőt néha még egymás szakmai zsargonját sem értették.
A volt állambiztonsági operatívok olyan kifejezéseket használtak, hogy
„dossziés ember”, meg „ürge”, esetleg „beütni”, vagy „mezítlábas
hálózat”, amire a fiatalok csak a szemüket meresztették, nem is értették.*

b./ Terhelő, illetve kompromittáló adatok alapján:

Akik ellenséges körhöz tartoznak és róluk olyan terhelő, jogi erejű bizonyítékok állnak
rendelkezésre, amelyek alapján bírói úton felelősségre vonhatók.

Kompromittáló adatként olyan anyagok használhatók fel, amelyeknek nyilvánosságra
kerülésétől a jelölt fél, mert családja, hivatali köre, társadalmi kapcsolatai előtt kompro-
mittálódnék.

Terhelő és kompromittáló adatok együttesen is felhasználhatók.

*Az 1940-es évek második felében és az 1950-es évek elején a beszer-
zések jelentős részét terhelő alapon hajtották végre. Ebben az időben
azonban nem csupán hiteles jogi erejű bizonyítékok felhasználására
került sor a beszerzések során, hanem az úgynevezett koncepció-
s ügyekben konstruált, valótlan, de akkoriban a „bírói úton felelősségre
vonás”-hoz mégis alkalmas adatokra is. Az 1956-os forradalmat követő
megtorlás során ez részben megismétlődött, de akkor volt annyi presz-*

szionálható ember; hogy nem volt szükség konstruált, valótlán bizonyítékokra. A későbbi években a terhelő alapon végrehajtott beszervezések száma fokozatosan csökkent és végül már csak elvétve került ilyenre sor. Ennek egyik fontos okát a 005/1972 számú belügyminiszteri parancsnál fogjuk tárgyalni.

A kompromittáló adatok alapján végrehajtott beszervezéseknél az esetek többségében valami erkölcsi eltévelyedést, legyakrabban a szexuális irányultságnak az általánostól eltérő jellegét, vagy a házassági hűség elleni vétséget értették. Természetesen lehettek más olyan körülmények is a beszerzés alapjai, amelyeket az érintett mindenképpen titkolni akart, mert annak a környezete általi megismerése a társadalmi megítélése szempontjából hátrányosan érintette volna.

Az 1960-as évek beszervezései alkalmával kiállított hálózati nyilvántartási kartonokon – 6-os kartonokon –, amelyeken nem volt mód a beszerzési alap bővebb kifejtésére – gyakran szerepelt a „kompromittáló” alap megjelölés. Csakhogy ezek közül legtöbb esetben szó sem volt az előző bekezdésben taglalt körülményekről. Léteztek ugyanis abban az időben olyan adatok, amelyeknek nem a nyilvánosságra kerülése, hanem a hatalom által történt felhasználása jelentett volna valamiféle hátrányt. Néha-néha előfordult, hogy hozzátették az alap megnevezéshez, hogy „politikai” jellegű kompromittáló adatokról van szó. Leggyakrabban olyan volt forradalmároknál használták, akik nem részesültek semmiféle megtorlásban, annak ellenére, hogy munkástanács tagok voltak, vagy nemzetőrök, de nem vettek részt harcokban, esetleg sztrájkot szerveztek. Ezek enyhébb esetek voltak, nem kerültek bíróság elé, közbiztonsági őrizetbe se, preventív őrizetbe se, de az állambiztonsági nyilvántartásban szerepeltek, mely adatok és dokumentumok bármikor alkalmasak lehettek arra, hogy pl. a munkahelyéről eltávolítsák, beosztásából elmozdítsák, stb. Ezek pedig elég nagy hátránynak, presszióknak számíthattak.

c./ Előfordulhat ügynöknek anyagi érdekelttség alapján történő beszerzése is.

Az 1990 előtti évtizedekben azokon a titkosszolgálati területeken, melyekre a jelen parancs vonatkozott, igen kevés kivételtől eltekintve – lásd a korábban példaként említett fogdahálózat esete – ismeretlen volt a gyakorlatban az anyagi érdekelttség alapján történő beszerzés, egyszerűbben fogalmazva a fizetett ügynök. Az eredményesen dolgozó hálózati személyek kaphattak pénzjutalmat, de mivel ez nem volt rendszeres juttatás nem számított fizetségnek. Ha folyamatosan, hosszantartóan eredményes munkát végzett egy hálózati személy és ez igen sok idejét is igénybe vette, kaphatott fizetésekiegészítést, ami hozzájárult ahhoz is, hogy gyakori távollétét a családja előtt legalizálja. A „T”-lakás gazdáknak adott pénzbeli havi rendszeres juttatás sem tekinthető „anyagi

érdekelttség”-nek, mert az meg olyan jelentéktelen volt, hogy ha albérletet tart sokkal jobban járt volna. Az 1960-as évek második felében egy „T”-lakásért általában 200-300 Ft.-ot kapott a tulajdonos havonta. Ez is azt mutatja, hogy az állambiztonsági szolgálat pénzügyi lehetőségei meglehetősen korlátozottak voltak abban az időben. Egy nyilvános helyen lebonyolított találkozóra 15-20 Ft.-ot lehetett elszámolni.

(8) Beszervezések a következő módszerek alapján hajthatók végre:

A beszerzés alapjának kiválasztása meghatározza a beszerzés végrehajtásának módszerét.

a./ Meggyőzéssel:

Az operatív tiszt meggyőzi a jelöltet, hogy rendszeresen nyújtson segítséget a Belügyminisztérium állambiztonsági szervének az ellenséges személyek leleplezésében. Az együttműködés az önkéntesség betartásával jöhet létre.

b./ Beszerzés terhelő, illetve kompromittáló adatok felhasználásával:

A jelöltet a meglevő terhelő, vagy kompromittáló adatok alapján kell a titkos együttműködésbe bevonni. A vallomást gyanúsított jegyzőkönyvben kell rögzíteni, melyben saját és társai bűnös tevékenységéről beismerő vallomást tesz.

c./ Fokozatos bevonással a titkos együttműködésbe:

A jelöltnek bizonyos ideig nem kell felvetni a titkos együttműködés kérdését, hanem különféle megbízatásokkal kell ellátni és azok végrehajtásától függően dönteni a titkos együttműködésbe történő bevonásról.

Gyakran kell alkalmazni a régi értelmiségnél (tudósok, írók, művészek, stb.), akik idegenkednek a Belügyminisztérium állambiztonsági szervével való titkos együttműködéstől.

A fokozatos bevonás módszere főképpen hazafias alapon történik.

A beszerzési módszerekkel foglalkozó fejezetben leírtakhoz megjegyzésként csupán annyi kívánczik, hogy ebben a tekintetben is eltérés mutatkozik az 1958-as és az 1972-es szabályozás között. Már most kijelenthető, hogy a parancs – mint elmélet – az utóbbi szabályozás során sokkal közelebb került a gyakorlathoz, mint addig volt. Azt is mondhatnánk, hogy ez az egyik hibája, melléfogása ennek a korábbi parancsoknak. Nem az egyedüli! Miként a szövegből is kiderül, a beszerzési alaphoz igazítja a parancs a beszerzés módszerét. Bár van némi összefüggés, de nem olyan mértékű, hogy az meghatározó jelentőségű legyen. A „meggyőzés” módszerével végrehajtott beszerzés során a lojalításra, a hazafias meggyőződésre hivatkozva kísérel meg a jelöltet rábírn az együttműködés vállalására. A terhelő és kompromittáló alapok felhasználásánál igaz, hogy választás elé van állítva a jelölt, de a presszió bármelyik formája mégis csak a „meggyőzést” szolgálta, csak persze más, brutálisabb formában. Tehát a fejezet a./ és b./ pontjában leírtak elég sok átfedést tartalmazhatnak. Ugyanakkor

helyesen el van választva az előbbiektől a „fokozatos bevonás módszere”. A parancs szerint ezt „főképpen” hazafias alap alkalmazása esetén valószínűsíthetik meg. Ennek a lényege, hogy maga a beszerzés elhúzódnak s heteket, akár hónapokat is igénybe vehet. A gyakorlatban nehéz elképzelni, hogy ennyi ideig függőben legyen a beszerző és a jelölt között akár a terhelő alapnak számító büntetőeljárás megindítása, akár a kompromittáló adatok felhasználása, vagy az ettől való eltekintés.

(9) A beszerzés engedélyezése:

Minden beszerzés engedélyhez van kötve, engedély nélkül szigorúan tilos beszerzéseket végrehajtani!

Ügynök és rezidens beszerzését a központi (budapesti) és megyei politikai nyomozó osztályok vezetői és helyettesei, informátor beszerzését a központban alosztályvezetők, megyékben a politikai nyomozó osztályok vezetői engedélyezik.

A II/1. és a II/4. osztály szerveinél a beszerzések engedélyezésének rendjét a Politikai Nyomozó Főosztály vezetőjének külön parancsa szabályozza.

Az illegális csoportok vezetőinek, a kapitalista államok külképviseleti szervei beosztottainak és külföldi állampolgárok beszerzéséhez a belügyminiszter, vagy a Politikai Nyomozó Főosztály vezetőjének engedélyre van szükség.

Jelentős személyeknél, ahol a beszerzés sikertelensége esetén a jelölt őrizetbevétele szükséges áll fenn, a beszerzés engedélyezésnek rendje megegyezik az őrizetbevételek rendjével.

Terrorista kijelentéseket tevő, aktív népellenes propagandával foglalkozó, vagy ellenséges aknamunkában vezető szerepet betöltő és súlyos bűncselekményt elkövető személyt beszerezni tilos.

Az ellenséges csoportok, vagy szervezetek vezetőit csak olyan esetben szabad beszerezni, amikor rajtuk keresztül az ellenséges csoportok, szervezetek felső irányító szerveibe akarunk behatolni, vagy azokat bomlasztani.

A hálózati személyek kizárásának engedélyezése a hálózatból ugyanilyen formában történik.

Az előző bekezdésben említett II/1 Osztály (helyesen BM II/1 Osztály) a katonai elhárítás, a II/4 Osztály (helyesen BM II/4 Osztály) a közlekedés elhárítás volt a jelen parancs hatályba lépésekor, 1958-ban. Ez a helyzet azonban az 1962 második felében végrehajtott szervezeti átalakítás során változott, amikor a BM II. Főosztályból BM III. Főcsoportfőnökség lett. Ettől kezdve a katonai elhárítás szervezési száma BM III/IV. Csoportfőnökség lett, a közlekedési elhárítás pedig a BM III/II. (kémelhárító) Csoportfőnökség egyik osztálya.

A „súlyos bűncselekményt elkövető személyek” beszerzési tilalma a paranccsal ellentétben nem terjedt ki a kémkedés bűncselekmény elkövetőire. A kémkedés – a parancs hatályban lépésének időtartama nagyrészt a Btk. 131. §. - minősített esetének megvalósulása esetében az elkövető halálbüntetéssel is sújtható volt. Mégis előfordulhatott – sőt

elő is fordult – hogy az ellenséges titkosszolgálat konspiráltan leleplezett ügynökét a büntetőeljárás kezdeményezés – nyílt nyomozás – helyett a saját hálózatba beszervezték. Ezt nevezték az ellenséges kémügynök visszafordításának, amely által az ellenséges titkosszolgálatral úgynevezett „operatív játszma” kezdeményezésére került sor.

(10) A beszerzés végrehajtása:

a./ A beszerzést a jóváhagyott terv alapján kell végezni. Minden beszerzés fontos szakasza a beszerzési beszélgetés, amely rendszerint két részből áll. Az első rész feladata a jelölt további tanulmányozása (erős és gyenge oldalai, őszintesége). A terhelő és kompromittáló adatok alapján történő beszerzés kihallgatással kezdődik, mivel a jelölt bűnös tevékenységgel gyanúsítható.

Miután az operatív tiszt meggyőződött a jelölt őszinteségéről és alkalmasságáról, térhet rá a beszerzési beszélgetés második részére, a beszerzés konkrét végrehajtására.

Az együttműködés kérdése felmerülhet a jelölt, vagy az operatív tiszt részéről is. A terhelő, kompromittáló adatok alapján történő beszerzésnél a rendelkezésre álló adatokat módszeresen a beszerzés sikere érdekében kell felhasználni. A beszerzésnél a titkos úton szerzett bizonyítékok felhasználásánál különös körülménnyel kell eljárni. Nem szabad leleplezni annak forrását.

Azt a jelöltet, aki nem tesz beismerő vallomást, beszerezni tilos!

A beszerzést mindenkor a törvényes előírások betartásával kell lefolytatni.

Megfélemlítés, valótlán terhelő adatok használata, provokáció, különböző törvénytelen, kényszerítő módszerek alkalmazása, olyan ígéretetés, amely nem teljesíthető, a beszerzés során tilos!

A beszerzés végrehajtásának terve két nagyon fontos tényezőtől függött. Az egyik a beszerzés alapja volt, a másik a módszere. Az engedélyezett – vagy jóváhagyott – beszerzési javaslat és benne a végrehajtás terve az esetek többségében annak megfelelően készült el, amit az operatív tiszt pályakezdése idején a különböző szakmai iskoláiban tanult, különféle tanulmányokból olvasott, illetve már korábbi s mintaként felhasznált ilyen dokumentumokból kimásolt (utóbbi esetekhez tegyük hozzá, hogy teljesen szabálytalanul!). Az a nagyon fontos körülmény semmiképpen sem felejtendő, hogy engedélyezés után a beszerzési javaslatban foglaltak a végrehajtást illetően már parancserevel bírtak, tehát a meghatározott határidőn belül végrehajtásuk megkísérlendő volt. Ezekre az esetekre döntő többségében sor is került, az eredmény vagy siker volt, vagy kudarc. Volt igen kevés kivétel, amikor a kudarc már akkor bekövetkezett, amikor a beszerzést még meg sem kísérelték. Erre akkor került sor, ha pl. lojális alapú beszerzési meghívásra a jelölt el sem ment.

Részben személyes tapasztalataimon, részben kutatási eredményeimen alapuló meggyőződéseim szerint a beszervezések, vagyok azoknak csak a megkísérlése során, az estek igen jelentős részében kisebb vagy nagyobb eltérések mutatkoztak a végrehajtás gyakorlata és az előzetesen megfogalmazott és engedélyezett beszerzési terv között. Sőt, az élet néha bizony produkált olyan eseteket, még sikeres beszerzés esetén is, amikor a terv és a végrehajtás még köszönő viszonyban sem volt egymással. Ilyen szokatlan helyzetre sor kerülhetett a beszerzési alaptól függetlenül a lojalitásra utaló, terhelő, vagy kompromittáló adatok felhasználása esetén is.

Nagyon gyakran felmerülő hiba volt az, ha terhelő – de akár kompromittáló – adatok esetén is, nem volt kellően felférve a jelölt reakciója. Előfordult, hogy a terhelő alapként felhasznált bűncselekmény megvalósult ugyan, de a bizonyítottság tekintetében hiányosságok voltak, melyek miatt a beszerzés meghiúsult. Ilyen esetekben azonnal kezdeményezni kellett volna a büntetőeljárást – nyílt vizsgálatot –, csak hogy erre a bizonyítottság nem kellő mértéke miatt sor sem kerülhetett. Előfordult – nem is ritkán –, hogy az állambiztonsági munka sajátosságainak megfelelően a terhelő alapként felhasználni tervezett bűncselekmény „titkos úton beszerzett bizonyítékokkal” volt csak alátámasztható. A parancs az ilyen úton beszerzett bizonyítékokat beszerzés során felhasználni tiltotta, miként tilos volt a büntetőeljárással való felhasználásuk is. Ezeket – ahogy akkoriban nevezték „operatív bizonyítékokat” – előbb „jogi erejű” bizonyítékká, nyílt eljárásban felhasználhatókká kellett tenni, ami vagy sikerült, vagy nem. Ez volt az, amit sok beszerzés előkészítésénél elhanyagoltak. Ez manapság már nehezen érthető, hiszen nyílt törvény szabályozza a nemzetbiztonsági tevékenységet és ezáltal az eszközök – pl. telefon lehallgatás, stb. – által beszerzett adatok már a nyílt eljárásban is felhasználhatók. 1990 előtt azonban ez nem így volt!

Az 1958-ban készült és hatályba lépett parancs nyilvánvalóan az egykori államvédelmi örökség okán tiltotta meg a beszerzés során alkalmazásra kerülő megfélemlítést, a valótlán terhelő adatok használatát, a provokációt, a különféle törvénytelen, kényszerítő módszerek alkalmazását, illetve a teljesíthetetlen ígéretéseket. Ez a tilalom egyáltalán nem volt véletlen! Az 1945 és 1956 közötti államvédelmi időkben, de részben még az 1956 és 1958 közötti években is a mindennapi gyakorlatban bizony gyakran, nagyon gyakran előfordultak az ilyen és hasonló estek. Egykori államvédelmi operatív tisztaktól tudom, hogy az ő működésük idején nem létezett meghiúsult beszerzés. A beszerzési alaptól függetlenül a jelölt elutasító, akadékoskodó magatartása esetén, addig verték, amíg saját maga nem könyörgött, hogy megírassa saját kezűleg az együttműködést vállaló nyilatkozatot. Ennek a nyilatkozatnak az utolsó bekezdése a titoktartási kötelezettség vállalásáról szól. A lényeg: ha bárkinek a beszerzés során történetekről bármit el-

mond, államtitoksértést követ el, mely miatt a bíróság zárt tárgyaláson akár 10 év börtönnel is sújthatja.

b./ A beszerzés végén írásbeli nyilatkozatot kell íratni a beszerzett személlyel a Belügyminisztérium állambiztonsági szervével való titkos együttműködésről. A nyilatkozatban rögzíteni kell, hogy a jelölt felajánlja szolgálatait az állambiztonsági szervnek. Ez alól egyes esetekben a beszerzést engedélyező vezető kivételt tehet.

A nyilatkozat vétele után a beszerzett személyt részletesen ki kell oktatni jövőbeni magatartására, a konspiráció betartására, távolmaradásának legalizálására, stb.

Az operatív tiszt a beszerzett személyt fedőnévvel köteles ellátni. A kioktatás után meg kell adni első feladatát, amely ne legyen túl nehéz, bonyolult. Meg kell vele beszélni annak végrehajtási módját, meghatározni a következő találkozás idejét, helyét. Az újonnan beszerzett hálózati személlyel nem lehet azonnal „T” vagy „K” lakásban találkozni, csak miután az operatív tiszt meggyőződött megbízhatóságáról. A találkozási időpont megjelölésénél figyelembe kell venni, hogy a beszerzés után rövid időn belül, 2-3 nap múlva szükséges az első találkozó lebonyolítása.

A beszerzési – együttműködést vállaló – nyilatkozatot a parancs szerint „íratni kell a beszerzett személlyel”. Ez alól az előírás alól csak elvétele volt kivétel adható. A későbbiekben azonban egyre gyakrabban volt példa az előre legépett és csak aláíratott nyilatkozat használatára. A parancs azonban azt is megengedte, hogy „egyes esetekben a beszerzést engedélyező vezető kivételt tehet” a nyilatkozat íratással kapcsolatban. Ez azt jelentette, hogy erre a nyilatkozat vételtől való eltekintésre a beszerzési javaslat készítésekor kitértek, ha a rendelkezésre álló adatok szerint várható volt, hogy a jelölt az írásbeli nyilatkozat írástól, vagy aláírástól idegenkedni fog, de a beszerzéshez még így is kifejezetten fontos érdekek fűződtek. Ez később úgy módosult, hogy a beszerzést engedélyező helyett, ha a szükség úgy hozta, a beszerzésen jelen levő alsóbb szintű vezető is hozzájárulhatott. Ennek a módosulásnak szerepelnie kellett a beszerzésről készült jelentésben, melyet viszont a beszerzési javaslatot engedélyező vezető hagyott jóvá, s ha ezt megtette, az alacsonyabb szintű vezető döntését megerősítette.

Amikor a beszerzés alkalmával az együttműködést vállaló nyilatkozat készült – de akár már korábban is – megállapodás történt a szóban már beszerzett személlyel, hogy a jelentéseit írásban készíti el és azokat fedőnév használatával írja alá, hitelesíti, vállalja az általa leírtakért a felelősséget. Korábban a fedőnevet a beszerzést végző operatív tiszt határozta meg, a beszerzett személynek ezt kellett elfogadnia, tudomásul kellett vennie. Ha tetszett neki, ha nem. Általában a beszerzett személyt a fedőnevet kapta, amilyen fedőnéven a tanulmányozása folyt. Utóbb változott ez a helyzet és a beszerzés során, amikor arra sor került, felajánlották a beszerzettnek, hogy válasszon fedőnevet. Ha választott, akkor az lett a továbbiakban a hálózati személy fedőneve. Ha nem tudott, vagy nem akart választani, akkor, a beszerző operatív

tiszt javasolt neki fedőnevet, többnyire azt, amelyen a tanulmányozása folyt. Ha elfogadta, leggyakrabban elfogadta, ez lett a fedőneve.

A konspirációra, a kapcsolattartás módjára, a jelentésírás formái és tartalmi követelményeire, az elsődleges magatartási vonalára, stb. vonatkozó kioktatás után meg kellett határozni a legelső feladatát. Egy időben, s több helyen is az a gyakorlat alakult ki, hogy jelentést íratnak a beszervezett személlyel a soron következő találkozóra a családi, rokon, baráti, munkatársi, stb. kapcsolatairól, de nem csak felsorolva azokat, hanem röviden jellemeznie is kellett őket.

Közvetlenül a beszerzés utáni időkben a személyes találkozókra többnyire nyilvános helyen került sor. „K”-lakásra, vagy „T”-lakásra elméletileg a frissen beszerzett hálózati személyt nem lehetett vinni, csak az után, ha ellenőrzése során a megbízhatóságáról meggyőződtek. Ezt a konspirációs előírást azonban nagyon sok helyen nem tartották be. Különösebb ellenőrzés nélkül megbízhatónak nyilvánították a hálózati személyt, és ha egy mód volt rá, „K”-lakásra vagy „T”-lakásra vitték.

Meg kell jegyezni, hogy a beszerzést követő első találkozónak különösen nagy jelentősége volt, elsősorban azokban az esetekben, ahol a jelölt csak vonakodva, hosszas rábeszélésre vállalta a titkos együttműködést. Ezekben az esetekben nem volt kizárható, hogy a beszerzés vállalása utólag akár lelki konfliktust is kiválthat, melyet abban az időben „spicli komplexusként” emlegettek. Ezt minél hamarabb feltétlenül meg kellett szüntetni, fel kellett oldani, mert akár sokkal nagyobb bajt, pl. dekonspirációt is eredményezhetett. Ezért az ilyen problémának tűnő esetekben az első személyes találkozót a beszerzés után akár néhány napon belül célszerű volt megtartani és a felmerülő problémákat megelőzni, megoldani.

c./ A beszerzés megtörténtéről jelentést kell készíteni, s ebben rögzíteni a beszerzés lefolyását, a hálózati személy milyen fedőnevet kapott, a találkozás helyét és időpontját. A jelentéshez csatolni kell a nyilatkozatot és az egyéb írásos dokumentumokat. **Miután az operatív tiszt megkapta az engedélyt az ügynök foglalkoztatására, köteles azonnal nyilvántartásba venni,** kitölteni a 6-os és a 6/c kardonokat, felfektetni a beszerzett személy „B” és „M” dossziéját. Ha engedélyt nem kapott a foglalkoztatásra, anyagát irattározás végett küldje meg a BM II/11. Osztálynak.

A beszerzés megtörténte után nagyon rövid időn belül egy jelentést kellett készíteni. Ennek tartalmazni kellett minden lényeges körülményt, ami a beszerzés során történt. Külön ki kellett térni és részletesen indokolni azt, ha bármiben az engedélyezett beszerzési javaslatban foglaltaktól el kellett térni. A jelentés végén a beszerző operatív tiszt kérte a jelentésben foglaltak jóváhagyását, valamint a beszerzett hálózati személy foglalkoztatása megkezdésének, nyilvántartásba vételének,

és ennek során a „B” és az „M” dossziéja kiadásának engedélyezését. Az „M” dosszié kérés és kiadás elmarat azokban az esetekben, amikor a hálózati személy funkciójából – pl. „T”-lakás tulajdonos, stb. – következően hálózati jelentéseket nem adott. A nyilvántartásba vételt a parancs szerint a BM II/11. Osztály hajtotta végre, ez később a BM III/2 Osztály szervezési számot kapta, az 1971-es szervezeti korszerűsítés következtében pedig BM Adatfeldolgozó Csoportfőnökség Állambiztonsági Nyilvántartó Osztály lett a megnevezése.

d./ A „B” dossziében el kell helyezni a beszerzett személyre összegyűjtött összes anyagot, a Belügyminiszter Elvtárs 57. számú parancsában meghatározott sorrendben. El kell helyezni az összeköttetés megszervezéséről, ellenőrzéséről, az átadás módjáról készült okmányokat. A „B” dossziéba betekinteni az ügynököt tartó operatív tisztén kívül, csak az osztályvezető engedélyével lehet.

A „B” dossziéból ki kell tűnni, hogy ki, mikor, milyen céllal tekintett be. Az összeköttetés biztosítására készített okmánynak tartalmaznia kell, hogy hogyan van megszervezve az összeköttetés, a rendkívüli és biztosító találkozó, valamint a kapcsolat hosszabb időre történő megszakadása esetén milyen módon lehet azt helyreállítani.

Az „M” dossziéba az ügynökség által adott jelentéseket kell elhelyezni. A „B” és „M” dossziét rendszeresen tanulmányozni kell, melyet az ügynökség vezetésénél és nevelésénél kell felhasználni.

A különféle addig keletkezett dokumentumoknak – tanulmányozási és beszerzési anyagoknak – a „B” dossziében való elhelyezése egy meghatározott sorrend szerint történt. A jelen parancs is tartalmazza azt, hogy milyen dokumentumoknak van helye a „B” dossziében. A beszerzésről készült jelentés után kellett elhelyezni az együttműködést vállaló saját kezű, vagy előre elkészített és csak aláírt nyilatkozatot. Egy időben az volt a szokás, hogy ez a fontos dokumentum oldalszámozással ellátva, bevarrva került a dossziéba, tehát onnan már nem volt kivehető, mert előtte is és utána is különféle dokumentumok sorakoztak. Később ugyan az előírásokkal ellentétben, de nagyon is praktikus okból a beszerzési nyilatkozatot nem varrták be a dossziéba, hanem a beszerzésről készült jelentés után egy boríték lett bevarrva és oldalszámmal ellátva és ebben lett elhelyezve a nyilatkozat. Erre azért volt szükség, mert előfordult, főleg a diktatúra enyhülésének köszönhetően, ha kizárt hálózati személlyel kapcsolatfelújítást kíséreltek meg, nem volt elég a fedőnévre való hivatkozás, hanem kérte, hogy mutassák meg a korábbi kézzel írt, vagy csak aláírt nyilatkozatát. Ha pedig ez be volt varrva a „B” dossziéba ez bizony nem volt lehetséges, mert a dossziét nem láthatta. Ezért volt jobb megoldás a borítékban tartott nyilatkozat, mert onnan ki lehetett venni és meg lehetett mutatni. Az 1970-es években, meg még később is, kizárt hálózati személy kapcsolatfelújítására ha egy mód volt rá, már úgy mentünk ki, hogy vittük magunkkal a nyilatkozatot, és ha szükség volt rá, hát megmutattuk.

Az „M” dossziék a hálózati személyek jelentéseit tartalmazták. Arról, hogy mi számított hálózati jelentésnek, a későbbiekben részletesebben lesz szó. Voltak azonban esetek, amikor a hálózati személy csak szóban adott jelentést és az elhangzottakat az operatív tiszt foglalta írásba. Ha ezt a hálózati személy nem látta és fedőneves aláírásával nem hitelesítette, nem számított hálózati jelentésnek, legfeljebb az operatív tisztnek a hálózati személlyel megtartott találkozásáról készült jelentésének.

e./ A gondatlan munka, vagy egyéb körülmények következtében előforduló sikertelen beszervezés esetén, ha hazafias alapon történik, titoktartási nyilatkozatot kell venni. A terhelő és kompromittáló adatok alapján történő sikertelen beszervezésnél a jogi bizonyítékok alapján intézkedést kell tenni az illető előzetes letartóztatására, büntetőeljárás megindítására. Sikertelen beszervezésről készített jelentés tartalmazza azokat az okokat, amelyek a meghiúsuláshoz vezettek.

Akik a beszervezést nem vállalták, ezeket is azonnal nyilvántartásba kell venni és anyagaikat átadni a BM II/11. Osztálynak.

Sikertelen – meghiúsult – beszervezés esetén a legfontosabb követelmény a nyilvántartásba vétel volt. Már a jelölt kiválasztásánál, a kötelező nyilvántartási ellenőrzései során annak is ki kellett derülnie, ha vele kapcsolatban volt már korábban beszervezési próbálkozás, ami eredménytelenül zárult, meghiúsult. Ilyen esetekben a korábbi tanulmányozási anyagokat és a megkísérelt beszervezés anyagait is meg lehetett tekinteni az irattárban és az újabb ismeretek birtokában eldönthető volt, hogy egy újabb próbálkozásnak van-e valamilyen esélye. A sikertelen beszervezést az operatív tisztek, kevés kivételtől eltekintve kudarcként élték meg. Ha nem kellően szakszerű és erélyes a vezetője, előfordult, hogy valamilyen kibúvóval mellőzték a sikertelen beszervezés beismerését és a nyilvántartásban a rendezését. Az ilyen esetben fordult elő az, hogy hosszas tanulmányozás után, ismét megpróbálkoztak a beszervezéssel és meglepődve vették tudomásul a jelölt közlését, hogy miként korábban, úgy most sem hajlandó az együttműködésre.

VI. Az ügynök vezetése és nevelése

- (1) Az ügynök vezetésének és nevelésének célirányosnak, konkrétnek kell lennie. Az ügynökkel való foglalkozás egyéni legyen. Alapvető feladat az ügynök becsületességét, őszinteségét, politikai éberségét, tisztánlátását, a haza iránti odaadását állandóan fokozni.

Fontos alapelv a hálózati személyek állandó és gondos tanulmányozása, ellenőrzése!

A kötelező tanulmányozás és ellenőrzés szabályainak megsértése, elmulasztása előidézhetheti áruló ügynökök befurakodását az állambiztonsági szervek hálózatába.

Fokozott ellenőrzés, tanulmányozás alatt kell tartani az imperialista hírszerző szervek ügynökei közül beszervezett hálózati személyeket.

Az operatív tiszt a találkozások során alkalmazza az ügynök vezetésének, nevelésének különféle módszereit (politikai, szakmai, erkölcsi behatását). Nevelés közben az operatív tiszt vegye figyelembe, milyen alapon történt a beszervezés, az ügynök milyen képzettséggel, világnézettel, tulajdonságokkal, stb. rendelkezik. Minden egyes hálózati személyt alapos politikai nevelésben kell részesíteni. Megfelelő rugalmasságot, hajlékonyságot kell tanúsítani. Különösen nagy jelentőséget kell tulajdonítani a politikai nevelésnek, amikor a hálózati személy imperialista hírszerző szervbe van beépítve.

A hálózati személy vezetése és nevelése – lényegében foglalkoztatása – biztosítja annak a célkitűzésnek a teljesülését, amely érdekében megtörtént a jelölt felkutatása, tanulmányozása, a beszervezés folyamata, s amely elvezetett oda, hogy a hálózati személy állambiztonsági szempontból értékes információkat jelentett. Ezek lehetnek hírszerzési, vagy elhárítási információk, utóbbi esetben szűrő-kutató jellegűek, vagy konkrét operatív feldolgozó munkát elősegítőek.

A parancs kifejezetten hangsúlyozza a hálózati személy ellenőrzésének, vezetésének, nevelésének szükségességét és fontosságát és kiemeli a „politikai, szakmai és erkölcsi behatást”. Ez mind helyes megállapítás és elvárás is lett volna, csak az a baj, hogy a parancs éppen azokról – az operatív tisztekről – feledkezett meg, akiknek mindezt végre kellett volna hajtani. Az 1960-as évek – állambiztonsági múltú – operatív tiszt állománya nagyobb részben már szakmailag is alkalmatlan volt a hálózati munka végzésére, a politikai alig-képzettségről és az erkölcsi színvonalról már nem is beszélve. Az operatív tisztek, de nagyon gyakran a vezetők is legfeljebb 6 elemi iskolai végzettséggel rendelkeztek, ha egyáltalán rendelkeztek ennyivel. Általános műveltség tekintetében nem nagyon tudtak ezért „behatást” gyakorolni a hálózati személyekre, akik között egyre több volt a főiskolai, egyetemi végzettségű.

Amikor kötelezővé tették a tisztek számára – ugyancsak az 1960-as években – a középiskolai végzettség megszerzését, hamar rájöttek az illetékesek arra, hogy nagyobb a baj, mint gondolták. Az állomány jelentős része ugyanis erre már képtelen volt. Menteni kellett a menthetőt, hiszen az operatív állomány nagyobb részét nem lehetett egycsapásra lecserélni. Olyan volt, amilyen volt. Működött akkor már a Rendőrtiszti Akadémia (RAK), amely jogi, szakmai és politikai képzést ugyan adott, de az általános műveltség szintjét cseppet sem emelte. Hoztak egy látszatintézkedést, mely szerint „a Honvédelmi Tanács 3/116/5 számú határozata értelmében érettségi bizonyítvánnyal egyenértékűnek tekintendő” a RAK által kiadott addigi és azutáni oklevél. A RAK-ot pedig – házon, a belügyön belül -, mindenkivel el tudták végeztetni. Lett tehát minden tisztnek érettségivel egyenértékű végzettsége úgy, hogy a műveltségi szintje maradt a régi, az elfogadhatatlan. Az alacsony iskolai végzettség kihatott a szakmai képzések hatékonyságára is. Ebben az

évtizedben még mindig rengeteg alul iskolázott és alul képzett operatív tiszt volt állományban. Egyáltalán nem volt véletlen, hogy amikor 1971-ben, az akkori átszervezés kapcsán felmerült a főiskolai végzettség, mint követelmény az operatív tisztel esetében, egy-két év alatt tömegével menekültek nyugállományba olyanok, akik még 50 évesek sem voltak, de ezt belügyminiszteri rásegítéssel, engedménnyel megtehették.

De az előbb említett személyi körben az erkölcsi példamutatás hiányosságairól sem szabad megfeledkezni. A kapcsolattartó rendszeresen italozó életmódját a hálózati személyek is akarva-akaratlanul észrevették. A legkirívóbb esetek azok voltak, amikor a kapcsolattartó tiszt és a hálózati személye találkozón együtt részegedett le. Az 1958-ban beszervezett „Tárkányi Árpád” fedőnevű ügynökről az 1960-as évek közepén leírták, hogy „esetében az operatív tiszt súlyos hibát követett el. Együtt italozott az ügynökkel, így tőle a munkát nem tudta megkövetelni” végül a hálózati személy a „munkát megtagadta”. Vagy amikor a titkoltan homoszexuális vonzódású tartótiszt és az ugyanilyen hajlamú hálózati személy a „K”-lakásban egymásra talált. Azokról az esetekről már nem is beszélve, amikor anyagi érdekből a kapcsolattartó felismerte és kihasználta a hálózati személye civil foglalkozásából adódó lehetőségeket és ezzel visszaélt, de egyben ki is szolgáltatta magát annak a hálózati személynek, akit neki kellett volna ellenőrizni, irányítani, vezetni, nevelni. Az ilyen s ezekhez hasonló példák sokaságát lehetne felkutatni a levéltári dossziékból, pedig ezek nagyrésze nem is került dokumentálásra. Az sem derül ki a fennmaradt dokumentumokból – legfeljebb nagyon ritkán –, hogy hány hálózati személyt kellett kizárni csak azért, mert az ilyen-olyan okok miatt alkalmatlan, tekintélyt veszített kapcsolattartó tiszttel nem volt hajlandó tovább együttműködni.

(2) A szakmai (operatív) nevelés módszerei:

Beszámoltatás az elvégzett feladatokról, jelentés értékelés, elemzése, új feladatok megadása, magatartási vonal meghatározása.

Az operatív tiszt köteles rendszeresen és alaposan felkészülni az ügynökkel való találkozásra.

A találkozás során be kell számoltatni az ügynököt az általa végrehajtott feladatokról. A beszámoltatás során tisztázni kell a nem világos részeket, rámutatni az elkövetett hibákra, értékelni a feladat végrehajtását. A foglalkozás azonban nem korlátozódhat kizárólag a konkrét megadott feladatokról szóló beszámoltatásra. A találkozón az ügynök mondja el, operatív szempontból milyen érdekes személyekkel találkozott, alakított ki kapcsolatot, milyen operatív szempontból fontos momentumok jutottak a tudomására. **A beszámoltatás alapján az ügynökkel írásbeli jelentést kell készíttetni a megadott feladat végrehajtásáról. A jelentés csak olyan kérdéseket tartalmazzon, amelyek az állambiztonsági szerveket érdeklik.**

A szakmai nevelés módszerei között említi a parancs, hogy „az operatív tiszt köteles rendszeresen és alaposan felkészülni az ügynökkel való találkozásra”. A hálózati munkával kapcsolatban ez is egy olyan előírás volt, amelyet a mindennapok gyakorlatában szinte soha sem tartottak be. Magam több mint 26 éven át foglalkoztam közvetlenül hálózati munkával és állítom, hogy sem én, sem a környezetem ilyen elvárt felkészüléseket nem hajtott végre. Ennek nagyon egyszerű volt a magyarázata: nem volt rá idő. De különben is, aki értette-érezte a hálózati munkát, annak nem is nagyon volt rá különösebb szüksége, aki pedig alkalmatlan volt erre, annak egyébként is fölösleges lett volna. A felkészülés legfeljebb annyi volt, hogy a találkozóra utazáskor, vagy a „K”-lakásban, netán „T”-lakásban a hálózati személyre várakozáskor a tartótiszt átgondolta, hogy legutóbb milyen feladatokat adott a hálózati személynek, akkor éppen miről kell beszámoltatni, mi legyen a következő felderítési feladata, stb.

A találkozók egyébként a parancsban leírt módon történtek, és ha az ügynök szóban jelentett valamilyen érdemleges információt, sor került az írásos jelentés elkészítésére is. Kivéve persze, ha a hálózati személy csak szóban jelentett és az írásbeli jelentés készítését már eleve a beszervezéskor sem vállalta, vagy az évek folyamán a kapcsolattartóját leszoktatta erről, s az meg örült még a szóbeli jelentésnek is. Ilyen esetekben a beszámoltatás során a kapcsolattartó rendszerint jegyzeteket készített magának, hogy utólag a jelentést minél hitelesebben el tudja majd készíteni.

(3) Az ügynök által készített jelentésnek tartalmaznia kell:

a./ Hol és mikor történtek az általa közölt események, adatok, kik voltak jelen, milyen aktivitást tanúsítottak, milyen volt a hálózati személy magatartása. Saját következtetéseit, észrevételeit megjegyzésként közölheti a jelentés végén. Az ügynök jelentéséből nem derülhet ki az ügynök személye, ezért a jelentést harmadik személyben készítse el és fedőnévvel írja alá. A jelentést lehetőleg kézzel írja és arról másolatot nem készíthet.

Van a parancsnak ebben a pontban is egy olyan elvárása, amelynek betartása ismét sok esetben problémát okozott. Ez a „harmadik személyben készített” jelentéshez kötődik. A parancs ezt azzal magyarázta, hogy a „jelentésből nem derülhet ki az ügynök személye”. Csakhogy nagyon sokan s nagyon gyakran ezt úgy értelmezték, hogy a „harmadik személy”-nek – a hálózati személynek – magát is meg kell nevezni a jelentésében, a célszemély/célszemélyek között, a társaság tagjai, vagy a rendezvény résztvevői között. Ebből pedig nagyon sok esetben ki lehetett következtetni azt, hogy ki a hálózati személy. Éppen ezért az 1960-as évek végén, az 1970-es évek legelején kezdett elmaradozni ez a harmadik személyben készített jelentés íratás, a hálózati személy már nem nevezte meg önmagát és akkor ez sem jelentett nagyobb de-

konspirációs veszélyt, mint a korábbi gyakorlat, legfeljebb évtizedek múltával, a rendszer megváltozásával 1990 után, amikor ezek az iratok kutathatóvá váltak.

b./ Az ügynök jelentését ellenőrzés nélkül nem szabad elfogadni és a vezetés felé továbbítani. Az ügynök jelenthet valótlan adatokat, eseményeket, jelentéseiben túlozhat, ezért az ügynök jelentéseit minden esetben ellenőrizni kell.

Az operatív munka minden eszközét fel lehet és fel kell használni az ügynök jelentésének ellenőrzésére. (Párhuzamos ügynökség, operatív technika, külső figyelés, stb.)

A hálózati jelentések ellenőrzése valóban kívánatos lett volna, de erre sem volt mindig lehetőség, s nem is volt mindig rá szükség. Sőt voltak esetek, amikor ezeket akár gondatlanságból, akár szándékosan mellőzték is. Az 1960-as évek második felében volt Budapesten a közlekedés elhárítás területén egy „Szarka” fedőnevű ügynök, kapcsolattartója pedig egy államvédelmi múltú, igen-igen ostoba, de magát mindenkinél rátermettebbnek tartó operatív tiszt. Ez a tartótiszt állandóan tudálékoskodott, beleszólt az ügynök szakmájába, mindent jobban akart tudni mindenkinél és valószínűleg a régi beidegződések kezdtek el működni és hatni nála, amikor fenyegette, zsarolta a hálózati személyt, hogy így ösztökélje eredményesebb felderítő munkára. Mindenképpen kémgyanús célszemély látókörbe hozását várta el az ügynöktől, hogy majd annak a jelentése alapján végre komoly ügyben dolgozhasson ő is, aki magát a legjobbnak tartotta a szakmában. „Szarka” fedőnevű ügynök pedig, hogy vége legyen a zaklatásának, egyszer előállt egy jelentéssel, ami már kedvére volt a tartótisztnek. Lett is belőle hamarosan kémgyanú alapján egyszerű feldolgozó munka, a feldolgozó operatív tiszt természetesen a tartótiszt lett. Át nem engedte volna a keservesen összehozott ügyet másnak. Rengeteget dolgozott az ügyön ő is, mások is, néha a fél alosztályt bevonták egy-egy akcióba. Teltek az évek és az eredmény semmi! Pedig néha az akkoriban már tiltott provokációt is súrolta egyik másik intézkedése, amelyeket „csalétek kombináció”-ként álcáztak. A kémelhárításon belül már nem sokkal az indulás után akkora hírverést konstruáltak, hogy az irigyek el is nevezték „aranyérmes dosszié”-nak az ügyet. Időben is úgy elhúzódott a feldolgozó munka, hogy sokan „szakállas ügy”-ként emlegették. De valódi kémkedésnek nyomát sem találták. A feldolgozó tiszt is, meg a vezetője is csak mentek, menekültek előre, újabb és újabb ötletekkel álltak elő, csak be ne kelljen ismerni a kudarcukat. Az 1971-es átszervezés oldotta meg a történetet. A tartótisztet, egyben feldolgozó tisztet más munkaterületre helyezték és nem volt senki, aki hajlandó lett volna átvenni és folytatni a munkát. Ezért a dossziét lezárták, a feldolgozó munkát megszüntették.

Évekkel később egy akkori bizalmas nyomozásom mellékágaként érintőlegesen felbukkant az a közlekedési terület, ahol a „Szarka” fedőnevű hálózati személy – akkor már titkos megbízott – dolgozott.

Megfelelő szintű engedélyezés után részt vettem néhány vele lefolytatott találkozón. Talán a harmadik vagy negyedik találkozó végén, az én ügyemtől függetlenül rákérdeztem az egykori „szakállas ügy” keletkezésének körülményeire. Őszinte volt és szegyenkezve bevallotta, hogy azt bizony ő annakidején kitalálta, az egész jelentéséből nem volt igaz egyetlen szó sem, de a tartótisztje addig zsarolta, fenyegette, hogy már nem bírta tovább, lépnie kellett s hát kitalálta ezt a történetet, kémgyanúba keverte az egyik főnökét, aki sokat kitolt vele. Most is csak azért mondja el, mert az illető, a kémgyanús célszemély már meghalt. Ide vezetett az elhibázott kapcsolattartás, a hibás foglalkoztatás, aminek következménye a megfélemlített hálózati személy dezinformáló jelentése lett. Mindez a legelső jelentés alapos és körültekintő ellenőrzésével megelőzhető lett volna.

A parancs említést tesz azokról az operatív eszközökről és módszerekről, amelyeket az ügynöki jelentések ellenőrzésére fel lehet használni. Csakhogy ez így nem igaz. Az operatív technikai eszközöket, a külső figyelést, stb. csak akkor lehetett felhasználni a hálózati személy jelentéseinek az ellenőrzésére, ha operatív ügyben – pl. bizalmas nyomozásban – használták azokat és ennek során az ügynök, vagy az informátor is látókörbe került. Csak kizárólag a hálózati személy ellenőrzésére is fel lehetett használni, elméletileg, de a gyakorlatban nem, mivel ezeknek a felhasználási lehetősége meglehetősen korlátozott volt, mert pl. nem volt külső figyelési, vagy akár telefon, akár helyiség lehallgatási és rögzítési kapacitás.

c./ Az ügynöki jelentés továbbításakor az operatív tisztnek tilos a jelentés értelmét megváltoztatni, azt módosítani, korrigálni. Az operatív tiszt köteles az ügynök jelentéséből készült hivatalos dokumentumban rögzíteni a jelentéssel kapcsolatos értékelését, tervezett intézkedéseit, a soron következő fontosabb feladatokat.

Fontos előírása volt a parancsnak, hogy „tilos a jelentés tartalmát megváltoztatni”. Nagy a valószínűsége annak, hogy a parancs készítői többnyire íróasztalok mellett töltötték egész pályafutásukat és fogalmuk sem volt arról, mi történik egy hálózati találkozón a gyakorlatban. A „K”-lakásokban és „T”-lakásokban igen gyakran úgy készültek a hálózati jelentések, hogy az előzetes szóbeli beszámoltatás alapján az operatív tiszt diktálta le az ügynöknek azokat. Az 1956 előtti időkről már talán jobb nem is szólni, amikor elmaradt a beszámoltatás, csak a jelentés diktálás maradt meg! De bizony még az 1960-as évek kapcsán is felmerülhet a gyanúja az ilyen eseteknek, vagy ezek enyhébb változatának, a hálózat szóbeli jelentése megváltoztatásának, főleg ha figyelembe vesszük a múltból örökölt tartótiszt-ügynök függőségi viszonyokat. Erősítőleg hathat erre a gyanakvásra az is, hogy az 1960-as években is voltak, ha nem is tisztán-teljesen, de részben koncepciós ügyek.

d./ A jelentés átvétele után kell meghatározni az ügynök soron következő feladatát. A feladat meghatározásánál figyelembe kell venni az ügy jellegét, az ügynök lehetőségeit, képzettségét, felderítő munkában való jártasságát. Tanulmányozni kell a meglevő anyagokat, az előző jelentéseket, valamint meghatározni, hogyan és milyen módon hajtsa végre a kapott feladatot. Minden egyes konkrét feladat megadásánál ki kell dolgozni, meg kell határozni az ügynök számára azt a magatartásbeli vonalat, amely segítségével a feladatot végrehajtja. A magatartási vonal meghatározásánál szigorúan ügyelni kell arra, hogy az ügynök megfelelő magatartást tanúsítson, ne provokáljon, ne keltsen gyanút, ne legyen tolakodó.

A hálózati munkában az egyik leggyakoribb és legjelentősebb hiba volt, hogy az ügynökök és informátorok esetében elmaradt a foglalkoztatás során a feladatok konkrét meghatározása. Mielőtt azonban kapcsolattartó tisztben keresnénk a hibát – bár volt sokban s bőségesen – vissza kell kanyarodnunk a beszerzés folyamatához. Mindenképpen érdemes megvizsgálni, hogy az alig-alig foglalkoztatható, feladattal megbízható hálózati személyek esetében valószínűleg a tanulmányozás és beszerzés során, esetleg már a jelölt kiválasztásakor következtek el igen súlyos hibákat, mulasztásokat és végül olyan jelöltet vontak be a szervezetszerű titkos együttműködésbe, akiről már eleve látható volt, hogy gondok lesznek vele a foglalkoztatás során és nem lehet majd számára meghatározni olyan feladatot, amelyet a körülményei és képességei alapján végre tud hajtani.

A magatartási vonal kidolgozásánál a leggyakrabban elkövetett hiba az volt, hogy a tartótiszt által kigondolt, megtervezett, a célszemély vagy célszemélyek irányába tanúsított magatartás feltűnően ellentétben állt a hálózati személy eredeti, sokak által ismert magatartásával, jellemvonásaival, életvitelével, tulajdonságaival. Többé-kevésbé az volt a gyakorlat, hogy szinte minden ügyben, a célszemélyektől függetlenül ugyanolyan magatartási vonalat találtak ki és ezáltal ezek egyformák, sablonosakká váltak. Szinte ismétlődtek a parancsban rögzített szavak is: alkalmazkodjon, ne legyen tolakodó, ne provokáljon, ugyanakkor ne túl feltűnően tegye magát érdekessé, stb. Az 1960-as években igen eredményesen foglalkoztatott „Mauser” – később „Mannlicher” – fedőnevű ügynökről írták le egy dokumentumban, hogy „ügynöki munkájában hajlamos a provokálásra”, ami talán nem is volt véletlen, ha figyelembe vesszük, hogy még az államvédelmi időkben szervezték be és kezdte meg a felderítő munkáját az akkori irányítás mellett.

e./ Különösen bonyolult esetekben az ügynök feladatát és magatartási vonalát írásban kell kidolgozni, azt tanulmányoztatni és alá kell íratni az ügynökkel.

Kutatásaim során fontosabb ügyekben, főleg belső elhárítási vonalakon vagy területeken több esetben találkoztam írásban is rögzített, előzetesen kidolgozott, magatartási vonallal, amelyek azonban mindig csak egy adott ügyre vonatkoztak. Kémelhárítási vonalakon leggyakrabban

akkor dolgoztunk ki és foglaltunk írásba magatartási vonalat, ha határon túli kémelhárítási feladatokkal megbízva utaztattunk hálózati személyt külföldre, ellenséges célországba, ahol várhatóan kapcsolatba került az ottani, vagy más ellenséges ország titkosszolgálatával. Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek legelején végrehajtásra kerültek pl. úgynevezett „lágerátfuttatási” műveletek. Ennek során a kémelhárítás beszervezett hálózati személyét alapos kiképzés és gondos magatartási vonal kidolgozás és kioktatás után, útlevelell ellátva turistaként külföldre utaztattuk. Utasításunkra, amikor a kötelező visszatérési határidő letelt, a hazatérést megtagadta, jogellenesen külföldön maradt, ahogy akkoriban mondták, „disszidált”. Rövidesen bekerült valamelyik menekültlágerba, a németországi Zindorfban, vagy az olaszországi Capuában, vagy Latinában. Az volt a feladata, hogy minél tovább igyekezzon a lágerben maradni és figyelje az oda települt titkosszolgálatok tevékenységét – pl. kihallgatásait – és azt, hogy a lágeren belül kik azok, akikkel alaposabban foglalkoznak, megkülönböztetett bánásmódban részesítenek, stb. A lágerből kikerülve néhány hónap, de akár egy-két év elteltével, mint aki csalódott a kinti körülményekben, érvényesülési lehetőségekben, közreműködésünkkel, egyéni amnesztiával hazatért és beszámolt a kinti tapasztalatairól. Kinti személyes találkozókra csak nagyon kivételes esetekben került sor a dekonspirációs veszély miatt. Ezeket a hálózati személyeket kellett nagyon alaposan kiképezni és a gondosan kidolgozott magatartási vonalukkal kapcsolatban is alaposan felkészíteni, eligazítani. Ezek az írásban elkészített tervek és magatartási vonalak a „B” dossziékba kerültek lerakásra.

f./ Fejleszteni kell az ügynök jellemét, pozitív tulajdonságait. Az erkölcsi behatást erősíti az operatív tiszt személyes példamutatása, az ügynökkel való megfelelő kapcsolat kialakítása.

Az operatív tisztnek az ügynökkel emberségesen kell bánni, tilos velük baráti kapcsolatot teremteni és azokat személyes céljaira felhasználni.

Növeli az ügynök aktivitását a helyes jutalmazás. A jutalmazásnak ésszerűnek kell lenni, akkor alkalmazni, ha az ügynök jó eredményeket mutat fel, vagy nevelésében, serkentésében ez jó eszköznek bizonyul (például beteg, vagy anyagi körülményei miatt rászorul). A jutalmazás többféle lehet, dicséret, anyagi juttatás, kimagasló eredményes munka esetén a hazafias alapon dolgozókat kormánykintitetésre is fel lehet terjeszteni, amennyiben az ügynöki munkát nem gátolja, nem dekonspirálja. Tilos az ügynököt indokolatlanul jutalmazni, mert ez felületességre, fegyelmezetlenségre és dezinformálásra vezethet. Az operatív tiszt köteles megakadályozni, hogy az ügynök az állambiztonsági szervvel való kapcsolatát egyéni céljaira, nyereszkesedésre, visszaélésre használja fel.

Az ügynök nevelésének fontos módszere, ha időnként a vezető is részt vesz a találkozón, aki személyesen meghallgatja és értékeli munkáját.

Az ügynök jellemének, pozitív tulajdonságainak fejlesztése nem mindig volt előnyös a foglalkoztatása szempontjából. Az ellenőrzés alatt tartott, megfigyelt környezete ugyanis felfigyelhetett volna az ilyen pozitív

változásokra, keresték volna az okokat, gyanúsaknak találták volna és elhatárolódnak tőle. A parancsban szó van az operatív tisztek személyes példamutatásról is, csak hogy a hálózati munkával foglalkozó állambiztonsági munkatársak között is csak nagyon kevesen voltak olyanok, akik személyes példamutatásra képesek voltak.

Az ügynökökkel és informátorokkal kialakított személyes kapcsolat időről időre változott. Ez a parancs kifejezetten előírta az ügynökökkel az „emberséges bánásmódot”, ami az 1956 előtt időkben, de még az utána következő egy-két évben egyáltalán nem volt jellemző. Már szó esett arról, hogy a hálózati személyeket a volt államvédelmi operatív tisztek még az 1960-as években sem vették emberszámba, megvetően, lesajnálóan, mint „dossziés emberekről” beszéltek róluk.

A parancs szerint a hálózati személyekkel tilos volt „barátságot teremteni”. Ezt akkor nagyon komolyan kellett venni, és ha nem is barátkozni, de együtt italozni és lerészegedni sem volt kíváncsú azokban az időkben. Később ez sokat változott. Nekem kémelhárító tisztként az 1970-es és 1980 években – egészen 1990-ig – volt két hálózati személyem, az egyik külkereskedő és titkos munkatárs, a másik újságíró és titkos megbízott, akikkel az évek folyamán kifejezetten szoros, mondhatni baráti kapcsolatunk alakult ki. Mindent, amit csak tudtam és tehettem, megtettem értük, ők pedig egyrészt kiváló határon belüli és kívüli felderítő munkával viszonyozták és azzal, hogy amikor áthelyezésre kerültem a kémelhárítás központjába és átadásukra került volna sor, kijelentették, hogy vagy velem dolgoznak tovább, vagy senkivel. Azért, hogy el ne veszítsük őket, inkább vihettek s vittem magammal mindkettőt az új szolgálati helyemre.

Nagyon fontos volt, hogy amennyiben a hálózati személy kimagaslóan áldozatkész és eredményes felderítő munkát végzett, a kapcsolattartója – esetleg annak vezetője – elismerő szavain kívül valamilyen formában anyagilag is honorálják, jutalmazzák. Ennek leggyakoribb formája a pénzjutalom volt. Erre a kapcsolattartó operatív tiszt írásban javaslatot készített, amelyet engedélyezés után a hálózati személy „B” dossziéjában helyeztek el. Az átvételről az esetek döntő többségében elismervényt írtak alá, de ha a javaslatban ennek mellőzése szerepelt és így lett a jutalmazás engedélyezve, ettől el is lehetett tekinteni. Helyesen határozta meg a parancs, hogy indokolatlanul nem volt szabad jutalmazni, főleg a mégolyan jól dolgozó hálózati személy esetében sem ebből rendszert csinálni. Jó példa erre az 1955-ben beszervezett – korábban a dekonspiráció tárgyalásánál már említett - „Széll Lajos” fedőnevű államvédelmi, majd állambiztonsági ügynök története. 1956 előtt is, de még utána is egy ideig a legeredményesebben foglalkoztatott szegedi ügynök volt. Később azonban a munkája ellaposodott, iszákossága elhatalmasodott rajta és végül a hálózatból ki kellett zárni. Egy 1965-ben készült dokumentum szerint „eltűzött, túlértékelt mun-

káját költségtérítéssel, fizetés kiegészítéssel és jutalmakkal honorálták. 1963-ban megvonták tőle a jutalmakat. Ettől megsértődött, nem járt el a találkozókra” és végül még dekonspirált is. (Forrás: ÁBTL I. 11. 10.)

(4) A rezidens irányítása:

a./ Módszereiben különbözik attól a munkától, amelyet az operatív tiszt az ügynökökkel és informátorral végez. A rezidenssel való foglalkozásnak alaposabbnak kell lenni. Részletesen meg kell magyarázni a rezidentúra tagjaival kapcsolatos tennivalókat. Az operatív tiszt szabja meg számára a feladatokat, kiindulva a rezidens területén folyó ellenséges tevékenységből és az informátorok operatív lehetőségeiből. **A feladatok végrehajtásakor elvi és módszerbeli segítséget kell adni.** A részleteket azonban a rezidens dolgozza ki. A találkozók során az operatív tiszt a rezidenssel mondasson véleményt az általa hozott jelentésekről és beszélje meg azokat. Az operatív tiszt időnként vegyen részt a találkozókön. Ne csak hallgatója legyen annak, amikor az informátorok jelentést tesznek a rezidensnek, hanem maga is beszélgesse el velük. Mutassa meg a rezidensnek, hogyan kell a találkozókat jól megtartani.

A vezetők kötelesek a legfontosabb hálózati személyeket – olyanokat, akiknek munkája kvalifikált irányításra szorul – közvetlenül tartani. Az egyes hálózati személyekkel való közvetlen kapcsolattartás hozzásegíti a vezetőt a hálózati munka helyes irányításához.

A rezidens szakszerű irányítása során a leggyakoribb probléma az volt, hogy az operatív tisztek közül is sokból hiányzott a kellő szakértelem, de még inkább az ennek átadására való készség. Az sem volt mindegy, hogy valakit rezidensnek szerveztek be, vagy korábban már esetleg ügynökként tevékenykedett, tehát volt némi ismerete és tapasztalata a hálózati munkáról és ehhez kapott még több-kevesebb ismeretet tartalmazó kiképzést. Az utóbbiak helyzete általában egyszerűbb volt, míg a rezidensnek beszervezettek rendszerint előbb vagy utóbb belebuktak a próbálkozásba. Mivel a rezidentstől nem csak a saját, hanem a hozzá kapcsolt hálózati személyek konspirációs biztonsága is függött, úgy tartották, hogy esetükben legfontosabb a megbízhatóság, ezt pedig leggyakrabban az MSZMP tagokban, vagy valamilyen megbízhatósági követelménynek megfelelő polgári foglalkozású vezetőben látták. Mindennek azonban nagyon kevés köze volt a szakmai munka elvárható színvonalához. Talán éppen ebben keresendő annak oka, hogy hazai bázison meglehetősen kevés rezidens működött.

Ennek a pontnak van egy különleges bekezdése, amely arról szól, hogy az állambiztonsági szolgálat különböző szintű vezetői is kötelesek hálózati személyeket foglalkoztatni. A cél természetesen a személyes példamutatás volt, vagy lett volna. A vezetők között valóban voltak, akik eleget tettek ennek az elvárásnak, ki azért, hogy valóban példát mutasson, ki más nem egészen követendő példa miatt. Azt azért ne felejtsük el, hogy bizony az állambiztonsági szolgálatnál is működött a kontra-

szelekció, minek következtében nagyon sok esetben nem a legtehetségesebb, legképzettebb és legrátermettebb beosztottakból lettek a vezetők. Az érdemtelenül alacsonyabb vagy magasabb beosztásba kerültek közül egyet a „K”-lakásokkal foglalkozó résznél említettem, akikre a legalizáló operatív tiszt rányomta az ajtót. Ez a már említett eset is vezetői hálózattartás volt, de a parancs valószínűleg nem ilyen példamutatásra vonatkozott. A példája azonban egy kicsit később, ugyan de követőre talált. Egy alosztályvezető, aki csak azért került ebbe a beosztásba, mert igen kitűnő és nagyon magas szintű állambiztonsági kapcsolatai voltak, és kinevezése óta a hálózattartásnak még a közelébe sem merészkedett, a beosztottaknak pedig – mint mondtuk – „osztotta az ész”. Egyszer váratlanul elhatározta, hogy az egyik beosztottól átvesz foglalkoztatásra egy olyan hálózati személyt, akivel nem sok gond volt, jelentést ugyan nem nagyon adott, de a találkozókra havonta, netán kéthavonta egyszer fegyelmезetten eljárt. Egy „K” lakáson találkozott, így nem volt feltűnő, ha a lakás kulcsát az alosztályvezető a lakás legalizáló tisztól elkéregette. Ez pedig egyre gyakrabban fordult elő, néha hetente kétszer is. Eközben súlyos szabálysértést követett el, de nem volt elég óvatos, lebukott és kiderült, hogy a szeretőjét hordta a „K”-lakásra, amelyet ezáltal dekonspirált. Ez a vezető sem volt külön az előzőnél, hiszen ő is csak azért tartott hálózati személyt, hogy ennek ürügyén a „K”-lakásra járhasson és a szeretőjét is oda vigye.

A parancs a hálózati munka „helyes irányítását” várta el a vezetőktől. Ez az, amivel elég hosszú operatív munkával foglalkozó pályafutásom alatt csak nagyon-nagyon ritkán találkoztam.

VII. A kapcsolattartás megszervezése

A kapcsolattartás megszervezésénél figyelembe kell venni a konspirációt, a folyamatosságot és a tervszerűséget.

Kapcsolattartás az ügynökkel történhet:

- a./ személyesen,
- b./ közvetítőn keresztül,
- c./ technikai eszköz segítségével.

A kapcsolattartás során mindig, minden körülmények között a legfontosabb követelmény volt a konspirációs szabályok szigorú betartása. Ennek a követelménynek a helytállóságát egy ellenpéldával próbálom meg alátámasztani. Az 1990 előtti évtizedek nagyobb részében azt tartottuk, hogy az ellenséges kémtevékenység legérzékenyebb és legsebezhetőbb pontja a kémszervezet és a magyarországi ügynökök közötti kapcsolattartás rendszere. Több akkor realizált kémügy tapasztalatai bizonyítják ennek az állításnak a helytállóságát. A konspiráltan tevékenykedő

kémügynököket a kapcsolattartás során elkövetett hibáik által lehetett leggyakrabban felderíteni, látókörbe hozni. A kapcsolattartás konspirációs biztonsága pont így az állambiztonsági szolgálat és ügynökei közötti együttműködésre is vonatkozott.

A folyamatosságot és a tervszerűséget az egyes hálózati személyek esetében elkészített foglalkoztatási tervekben rögzítettek betartása, végrehajtása biztosította volna. Csakhogy ez nem így volt. A hálózati személyek nagyobb részénél nem volt sem folyamatosság, sem tervszerűség. Olyannyira nem, hogy meglehetősen nagy volt a száma az úgynevezett „leszakadt” hálózati személyeknek, akik ugyan nyilvántartásban szerepeltek, mint aktív, foglalkoztatott ügynökök, vagy informátorok, de már nagyon-nagyon régen nem is találkozott velük az állambiztonsági szolgálat részéről senki.

a./ A személyes kapcsolattartás a legalkalmasabb és legfőbb módja az ügynökkel való találkozásnak. Különösen fontos a személyes kapcsolattartás az újonnan beszervezett ügynökkel. A találkozások helyét és idejét az operatív tisztnak kell kijelölni, figyelembe véve az ügynök lehetőségeit. A találkozásokat előre meg kell tervezni, találkozási grafikont készíteni.

Az állambiztonsági szolgálat gyakorlatában – főleg hazai bázison – a személyes kapcsolattartás volt a leggyakoribb. Ez bátran tekinthető volt az eredményesség biztosítékának is, míg a többi – a közvetítő alkalmazása, technikai eszköz – legfeljebb valami szükségmegoldásnak számított és az 1960-as években meglehetősen ritkán fordult elő. A személyes találkozók a beszervezés utáni időben rendszerint nyilvános helyen lettek megtartva. Ebben a tekintetben azonban egészen más volt a helyzet a fővárosban és más vidéken. Budapesten rengeteg eszpresszó, étterem, stb. állt rendelkezésre, ahol ezeket a találkozókat – ahogy akkor mondták „nyilvános talikat” – meg lehetett tartani. Eltérő volt a helyzet vidéken, főleg kisebb településeken, ahol a dekonspirációs veszély sokkal nagyobb volt. Ezért, miként kutatásaimból tudom, voltak személyes találkozók közeli településeken, ahol nem voltak ismerősök, előfordult találkozó étteremben, kocsmában, erdő szélén szolgálati gépkocsiban, temető csendjében és magányában, stb.

b./ Ügynökkel és rezidenssel csak „K” és „T” lakásokon szabad találkozni.

A „K” és „T” lakásokban, csak ellenőrzött ügynökséggel szabad találkozni. Amennyiben valamelyik árulógyanússá válik, azokon a lakásokon a találkozókat az ügynökség többi tagjával be kell szüntetni. Párhuzamosan foglalkozott ügynököket egy ugyanazon lakásban fogadni tilos. A „K” és „T” lakásokat félévenként ellenőrizni kell.

Kivételes esetekben – osztályvezető, vagy helyettese engedélyével – megengedhető lakáson kívüli találkozás. (Még nem ellenőrzött, vagy konkrét ügyben még nem dolgozó,

általános feladatokat végző ügynökökkel, vagy rendkívüli ügyekben sürgősség esetén.) Amennyiben lakáson kívüli találkozóra kerül sor, az operatív tiszt köteles a találkozóra alaposan felkészülni és a találkozó titkosságát fokozottan biztosítani. Az informátorokkal is lehetőleg „K” és „T” lakásokon kell találkozni.

A rezidens köteles betartani a kapcsolattartás követelményeit (konspiráció, folyamatosság, tervszerűség) és olyan helyen találkozni a rezidentúra tagjaival, ahol biztosítva van a találkozás konspiratív volta.

Most utólag olvasva a parancsot, rá kell jönnöm, hogy bizony volt elég sok eset arra, amikor akarva-akaratlanul de megszegtük az előírásokat. Tiltva volt ugyanis, hogy egyazon „K”-lakásban, vagy „T”-lakásban, ugyanabban az ügyben – tehát párhuzamosan – foglalkoztatott hálózati személyeket, akik tehát nyilvánvalóan ismerték egymást, a dekonspiráció veszélye miatt fogadjunk. Mégis megtettük, mert nem volt elegendő „K”-lakás vagy „T”-lakás. Előírás volt az is, hogy a „K”-lakásokat és „T”-lakásokat félevenként ellenőrizni kell, hogy nem bukott-e le, nem dekonspirálódott-e. Ezt szinte soha nem tartották be. Jártam olyan „K”-lakásra, melyet 10-15 éven át talán soha nem ellenőriztek.

c./ Közvetítón keresztül és technikai úton történő találkozások:

Összekötő ügynök, postaládán, konspiratív cím és telefon, rádió, rejtékhely útján történik. Csak ott engedélyezhető, ahol a személyes kapcsolattartás nem valósítható meg.

Az ügynököket, ha feladatuk úgy kívánja, el lehet látni különböző technikai eszközökkel (fényképezőgép, minifon, fedőigazolvány, stb.). Ezek használatára ki kell oktatni. A feladat végrehajtása után be kell vonni.

Egész pályafutásom alatt nem hallottam arról, hogy a szolgálati helyeimen, de akár máshol a jelzett időben összekötő ügynököt, postaládát, rádiót, rejtékhelyet használtak volna. A kémügynökök részéről azonban egy időben ez elég gyakran előfordult, ezt a konkrét kémügyekben megtapasztaltuk. (A „postaláda” alatt nem a postai levélgyűjtő láda értendő!) A telefon használata az sajnálatos módon előfordult. De nem csak a találkozó helyét, vagy idejét beszéltek meg úgy, hogy senki rá ne jöjjön a lényegre, arra, hogy egy állambiztonsági tartótiszt és az ügynöke beszélgetett. A parancs furcsa módon megengedte a telefonon történő kapcsolattartást és nem korlátozta azt semmilyen formában, mi pedig a gyakorlatban tiltottuk. Az idősebbek emlékezhetnek arra, hogy a technikai fejletlenség következtében micsoda áthallások fordultak elő a vezetékes telefonálgatások idején. S ebben az időben mégis volt operatív tiszt, aki telefonon beszámoltatta az ügynökét, sőt feladatokat is meghatározott a számára, mintha senki nem hallhatta volna. Ami pedig a legsajnálatosabb, hogy még 1990 után az egyik nemzetbiztonsági szolgálatnál is tanúja voltam annak, amikor egy fiatal tiszt, a vezetője utasítására, telefonon felhívta egy külföldi állampolgárságú, de Magyarországon élő ügynökét és ebben a formában beszámoltatta és eligazította.

VIII. Az ügynökség átadása, minősítése

(1) Ügynökség átadása:

Az ügynökség tagjait átadni csak igen indokolt esetben szabad. Abban az esetben, ha az operatív tiszt huzamosabb időn keresztül beteg, áthelyezés, tartós vezénylés esetén, vagy ha a célszerűség úgy kívánja, hogy más operatív tiszt foglalkozzon vele.

Az ügynökség tagjainak átadása minden esetben az osztályvezető engedélyével történhet. Az átadás, ha erre lehetőség van, személyes legyen. Kivételes esetekben fordulhat elő, hogy az új tartó jelszón keresztül veszi fel vele a kapcsolatot. Az ügynökség tagjait el kell igazítani, hogy milyen jelszóval kereshetik, aki a jelszót nem ismeri, azzal nem tárgyalhat.

Az ügynökség átadása során nem szólt a parancs arról az esetről, amikor nem csupán operatív tiszték között, hanem különböző állam-biztonsági szervezetek közötti átadásra került sor. Ez a leggyakrabban akkor történt, ha pl. a hálózati személy lakóhelyet – települést – vagy munkahelyet változtatott, és ezek tekintetében más állambiztonsági szervezet – hírszerzés, vagy elhárítás – volt illetékes. Kutatási tapasztalataim szerint nagyon gyakran fordult elő, hogy akár lakhelyváltás, akár munkahelyváltás indokával az ügynököt, vagy az informátort a hálózathoz kizárták, anélkül, hogy az átadását az arra illetékeseknek megkísérelték volna. Néha azért előfordult az átadásra történő felajánlás és az átvétel vagy megtörtént, vagy az új lakóhely és munkahely szerint illetékes állambiztonsági szerv kitért az átvétel elől. Ezekben az esetekben az ok kimondva, de még inkább kimondatlanul az volt, hogy az átvételre felajánlott hálózati személyt alkalmatlannak találták arra, hogy az új területen vagy objektumban tovább foglalkoztassák. A használhatatlan hálózati személyek esetében azonban leggyakrabban már a felajánlásra sem került sor. Egy felajánlott, netán átvett, de használhatatlan hálózati személy az új foglalkoztató szervnél rossz fényt vetett a beszerzőire és korábbi foglalkoztatójára. Ennek pedig senki sem tette ki magát szívesen, s maradt inkább a hálózathoz való kizárás az átadásra felkínálás helyett.

Az egy állambiztonsági szervezet belüli kapcsolattartó váltásra azonban sajnálatos módon elég gyakran került sor, pl. a parancsban említett esetekben is, de más okokból is. Ezek azonban csak nagyon ritkán segítették elő a sikeres együttműködést. Ha egy modortalan, szakszerűtlen tartótisztet egy viselkedni tudó, s főleg a szakmáját ismerő tiszt váltott, az előnyös lehetett az együttműködés eredményességére. Egyéb esetekben mindig jelentett valami törést, megtorpanást, s ez addig tartott, míg az ismerkedés, alkalmazkodási készség át nem segítette a két embert a holtpontra és ki nem alakult egy harmonikus együttműködés, amely az eredményes felderítő munka elengedhetetlen feltétele.

A parancs által említett jelszó az esetek többségében a hálózati személy fedőneve volt. A jelszót elfelejthette, hiszen lehet, hogy soha nem került sor ennek igénybevételére, de a fedőnevét talán nem. Megjegyzem, találkoztam olyan esettel, amikor egy már elég régen „leszakadt” hálózati személy a fedőnévre sem emlékezett.

(2) Az ügynökség minősítése:

Az ügynököket és rezidenseket évente egyszer, átadás esetén minden esetben minősíteni kell. Az ügynökség minősítése szükséges azért, hogy pontos áttekintést kapjunk az ügynökök, rezidensek, informátorok összetételéről, felhasználhatóságukról és felkészültségükről. Lehetőséget ad ellenőrzésükre, az ügynökségen belüli tartalékok feltárására, a jó ügynökök, rezidensek és informátorok céltudatos foglalkoztatására. A minősítés célja, hogy felfedje az ügynöki munkában mutatkozó főbb hibákat, feltárja az ügynökség soraiba befurakodott áruló, kétkulacsos ügynököket.

Ismét a parancsnak egy olyan előírásához érkeztünk, amelyet szinte soha nem tartottak be. Bátran állíthatom, hogy a hálózati személyeket sehol sem minősítették évente. A fennmaradt levéltári dokumentációk ezt az állítást alátámasztják. Voltak olyan hálózati személyek, elég nagy számban, akiket hosszú éveken, akár évtizedeken át sem minősítettek, mert bizony nem végeztek semmiféle érdemi felderítő munkát, jelentéseket sem adtak. Ezek voltak a statisztikai okból tartott hálózati személyek, semmi konkrét haszon nem származott belőlük, de voltak. Ezeken mit lehetett volna minősíteni? A nagy semmit? Legfeljebb minden évben le kellett volna írni, hogy használhatatlanok, kapcsolattartás velük nincs, vagy alig van, sőt már eleve beszervezni is fölösleges volt őket. Ez pedig az adott szervezeti egység, vagy operatív tiszt szakmai munkája színvonaltalanságának beismerése lett volna, amire senki nem vállalkozott. Inkább hallgattak, nem írtak, íratlak minősítéseket.

Az egy szakmai egységen belül az operatív tisztek közötti átadások alkalmával sem lettek a hálózati személyek minősítve. Ha más szervnek átadásra ajánlották fel az ügynököt vagy az informátort, akkor készült minősítés, hiszen ennek hiányában fel sem lehetett ajánlani.

IX. Hogyan kell eljárni az áruló ügynökökkel?

A Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek ügynöksége közé befurakodhatnak ellenséges ügynökök. Ezek több típusát különböztetjük meg. Az áruló ügynök fogalmába a provokátor, a kétkulacsos és a kettős ügynök tartozik.

Az „áruló ügynökök”, mint majd látható lesz, nem mind voltak szöszerinti árulók, csak a parancs ezt a gyűjtő kifejezést használta a problémás esetekre.

(1) Provokátor ügynök:

Provokátor ügynök, aki ellenséges beállítottságából, vagy különféle anyagi előnyök és egyéb kedvezmények elérése céljából maga ellenséges tevékenységet szervez, más személyeket – akik egyébként nem folytatnak ellenséges tevékenységet – ellenséges tevékenységre buzdít és azokat, mint „ellenséges kezdeményezéseket”, vagy „új ügyeket” jelenti a Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek.

Az 1958-ban készült és hatályba lépett parancs nyilvánvalóan nem azokról a provokáló ügynökökről szól, akik az 1956 előtti években az államvédelmi szolgálat utasítására és irányításával hajtottak végre provokáló feladatokat, mely során másokat – többnyire előre kiszemelt későbbi célszemélyeket – valamilyen államellenes vagy más bűncselekmény elkövetésére beszéltek rá. Így pl. voltak olyan provokáló ügynökök, akik, főleg az 1940-es évek második felében sok embert arra bírtak rá, hogy illegálisan hagyják el az országot, s mint embercsempészek ennek elősegítésére is vállalkoztak, természetesen fizetség ellenében. Amikor megállapodtak, mindent jelentettek az Államvédelmi Hatóságnak, akik természetesen tetten érték a tiltott határátlépést megkísérlőket. A végeredmény a börtön és természetesen a teljes vagyoneklkobzás. A másik gyakori eset volt ugyanebben az időben, de még az 1950-es évek elején is, amikor politikai jóváhagyással államellenes összeesküvéseket provokáltattak hálózati személyek felhasználásával a „népi demokratikus államrend erőszakos megdöntése” érdekében. Ezekkel kapcsolatban néha talán már az sem volt véletlen, hogy ugyanabban az időben, ugyanolyan célkitűzések érdekében, szinte hasonló személyi összetételű és jellegű, sőt még azonos elnevezésű – pl. Fehér Gárda – ügyeket, majd büntetőperekert provokáltak egyidőben az ország különböző területein.

Ezek voltak az ÁVH talán leggyalázatosabb ügyei, melyekben szinte mindig volt néhány halálra ítélt és kivégzés, nem is ritkán 40-50 fő fegyházba vagy börtönbe küldése, kiegészülve az internálások, kitelepítések sokaságával. A lakosság által meggyűlölt ÁVH 1956-ban éppen az ilyen s hasonló ügyek miatt lett a forradalmárok célpontja és bizony közülük többen a nép haragjának áldozataivá is váltak. Ez a forradalom alatti megrettenés, a félelem volt az, ami a volt államvédelmi állományt még évek múlva is a provokációktól való tartózkodásra készítette. Ezt részükről még az 1960-as évek végén is megtapasztaltam. Ha csak szóba került a provokáció, megrettentek. A múltjukról annyira menekülni akartak, hogy az „államvédelmi” kifejezést ki sem ejtették. 1956 legvégén és 1957 legelején azonban nem csak az egykori államvédelmi operatív tisztek tértek vissza az új szolgálathoz, akkor a politikai nyomozó szervekhez, ekkor már rendőri rendfokozattal, hanem a megmaradt és „felszedett” hálózati személyeik között is voltak olyanok, akik a korábbi provokációkban tevőlegesen részt vettek. Nehogy az eredmé-

nyesség érdekében ezek a hálózati személyek visszatérjenek a régi „jól bevált” provokáló módszerhez, nyilvánvalóan ezért fogalmazódott meg ez a tilalom a parancsban.

(2) Kétkulacos ügynök:

Kétkulacos ügynök, aki ellenséges beállítottságánál fogva a belügyminisztérium állam-biztonsági szerveitől kapott megbízatását a feldolgozás alatt álló személy, vagy csoport tagjainak elmondja. A tudomására jutott konkrét ellenséges tevékenységet szándékosan nem jelenti, vagy nem a valóságnak megfelelően jelenti. Kétkulacos az az ügynök is, aki az ügynöki feldolgozás alatt álló személyek közül egyesekről különféle okok miatt nem tesz említést, róluk nem jelent.

Kétkulacos ügynök bizony sok volt még az 1960-as években is, főleg a belső elhárítási területeken. Kutatásaim során pl. egyházellenes, vagy ifjúsági ügyekben tapasztaltam, hogy az ügynökök, vagy informátorok, akik beszervezésükkor igen szoros kapcsolatot tartottak a célszemélyekkel, amikor az első feladatukat megkapták és rájöttek arra, hogy mire akarják használni őket, merész elhatározásra jutottak. Vagy nem adtak jelentéseket a célszemélyekről, vagy a jelentéseik semmitmondók voltak, esetleg minden kapcsolatot megszakítottak azokkal, akikről jelen-teniük kellett volna. Az 1971-ben beszervezett „Krassói István” fedő-nevű ügynök később „az együttműködést megtagadta, beszervezése óta nem őszinte, munkát eddig nem végzett. Mindössze három alkalommal tudtak vele találkozni, akkor is elhallgatta az ellenséges tevékenységre utaló adatokat” (Forrás: ÁBTL 1. 11. 10.).

(3) Kettős ügynök:

Kettős ügynök, akit a BM állambiztonsági szervein kívül valamelyik imperialista hírszerző szerv is beszervezett és értékes, aktív ügynöki munkát az illető imperialista hírszerző szerv részére végez, vagy annak megbízásából dezinformációs adatokat jelent az állambiztonsági szerv részére.

A kettős ügynök esete leggyakrabban a hírszerzés vagy a kémelhárítás területén fordult elő. Hozzá kell azonban ehhez tenni, hogy meglehe-tősen ritka esetek voltak ezek, mert hiszen elég nehéz volt felderíteni azt, hogy ki a kettős ügynök. Ennek kiszűrésére az említett területen, kü-lönösen az ellenséges hírszerző szervekkel kapcsolatba került hálózati személyek esetében fokozott ellenőrzést igényeltek.

Az áruló ügynököket:

- (1) le kell leplezni, vagy
- (2) vissza kell fordítani,
- (3) ha a visszafordítás nem lehetséges, ellenséges tevékenységük dokumentálása mel-lett felelősségre kell vonni. Velük szemben bírói úton kell eljárni.

Az áruló ügynök egyes típusainál a döntés előtt az alábbi szempontokat kell figye-lembe venni:

a./ Szociális származását, osztályhelyzetét, milyen körből szervezték be, milyen céllal akart rábírní becsületes állampolgárokat ellenséges tevékenység végzésére, provokatív jelentéseivel milyen kárt okozott.

b./ Jelentése alapján indult-e olyan személyek ellen bírói eljárás, akik nem folytattak ellenséges tevékenységet és marasztaló ítéletet hoztak-e.

Kétkulacos és kettős ügynök:

a./ Milyen körből szervezték be, terhelő, kompromittáló, vagy hazafias alapon, osztály-helyzete, szociális származása, népköztársaságunkhoz való viszonya, jártassága az ope-ratív munkában, fel tudja-e mérni, hogy milyen tevékenységet folytat, családi helyzete.

b./ Árulásával milyen kárt okozott, tevékenységét milyen céllal követte el.

c./ Az áruló ügynökökkel egyidőben realizálható-e az ügy, amelyben dolgozott. Rendel-kezésre áll-e jogi erejű bizonyíték. Nem vehetők őrizetbe, ha egyidejűleg nem lehet rea-lizálni az ügyet. Ebben az esetben az ügynök őrizetbevételének és az ügy realizálásának egyidőben kell történnie.

d./ Kettős ügynök esetében nem lehet-e felhasználni, tovább foglalkoztatni az illetőt imperialista hírszerző szervek tevékenységének felderítésére. Ebben az esetben a kettős ügynök őszinteségéről a leleplezés során meg kell győződni.

A kettős ügynökökkel szemben az egyik eljárási módzat a visszafordí-tás, amelyre leggyakrabban a kémelhárítás területén került sor. A tit-kokban leleplezett ellenséges kémügynököknek felkínálta az állambizton-sági szolgálat annak a lehetőségét, hogy forduljon szembe az ellenséges beszervezőivel. Ha erre hajlandó volt, akkor igen szoros ellenőrzés mel-lett kialakítható volt egy operatív játszma, amely alkalmas lehetett az ellenséges titkosszolgálat dezinformálására, hírigényének felderítésére és figyelemmel kísérésére, a módszerbeli változások felfedezésére, stb. Ha erre nem volt hajlandó, akkor következhetett a döntés, hogy büntetőel-járás induljon-e ellene.

Az áruló ügynökökkel kapcsolatos eljárás szabályai akár ki is marad-hattak volna ebből a parancsból. Egy évtizeddel korábban, az 1950-es években az államvédelmi gyakorlatban ennek lett volna létjogosultsága. Kutató munkám során magam is találkoztam olyan ügygel, amelyben az árulónak minősített ügynököt bíróság elé állították és börtönbüntetésre ítélték. Az 1960-as években azonban ilyenre már nem került sor, vagy ha igen azt nagyon ügyesen titokban sikerült tartani. A provokációt a már említett okok miatt szigorúan tiltották. Ebből következően provo-kált ügyek ebben az időben már aligha fordultak elő. Konceptiós ügyek és perek, vagy konceptiós elemekkel súlyosított ügyek és büntetőperek még előfordultak, főleg az 1956-os forradalmat követő megtorlás so-rán. De ezekben nem volt provokáció.

A kétkulacos ügynökök tevékenységét 1956 után, ha tetszik, ha nem, az állambiztonsági szolgálat „lenyelte”, kényszerűen tudomásul vette, büntetőeljárás nem indult ellenük, legfeljebb más intézkedésekkel próbálták törleszteni, pl. külföldre utazásokból kizárás, munkakörből-munkahelyről való kizorítás, stb.

A kettős ügynökök esetében az operatív játszma kezdeményezése a továbbiakban is fenn állt, hiszen a titkosszolgálatok mindig keresik, kutatják annak a lehetőségét, hogy az ellenséges titkosszolgálatokkal konspiratív találkozási pontokat létesítsenek a már említett okok és célkitűzések miatt.

A fentiek figyelembevételével a központi és megyei Politikai Osztályok vezetői döntenek el, hogy az áruló ügynököt Katonai Ügyészségnek adják át, vagy kizárják az ügynökség sorából. Ha tovább akarják használni, felhasználásáról javaslatot tesznek a BM Politikai Nyomozó Főosztály vezetőjének. Amennyiben az egyes ügynökökről adatok merülnek fel, hogy provokátor, kétkulacos, vagy kettős ügynök, azt minden esetben ki kell vizsgálni. A vizsgálat időszakában az operatív tisztnek fokozott éberséggel, körültekintéssel kell vele foglalkozni. Az ügynök nem szerezhet tudomást arról, hogy árulását felfedték és annak kivizsgálását végezzük.

- (4) Azokat az ügynököket, akik dezinformátorok, provokátorok és erről konkrét bizonyosságot szereztünk, ügynöki munkára alkalmatlanoknak bizonyulnak, de őket büntetőjogi felelősségre vonni nem lehet, a hálózathoz minden körülmények között ki kell zárni.

Áruló ügynökök ügyében a vizsgálatot a BM II Főosztály Vizsgálati Osztálya folytatja le.

Minden vezető kötelessége, hogy ellenőrizze, betartsa és betartassa az ügynökség felhasználása során a hálózati munka alapelveiben rögzített követelményeket. Rendszeresen tanulmányozza az ügynökség összetételét, a beszervezések és kizárások alakulását. A hálózati munkában felelőtlenül eljáró, az ügynöki munka alapelveit megsértő operatív tiszteket szigorúan felelősségre kell vonni!

005/1972 számú BM parancs

BELÜGYMINISZTERIUM

Szigorúan titkos!
Különösen fontos!

10-21/5/1972

A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú PARANCSA

Budapest, 1972. április 5-én

Tárgy: Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadása.

A Belügyminisztérium állambiztonsági szervei hálózati munkájukat a törvények és más jogszabályok rendelkezéseinek betartásával, valamint a 33/1958 számú miniszteri parancsban előírtaknak megfelelően végzik.

A hálózati személyek nagy többsége önkéntes, áldozatkész segítője a Belügyminisztérium szerveinek az ellenséges, bűnöző tevékenység felderítésében, megelőzésében és felszámolásában.

Az utóbbi évek társadalompolitikai változásai és az operatív helyzet módosulásai szükségessé teszik a hálózati munka továbbfejlesztését. Ennek megvalósítása céljából kiadom: „Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat”-ot. (A továbbiakban: Szabályzat)

1972-re – miként a parancs is helyesen állítja – „a hálózati személyek nagy többsége önkéntes, áldozatkész segítője a Belügyminisztérium szerveinek”. Az 1956-os forradalmat követő megtorlás szorításában, a különböző pressziók által beszervezett ügynökök és informátorok az

addig eltelt másfél évtized alatt többségében „kikoptak” a hálózathoz, sokan kiöregedtek, meg is haltak, mások a nagy szervezési dömping következtében már eleve alkalmatlanként kerültek a szervezési titkos együttműködésbe és ezektől időközben megszabadultak kizárások formájában. Maradtak tehát többnyire a lojálisan, hazafias alapon együttműködők.

Az előbbi bevezető is utal arra, hogy az 1970-es évek elejére mi tette szükségessé „a hálózati munka továbbfejlesztését”, vagyis újra szabályozását, a jelenlegi parancs kiadását.

A Szabályzatban foglaltak végrehajtása érdekében

megparancsolom:

- (1) A hálózati munka színvonalának állandó emelésével hatékonyabbá kell tenni az állam ellen irányuló bűncselekmények felderítését, megelőzését és megszakítását. Nagyobb figyelmet kell fordítani a meglévő hálózati személyek nevelésére, vezetésére, különös tekintettel a hírszerző lehetőségeik növelésére. Szükség esetén új szervezéseket kell végrehajtani.

Az 1960-as évek második felére már többnyire eltűnt a gyakorlatból az 1950-es évek örökségeként néhol még tovább élő „tömeghálózat” szemlélet és gyakorlat. A teljes állambiztonsági hálózat létszáma erre az időre már jelentősen csökkent és a kitűzött cél továbbra is a „minőségi hálózat” megteremtése volt. Ennek a célkitűzésnek a teljesülése azonban váratott magára. Egyáltalán nem véletlen, hogy az új parancs első pontjának legelső mondata is a „hálózati munka színvonalának állandó emelését és hatékonyabbá tételét” szorgalmazta. A „hírszerző lehetőségek növelésére” vonatkozó és az „új szervezések végrehajtását” elrendelő parancs is a minőségi hálózati munkára való áttérést írja elő.

- (2) A figyelmet és az operatív erőket az aktív ellenségre kell összpontosítani, ugyanakkor óvakodni kell az ellenőrző, elhárító tevékenység indokolatlan kiszélesítésétől.

Túl voltunk már ekkor a kádári „megbékélési politika” meghirdetésén, ekkor már „aki nincs ellenünk, az velünk volt”, a pártkongresszusi bejelentés régen elhangzott, hogy „házánkban leraktuk a szocializmus alapjait”, és ezért nem véletlen, hogy szűkíteni lehetett és kellett azt a kört, amelyet időszakos, vagy folyamatos ellenőrzés, megfigyelés alatt kellett tartani. Ez a tendencia kezdett teret nyerni a nemzetközi kapcsolatok gyakorlatában is, amely főleg a hírszerzés és a kémelhárítás tevékenysége során jelentett időnként egyre nagyobb akadályt, melyre a gazdasági függőség első jelei csak ráerősítettek. Példaként említhetem, hogy életem első kémgyanúval indított bizalmas nyomozását az 1970-es évek elején azért nem engedélyezték a tervezett időben – csak később – büntetőeljárás kezdeményezéssel realizálni, mert a külpolitikai érde-

keinket akkor sértette volna, hiszen a célszemély országa külügyminiszterét vártuk Magyarországra, igen fontos tárgyalásokra. Megértéssel kellett a politikai döntést fogadnunk, mert hiszen jó tíz évvel korábban – pontosabban 1960-ban – az emlékezetes U-2-es kémrepülőgép ügye meghiúsította a két szuperhatalom csúcsvezetőinek párizsi tárgyalását.

Egykori kémelhárítóként talán ezért is állok néha értetlenül a napjainkban zajló Kovács Béla féle kémügy történései előtt. A jelenlegi magyar kémelhárítás, minden bizonnyal politikai rábólintással, kirobbanott orosz relációban egy kémügyet, akkor, amikor meg volt hirdetve a „keleti nyitás”, egyre szorosabbá váltak a magyar-orosz gazdasági kapcsolatok és az egyre jobban elnyújtott, vagy a tehetetlenség miatt elnyúló ügy ideje alatt az orosz elnök a legnagyobb barátságban kétszer is járt Budapesten. Egy ilyen kémügy korábban komoly zavarokat okozott volna a kétoldalú kapcsolatokban. Most nem ez történt. Bár én már azt sem zárom ki, hogy „kamu” ez az egész Kovács Béla kémügy. Ha ugyanis a bíróság jogerősen nem ítéli el Kovács Bélát az eddigi eljárás után kémkedésért, akkor nem zárható ki, hogy egy szándékosan elhúzott koncepciós eljárás volt ez az egész. Azt meg a történelemből nagyon jól tudjuk, hogy az ilyen koncepciós – konstruált – eljárások milyen társadalmi berendezkedések idején szokásosak.

- (3) Biztosítani kell a társadalmi erők még aktívabb részvételét a szocialista rendszer védelmében.

Ez a mondat egyértelműen arra utal, hogy szélesíteni és aktivizálni kell az állambiztonsági szolgálat külső segítői körének – a „társadalmi erőknek” – a bevonását az állambiztonsági munkába. Értendő ezalatt a hálózat mellett a hálózaton kívüli kapcsolati kör, a különféle egyéb adatszolgáltatók és segítőik, de még a feljelentők, bejelentők is.

- (4) A hálózati munkát végző személyi állomány 1972. december 30-ig szakmai továbbképzés keretében sajátítsa el a Szabályzatot. Az egyes szakmai területek sajátosságainak megfelelően készüljön fel a Szabályzatban foglalt feladatok maradéktalan végrehajtására.

Az illetékes parancsnokokból bizottságokat kell létrehozni, amelyek előtt valamennyi – hálózati személyt foglalkoztató – operatív tisztnek be kell számolnia a Szabályzat elsajátításáról. A parancsnokok egyéni elbírálás alapján döntsenek arról, hogy az operatív tiszt az adott területen alkalmas-e a fokozott követelmények megvalósítására.

Még jól emlékszem erre az időszakra, 1972 nyárára, amikor mi operatív tisztak mind a 005/1972 számú belügyminiszteri parancsot tanulmányoztuk és a parancsban előírt beszámolóra – „vizsgára” – készültünk. Azt is tudtuk, hogy aki nem sajátítja el a parancsban foglaltakat, nem tud kellőképpen beszámolni az ismereteiről, azt alkalmatlannak fogják

minősíteni a hálózati munkára. Persze azért szerencsénk is volt, mert a vizsgáztató bizottság tagjai – a vezetőink – is akkor tanulgatták a hálózati munkát szabályzó új parancsot és így ők sem tudtak többet, mint mi vizsgáztatottak. Talán mondanom se kell, hogy mindenki levizsgázott, mindenkit alkalmasnak találtak, pedig már az új parancs hatályba lépése előtt, sőt vizsga nélkül is nyilvánvaló volt, hogy az állambiztonsági operatív állományban elég sokan vannak, akik már parancs nélkül is eleve alkalmatlanok voltak a hálózati munkára.

- (5) A hálózatot a Szabályzat követelményei szerint **1973. július 31-ig** felül kell vizsgálni. A vizsgálatot fel kell használni a hálózat lehetőségeinek összállambiztonsági szempontból történő ellenőrzésére és értékelésére is.

Mivel a parancs nagyon jelentős változásokat is tartalmazott, szükségessé vált, hogy az egész állambiztonsági hálózatot, annak minden aktívan foglalkoztatott – vagy annak tartott, tehát nem a hálózathoz kizárt, de nyilvántartásban szereplő – tagját felülvizsgálták egyrészt abból a szempontból, hogy egyáltalán alkalmas-e valamelyik hálózati funkció ellátására, másrészt a továbbiakban milyen legyen az új parancs szerint besorolása, minősítése.

- (6) Az 1971-ben végrehajtott szervezeti és munkaszervezési változtatásoknak megfelelően pontosítani kell – a vonalak és objektumok veszélyeztetettségétől függően – a hálózati feladatok kijelölését. Különösen gondosan kell meghatározni a preventív hálózati tennivalókat.

Az is nyilvánvaló volt, hogy az új hálózati parancs kiadása összefüggésben van az egész állambiztonsági szolgálatot érintő és 1971-ben végrehajtott „szervezeti és munkaszervezési változtatások”-kal. Ehhez legelőször a legfőbb eszköz, a hálózat szerkezetének, felhasználhatóságának az új szervezeti struktúrához való hozzáigazítására volt szükség. A megváltozott körülményekre utal a preventív hálózati intézkedések előtérbe kerülése és kihangsúlyozása, ami akkor igazán szembejött, ha figyelembe vesszük azt, hogy korábban elsődlegesen a megszakítást, a büntetőeljárással történő realizálást tekintették legfontosabbnak. Talán az sem véletlen, hogy a következő évben az operatív feldolgozó munka – az egyik legmagasabb szintűnek tartott operatív tevékenység – újbóli szabályozására került sor a 0010/1973 számú belügyminiszteri parancsban.

- (7) Azokat az érvényben levő parancsokat és utasításokat, amelyek a hálózattal kapcsolatban is rendelkeznek, a Szabályzatnak megfelelően módosítani kell.

A kapcsolódó parancsok és utasítások között elsődlegesen az új hálózati nyilvántartó parancs elkészítése, kiadása és hatályba léptetése érdemel említést. Erre utalnak az alábbi 10. pontban leírtak is.

- (8) A III. főcsoportfőnök dolgozza ki és **1973. szeptember 30-ig** jóváhagyásra terjessze fel a hálózati munka olyan érdemi ellenőrzési rendszerét, amely lehetővé teszi a Szabályzat betartásának biztosítását.

A parancsban megfogalmazott ellenőrzési rendszer megvalósult egyrészt az által, hogy a központi hálózati nyilvántartás feladatát kapta az állambiztonsági csoportfőnökségek és önálló osztályok, valamint a területi szervek – budapesti és megyei állambiztonsági szervek – hálózati munkájának folyamatos figyelemmel kísérését és ellenőrzését. Másrészt az egyes szerveknél időnként úgynevezett „komplex ellenőrzéseket” tartottak, amely esetekben a legfőbb hangsúly a hálózati munka ellenőrzésén volt.

- (9) A Szabályzat feldolgozásának és alkalmazásának tapasztalatairól a III. főcsoportfőnök **1973. december 31-ig** jelentést terjesszen fel.
- (10) A BM Nyilvántartó Központ vezetője dolgozza ki és **1972. július 30-ig** jóváhagyásra terjessze fel az új hálózati nyilvántartási szabályzatot.
- (11) A BM III. Főcsoportfőnökség, a BM Határőrség Országos Parancsnokság Felderítő Osztálya és a BM Belbiztonsági Osztály hálózati munkáját **1973. január 1-től** az alapelveket tartalmazó Szabályzatban foglaltak szerint végezze. Ezzel egyidejűleg a 33/1958. számú miniszteri parancsot hatályon kívül helyezem.

A 005/1972 számú belügyminiszteri parancs a leírtak szerint 1973. január 1.-től lépett hatályba. Addig az állománynak el kellett sajátítani, s ami a nagyobb munka volt, az egész állambiztonsági hálózati bázist, minden egyes hálózati személyt felül kellett vizsgálni és át kellett minősíteni az új parancsnak megfelelően és ugyanakkor az új irányelveket figyelembe véve el kellett kezdeni a hálózati munkát. Mindez 1972-ben igen sok többletmunkát jelentett a napi operatív feladatok teljesítése mellett.

BENKEI ANDRÁS s. k.
belügyminiszter

Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat

A Belügyminisztérium állambiztonsági szervei a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája, határozatai, népköztársaságunk törvényei, törvényerejű rendeletei, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozatai és rendeletei, a belügyminiszter rendeletei, parancsai és utasításai alapján végzik munkájukat. Feladatuk a szocialista társadalmi rend védelme a külső és belső ellenség aknamunkájával szemben, a Magyar Népköztársaság államhatárainak operatív védelme, az állam elleni, politikai jellegű, illetve hatáskörükbe utalt bűncselekmények megelőzése, felderítése és megszakítása, az elkövetők felelősségére vonásának kezdeményezése.

Az állambiztonsági szervek személyi állományát, a hálózati munka végzése során, a szocialista hazaszeretet és proletár internacionalizmus, a dolgozó néphez és a párthoz való hűség hatja át.

A korábbi szabályozástól eltérően az újdonság erejével hat annak a parancsba rögzítése, hogy az állambiztonsági szervek személyi állományát áthatja a „proletár internacionalizmus”. Ez talán az egyetlen új elem a korábbi, 33/1958 számú belügyminiszteri parancs bevezető bekezdéseire képest. Pedig akkor, 1956 novembere, a szovjet hadsereg által a forradalom – fogalmaik szerint „ellenforradalom” – fegyveres leverése és a hazai kommunistáknak a hatalomba visszajuttatása okán aktuálisabb lett volna az ilyen hálálkodás. Viszont történelmi tényekkel bizonyított, hogy pl. az 1968-as csehszlovákiai fegyveres beavatkozás során a Varsói Szerződés tagállamai már közel sem voltak olyan egységek, mint az 1956-os magyarországi szovjet invázió melletti politikai kiállás, felsorakozás alkalmával, sőt még a brutális megtorlás követelése és elvárása tekintetében is. Arról már nem is beszélve, hogy az 1970-es évek elejétől milyen távolságtartás volt tapasztalható egyes

szocialista országok részéről a Szovjetunióval és egyes hűséges szövetségeseivel – köztük a Magyar Népköztársasággal – szemben, amely hamarosan elvezetett a konspiratív frontokon kialakult titkosszolgálati szembenállásig is. Ez utóbbit persze gondosan leplezni kellett, a nagyvilág előtt éppen elég bajt jelentett a jugoszlávok, románok, albánok, kínaiak, stb. külön utakon járása, politikai akadékoskodása, szembenállása, az el nem kötelezett országokhoz való közeledése és egyáltalán nem lett volna jó, ha a titkosszolgálati szemben állás is széles körben ismertté válik. Konspirálni kellett ezt úgy a hírszerző, mint a kémelhárító tevékenység során. Amíg nem is nagyon titkoltan voltak amerikai, német, egyéb NATO és más hírszerzési és elhárítási vonalak, addig a szocialista táboron még azért belül levő célországok X-200, X-300, X-800 stb. fedőszámokat kaptak és így szerepeltek szóban is és írásban is. Kimondva vagy kimondatlanul veszélyben volt a „béketábor” egysége, a „szocialista országok testvéri közössége”, a Varsói Szerződés akcióképessége, és talán éppen ezért kellett, még egy ilyen belügyminiszteri parancs szintjén is hangoztatni a „proletár internacionalizmus” fontosságát, meglétét, szilárdításának jelentőségét.

I. Az állambiztonsági szervek eszközei

- (1) Az állambiztonsági munka a **titkos és nyílt nyomozati intézkedések** tervszerűen összehangolt és célratörő végrehajtásából, a nyert adatok és információk ellenőrzéséből, értékeléséből, valamint azok felhasználásból (realizálásából) álló folyamat.

Az állambiztonsági munka „titkos intézkedései” voltak azok, amelyeket a szakmában, a mindennapi szóhasználatban operatív intézkedéseként emlegettek, és amelyet az operatív erők, eszközök és módszerek felhasználásának tekintettek. A „nyílt nyomozati intézkedések” pedig azok voltak, amelyeket a büntetőeljárás jogi szabályai szerint a vizsgálati szervek hajtottak végre. Az állambiztonsági intézkedések folyamata általában a szűrő-kutató munkával kezdődött. Ennek az volt a célja, hogy a többnyire konspiráltan államellenes tevékenységet kifejtő személyeket látókörbe hozza. Ha ez sikerrel járt, a célszemély vagy célszemélyek ügyében kezdetét vette a konkrét feldolgozó munka első, majd megalapozottság esetén a második fázisa, 1973 után előbb az előzetes ellenőrzés, majd a bizalmas nyomozás. Ha a feldolgozó munka során az államellenes bűncselekmény elkövetése nem igazolódott, az előzetes ellenőrzést, gyakrabban a bizalmas nyomozást megszüntették. Ha viszont megállapítható volt az államellenes bűncselekmény, azt még az úgynevezett operatív – titkos – szakban bizonyítani is kellett. Ha ez megtörtént, az összes rendelkezésre álló adat és bizonyíték alapján a vizsgálati szerv előzetes jogi véleményt készített. Mindez még mindig teljes titokban történt. Ha az előzetes jogi vélemény szerint az államellenes bűncselekmény – pl. kémkedés – alapos gyanúja fennállt, következhetett az ügy realizálása,

büntetőeljárással történő befejezése. Ha az alapos gyanú nem volt jogilag megállapítható, lehetett tovább titokban dolgozni, vagy az egész ügyet elfelejteni és a feldolgozó munkát megszüntetni.

Az ügyben az operatív szak befejezése után a vizsgálati szerv vette át a további feladatok végrehajtását és elrendelte a büntetőeljárás kezdeményezést, a nyílt nyomozást. Erre tehát csak akkor kerülhetett sor, ha a bűncselekmény tökéletesen bizonyított volt. Az ügy jellegétől és a gyanúsítottak számától függően néhány hónap alatt a vizsgálatot be is lehetett – be is kellett – fejezni és átadni az ügyészségnek, akiknek már nem is nagyon maradt más feladata, mint a vádirat elkészítése és a vád képviselője a bírósági szakban. Az elképzelhetetlen volt, hogy úgy kerüljön nyílt nyomozati szakban egy operatív ügy, hogy nincs kellőképpen az államellenes bűncselekmény elkövetése bizonyítva. Elrettentő ellenpéldaként az elmúlt években a végtelenségig elhúzott Kovács Béla féle állítólagos kémügy említhető.

(2) Titkos nyomozati (operatív) eszközök:

- a./ Hálózat,
- b./ Külső figyelés,
- c./ Környezettanulmányozás,
- d./ Operatív technikai eszközök alkalmazása,
- e./ Postai küldemények operatív ellenőrzése,
- f./ Operatív nyilvántartás,
- g./ Operációk (pl. titkos házkutatás, őrizetbe vétel) végrehajtása.

A hálózat a titkos nyomozati (operatív) eszközök között a legelső és egyben legfontosabb volt, melynek létesítését, működtetését, stb. az előző és a most ismertetésre kerülő belügyminiszteri parancsok szabályozták.

A külső figyelés célja az állambiztonsági szervek látókörébe került személyek magatartásának, mozgásának, kapcsolati rendszerének követő vagy állóponthoz megfigyelése és dokumentálása, esetleg operatív akciók biztosítása, stb. melyet „titkos” állományú állambiztonsági beosztottak hajtottak végre.

Az operatív környezettanulmány az állambiztonsági szervek érdeklődési körébe tartozó személyek – leggyakrabban szervezési jelöltek, ritkábban célszemélyek – magatartásával, politikai beállítottságával, kapcsolati rendszerével, életmódjával, szokásaival, erkölcsiségével, stb. kapcsolatos adatok felderítését célzó adatgyűjtés, melyet konspiráltan vagy leplezetten ugyancsak a „titkos” operatív állomány végzett.

Az operatív technikai rendszabályok azoknak a titkos technikai eszközöknek az összessége volt, amelyeket az állambiztonsági szolgálatok

alkalmaztak az ellenségesnek tartott személyek tevékenységének felderítésére, folyamatos megfigyelésére. 1990 előtt, az akkori technikai fejlettségi szintnek megfelelően ide tartozott a vezetékes telefonok lehallgatása (mobil telefonok még nem voltak!), ez volt a 3/a rendszabály, a különféle helyiségek lehallgatása a 3/e rendszabály, és a titkos vizuális megfigyelés a 3/r rendszabály.

A postai küldemények konspiratív ellenőrzése (K-ellenőrzés) gyakran volt használatos az állambiztonsági szolgálat által az ellenséges tevékenységet folytató személyek (pl. egy időben a kémügynökök) kiszűrésére, megfigyelésére, kapcsolati rendszerük és annak jellege megállapítására. Két változata volt: az egyik a célzott – személyre vagy címre irányuló – megfigyelés által ismert célszemélyeket ellenőriztek, vagy szervezési jelölteket tanulmányoztak, szervezett hálózati személyeket ellenőriztek, a másik az ilyen ellenőrzéseket végző szolgálat saját hatáskörben gyanúsnak vélt küldeményeket kiszűrte – ahogy akkoriban mondtuk: „halászott” – és ha sikerrel járt célszemélyeket keletkeztetett, tehát lényegében szűrő-kutató munkát végzett.

A különböző nyilvántartások közül kiemelést érdemel az állambiztonsági operatív és a hálózati nyilvántartás. Az operatív nyilvántartásban az ellenségesnek tekintett, volt vagy éppen aktuális célszemélyek, korábban valamilyen államellenes bűncselekményt elkövetők, stb. szerepeltek. A hálózati nyilvántartásban megtalálhatók voltak a hálózat éppen aktívan foglalkoztatott („élő”) tagjai, a kizárt – volt „élő” – hálózati személyek, a meghíúsult szervezések, az előzőek lakcím szerinti nyilvántartása és még itt voltak találhatóak a szervezési céllal tanulmányozott jelöltek „figyelő” kartonjai is. Ezekon kívül az állambiztonsági szolgálat gyakran használta még a következő nyilvántartásokat, melyek felsorolása nem teljeskörű (zárójelben az Egységes Gépi Priorálási Rendszerben - EGPR – használatos betűjelükkel): büntettesek nyilvántartása (A), módus operandi, bűnügyi nyilvántartás az elkövetési módszer szerint (B), bűnügyi előzetes nyilvántartás (D), bűnügyi hálózati nyilvántartás (F), állambiztonsági nyilvántartás – a fent említett – (G), állambiztonsági hálózati nyilvántartás – a fent szintén említett – (H), az állambiztonsági hírszerző szolgálat nyilvántartása (I), a Központi Kémelhárítási Adattár -KKA- (K), a katonai elhárítás adattára (L), a K-ellenőrzés, postai küldemények ellenőrzésének adattára (M), az útlelrendészeti adattár (N), stb. és az MNVK/2 Csoportfőnökség – később MN Felderítő Csoportfőnökség – adattára, amely viszont nem szerepelt az EGPR-ben.

Az operációk olyan állambiztonsági intézkedések voltak, amelyek végrehajtására minden esetben titkosan – esetleg leplezetten – került sor, és amelyeknek léteztek nyílt végrehajtási módzatai is. Ilyenek voltak pl. a titkos őrizetbe vétel, vagy a titkos lakás, munkahely, gépkocsi, szállodai szoba, stb. kutatás

- (3) **Nyílt nyomozati cselekményeket** a BM III. Főcsoportfőnökség szervei – mint az állam elleni és más bűncselekmények felderítésére illetékes nyomozó hatóság – a vonatkozó jogszabályok rendelkezései szerint fogatosítanak.

A nyílt nyomozati cselekményeket mindig a hatályos büntetőeljárásjog - a „vonatkozó jogszabályok” – előírásai szerint fogatosították.

II. Az állambiztonsági szervek hálózata

- (4) A hálózat az állambiztonsági szervek titkos segítőtársainak összessége.

Tagjai az állambiztonsági szervek vezetésével és irányításával szervezetszerű titkos együttműködés keretében vesznek részt a Magyar Népköztársaság védelmének erősítéséhez szükséges információk megszerzésében, titkos operatív intézkedések végrehajtásában, a külső és belső ellenség aknamunkájának felderítésében, megelőzésében és megszakításában.

a./ A hálózat fő eszköz, mert olyan mélyreható felderítési lehetőséget biztosít, amilyen más operatív eszközzel nem valósítható meg.

Az állambiztonsági szervek a hálózat útján kerülnek közvetlen és személyes kapcsolatba az ellenséges elemekkel, csoportokkal és szervekkel, derítik fel elképzeléseiket és terveiket, hajtják végre leleplezésüket, illetve félrevezetésükre irányuló kombinációkat, aktív intézkedéseket. Fontos szerepet töltenek be a többi operatív eszköz alkalmazási feltételeinek biztosításában, hatékonyságának fokozásában.

Miként a korábbi, ez a parancs is kihangsúlyozza, hogy „a hálózat fő eszköz”. Ennek értelmezése és magyarázata már az előző parancs megfelelő fejezeténél megtörtént. A helyzet tehát az elvárások és az elmélet terén mit sem változott. A hálózatnak ezt követően is azok voltak a tagjai, akik „az állambiztonsági szerv vezetésével és irányításával szervezetszerű titkos együttműködés keretében” közvetlenül vagy közvetve vettek részt a felderítő munkában. A gyakorlat azonban a „fő eszköz” megítélés tekintetében némileg mást mutatott. Bár az operatív tiszti állomány az iskolázottság, a szakmai képzettség és sok más tekintetben számottevően javult az 1970-es évek elejétől, ugyanakkor pont a hálózati – különösen a hálózatfejlesztő, szervező – munka volt az, amely a külső körülmények és feltételek megváltozása miatt alaposan megnehezült. Ahogy engedett szorításából a diktátúra, mert engedni kényszerült, ennek megfelelően egyre nehezebbé váltak a szervezési lehetőségek és foglalkoztatási feltételek. Az operatív tiszti beosztáshoz ekkor már előírás volt a főiskolai végzettség, és mégis számtalan olyan fiatal, sőt nem is egészen fiatal volt, akinek szinte megoldhatatlan feladatnak számított egy-egy sikeres szervezés végrehajtása. Negyedszázadnál is hosszabb kémelhárító pályafutásom alatt négy szolgálati helyem volt és adódott némi rálátásom más vonalak és területek operatív munkájára is, és állíthatom, hogy ez az általam említett jelenség álta-

lánosnak volt tekinthető. Amikor a legutolsó állambiztonsági szolgálati helyemre kerültem a BM III/II (kémelhárító) csoportfőnökségre, a magyar kémelhárítás központjának egyik alosztályára, viszonylag hamar végrehajtottam négy szervezést, én az új ember, aki akkor még csak ismerkedtem a kémelhárítási vonal sajátosságaival. Ugyanezen idő alatt az alosztály többi tizenegy tagja nagy keservesen végrehajtott két szervezést. Később, amikor már ott is csoportvezető, majd alosztályvezető-helyettes lettem – és vezettem az alosztályt, mert a főnök hosszas betegállományát töltötte a rendszerváltási forgatagban – volt szerencsém megismerni az állomány képességeit, sajátosságait és már semmin nem csodálkoztam. Ebből az állományból több tiszt 1990-ben átkerült a Nemzetbiztonsági Hivatalba és ezért az ott éveken át tartó szakmai nihil már meg sem lepett, és amikor elérkezett az időm, nagy megkönnyebbüléssel vonultam nyugállományba.

b./ A hálózat tagjai szervezetszerű titkos együttműködésben állnak szerveinkkel. A szervezetszerű titkos együttműködés követelménye megkülönbözteti őket azoktól a személyektől, akik egy-egy feladat teljesítésében bár titkosan, de csak alkalmilag segítik az állambiztonsági munkát.

Nagyon helyesen utal a parancs arra, hogy a hálózatot a „szervezetszerű titkos együttműködés követelménye” különbözteti meg azoktól a külső segítőktől, akik viszont nem szervezetszerű együttműködők. Ezek az utóbbiak voltak a „hálózaton kívüli kapcsolatok”. Mivel ezek jelentősége, felhasználhatósága és nagyon gyakran az eredményessége is megközelítette a hálózatét, ennek a könyvnek az utolsó fejezete – még ha nem is túl részletezve – foglalkozik majd ezek osztályozásával – elnevezésével – milyenségével és jelentőségével.

(5) Hálózati funkciók:

a./ Titkos információk szerzése, felderítés.

(Ellenséges személyekre, csoportokra, szervekre, illetve tevékenységükre vonatkozó és általában a Magyar Népköztársaság érdekeinek védelmezéséhez szükséges titkos úton megszerezhető adatok biztosítása céljából.)

A „titkos információk szerzése, felderítése” hálózati funkció volt a leggyakoribb. Ez többé-kevésbé megfelel a korábbi parancsban szereplő „belső ügynök” kategória feladatkörének. Az ilyen funkciót teljesítő hálózati személyek végezték legtöbb elhárítási vonalon, objektumban vagy területen a szűrő-kutató munkát is, valamint nélkülözhetetlen feladatuk volt az operatív feldolgozó munka egyes fázisaiban, akár ott történő szervezések, akár bevezetések által.

b./ Operatív kombinációk (akciók) végrehajtása.

(Ellenséges körbe történő beépülés, operatív játszma kezdeményezése és folytatása,

aktív intézkedések végrehajtása, egyéb titkos operatív intézkedések fogantatása, kutatás, figyelés, stb.)

A gyakorlatban elvételre lehet csak olyan hálózati személlyel – annak fennmaradt dokumentumaival – találkozni, akinél a beszervezéskor az „operatív kombinációk (akciók) végrehajtása” lett volna tervezett hálózati funkcióként megjelölve. Ez azért volt így, mert többnyire az előző funkciót betöltő hálózati személyek kerülhettek vagy kerültek olyan helyzetbe, netán alakultak úgy az operatív körülményeik, akár a hírszerzés, akár a kémelhárítás különböző vonalain, hogy operatív játszmát, kombinációt lehetett általuk kezdeményezni, vagy résztvevői-segítők lehettek egy-egy operatív akciónak (pl. kulcsminta megszerzése, a lakásból az operatív akció idejére a célszemély vagy más ott lakók kivonása, stb.)

c./ Ellenséges tevékenységet folytató személyek felismerése és felkutatása.

Az „ellenséges tevékenységet folytató személyek felismerése és felkutatása” hálózati funkció megfelel a korábbi parancsban szabályozott „kutató és felismerő ügynök” feladatkörének.

d./ Fogdai felderítés és börtönelhárítás.

A „fogdai felderítés és börtönelhárítás” hálózati funkció megfelel a korábbi parancsban említett „fogdaügynöki” tevékenységnek

e./ Preventív védelem és operatív ellenőrzés.

(Objektumok preventív védelme, elhárítási vonalak, társadalomra veszélyes személyek és amnesztiában részesültek differenciált ellenőrzése, adott esetben ellenséges akciók – rombolás, merénylet – megállítására nyílt fellépés útján is.)

A „preventív védelem és operatív ellenőrzés” hálózati funkció a gyakorlatban a „titkos információ szerzés” keretén belül valósult meg. Csak nagyon ritkán fordult elő, hogy beszervezés alkalmával ezt a funkciót jelölték volna meg. A „preventív védelem”-re való hivatkozásra azonban 1970-es évektől kezdve elég gyakran került sor olyan esetekben, amikor a hálózati személy nem váltotta be a beszervezésre hozza fűzött reményeket, nem felelt meg az akkor meghatározott hálózati funkciójának, de olyan munkahelyen – védett-elhárított objektumban – dolgozott, amelyre rá lehetett fogni a terror-diverziós veszélyeztetettséget – az „ellenséges akciók (rombolás, merénylet)” lehetőségét – és ezért ráfogták az egyébként használhatatlan hálózati személyre, hogy a „preventív védelem” miatt szükség lehet rá.

f./ A hálózati munka egyes részfeladatainak teljesítése.

(Beszervezési jelöltek kutatása, tanulmányozása és beszervezése, személyes és személytelen összeköttetés fenntartása, illetve feltételeinek biztosítása.)

„A hálózati munka egyes részfeladatainak teljesítése” hálózati funkció megfelel a korábbi parancsban említett „beszervező ügynök” feladatkörének.

g./ Rezidensi teendők ellátása.

(A rezidens az a titkos munkatárs, aki személyi tulajdonságainál és helyzeténél fogva alkalmas arra, hogy az operatív tiszti irányítása és ellenőrzése mellett a hálózati személyek egy csoportját vezesse és nevelje.)

A „rezidensi teendők ellátása” az a funkció, amely a korábbi parancsban meg sem volt említve a hálózat feladatai között. Ennek az volt az oka, hogy amíg a korábbi parancsban a rezidens hálózati osztályozási, megnevezési kategória volt (ügynök, informátor, rezidens, „K” és „T” lakásgazda), ez az új parancsban megváltozott és a rezidens hálózati funkció lett, amelyet a legképzettebb, legalkalmasabb, legmegbízhatóbb hálózati személyek teljesítettek. A parancs szövege szerint „a rezidens az a titkos munkatárs, aki ... alkalmas arra, hogy ... hálózati személyek egy csoportját vezesse és nevelje”. Korábban tehát a rezidens a hálózati személyek egy szűkebb csoportjának megnevezése volt, utóbb a titkos munkatárs megnevezésű – minősítésű – hálózati személyek feladatköre, funkciója lehetett.

h./ Egyéb operatív megbízatások teljesítése.

(Levéllenőrzés, operatív technika speciális feladatai, találkozási lakások fenntartása, stb.)

Az „egyéb operatív megbízatások teljesítése” is magában foglal az előző pontban említett változásokat. A parancs példaként említi ebben a funkciót tartalmazó körben a „találkozási lakások fenntartását”, ami a korábbi parancsban nem hálózati funkció volt, hanem a hálózati személyek egy csoportjának a megnevezése, a „T”-lakás tulajdonos. Ugyanaz a változás következett be, mint a rezidenseknél, pl. a beszervezett hálózati személy titkos megbízott lett és a hálózati funkciója volt az, hogy „T” lakás tulajdonos.

A parancs példaként említi a levéllenőrzést, amelynek szakmai elnevezése a K-ellenőrzés volt. Amikor az utóbbi parancs készült és hatályba lépett – az 1970-es évek elején – a postai forgalmat még nem segítette a gépi rendszerezés, szortírozás, hanem az kézi erővel emberek végezték. Így volt ez a már említett „halászás” esetében, de így volt célzott, személyre és címre való keresésnél, ellenőrzésnél is. Ebben a műveletben alkalmaztak beszervezett postai dolgozókat s ezek hálózati funkciója volt a „levéllenőrzés”.

i./ A hálózati személy funkcióját alkalmasságától, munkában való jártasságától és megbízhatóságától, valamint az állambiztonsági munka adott szükségleteitől függően az operatív szerv határozza meg. Egy hálózati személy e feltételek alakulása szerint egymás után – sőt kedvező körülmények között egyidőben – több hálózati funkciót is betölthet.

Ez a pont nem hálózati funkciót tárgyal, hanem kiegészítést tartalmaz az előző pontokhoz. Ennek a lényege az, hogy bármilyen hálózati funkció megjelöléssel is szervezték be a hálózati személyt, a foglalkoztató szerv ezen az igényeknek megfelelően változtathatott, figyelembe véve a megbízhatóságot, az alkalmasságot és a jártasságot. Pl. ha bármilyen hálózati funkciót töltött be, de valamilyen okból őrizetbe vagy börtönbe került, az ottani tartózkodási ideje alatt „fogdai felderítést és börtönelhárítást” szolgálhatott. Figyelmet érdemlő körülmény, hogy egy hálózati személy egyidőben akár több hálózati funkciót is betölthet. Így pl. lehetett egyidőben a hálózati funkciója „titkos információk felderítése” is és „beszervezési jelöltek kutatása, tanulmányozása”.

III. A hálózati személyek minősítése

- (6) A hálózat tagjait az állambiztonsági szervhez fűződő munkakapcsolatuk tartalma és együttműködésük alapja szerint minősítjük:

- a./ Titkos munkatárs („Tmt.”),
- b./ Titkos megbízott („Tmb.”),
- c./ Ügynök („Ü.”).

A hálózati munkát szabályzó 1958-as és 1972-es belügyminiszteri parancs között a leginkább szembetűnő különbség a hálózati személyek minősítése – és egyben elnevezése – tekintetében következett be. Amíg az 1958-as parancsban a minősítés – az akkori szóhasználatból az „osztályozás” – elsősorban a hálózati személyek felhasználhatósága, foglalkoztatási lehetőségei alapján történt, addig a bekövetkezett társadalmi változások következményeként az 1972-es parancsban a különbségtétel legfontosabb kritériuma az lett, hogy a hálózati személynek milyen volt a viszonya a szocializmus ügyéhez, a szocializmust építő Magyar Népköztársasághoz – a szocialista hazához –, és természetesen nem utolsósorban a Belügyminisztérium állambiztonsági szervéhez. Az előbb megemlített három kategóriát is elsősorban – de nem kizárólagosan – ez különböztette meg egymástól.

Mielőtt azonban ezek részletesebb tárgyalására áttérnénk, nem árt szólni néhány szót az 1972-re kialakult belpolitikai helyzetről, amely nagymértékben meghatározta az előbb már említett változtatásokat. Akkor már elég távol került az ország és a társadalom az 1956-os forradalom és szabadságharc történéseitől is és eszmeiségétől is. A legkritikusabbnak tekintett 1966-os tizedik évforduló is úgy múlt el, hogy a hatalom szempontjából nem történt semmiféle problémát jelentő esemény. Volt ugyan néhány illegális röpcédula szórás, de ezek is egymástól elszigetelt jelenségeként voltak értékelhetők, más időpontokban is előfordultak

ilyenek, a hatalom számára különösebb megpróbáltatást nem idéztek elő. Utólagosan szemlélve ezek száma és jelentősége egyáltalán nem volt nagyobb, mint amelyek két év múlva, 1968-ban a csehszlovákiai események kapcsán bekövetkeztek. Az egykori „ellenforradalmárok” kezdtek kimaradozni az állambiztonsági szolgálat érdeklődési köréből. Közülük a fiatalabb korosztály nyert előbb bocsánatot és még a börtönbüntetésre ítélt MEFESZ aktivisták – a vezetőiket is beleértve – ha akartak, erre az időre már egyetemi diplomát szerezhettek. Az idősebbek látva a megváltoztathatatlan körülményeket beletörődtek a számkivetett, megbélyegzett és gyakran megfigyelt sorsukba, minek következtében jobbnak látták a teljes passzivitásba vonulást. Az 1956-os forradalmi résztvevők közül nem is kevesen, idősebbek is, de még inkább a fiatalok, az érvényesülés, esetleg a karrierépítés reményében igyekeztek „belesimulni” a kádári megbocsátás rendszerébe és kiérdemelni a „társutasság” előre mutató, perspektívát jelentő státusát. Lett is közülük nem is kevésből gazdasági vezető, a tudomány és kultúra területén meghatározó pozícióba kerülő vezető értelmiségi, elismert – sőt „felkapott” – színész, stb. Ezeket lehetett mutogatni példaként arra, hogy a Magyar Népköztársaságban az MSZMP-ben viselt tisztségeken kívül pártonkívüliek is betölthetnek minden vezető tisztséget. (Közülük néhányan 1989-90-ben a korábbi 1956-os emlékeiket leporolva rendszerváltóként léptek színre és kerültek igen-igen magas politikai pozícióba is.)

Az „ellenforradalmárok” korszaka tehát letűnőben volt, ahogy mondták „társadalmi veszélyességük” jelentősen csökkent, de mivel minden diktatúrának, még a leszálló ágban levőnek is szüksége van üldözendő és kárhoztatható ellenségre, vagy ellenségképre, a kádári korszakban sem volt ez másként. Visszaemlékezve az 1970-es évek elejére, akkor kezdtünk hallani olyan belső elhárítási célcsoportokról, akiket előbb csak „másként gondolkodók”-ként, majd „ellenzékieskedők”-ként emlegettek. A régi osztályellenség kifejezést nem alkalmazhatták rájuk, mert ezt a fiatalabb korosztályt már ők, a kommunisták nevelték és a vezetőik, valamint ismertebb tagjai is mind neves kommunista családok, netán államvédelmi múltú szülők leszármazottai voltak. A kommunista hatalom kezdetben azzal nyugtatgatta magát, hogy nagy baj ezekből nem lehet, mert hiszen ők is szocializmust akarnak, csak „másként”.

Ha a kulturális-ideológiai területet vizsgáljuk a 3T – támogatjuk, tűrjük, tiltjuk – is enyhülést jelentett, utólag bármit is mondanak, hiszen a korábbi „támogatjuk” és „tiltjuk” közé beékelődött a „tűrjük” kategória.

Változtak tehát a belpolitikai viszonyok és ezt követte, ehhez alkalmazkodott az állambiztonsági szolgálat tevékenysége is. Az 1970-es években már alig-alig volt a belső elhárítási vonalakon és területeken olyan ügy, amelyet büntetőeljárással fejeztek volna be. Előtérbe került

az említett csoportosulások, majd az újabbak alakulása után a közéjük való „ékezés”, a lejárata, bomlasztás, ellentétek szítása, (mintha csak napjaink belpolitikai csatározásainak előhírnökei lettek volna). A 005/1972 számú belügyminiszteri parancsot és az abba belefoglalt változtatásokat is a vázolt módosult körülmények kényszerítették ki, ami a hálózati személyek minősítésének megváltozásában mutatkozott meg a leginkább észrevehetően.

a./ A titkos munkatárs a Belügyminisztérium állambiztonsági szervei hálózatának ki próbált tagja, aki

- elvi, hazafias meggyőződésből fakadó hivatástudattal, magas fokú áldozatkészséggel és kezdeményezően vesz részt a titkos együttműködésben,

- személyi tulajdonságainál és operatív lehetőségeinél, az állambiztonsági munkában szerzett tapasztalatainál fogva az ellenség felderítésére, tevékenységének megakadályozására irányuló legbonyolultabb hálózati feladatok teljesítésére is alkalmas.

Betölthet minden hálózati funkciót, beleértve a rezidensit is.

A titkos munkatárssal kapcsolatban megfogalmazott elvi, ideológiai és politikai követelményeket vizsgálva eljutottunk annakidején arra a következtetésre, hogy amit a parancs velük kapcsolatban, mint elvárást előír, annak nem biztos, hogy minden MSZMP tag megfelelt volna. Ez azért érdekes, mert már előzőleg, az 1960-as évek második felében, hatályba lépett egy parancs, mely szerint az állambiztonsági operatív munkában ajánlatos volna kerülni az MSZMP tagok beszervezését a hálózatba.

Nagyon fontos követelmény volt a titkos munkatárs esetében, hogy „az állambiztonsági szervek hálózatának kipróbált tagja”, akinek rendelkeznie kellett az „állambiztonsági munkában szerzett tapasztalattal”, melyek következtében „a legbonyolultabb hálózati feladatok teljesítésére” is alkalmas” és minden hálózati funkciót betölthet, még rezidens is lehet. Ezekből pedig az következik, hogy elméletileg titkos munkatársat be sem lehetett szervezni, hiszen aligha volt – talán néhány egészen speciális kivételtől eltekintve – olyan beszerzési jelölt, aki operatív tapasztalattal és képzettséggel is rendelkezett. Ennek ellenére a gyakorlatban mégis voltak olyan esetek, amikor titkos munkatársként hajtottak végre beszerzéseket. Például országosan, esetleg nemzetközileg ismert újságíró a polgári hírszerzés azzal preferált, hogy már a beszervezéskor titkos munkatárs minősítést kapott. A belső elhárítás, de a kémelhárítás vonalain is voltak estek, amikor pl. egyetemi tanárt a magas beosztására és tudományos fokozatára tekintettel titkos munkatársként szerveztek be. Az ilyen esetek teljesen szabálytalanok voltak, hiszen a beszervezettek teljesen kezdő hálózati személyek voltak és nem feleltek meg a „hálózat kipróbált tagja” követelménynek. Titkos munkatársat tehát beszervezni nem lehetett volna, legfeljebb más kategóriába beszervezett hálózati személyt titkos munkatárssá átminősíteni.

b./A titkos megbízott:

- elvi, hazafias meggyőződésből vesz részt a titkos együttműködésben,
- személyi tulajdonságainál és operatív lehetőségeinél fogva alkalmas valamely hálózati funkció célirányos és folyamatos betöltésére.

Alkalmasságától függően a rezidens kivételével minden hálózati funkciót betölthet.

Az 1972 és 1990 között beszervezett hálózati személyek döntő többségének a minősítése titkos megbízott volt, akik „elvi, hazafias meggyőződésből” segítették az állambiztonsági szerv munkáját. A rezidensi kivételével minden hálózati funkciót betölthettek, így pl. 1972-től a már említett „T”-lakás tulajdonosok is titkos megbízottak voltak. Az 1972-es kötelező nagy átminősítési kampányban a korábbi ügynökök, informátorok és „T”-lakás tulajdonosok – néhány titkos munkatárssá átminősített kivételével – többségében titkos megbízottak lettek.

c./ Az ügynök:

- terhelő vagy kompromittáló adatok, illetve anyagi érdekeltség alapján vesz részt a titkos együttműködésben,

- személyi tulajdonságainál és operatív lehetőségeinél fogva alkalmas valamely hálózati funkció célirányos és folyamatos betöltésére.

Hálózattartó munkával összefüggő feladatokat csak kivételes esetben hajthat végre, rezidens nem lehet.

Az előbb olvasottakat figyelembe véve azt is mondhatnánk – sőt néha mondtuk és mondjuk is -, hogy „ez az ügynök nem az az ügynök”, mint amelyik 1972 előtt volt. Az 1972 előtti ügynök beszervezhető volt hazafias alapon, de terhelő vagy kompromittáló alapon is, sőt MSZMP tag is lehetett. 1972 után ügynök már csak terhelő, kompromittáló alapon volt beszervezhető és itt lépett be a rendszerbe egy új elem, az „anyagi érdekeltség” alapja. Ez a korábbi szabályozásban csak úgy fordult elő, hogy ilyen alapon való beszerzés is „előfordulhat”. Gyakorlati példa azonban alig-alig volt erre. Feltétlenül meg kell jegyeznem, hogy a tisztán anyagi érdekeltségi alapon való beszerzés és együttműködés 1972 után is csak nagyon ritkán valósult meg. A terhelő és kompromittáló alap megegyezett a korábbakkal, de ezek száma is jelentősen csökkent.

(7) Valamennyi hálózati személynél azonos követelmény az ellenséges személyek, csoportok, szervezetek és tevékenységük felderítésére való alkalmasság. A hálózatba ne kerüljenek olyanok, akik hírszerző lehetőségeik és személyi tulajdonságaik miatt csak egyes állambiztonsági feladatok teljesítésében tölthetnek be hálózati funkciókat. Korlátozott lehetőségeiket szükség szerint, de nem szervezetszerű titkos együttműködés keretében kell felhasználni.

Az állambiztonsági munkához szükséges, de **nem közvetlenül ellenségre, ellenséges tevékenységre vonatkozó és hivatalos vagy társadalmi kapcsolatoktól is megszerezhető adatok biztosítása nem hálózati funkció.** Ilyen adatok megszerzésére hálózat nem foglalkoztatható.

A korábbi tapasztalatok alapján fogalmazta meg a parancs, hogy „korlátozott lehetőségekkel” rendelkező jelölteket nem kell beszervezni a hálózatra és lehetőleg úgy kell választani, hogy a későbbiekben egy hálózati személy több hálózati funkció betöltésére is képes legyen. Ebben a pontban ismét utalás történik arra, hogy, akik nem mindenben felelnek meg a hálózatokkal szemben támasztott elvárásoknak, azokat „nem a szervezetszerű titkos együttműködés keretében kell felhasználni”, hanem a már említett hálózaton kívüli kapcsolatként. Sőt, egy tilalmat is tartalmaz a parancs, mely szerint a hálózaton kívüli kapcsolatoktól – hivatalos kapcsolatoktól, társadalmi kapcsolatoktól – megszerezhető adatok biztosítására hálózati személyt foglalkoztatni nem is lenne szabad. Ezt a tilalmat is a mindennapi hálózati foglalkoztatási gyakorlatban sokszor megszegték.

(8) A titkos munkatársi kategóriához a hálózat legkvalifikáltabb tagjai tartoznak.

A titkos munkatárssal szemben a támasztandó **legfontosabb követelmények** az alkalmasságon és a hírszerző lehetőségeken túl a tartós együttműködés során bizonyított

- **hivatástudat és áldozatkészség,**
- **átlagosnál nagyobb rátermettség, sokoldalúság,**
- **operatív képzettség és tapasztaltság.**

A titkos munkatárs a „hálózat legkvalifikáltabb tagja”. Ez az, amit nagyon sokan és sokszor hibásan értelmeztek. A parancs szerint a kvalifikáció a hálózati munkára vonatkozott, amit sok helyen úgy értelmeztek, hogy a szervezési jelöltnek a civil életében, foglalkozása gyakorlása során megszerzett kvalifikációja elegendő ahhoz, hogy titkos munkatárs legyen.

(9) A titkos megbízott a titkos munkatárssal szemben támasztott magasabb követelményeknek még nem felel meg, illetve valamilyen más oknál fogva (személyi körülmények, más irányú intenzív érdeklődés, kezdeményező- és kombinációs készség hiányosságai, esetleg mozgásszabadság hiánya, stb.) tevékenységi köre, illetve aktivizálhatósága korlátozottabb.

A titkos megbízottak közül kell elsősorban kiválasztani a titkos munkatárssnak alkalmas személyeket. Ezért személyi tulajdonságait fejleszteni és operatív ismereteiket állandóan bővíteni kell. **Ez a hálózati kategória tehát egyszersmind a legtehetségesebb és leghűségesebb titkos segítőitársain előiskolája.**

Ez a pont az, amely rávilágít a korábban már említett folyamatra és ki is mondja: a titkos megbízott „kategória egyszersmind a legtehetségesebb és leghűségesebb titkos segítőitársak (a titkos munkatársak – BL) előiskolája”.

(10) Az ügynököt együttműködésre a beszervezés alapján adott egyéni érdekei készítetik. Öszinteségét, megbízhatóságát elsősorban ezek az érdekek határozzák meg. A foglalkoztatás során átnevelésre kell törekednünk, hogy feladatait később már hazafias meggyőződésből hajtsa végre. Az átnevelés sikerétől, a munkában tanúsított magatartástól és elért eredményektől függően **lehet és kell átminősíteni** titkos megbízottnak, illetve titkos munkatárssnak.

Az 1972 utáni ügynököket tehát nem a hazafias meggyőződése, lojalitása készítette a titkos együttműködésre, hanem bármelyik formációt figyelembe véve is az egyéni érdekeinek érvényesítése. A parancs a szocialista hazafiaság magasabbrendűségének kihangsúlyozásával elvárásnak tekintette az átnevelést, hogy a terhelő, kompromittáló alap helyét később a hazafias meggyőződés vegye át. Ha ez netán sikeres volt, az ügynökből titkos megbízott, vagy akár titkos munkatárs is lehetett. Ehhez kell hozzátennem, hogy elméletileg. Megjegyezve azt is, hogy persze a papír sokat elbír, de a valóság az teljesen más volt. Egy bűnöző életmódhoz hozzászokott hálózati személyt – ügynököt – aligha lehetett a szocialista hazafiaság legmagasabb szintjén álló titkos munkatárssá nevelni. Az 1970-es években az egyik beosztottnak volt egy terhelő alapon beszervezett ügynöke. A szervezési alapot üzletszerű titkos kéjelgés (üttk.), közveszélyes munkakerülés (kmk.) és valutázás képezte. Akkoriban ezeket egyszerűen kurváknak neveztük, ha be volt szervezve „kurva-hálózat” volt a neve. Lehet, hogy ezen most sokan megütköznek, akik „szexmunkásokat” emlegetnek. Szóval kurva volt az ügynök és a főnököm kitalálta, hogy át kell nevelni, hogy majd ezt a szakmai vezetés felé lobogtathassa: lám mire voltunk képesek. A következő találkozóra együtt mentem a kapcsolattartó tiszttel. Amikor lebonyolódott a találkozó, kötetlen beszélgetés során az ügynök körülményeire, tájékozottságára tereltem a szót s ennek kapcsán megkérdeztem tőle, hogy mit jelent neki, ha azt mondom, hogy „haza”. Gondolkodás nélkül vágta rá, hogy Budapest, VIII. kerület József utca 42/c III. emelet 36. Ennyi nekem elég is volt a hazafiaságának megismeréséhez. Ebből akart a főnök elvtárs szocialista hazafit nevelni. Mi lett volna, ha megkérdem tőle, hogy mit jelent számára az a kifejezés, hogy „szocialista”?

IV. A hálózati személy operatív lehetőségei és személyi tulajdonságai

(11) A hálózati személyt operatív lehetőségei és személyi tulajdonságai teszik alkalmassá az ellenséges aknamunka elleni harc közvetlen feladatainak végrehajtására. Az alkalmasságot nemcsak a hálózati tevékenység legmagasabb szintű célkitűzé-

seire (pl. beépülés az ellenséges hírszerző szervek ügynökségébe, központjaiba, a belső ellenség irányító centrumaiba, stb.), hanem a hálózati funkciók valamelyikének betöltésére kell vonatkoztatni.

Az operatív lehetőségeket és személyi tulajdonságokat ezért a hálózati funkcióknak megfelelően kell számításba venni.

A hálózati munkát szabályzó korábbi belügyminiszteri parancs még „hírszerző lehetőségek”-et említett, amely megváltozott és az új szabályozás hatályba lépésével már „operatív lehetőség”-ként szerepelt itt is és máshol is, valamint ekkor már sokkal részletesebb ismertetést érdemelt ki. Mivel pedig a mindennapi hálózati foglalkoztatási gyakorlatban az operatív lehetőségek rendkívül szoros egységet képeztek a személyi tulajdonságokkal, egyáltalán nem véletlen, hogy egy fejezetben belül történik a tárgyalásuk.

a./ Operatív lehetőségek:

- **Ellenséges személyekkel, csoportokkal, szervekkel meglevő, vagy felújítható múltbeli, illetve hálózati kombinációkkal létesíthető közvetlen vagy közvetett kapcsolat.**

- Az állambiztonsági szervek célobjektumaiban az ellenőrzés szempontjából előnyös beosztás, illetve felderítésre felhasználható munka-, vagy személyes kapcsolatok.

- Az ellenséges körök, hírszerző szervek érdeklődésének tárgyát képező területeken, objektumokban és társadalmi környezetben mozgási lehetőség, kiterjedt személyi és tárgyi ismeretek.

- Az ellenséges hírigénynek megfelelő állami, katonai és szolgálati titok, egyéb adatok ismerete, vagy megszerzésük lehetősége, illetve ennek látszata.

- Az állambiztonsági munka kezdeményező, támadó folytatásához felhasználható jelentős külföldi, vagy hazai kapcsolatok, illetve a kialakításukhoz szükséges kedvező feltételek.

- **Kedvező külföldre utazási feltételek, külföldön meglevő helyi és személyi ismeretek, szabad mozgás lehetősége.**

- Az állambiztonsági munka egyes, csak szervezetszerű titkos együttműködéssel megoldható részfeladatai teljesítésének lehetősége (operatív technika, levélellenőrzési és más speciális feladatok).

- Származásból, pályafutásból következő olyan adottságok (volt tőkés, földbirtokos, horthysta vezető személyiség, katonatiszt, vagy ezek leszármazottja, rokona, fasiszta, ellenforradalmi múlt, speciális ismeretek, szakképzettség, stb.), amelyek különösen alkalmasak az ellenség érdeklődésének felkeltésére, bizalmának elnyerésére.

A felsoroltak csak a legfontosabb operatív lehetőségeket jelentik. **A lehetőségek mindenkor függvényei a folyamatosan változó társadalmi fejlődésnek, az operatív helyzetnek és az ezen tényezők figyelembevételével meghatározott állambiztonsági célkitűzéseknek.** Ezért a hálózati személy operatív lehetőségeit minden esetben a konkrét feladattal, vagy üggyel szoros összefüggésben kell mérlegelni.

Az operatív lehetőségek ismertetése során van néhány kifejezés, amelyek talán kissé bővebb kifejtést, magyarázatot igényelnek. Az említett „célobjektum” például lehetett külföldi is és belföldi is. A külföldi célobjektumok – pl. Szabad Európa Rádió, egyéb nyugati propaganda-központok, a szocialista országokkal foglalkozó úgynevezett „kelet-kutató” intézetek, keleteurópaiaknak ösztöndíjakat biztosító amerikai és nyugateurópai alapítványok, jelentősebb nyugati nagyvállalatok úgynevezett „keleti osztályai”, és természetesen az ellenséges titkosszolgálati központok, valamint ezek fedőszervei, vagy tevékenységükhöz fedést biztosító intézmények, pl. diplomáciai testületek. Ezekkel többnyire a polgári hírszerzés és a kémelhárítás foglalkozott. Ezekben az időkben a terrrorszervezetek és központok felderítése és megfigyelése még a kémelhárítás hatáskörébe tartozott, mivel nem lévén önálló terrorelhárítás, valamint azért is, mert egyes térségekben a gyakorlati tapasztalatok szerint a titkosszolgálatok és a terrrorszervezetek között szoros kapcsolatok léteztek. A belső elhárítási vonalakon elsősorban a különféle egyházi intézmények – pl. hittudományi, oktatási intézmények, stb. – említhetők a célobjektumok sorában, különös tekintettel a fő ellenségnek tartott római katolikus egyház objektumaira

Az akkori ellenség érdeklődési körébe, azok célobjektumaiként, saját szempontból védett, elhárított objektumként hazai vállalatok, intézmények tartoztak. A belső elhárítás hatáskörébe tartozott a fontosabb, főleg felsőfokú oktatási intézmények, jelentősebb kulturális és sport létesítmények, nagyobb egészségügyi központok, stb. A katonai elhárítás valamennyi katonai objektum biztonságáért felelt.

A belső elhárítás szempontjából jó operatív lehetőségekkel rendelkező az a hálózati személy, aki ellenséges beállítottságú csoportokkal, pl. volt ellenforradalmárokból álló társasággal, vagy később különféle ellenzékinek tekintett személyekből álló csoportosulással, vagy az ellenőrzött egyházak fontosabb személyiségeivel, intézményeivel kapcsolatban állt. A kémelhárítás tekintetében annak voltak kedvezőek az operatív lehetőségei, aki kiterjedt nyugati kapcsolati körrel és ennek fokozatos bővítésének lehetőségével rendelkezett, munkaköréből, vagy egyéb okból, az akkori korlátozott lehetőségek ellenére, lehetősége volt a gyakori, elsősorban nyugati országokat érintő külföldi utazásokra. A polgári hírszerzés szempontjából az olyan külföldi kapcsolatok érdemelnek említést, akik a magyar hírigények tekintetében fontos célobjektumokkal, intézményekkel álltak kapcsolatban, vagy maguk is az említett hírigénybe tartozó adatokat birtokoltak.

A származásból (pl. tőkés, arisztokrata, horthysta vezető, stb.), a politikai múltból (pl. fasiszta, ellenforradalmár, stb.) következő adatok ennek a parancsnak a hatályba lépése után, az 1970-es és 1980-as években már nagyon sokat vesztek a jelentőségükből. Az 1970-es években egy kémgyanús bizalmas nyomozásban minden ellenkezésem és érvelésem

ellenére kísérletet kellett tennem arra, hogy a külföldi célszemélyt összeismertessem egy neves magyar arisztokrata család leszármazottjával. Találtam is egyet – a későbbi ugyanilyen nevű neves író apját – aki újságíróként dolgozott és a belső elhárítás hálózati személye volt. Az egyik Budapesti Nemzetközi Vásáron a külföldi célszemélyt, mint újságíró felkereste a hálózati személy és interjút készített vele. Bemutakozáskor nagyon érthetően megmondta a nevét és átadta a névkártyáját. Vizuál-technikával is dokumentáltuk az eseményt s ezek szerint a célszemélynek a szeme sem rebben a név hallatán. Semmiféle hatást nem gyakorolt rá, hogy egy neves magyar arisztokrata család egy tagjával találkozott. Az interjú elkészítése után vetett egy pillantást a névkártyára, majd egy laza mozdulattal eltépte és a szemétkosárba dobta.

Nagyon helytálló tehát a parancsnak az a megállapítása, hogy az operatív lehetőségek – régebben hírszerző lehetőségek – a társadalmi, a kül- és belpolitikai változások hatására rendszerint módosulnak. Az 1950-es évek legelején egy külföldi hírszerző még bizonyára másként reagált volna egy neves volt magyar arisztokrataval történő találkozásra. De hol volt akkor olyan gróf, aki újságíróként dolgozhatott és külföldiek közelébe férközhetett?

b./ Személyi tulajdonságok:

A hálózati személy alkalmasságának alapját – adottságaival és hírszerző lehetőségeivel együtt – a kedvező személyi tulajdonságok képezik.

A sokoldalúan előnyös tulajdonságok egybeesése módot nyújt a megfelelő operatív lehetőségek távlati fejlesztésére és újak létrehozására, míg ezek negatív túltengése az adott lehetőséget is lerontja, esetenként hasznosíthatatlanná teszi.

A hálózati munkában különösen a következő személyi tulajdonságokat kell szem előtt tartani:

- Értelmi képesség:

Ide tartozik az ismeretek megszerzésének képessége, emlékezőtehetség, problémamegoldási (kombinatív) készség, stb.

- Képzettség:

Politikai és általános műveltség, nyelvtudás, szakképzettség, speciális ismeretek.

- Világnézet, politikai meggyőződés.

- Jellembeli tulajdonságok:

Becsületesség, igazságszeretet, felelősségtudat, fegyelmezettség, következetesség, nyíltság, zárkózottság, udvariasság, figyelmetlenség, önkritika, munkaszeretet, lelkiismeretesség a munkában, kezdeményezés, stb.

- Kialakult szenvedélyek, hajlamok:

Szenvedélyé vált speciális szakmai, tudományos, kulturális, sport, stb. érdeklődés, „hobbyk”, italozás, felfokozott szexuális élet, általában: hasznos és káros szenvedélyek, hajlamok.

- Kialakult, jellemző vonások:

Életmód, munkavégzésben, szórakozásban, viselkedésben, stb.

- Vérmérsékleti adottságok (temperamentum):

Alaptípusai: ingerlékeny, lobbanékony, heves vérmérsékletű, türelmes.

- Akarati tulajdonságok:

Céltudatosság, elhatározókézség, akaraterő, stb.

- Személyi körülmények:

Családi viszonyok, munkakör, társadalmi kapcsolatok, anyagi biztosítottság, elért eredmények, sikerek, kudarcok, stb.

- Egészségi állapot:

Fizikai és szellemi terhelhetőség.

- Megjelenés:

Milyen elsődleges benyomásokat gyakorol új környezetére.

Az újabb parancs a hálózati személyek személyi tulajdonságait is részletesebben tárgyalja, mint az előző. Az értelmi képességek megfelelő szintje talán az egyik legfontosabb tulajdonsága a hálózati személynek, hiszen leginkább ennek következtében valósul meg a titkosszolgálati munkában az emberi tényezőként funkcionálása. Rásegíthet erre a többi tulajdonsága, de talán különösen a képzettsége. A világnézet és a politikai meggyőződés főleg a belső elhárítási vonalakon és területeken fontos, ahol az ellenséges platformon álló célszeméllyel, vagy célszemélyekkel azonos ideológiai és politikai alapon álló hálózati személynek nyilvánvalóan több esélye volt a sikeres beépülésre, mint egy közismert kommunistának.

A jellembeli tulajdonságok fontosságát senki sem vitatja, de ne feledjük, hogy a parancs – az előző és a most tárgyalt is – a kommunista diktatúra érdekeit szolgálta és nincs a világon olyan diktatúra, vagy erre való törekvés, ahol pl. az igazságérzet feltétlenül előnyös tulajdonságnak számít. Azoknak a személyi tulajdonságoknak volt tehát elsősorban jelentősége, amelyek hozzásegítették a hálózati személyt a célszemély, vagy célszemélyek bizalmának elnyeréséhez. Ebben a tekintetben pl. az iszákosság hasznos is lehetett, de sokkal inkább káros. Az italtól erősen befolyásolt állapot nehezen képzelhető el felderítést kedvezően befolyásoló tényezőként. Az életmód is meghatározó jelentőséggel bírt, amelyet a foglalkoztatás során nem megváltoztatni, hanem kihasználni kellett. A történeti hűség megköveteli, hogy a korabeli szóhasználatat éljek, még ha ez kissé durvának is tűnik. A tárgyalt időszakban a kurvák meglehetősen sajátos életmódot folytattak, amely által az akkori jogi szabályozás szerint bűncselekményeket is elkövettek. Ami akkor tiltva volt, azt manapság már szabad, sőt az egykori kurvák az egyébként is kétes hírű úgynevezett celebek szintjére emelkedtek. Az egyik beosztot-

tam beszervezett egy olyan kurvát, aki ma talán a leghíresebb celebek közé is tartozhatna és pucér vagy félpucér képei ott virítanának a bulvárlapok első oldalain. Sőt, a mostani bunkó celeb-kurvákkal szemben még esze is volt, mert az akkoriak szokásával ellentétben azon kevés kivétel közé tartozott, akik mindvégig megőrizték függetlenségüket, soha nem tartottak ki senkit – nem volt stricijük – amelyek pedig nagy problémákat okozhattak a titkos együttműködésre nézve, előbb utóbb dekonspirációs veszélyt jelentettek. Ez a kurva-hálózatunk – így emlegettük akkoriban az ilyeneket – soha életében nem dolgozott és talán már az anyja is, meg az nagynyja is kurva lehetett. Mivel elég fiatalon került a hálózatunkba, megúsza a lebukást és így a rabgazdasági répa egyelést, kapálást, trágyatalicskázást sem ismerte meg. Önálló lakása volt, gyakran változtatott kocsija és biztos anyagi háttere, amelyet saját maga teremtett elő. Soha meg sem fordult a fejében, hogy dolgozni is lehetne, vagy kellene. Éppen hálózati szempontból roppant fontos pozícióba került, mert megismerkedett és visszatérő vendégként rendszeres kapcsolatba került egy külföldivel, aki egy fegyvercsempész banda fontos, sokat tudó és néha fecsegő embere volt. A korábban már említett főnőköm egy vezetői ellenőrző találkozón ezt is megismerte. Nagyon meg volt elégedve a számunkra nyújtott segítséggel, de ő is eleget akart tenni, sőt példát akart mutatni a hálózati személy nevelése érdekében előírt kötelezettségének és megkérdezte: „Mondja már meg nekem, soha nem gondolt arra, hogy kivegye a részét szocialista társadalmunk építéséből és tisztességes életet éljen, valamilyen becsületes kétkezi munkát vállaljon? Ha meggondolná magát, mi szívesen segítünk a jó útra térésben, csak szóljon, és elhelyezzük egy textilgyárban, betanítatjuk szövőnőnek.” A hálózati személy erre a felvetésre se köpni, se nyelni nem tudott. Úgy tűnt azonban, hogy valamivel mégis több esze volt a vörösdipomás alosztályvezetőnél, mert visszakérdezett: „Ha én a kurválkodás helyett beállnék szövőnőnek, hogyan tennék eleget a maguk által támasztott elvárásoknak? Különben is, amikor néhány évvel ezelőtt ebben a titokzatos munkálkodásban magukkal megegyeztem, Bán elvtárs (ez voltam én, akkor a beszervezésen részt vevő csoportvezető – BL) azt mondta, hogy nyugodtan kurválkodhatok”.

A vérmérsékleti adottságok közül csak a türelmes, a simulékony, az alkalmazkodni tudó volt az elfogadható hálózati tulajdonság. A személyi körülmények között a családi helyzet sokkal több akadályt, problémát jelentett a titkos együttműködésben, mint az egyedüllét. Különösen a nők esetében jelentkezett ez halmozottan. Hallomásból tudom, hogy régebben előfordult házaspár beszervezése, akik egymásról tudva, egymást segítve végezték a felderítő munkát, hajtották végre az egyéb feladatokat igen eredményesen. A foglalkoztatók azonban elkövettek egy hatalmas hibát. Ellenőrzésük céljából lehallgató berendezést telepítettek a szobájukba, olyan szakszerűtlenül, hogy azt a hálózati személy házaspár megtalálta. A bizalmatlanság miatt úgy

megsértődtek, hogy mindketten megszakították a kapcsolatot az állam-biztonsági szervvel.

Az egészségi állapot, a szellemi és fizikai terhelhetőség megkerülhetetlen elvárások a hálózati személyekkel szemben. Persze itt is vannak azért kivételek. Legvégül a megjelenést említi a parancs, amely bizony esetenként nélkülözhetetlen feltétele pl. egy sikeres hálózati bevezetés – a célszeméllyel megismertetési – kísérletnek. Egyszer társaságban egy jelen levő értelmiségi magából kikelve ócsárolta a „spicliket”, akik elmondása szerint rá is dolgoztak 1990 előtt. Magabiztosan jelentette ki, hogy az a bunkó skizofrén elhárító még nem született meg, aki őt képes lett volna bármilyen eszközzel beszervezni. Már azon voltam, hogy kifejem a véleményem, de kíméletes voltam s hallgattam arról, hogy olyan előnytelen a külsőd, a megjelenésed és fellépésed, hogy amikor most találkoztunk és bemutattak egymásnak, szinte undorodva fogtam veled kezét.

c./ Alkalmasság elbírálásakor elsősorban a képességek, a képzettség, a jellemvonások, az egészségi állapot, valamint a személyi körülmények számbavételéből és értékeléséből kell kiindulni. A többi tulajdonság ismerete a hálózati személy (jelölt) alaposabb tanulmányozását, megismerését és személyiségének fejlesztését teszi lehetővé. Az alkalmasság megállapításakor a pozitív és negatív személyi tulajdonságokat a megoldandó hálózati feladatokkal összevetve kell mérlegelni.

A parancsnak nagyon fontos megállapítása, hogy a személyi tulajdonságokat mindig a megoldandó hálózati feladatokkal összevetve kell mérlegelni. Egy nem túl előnyös külsejű, de akár egy fél lábbal rendelkező és mankóval járó (volt ilyen!) is lehetett jó „T”-lakás tulajdonos. Az átlagostól eltérő szexuális hajlamok – pl. homoszexualitás – egy ugyanilyen tulajdonságokkal rendelkező célszemély mellé történő bevezetés esetén kifejezetten kívánatos lehetett, míg normális esetben egyenes hátrányos.

V. A titkos együttműködés létrehozása, a beszervezés

A beszervezés a hálózati munka alapvető mozzanata, melynek jó végrehajtása döntően hozzájárul a hálózati személy későbbi feladatainak eredményes teljesítéséhez, illetve az állambiztonsági szervhez fűződő kapcsolatának pozitív alakulásához.

A beszervezés több munkafolyamatból áll:

(12) A jelölt kiválasztása:

A beszervezési munka kiemelten fontos fázisa a jelölt kiválasztása. A helyes kiválasztástól függ egész hálózatépítő tevékenységünk operativitása, vagyis az, hogy a hálózati munkában időben tudjunk alkalmazkodni a politikai és társadalmi fejlődéshez, az operatív helyzethez.

A jelöltek helyes kiválasztása érdekében szem előtt kell tartani:

a./ A beszerzés célirányosságát:

Hálózati személyt foglalkoztatni csak hálózati funkció keretében, a parancsokban (utasításokban) és ügyrendekben meghatározott állambiztonsági célkitűzések megvalósítására lehet.

Ha nem konkrét operatív ügyben történik a beszerzési jelölt kiválasztása, hanem pl. szűrő-kutató munkára, objektumvédelemre, stb. az operatív tisztek gyakran estek abba hibába, hogy a célirányosság és a tervezett hálózati funkció szem előtt tartása helyett csak azt a szempontot vették figyelembe, hogy a beszerzési tervük teljesüljön, az adott konkrét beszerzés sikerüljön. Ezért már a jelölt kiválasztásánál azt tekintették elsődlegesnek, hogy maga a beszerzés sikeres legyen, a további eredményes foglalkoztatás már nem érdekelte őket. Az ilyen esetekre mondogattuk annakidején, a hálózatfejlesztő munka hiányosságaként, hogy „nem azt szervezik be, akit kellene, hanem aki hagyja magát”.

b./ A jelölt alkalmasságát, a titkos együttműködés kialakításának feltételeit:

Az elsődleges adatok alapján mérlegelni kell a jelölt operatív lehetőségeit, személyi tulajdonságait (alkalmasságát), valamint azt, hogy a titkos együttműködés alapjai adottak-e és megvannak-e a beszerzés lefolytatásának feltételei.

Természetesen a beszerzhetőség sem elvetendő, figyelmen kívül hagyható szempont, de semmiképpen sem előzi meg a célirányosságot, de még a beszerzési jelölt alkalmasságát sem. Mindkettő esetében figyelembe kell venni a tervezett hálózati funkciót. Ha ugyanis bármilyen okból alkalmatlan a kiválasztott jelölt, teljesen feleslegessé válik a beszerzése, mert nem fog eleget tenni, mert nem tud eleget tenni, a vele szemben támasztott elvárásoknak. Ha külföldi, magyarul nem beszélő célszemélyek megfigyelésére, ellenőrzésére, főleg operatív feldolgozásokban való részvételre szerveztünk be jelöltet, elengedhetetlen feltétel volt, hogy tudjon idegen nyelven, esetleg nyelveken beszélni.

(13) A tanulmányozás:

A tanulmányozás a jelölt megismerését, operatív lehetőségeinek és személyi tulajdonságainak, körülményeinek mérlegelését, a beszerzés alapjának, és módszerének meghatározását tartalmazó munkafolyamat.

A beszerzési jelöltek tanulmányozása a lényegét tekintve az új szabályozásban sem tért el a korábbiaktól.

a./ A jelölt tanulmányozása és ellenőrzése:

- Össze kell gyűjteni a jelölt alkalmasságának elbírálásához, valamint a beszerzés alapjának, módszerének és egyéb körülményeinek meghatározásához szükséges adatokat.

- A jelöltre vonatkozó adatokat gondosan ellenőrizni kell!

Az ellenőrzésre fel lehet használni az állambiztonsági munka valamennyi nyílt és titkos módszerét.

A Belügyminisztérium nyilvántartásainak, adattárainak használata kötelező!

Ebben az esetben is kötelező előírás volt a megszerzett adatok helytállóságának ellenőrzése. Továbbra is fel lehetett használni erre a célra az állambiztonsági operatív munka arra az időre rendszerbe állított eszközeit és módszereit. Az 1970-es évek második felében tanulmányozott beszerzési jelöltem volt egy akkoriban felkapott és külföldiek által előszeretettel látogatott budapesti éjszakai bár fiatal mixernője, aki igen megnyerő és dekoratív jelenség volt. Az operatív környezettanulmány elkészülte után a meglehetősen szűklátókörű vezetőm akadékoskodni kezdett és hiányolta az ifjú mixernő szocialista erkölcsiségét. Attól várta volna el, hogy betartsa a szocialista erkölcsi normákat, aki talán csupán egy fokkal volt különb, mint a bárpult másik oldalán ücsörgő és ügyfelekre váró kurvák, s aki bizony zárás után néha maga is elment jöpenézért egy-egy „fuvarba”, ahogy akkoriban ezt a tiltott szexuális szolgáltatást emlegették. Maradi gondolkodású főnököm főleg azon akadt ki, hogy a tanulmányozott jelölt nem élvezett különösebb népszerűséget a családiház peremkerületi lakókörnyezetében. A környezettanulmány adatai szerint ugyanis a környéken lakó asszonyok igen haragudtak rá, mert gyakran elfordult, hogy a szépséges jelölt kedvező időjárási viszonyok között a kertben teljesen ruhátlanul napozott, mivel akkor még nem volt ismert errefelé a szolárium. A leginkább felháborító pedig az volt, miként a környezettanulmányban írva volt, hogy amikor jöttek a kukások, nem a szeméttel foglalkoztak, hanem hosszasan a meztelenkedő mixernőt bámulták, vagy lesték. A vezetői gáncsoskodás ellenére tovább folyt a tanulmányozás, sőt egy időben, eléggé kivételesen, ennek folyamán volt lehetőségünk még külső figyelést is alkalmazni. Jól jövedelmezett a mixerkedés is meg az időnként fizeteskiegészítésnek számító „fuvarok” is. A jelölt megszerezte a gépjárművezetői engedélyt és hamarosan vásárolt egy új gépkocsit. De vezetni azt még alig-alig tudott. A pénzért vett jogosítvány már abban az időben is előfordult. A figyelő brigád jelentései szerint hajmeresztő manővereket hajtott végre a főváros legforgalmasabb útjain és a frász kerülgette őket, hogy mikor okoz a követett személy valami nagyobb galibát. Egyszer a munkahelye közelében két kocs közé be akart parkolni. Sehogy sem sikerült. Már egész nagy közlekedési torlódás keletkezett, amikor a követett személy megszólított egy ott tébláboló férfit, hogy tud-e vezetni. Tudott. Megkérte, hogy a kocsijával álljon már be helyette a két autó közé. Az meg beállt és tisztességes borraivalót nyomott a kezébe ellenmondást nem tűrve a „koca” autós. A megszólított férfi a kirendelt figyelő brigád tagja volt. Egy kis pénzhez is hozzájutott és a munkából is azonnal ki kellett vonni, mert a továbbiakban a figyelt személy felismerhette volna. Reményked-

tünk, hogy majd csak belejön a vezetésbe. Hiába reménykedtünk. Egy reggel zárás után beült az autójába és elment a Balatonhoz. Ekkor már nem volt rajta a külső figyelés. Egy ott összejött társasággal kiválóan érezte magát és este elindult vissza a fővárosba, hogy még a nyitás előtt bent legyen a munkahelyén. Félúton járhatott, amikor önhibás balesetet okozott és azonnal életét veszítette. Kárba veszett az addigi tanulmányozó munka.

Miként az előző, ez a parancs is kihangsúlyozta a jelölt nyilvántartásokban és adattárakban történő ellenőrzésének, -priorálásának- szükségességét. Ezt nem csak a tanulmányozott jelöltek esetében kellett megtenni, hanem minden más esetben, ha valaki az állambiztonsági szervek látókörébe került. Ez volt a legelső kötelezettség, amit a pályakezdő operatív tiszteknek megtanítottak. Szinte rá se nézhetett senkire, amíg minden vonalon, de legalább az előírt legszükségesebb helyeken le nem priorálta. Az alapkérdés ebben a tekintetben mindig az volt, hogy a látókörbe került személy nem hálózati személy-e, vagy nem célszemély-e valamelyik társszervnél. Ha ezek bármelyike fennállt, egészen más eljárás következett, mint azoknál, akik sehol sem szerepeltek. Mégis számtalan eset volt, hogy elmulasztották a priorálást, aminek a következményei néha beláthatatlanok lehettek. Egy már nem is kezdő, főiskolát állambiztonsági szakon is végzett operatív tiszt az 1970-es évek közepén kapott egy feladatot. Ellenőriznie kellett egy konkrét nevet és adatokat tartalmazó bejelentést, amely kémkedésre vonatkozott. Egy megcsalt és elhagyott feleség bosszúból feljelentette a férjét, hogy kémkedik és az otthoni íróasztalának egyik fiókjában a különböző iratok, tervrajzok között kézírásos kémjelentések másolatai vannak elrejtve. A férj egy hadiüzem fontos beosztású mérnöke volt. A rendelkezésre álló adatok alapján elkaphatva nyílt házkutatást rendeltek el – és a feleség segítségével – hamar rá is találtak hatósági tanuk jelenlétében a jelentés másolatokra. Ezeket lefoglalták, majd a munkahelyéről a csapodár mérnököt előállították a Tolnai Lajos utcai állambiztonsági vizsgálatra. Lerakták a mérnök elé a másolatokat és megkérdezték: „ki volt a megbízója, kinek készítette?” A választól a vizsgálók majdnem leestek a székeikről: „Önök, az önök Cége”. Hamarosan kiderült, hogy a mérnök korábban, éppen a jelentéseken szereplő dátumok idején, a magyar kémelhárítás beszerezett hálózati személye volt. Elkövette azt a hibát – ami egyébként tiltva volt! – hogy az otthon készített és a nyilvános helyen megtartott találkozókra magával vitt jelentéseiről indigós másolatokat készített. Precíz mérnök ember volt, tudni akarta, hogy kiről, mit jelentett. Mi okozta a galibát? Az, hogy az operatív tiszt figyelmen kívül hagyta a nyilvántartásokban történő ellenőrzés kötelmét, a priorálást. Ha ezt nem mulasztja el, megtudhatta volna, hogy az illető kizárt hálózati személy volt, aki korábban, aktív foglalkoztatása idején a hadiüzemi munkatársairól írt a jelentéseiben. A magabiztosan bejelentett kémfogas helyett csúnya nagy leégés következett.

b./ A személyes megismerés célja:

- A jelölt személyiségére vonatkozó adatok és az adatokból levont következtetések ellenőrzése (értelmi képesség, műveltség, megjelenés, stb.),
- továbbá olyan elsődleges személyes benyomások szerzése, amelyek a beszerzési beszélgetés során felhasználhatók (felkészülés a beszerzésre).

A személyes megismerést végrehajtó operatív tiszt – konspirált megismerés esetén – a beszerzésben közvetlenül nem vehet részt!

A személyes megismerés nem képezheti a fokozatos bevonás egyik mozzanatát.

A személyes megismerésre külön javaslatot kellett készíteni és csak engedélyezés után lehetett végrehajtani. Ez az engedély azonban csak a személyes megismerésre szólt és semmi többre. A végrehajtás lehetett nyílt, az állambiztonsági szolgálat nevében, vagy azt valamilyen formában leplezve. A gyakorlatban azonban nagyon sok esetben a személyes megismerésre engedély nélkül is sort kerítettek és az 1970-es évek közepétől szinte kizárólag nyíltan, az állambiztonsági tiszt a kilétét nem leplezve hajtotta végre. Ez volt az az intézkedés, amely során az 1990 előtti utolsó másfél évtizedben a leggyakoribb volt a parancstól való eltérés, a visszaélés. Az történt ugyanis – és főleg ezért hajtották végre engedélyezett javaslat nélkül-, hogy ha az operatív tiszt a beszerzési jelöltet személyesen megismerve, a szervezetszerű titkos együttműködés létrehozását végrehajthatónak tartotta, azt meg is kísérelte. Hangsúlyozom, hogy engedélyezett beszerzési javaslat nélkül teljesen szabálytalanul felvetette a titkos együttműködés lehetőségét. Egyre többen s egyre gyakrabban tették ezt, melyből az 1980-as évekre – hallgatólagosan – szinte rendszer lett, és mint „kis beszerzést” emlegették. Ha az operatív tiszt sikerrel járt, megbeszélte a jelölttel, hogy az együttműködésre vonatkozó szóbeli megállapodásukat rövid időn belül a vezetője jelenlétében meg kell erősíteni. Rendszerint ebben meg is állapodtak. A személyes megismerésről – de csak arról és a „kis beszerzés”-ről nem! – írásban jelentés készült, majd javaslat a beszerzés végrehajtására, amelyet vezetői engedélyezés után immár könnyedén végre is lehetett hajtani. Ha a történetek így alakultak, nem történt semmi bonyodalom. De bizony az 1980-as évekre egyre többször fordult elő az együttműködésre való felszólításra az elutasító „nem” a válasz. Ha az együttműködés megtagadása engedélyezett javaslat alapján végrehajtott beszerzéseskor történt, akkor ez bizony „meghiúsult beszerzés”-nek minősült, melyet a nyilvántartásban is rendezni kellett. Azért volt erre szükség, hogy ha később más is próbálkozna hasonló céllal a jelölnél, tudja, hogy mire számíthat. A meghiúsult beszerzést kudarcnak tekintették, mert ott bizony a tanulmányozás nem volt tökéletes, hibás, felületes munkát takart. Éppen ezért az ilyen eseteket inkább elhallgatták, eltussolták. A „kis beszerzés” ezt a kockázati tényezőt kizárta az esetek többségében. Ha ugyanis a „kis beszerzés” nem járt sikerrel, nem kellett mást csinálni, mint egy jelentést írni, hogy a tanul-

mányozás adatai szerint a jelölt nem alkalmas a szervezetszerű titkos együttműködésre és a tanulmányozást csendben meg lehetett szüntetni. Semmi további teendő nem volt, legtöbbször a közvetlen vezetőn kívül senki nem szerzett róla tudomást. A következmények azon csattantak, aki később ismét próbálkozott a szervezéssel, de a korábbi kudarcról nem értesülhetett, mert ennek a nyilvántartásban nem volt semmi nyoma.

A szervezési módszereknél lesz szó a „fokozatos bevonás módszeréről”. A parancs szerint az előbb említett személyes megismerés nem lehet a fokozatos bevonás egyik mozzanata. Azért nem, mert, mint láttuk, a személyes megismerés egy erre – és semmi másra – vonatkozó javaslat alapján történik, vagy még gyakrabban javaslat nélkül. A szervezés pedig szabályszerűen mindig csak vezető által engedélyezett javaslat alapján történhet, még a fokozatos bevonás módszer esetén is.

c./ A szervezés alapjának meghatározása:

A jelölt tanulmányozása során összegyűjtött adatoknak tartalmazniuk kell mindazokat az ismereteket, amelyekből egyértelműen meghatározható a szervezés alapja.

(14) Szervezési alapok:

a./ Hazafias (eszmei, politikai)

A jelölt olyan eszmei, politikai beállítottsága, illetve a szocialista haza szeretetének olyan magas foka, ami a jelöltet arra indítja, hogy szocialista vívmányaink erősítése és védelme érdekében a mindennapi tevékenységén és általános állampolgári kötelezettségei teljesítésén felül vállalja az állambiztonsági munkával járó nagyobb leterheltséget, felelősséget és kockázatot.

A hazafias alap az állampolgári köteleességtudat általános színvonalánál magasabb erkölcsiséget feltételez!

A hazafias alap kritériumai között új elem „a szocialista haza szeretetének ... magas foka” és a „köteleességtudat átlagos színvonalánál magasabb erkölcsiség”. Az 1970-es évek közepétől a mindennapi operatív gyakorlatban a szervezések egyre nagyobb számánál került alkalmazásra a dokumentált hazafias alap, amelyek azonban a valóságban nem minden esetben jelentettek a fennálló rendszerrel kapcsolatos lojalitást. Bizony előfordult az is, hogy a valóságban terhelő alapon történt meg a szervezés, de már a szervezési javaslatban, a szervezésről készült jelentésben, az együttműködést vállaló nyilatkozatban, de még a nyilvántartási anyagokban is a hazafias, lojális alap lett feltüntetve. Ennek okaira majd a hálózati személyek jogi helyzetével foglalkozó fejezetnél kapható meg a válasz, a magyarázat. Már most említést kell tenni arról, hogy nagyon sok esetben a hazafias alap a szervezések során „meg lett támogatva”, pl. a közvetett anyagi, vagy egzisztenciális előnyök biztosításával, de ez semmiképpen nem volt tekinthető a később tárgyalásra kerülő alapok kombinációjának, az ott szereplő segéda-

lapnak. Azért nem mert ennek a „megtámogatásnak” nem volt sehol nyoma, a szervezési dokumentumokban úgy nézett ki mintha tisztán hazafias alapon történt volna a titkos együttműködésbe bevonás, pedig lehet, hogy úgy nem is sikerült volna. Hivatalosan ki nem mondott s le nem írt előnyök voltak pl. a soron kívüli útlevélek biztosítása, valamiért jogosulatlanul vadászfegyver tartási engedély kiadása, vagy 1956-ban politikailag kompromittált személynek magasabb vezetői beosztás elnyeréséhez, vagy megtartásához politikai „feddhetetlenségi igazolás” kiadása, stb.

b./ Terhelő, vagy kompromittáló adatok:

Kellően dokumentált, bűncselekmény alapos gyanújának megállapítására, tehát büntetőeljárás kezdeményezésére alkalmas olyan adatok, amelyek felhasználása a jelölt anyagi, erkölcsi érdekeit más módon súlyosan veszélyeztetheti.

Jelentéktelen, a kisebb társadalomra veszélyességet magában foglaló bűncselekményekre, vétségekre, szabálysértésekre, illetve megbocsátható magatartásbeli, politikai, erkölcsi hibákra utaló adatok csak különleges esetekben, a jelölt személyiségének alapos ismerete mellett, várható reakciójának felmérése után használhatók fel.

A terhelő és kompromittáló adatok esetében – feltehetően a kommunista diktatúra enyhülésének hatására – némi szigorítások következtek be. A terhelő alaphoz az változatlan maradt, hogy csak bizonyított bűncselekmény és büntetőeljárás kezdeményezésére alkalmas adatok megléte esetén volt helye ezek terhelő alapként való felhasználásának. A kisebb súlyú, társadalomra kevésbé veszélyes bűncselekmények – pl. vétségek – és szabálysértések már csak kivételes esetben voltak terhelő alapként felhasználhatók. Ha ehhez hozzá vesszük, hogy a nagyobb társadalomra veszélyességű, többnyire már nyilvánosságot kapott bűncselekmények viszont konspirációs okokból nem voltak „lenyelhetők” és szervezési alapként felhasználhatók, akkor már közelebb kerülhetünk annak megértéséhez, hogy az 1980-as évek miért csökkent egészen minimálisra a terhelő alapon szervezettek száma, főleg az akkori friss szervezetteké. Ehhez persze hozzá számíthatjuk majd a hazafias alaphoz látszó, de valójában terhelő alapon végrehajtott és nyilvántartott szervezéseket.

A kompromittáló alapon korábban döntő mértékben az erkölcsi kompromittáló körülményeket értették, illetve egy ideig, az 1956-os forradalom után, úgy kb. az 1960-as évek közepéig előfordult hálózati dokumentumokban a „politikai kompromittált” fogalom. Többnyire a forradalom olyan résztvevőire alkalmazták, akik kimaradtak a megtorlásból, de a forradalmi szerepvállalásuk dokumentálva volt, ami által állásvesztést, munkahelyi beosztásban visszavetést, stb. szenvedhettek volna el. Az 1970-es évek ez a „politikailag kompromittált” fogalom teljesen eltűnt a hálózati gyakorlatból. Maradt az erkölcsi kompromittálhatóság, de az évek múlásával, a körülmények változásával a társadalmi meg-

ítélés, az erkölcsi felfogás jelentős módosulásával ebben a tekintetben is nagyot változott a világ az 1980-as évek végére. Gondoljunk arra, hogy korábban volt olyan időszak, amikor a homoszexualitás önmagában bűncselekménynek számított, tehát bőven terhelő alap lehetett, míg az 1980-as évek végére már voltak, akik nyíltan vállalták az ilyen nemi identitásukat, napjainkra meg már büszké is rá, így presszióra semmiképpen sem alkalmas.

c./ Anyagi érdekelttség:

Olyan anyagi és egzisztenciális érdekek, igények, vagy szükségletek részben, vagy egészben való teljesítésének felajánlása, amely a jelöltet a titkos együttműködés vállalására ösztönzi, vagy készteti.

A kieső munkaidő pótlása céljából felajánlható fizetés, vagy fizetéskiegészítés nem azonos a beszerzés anyagi alapjával!

Az alap meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy az nem választható el a jelölt személyiségétől!

Különös jelentősége van a jellemvonások és az alapra vonatkozó rendelkezésre álló adatok egybevetésének! (Beszervezhetőség!)

Az anyagi érdekelttség azt jelentette, hogy a beszerzést, az együttműködést a jelölt azért vállalta, mert rendszeres és előre megállapított mértékű anyagi juttatásban részesült. Ezek voltak az úgynevezett „fizetett ügynökök”. A korábbi parancs tárgyalásánál az ide vonatkozó fejezetnél példát is említettem erre. Beszerzett magyar állampolgár esetében erre csak nagyon ritkán volt példa. Az ok, az állambiztonsági szolgálat igen korlátozott anyagi lehetőségeiben keresendő. Ehhez hozzájárulhatott az is, hogy meglehetősen alulfizetett állambiztonsági operatív tiszt állományra sem hatott volna túlságosan kedvezően, ha egy beszerzett ember, az övét el sem érő szakmai tudással, sokkal kevesebb munkaráfordítással, jóval többet keresett volna, mint ők. Jelentéktelen fizetésért pedig aligha vállalt volna bárki olyan hálózati felderítő munkát, amelynek kitudódása a társadalmi környezete súlyos megvetését váltotta volna ki. A parancs is szólt arról, hogy az esetenkénti juttatások, pl. jutalmazások, költségtérítések, fizetéskiegészítések nem tartoztak az anyagi érdekeltségek alap kategóriájába.

(15) Az alapok kombinációja:

A személyiség sokrétűségéből következik, hogy a beszerzés alapja összetett, sőt elentmondásokat tartalmazó is lehet. Ilyenkor az alapok kombinációját kell alkalmazni. Így a terhelő adatok alapján beszerzendő személy anyagilag is érdekeltté tehető, vagy szükség esetén hasznos lehet hazafias érzelmeire, politikai meggyőződésére is hivatkozni. A hazafias alapot jól egészítheti ki a jelölt anyagi érdekeltségének reális számbavétele.

Az alapok kombinálásakor:

- minden esetben pontosan meg kell határozni a fő alapot és gondosan ki kell

dolgozni az alárendelt **segédalap** felhasználásának módját, célszerűnek látszó fogásait.

Az alapok kombinációja azt jelentette, hogy a beszerzés és az együttműködés sikere érdekében szükséges volt eltérni attól az általános gyakorlattól, hogy csupán egyetlen alapot vettek igénybe. A parancs megemlíti azokat az eseteket, amikor ez a kombináció alkalmazásra kerülhet, pl. a hazafias alapot kiegészítheti az anyagi érdekelttség. Nagyon lényeges, hogy az alapok kombinációjáról csak akkor beszélhetünk, ha az kellően dokumentálva volt, pl. a beszerzési és nyilvántartási iratokban, mégpedig úgy, hogy meg volt határozva, hogy melyik a fő alap és melyik a segédalap. Az együttműködés tekintetében a meghatározó a fő alap volt, a segéd alap erre csak „rásegített”. Példaként említhető az 1979-ben beszerzett „Vörös István” fedőnevű ügynök esete, aki ebben az időben ittas állapotban egy idegen épületről „két darab vörös és egy darab nemzetiszíni zászlót eltulajdonított”. A rendőrség elfogta és előállította tulajdon elleni szabálysértés miatt. „meghallgatása során őszinte megbánó magatartást tanúsított és kérte, tegyék lehetővé számra, hogy az elkövetett cselekményt jóvá tegye”. Kompromittáló fő alap és hazafias segédalap felhasználásával szervezték be. (Forrás: ÁBTL 1.11.10.) Ugyanebben az évben garázdaságért előállított a rendőrség egy férfit, aki ellen büntetőeljárás indulhatott volna. Az állambiztonsági szolgálat azonban „Hajdú Tamás” fedőnéven, terhelő fő alap alkalmazásával beszervezte. Megállapításuk szerint azonban a garázdaság „a jelöltre nem jellemző magatartás, a társadalmi elvárásoknak, állampolgári kötelezettségeinek igyekszik eleget tenni. Közösségi aktivitása, pozitív politikai tevékenysége indokolttá tette a beszerzési alapnak hazafias eszmei segédalappal történő kiegészítését, kombinációját”. (Forrás: ÁBTL 1.11.10.)

(16) A beszerzés módszerének megválasztása:

A módszert a jelölt személyisége és a mindenkori operatív helyzet figyelembevételével kell megválasztani

Ebben a tekintetben nagyon fontos és a gyakorlatot követő változás tapasztalható a korábbi parancsban foglaltakkal szemben. A hálózati személyek beszerzését valóban az alábbi két módszer szerint hajtották végre, de tegyük hozzá, hogy korábban is és egészen az 1990-et megelőző években is.

a./ Gyors módszer:

Az operatív tiszt az alkalmasságra és a beszervezhetőségre határozottan utaló adatokra, érdekekre támaszkodva egy beszélgetés során meggyőzi a jelöltet a titkos együttműködés szükségességéről.

A gyors módszer tehát azt jelentette, hogy az operatív tiszt egyetlen alkalommal, egy beszélgetés keretén belül hajtotta végre a beszervezést. Az erre való felkészülésnél gondosan mérlegelni kellett, hogy a rendelkezésre álló ismeretek szerint a jelölt biztosan vállalja-e a beszervezést, az együttműködést. Amikor a „kis beszervezések” korszaka beköszöntött, ezekkel a gyors módszerrel végrehajtott beszervezésekkel általában már nem, vagy csak nagyon ritkán fordult elő probléma, pl. ha a jelölt a korábbi szóbeli megállapodást felrúgva, magát meggondolva, mégis elzárkózott az együttműködéstől. Konkrét tények bizonyították, hogy ezekben az esetekben a „kis beszervezés” után a jelölt rendszerint dekonspirált, valami ismerősenek, de mindenképpen befolyásos embernek elmondta azt, ami vele történt, az pedig lebeszélte az együttműködés vállalásáról, sőt retorziók esetére még valami védelmet is ígért és biztosított neki. Egyszer egy nagyon tehetséges, szép jövő előtt álló, nagyon kellemes megjelenésű tolmácsnő beszervezését készítettük elő az 1980-as években. Mindenben megállapodtunk vele, az akkoriban már szokásos „kis beszervezés”-en, engedélyezve lett a javaslat, megbeszélve a hely és az időpont. Nem több, mint másfél órával a tervezett beszervezés előtt telefonált és közölte, hogy meggondolta magát, mégsem hajlandó velünk együttműködni. Kiderült, hogy a háttérben az akkori miniszterelnök-helyettes állt, akinek szinte rendszeresen tolmácsolt. Később, 1990 után nem sokkal viszont láttam néhányszor a jelöltet a televízió képernyőjén. Akkor a volt kommunista miniszterelnök-helyettes tolmácsa már éppen Antall József miniszterelnöknek tolmácsolt.

b./ Fokozatos bevonás:

A beszervező operatív tiszt személyes kapcsolatot teremt a jelölttel és a szervezetszerű titkos együttműködés gondolatát csak később, különféle – kellően fedett, de az állambiztonsági munkához objektíve kapcsolódó – részmegbízások teljesítésétől függően veti fel.

A fokozatos bevonás módszere sem nélkülözheti a pontosan meghatározott alapot. Olyan személyek beszervezése céljából kell alkalmazni, akiknek a bevonásához fontos érdekeink fűződnek, de a tanulmányozás adatai szerint idegenkednek az állambiztonsági szervekkel való titkos együttműködéstől.

A fokozatos bevonás módszerét azokban az esetekben alkalmazták, amelyeket a parancs is említ. A hangsúly azon volt, hogy előre elkészítették és engedélyeztették a beszervezési javaslatot, amely részletezve tartalmazta a fokozatosság egyes elemeit és többnyire meghatározta a beszervezés végrehajtásának a határidejét, a folyamat befejezését. Nagyon kevés ilyen eset fordult elő az 1990 előtti két évtizedben. A beszervezések döntő többsége gyors módszerrel valósult meg. Volt azonban egy köztes módszer, melyet sokan a fokozatos bevonás elvének gondoltak, de nem volt az. Előfordult, hogy a jelölt személyes megismerésekor olyan adatok keletkeztek vele kapcsolatban, hogy túl nagy kockázattal járt volna a titkos együttműködés lehetőségének a felvetése,

nagyon nagy volt az elutasítás esélye. Ugyanakkor a további találkozástól, vagy találkozásoktól a jelölt nem zárkózott el. Talán nem akart konfliktust. Az ügyes, tapasztalt és a kellő hangnemet eltaláló operatív tiszt több-kevesebb találkozó során, a kölcsönösen felmerülő kérések és azok teljesítését követően egyre közelebb került a jelölthöz, sikerült megváltoztatni a véleményét az állambiztonsági szervekről és úgy tűnt, a jelölt hajlandóságot mutat a tartós együttműködésre. Ekkor készült el a beszervezési javaslat, amelyet az operatív tiszt gyors módszerrel hajtott végre. Ennek a sikere is biztosítva volt, ha a jelölttel az utolsó találkozáson megtörtént a „kis beszervezés” is.

(17) A jelölt megbízhatóságának mérlegelése:

A jelölt megbízhatóságának alapfeltétele az állambiztonsági szervekhez és feladataikhoz való kedvező viszony, ami alatt a szerv iránti feltétlen bizalom és őszinteség, a feladatok végrehajtására irányuló törekvés értendő. A tanulmányozás feladata, hogy e kritériumokra egyértelmű választ adjon.

A megbízhatóság alapvető követelmény, de az állambiztonsági szervek esetenként kénytelenek ésszerű kockázatot is vállalni. A tanulmányozásnak meg kell határoznia a kockázat megengedhető mértékét és várható hatását, továbbá a szükséges ellenőrző intézkedések körét.

A megbízhatóság a sikeres szervezetszerű titkos együttműködés egyik alapfeltétele. Ez természetesen kezdetben mindig az állambiztonsági szerv bizalmatlanságából indul. A tanulmányozás, de még inkább a beszervezés utáni ellenőrzés különféle intézkedései győzhetik meg az állambiztonsági szervet arról, hogy a hálózati személy megbízható, őszinte, nem dezinformál, stb. Miként minden ember életében előfordulhatnak váratlan események, fordulatok, létrejöhetnek rá hatást gyakorló új kapcsolatok, ez bizony a hálózati személyek esetében is fenn áll, és ezeknek az együttműködésre kiható káros, hátrányos következményeivel számolni kell. A váratlan helyzetek, csalódások elkerülése érdekében szükséges az akár folyamatos, akár időnkénti, de ismétlődő ellenőrzés. Ha kell, erre tervet és érdemes készíteni.

(18) A beszervezés helyének, idejének és a meghívás módjának meghatározása:

A beszervezést csak olyan helyen, olyan időpontban szabad lefolytatni, ahol és amikor biztosítottak a kedvező munka és konspirációs feltételek!

Biztosítani kell a jelölt távollétének legalizálását környezete előtt.

A meghívás módját a hellyel és időponttal összhangban kell kidolgozni. Csak az a meghívási mód fogadható el, amely biztosítja, hogy:

- a jelölt komolynak tekintse, annak eleget tegyen.
- környezete előtt akaratlanul se dekonspirálhasson.

A beszerzés helyének, idejének és a meghívás módjának megválasztásakor mindenekelőtt a természetesen adott helyzetet kell alapul venni. Ha ez nem kielégítő, akkor operatív kombináció segítségével kell a kedvező feltételeket biztosítani. Ebben az esetben is a jelölt körülményeiből kell kiindulni! A meghívás ürtigye természetesnek lássék, ne keltsen feltűnést sem a jelöltben, sem környezetében.

Tilos a beszerzéseket a párt- és társadalmi szervezetek, a tanácsok, minisztériumok és főhatóságok helyiségeiben végrehajtani!

A beszerzés gondos előkészítése fontos feltétele lehet a sikeres beszerzésnek. Azért is jelentős a személyes megismerés végrehajtása, főleg a fedés mellőzésével, az állambiztonsági szerv képviseletében fellépve, mert a beszerzés helyének és idejének megválasztása során a jelölt körülményeihez megfelelően alkalmazkodni lehet. Sok beszerzés bukott már meg azon, hogy nem volt személyes megismerés és helytelen volt a meghívás módja. Volt eset, amikor a BM Útlevelel Osztályra idézték a beszerzési jelöltet, hogy ott majd végrehajtják a beszerzését. Csakhogy a jelöltnek nem volt sem útlevelekérelme, sem más ügye az útlevelel szervekkel és egyszerűen nem ment el az idézésre. Meg sem fordult a fejében, hogy elmenjen, hiszen nem volt miért. A beszerzést tervező operatív tiszt és a vezetője pedig várta, de hiába. Egy ilyen kudarc után ismét próbálkozni már meglehetősen kínos és nem is biztos, hogy célravezető. Másik esetben a kerületi rendőrkapitányság igazgatásrendszetére idézték be egy jelöltet. Az idézésen az állt, hogy „személyiigazolvány ügyben”. Úgy tervezték, hogy az idézésre a jelölt majd megjelenik és beszervezik. De a jelölt nem jelent meg. Alaposan átvizsgálta a személyi igazolványát, mindent rendben talált, semmi változást nem történt vele, aminek a személyi igazolványban szerepelnie kellen, sőt ami a legfontosabb az érvényességi ideje sem járt le, tehát nem ment el az idézésre. Ezek az esetek az 1970-es évek második felében történtek. A próbálkozók abban a hitben éltek, hogy ha az 1950-es években, de még az 1960-as évek elején is az állampolgár kapott egy idézést, akkor rohant a megjelölt időben a megjelölt helyre. Egy évtized múlva már egészen más volt a helyzet.

(19) A beszerzési javaslat elkészítése:

A jelölt tanulmányozásának utolsó, egyben elhatározó jelentőségű mozzanata. A javaslatban kell elemezni és értékelni a tanulmányozás során összegyűjtött és ellenőrzött adatokat, véglegesen meghatározni a beszerzés alapját, módszerét a beszerzés helyét, időpontját és a meghívás módját.

A beszerzési javaslatnak tartalmaznia kell:

a./ a jelölt közvetlen és perspektivikus feladatait:

(Az ügy, vagy más állambiztonsági – hálózati – feladat rövid ismertetését, amelynek bizonyítani kell a beszerzés végrehajtásának célszerűségét.)

b./ a jelölt személyére vonatkozó jellemző adatokat:

(Operatív lehetőségek, személyi tulajdonságok.)

c./ a jelölt alkalmasságának és megbízhatóságának indoklását,

d./ a beszerzés alapját, módszerét,

e./ a beszerzés végrehajtásának tervét:

(Helye, időpontja, és a meghívás módja, a beszerzési beszélgetés lényeges mondanivalói, érvei és az esetleg felhasználásra kerülő dokumentációk alkalmazásának sorrendje, módozatai, intézkedések a beszerzés meghiúsulásának esetére – titoktartási nyilatkozat, büntető eljárás kezdeményezés, stb. -, fokozatos módszer esetén az egyes lépések tartalma.)

f./ a nyilatkozatvétel szükségességének, vagy mellőzhetőségének indoklását,

g./ a beszerző és a beszerzésen résztvevők megjelölését.

(A résztvevők szerepének meghatározása és indoklása.)

A beszerzési javaslat elkészítése tekintetében a 33/1958 számú és a 005/1972 számú belügyminiszteri parancsok között lényeges eltérés nem nagyon volt, legfeljebb a szóhasználatban. Meg kell azonban említeni egy utólag ellentmondásosnak tűnő érdekességet, amelyre mind a két időszakban voltak példák. A megértéshez azonban ismerni kell a beszerzési javaslat készítésének és engedélyezésének módját. A folyamat azzal kezdődött, hogy az operatív tiszt általában kézzel írva elkészítette a beszerzési javaslat piszkozatát. Ezt a gépirónök valamelyike legépelte, de még nem iktatta, majd csak engedélyezés után történt ez meg. Nem felejtendő, hogy nagyon fontos és „Szigorúan titkos! Különösen fontos!” minősítésű iratról volt szó. Ha a gépelt változat hibátlan volt, vagy a hibák javítása után az operatív tiszt, mint javaslattevő, a közvetlen vezetője – csoportvezető vagy alosztályvezető - egyetértően aláírta a javaslatot. Csak így kerülhetett a javaslat az engedélyezésre feljogosított vezetőhöz, aki többnyire aláírta, vagyis engedélyezte a beszerzés végrehajtását. Az aláírt, engedélyezett javaslatot a gépirónök bevezette a készített iratok könyvébe, az iktatószámot rávezette a javaslatra és ebben a formában visszakerült az operatív tiszthez, aki ennek alapján előkészíthette és végrehajthatta a beszerzést.

Ebben az ügymenetben azonban volt egy igen súlyos hiba! A gépirónök ugyanis nem tudhatták volna meg, hogy kiről szól a beszerzési javaslat. Miként az egyik operatív tiszt sem tudhatta meg, hogy a vele egy irodában dolgozónak kik a hálózati személyei, vagy éppen kit akar beszerzeni. Ennek a fontos konspirációs körülménynek a biztosítása érdekében voltak időszakok, amikor úgy készültek a beszerzési javaslatok – már a kézzel írt piszkozatok is -, hogy a jelölt személyi adatait (nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét, lakcímét, munkahelyét és foglalkozását) nem írták le, hanem azok helyét kipontozták. Amikor így kipontozva a gépelt változat a hibákat is kijavítva elkészült, az operatív

tiszt nyomtatott betűkkel, s kézzel beírta a kihagyott adatokat, majd így került be a feljogosított vezetőhöz engedélyezésre. Az engedélyezés után következett az iktatás, amit a gépirónők végeztek, de ekkor viszont már szerepeltek, még ha kézzel írva is a javaslatban a beszervezni szándékolt jelölt személyi adatai, amelyet ha akart, ha nem jogosulatlanul megismerhetett. Lényegében tehát semmi értelme nem volt az egész titkolózásnak, kipontozásnak, kézzel írogatásnak. Ennek következtében egy idő után már nem is nagyon törődtek ezzel a dekonspirációs anomáliával, hanem gépelve készültek a szervezési javaslatok, elejétől a végéig. Ezért van az, hogy a levéltári kutatások során a megmaradt „B” dossziében mind a két változattal találkozni lehet.

- (20) A szervezési javaslatához csatolni kell a tanulmányozás során keletkezett iratokat: priuslapokat, környezettanulmány, jelentés külső figyelésről, illetve a terhelő, kompromittáló adatok bizonyítékait.

A szervezési javaslatához akkor kellett csatolni a tanulmányozás során keletkezett dokumentumokat, amikor az engedélyezésre felterjesztésre került a vezetőhöz. Azért volt szükség erre, hogy az engedélyezésre jogosult vezető ellenőrizni tudja a szervezési javaslatban leírtak helytállóságát. A „priuszok” alatt azokat a kérdőjegyeket kellett érteni, amelyeket a tanulmányozó folyamat kezdetén a különböző nyilvántartókba elküldtek és onnan a hátoldalukon a válaszokkal visszaérkeztek.

- (21) Terhelő, vagy kompromittáló adatok alapján javasolt szervezés esetén a javaslatnak tartalmaznia kell az alapul szolgáló bűncselekmény, vagy a kompromittáló adatok részletes ismertetését, a felhasználható bizonyítékok megjelölésével!

A tanulmányozás során keletkezett dokumentumokhoz terhelő vagy kompromittáló alap alkalmazása esetén egy külön iratgyűjtőben kellett csatolni a terhelő alapként felhasználásra kerülő bűncselekmény bizonyítékait, vagy a kompromittáló körülmények dokumentumait. Ezeket azért kellett ekkor még külön kezelni, nem együtt az egyéb tanulmányozási anyagokkal, mert nem lehetett biztosan tudni, hogy sikeres lesz-e a szervezés, vagy netán meghiúsul. Utóbbi esetben ezek az elkülönített anyagok felhasználásra kerültek a nyílt büntetőeljárás során, míg azokkal a tanulmányozás során konspiratív eszközökkel és módszerekkel begyűjtött anyagok nem keveredhettek.

- (22) A szervezést az illetékes vezető engedélyezi. Az illetékességet a vonatkozó ügyrendek és parancsok határozzák meg. A szervezést engedélyező parancsnok felelős azért, hogy a hálózatba csak olyan személyek kerüljenek, akiknek a szervezése feltétlenül indokolt és – speciális esetektől eltekintve – foglalkoztathatóságuk perspektivikusan is biztosított.

A parancs készítői ebben a pontban elárulták, hogy bizony elég távol álltak a mindennapi hálózati munka gyakorlatától. Az osztályok, alosztályok éves szervezési terveiről a szervezéseket engedélyező vezető is felelős volt. Amikor pedig közelgett az év vége, az éves összefoglaló jelentések ideje, amelyekben arról is számot kellett adni, hogy abban a tárgyévben az általa vezetett egység hány szervezést tervezett és hányat hajtott végre, ilyenkor bizony megfélemlítettek annak vizsgálatáról, hogy kik kerülnek be a hálózatba. Csak az számított, hogy a terv teljesüljön. Ezért fordulhatott elő, hogy olyanokat is szerveztek, akik esetében nem volt biztosított a perspektivikus foglalkoztatás lehetősége, de ez még talán a kisebb baj lett volna. A nagy évvégi kapkodásban az is előfordult, hogy teljesen alkalmatlan jelölteket szerveztek be, vezetői engedélyezés alapján, akik közül volt, akit már egy éven belül ki kellett zárni a hálózatról.

(23) A szervezés végrehajtása:

A szervezést megkezdeni, illetve végrehajtani csak engedélyezett szervezési javaslat alapján lehet!

A parancs előírta, hogy szervezést végrehajtani csak engedélyezett szervezési javaslat alapján lehet! Ez egy nagyon fontos és kötelező érvényű előírás volt, melyet az esetek döntő többségében be is tartottak, tulajdonképpen a már említett „kis szervezések” esetében is, hiszen azokat is követte egy engedély alapján végrehajtott szabályos szervezés, még ha az csupán már csak színjáték volt.

Történt azonban velem, az 1970-es években, már csoportvezető körben, egy szokatlan eset. Szervezési céllal tanulmányoztam egy engedéllyel tartósan külföldön dolgozó, lényegében ott élő, magyar állampolgárt, aki évente 4-5 alkalommal hazalátogatott, így a kapcsolattartást hazai bázison meg lehetett oldani. Már a személyes megismerés során nagyon készségesnek mutatkozott. Fölajánlotta, hogy bármit megtesz nekem, de neki is lenne egy elintézendő problémája, amihez viszont a segítségem kérte. A körülményeket megismerve megígérhettem a közreműködésemet, mert tudtam, hogy el tudom intézni az ügyet. Úgy nézet ki, hogy 2-3 hónap múlva jön ismét Magyarországra és én megígértem, hogy addig elintézem a problémáját. Megállapodtunk, hogy ha jön, jelezze, megadtam egy elérhetőségi lehetőséget. A problémát gyorsan meg is oldottam és úgy döntöttem, hogy majd még időben előkészítem a szervezést, megírom a javaslatot, engedélyeztetem, és ha a jelölt legközelebb jön, végre is hajtom.

Alig telt el néhány hét, egy vasárnap reggel bejelentkezett a jelölt, hogy itt van Budapesten, reggel érkezett, van néhány elintézni valója és utána, a koradélutáni órákban találkozhatunk, mert előre láthatóan legközelebb csak 3-4 hónap múlva jön, tehát abban az évben már nem. Mint mondta, este már repül is tovább valahová egy távol-keleti országba. Fel volt adva a lecke: vagy még aznap beszervezem, vagy átcsúszik a beszervezés a következő évre. Engem általában nem szorított soha semmiféle terv, főleg nem a hálózati munkában, de az alosztály egészét igen, sőt nagyon. Eldöntöttem, hogy aznap ebédután beszervezem. Besiettem a szolgálati helyemre és gyorsan legépeltem egy beszervezési nyilatkozatot. Kihagytam a fedőnév helyét és a végére a másnapi dátumot írtam. A megbeszélrt időben egy félig-meddig üres, egyébként is csendes budai eszpresszóban sikeresen végrehajtottam a beszervezést. A jelölt hálás köszönettel vette azt, hogy elintéztem az ügyét és akadékoskodás nélkül mindent vállalt. A nyilatkozatba saját kezűleg beírta a maga választotta fedőnevet és a valódi nevén aláírta, a dátumra egy pillantást sem vetett. Nagy barátságban váltunk el és abban maradtunk, hogy legközelebbi budapesti útját is előre jelzi s ennek a módját is megbeszéltük.

Még aznap – vasárnap – este elkészítettem a beszervezési javaslat piszkozatát és összerendeztem a tanulmányozási anyagokat. Másnap a gépirónó első dolga ennek a beszervezési javaslatnak a gépélése volt. Az engedélyező vezetővel voltam olyan viszonyban, hogy amikor a javaslat elkészült, a tanulmányozási anyagokkal együtt személyesen vittem be az irodájába. Anélkül, hogy megnézte volna, aláírta. Csak annyit kérdezett, hogy mikor csinálom és menni fog-e? Megnyugtattam, hogy rendben lesz, és délután csinálom. Ebéd után bezárkóztam az irodába, mint aki házon kívül tartózkodik. Megírtam a beszervezésről a jelentést. Amikor készen voltam, gyorsan legépeltettem, majd csatoltam mellé a nyilatkozatot és ismét bementem a vezetőhöz. Letettem az asztalára és közöltem, hogy minden rendben ment. Boldog volt és megdicsért. Ha tudta volna, hogy az egészet engedély nélkül csináltam, valószínűleg elmarad a dicséret. Netán ha mégis lenne, aki azt hiszi, hogy ez egy kitalált történet, az bizony téved.

Kutatásaim során kezembe került a BM III/I (polgári hírszerző) Csoportfőnökségnek egy dossziéja (Forrás: ÁBTL Bt-2370), amelyet az 1970-es évek közepén nyitottak. Ebből kiderül, hogy egy igen fontos beosztású magyar állampolgárt abban az időben beszervezési céllal tanulmányozni kezdtek. Hamarosan végrehajtották a személyes megismerését is és ennek során is alkalmasnak találták a szervezetszerű titkos együttműködésre. Folyamatos személyes kapcsolat alakult ki vele, bár elég ritkán lebonyolított találkozásokkal. Rövidesen hálózati nyilvántartásba került és kapott „B”, valamint „M” dossziét is. Utóbbi azonban meglehetősen furcsa „jelentéseket” tartalmazott. A hálózati személy – hiszen annak tekintették – a munkaköréből következően gyakran

készített a főhatósága számára különféle gazdasági, gazdaságpolitikai elemzéseket, tanulmányokat. Ezekből kéregettek el egyet-egyet és azt helyezték el az „M” dossziéba. Az sem zavarta őket, hogy a dossziéba elhelyezett hálózati jelentések végén fedőnévnek kell szerepelni, ezeken pedig mindegyiken valódi név volt. Később a találkozások egyre ritkultak, a kapcsolattartói is váltogatták egymást, de ez a nyilvántartott hálózati kapcsolat lényegében fenn állt kb. 1983-ig. Ekkor a hálózati személy beleunt a találkozgatásokba és kérte, hogy a továbbiakban hagyják békén, különben is más munkaterületre kerül. Nem lehetett mit tenni, egyetlen megoldás kínálkozott, ki kellett zárni a hálózatból. El is készítették egy kizárási javaslatot. Amikor azonban ezt engedélyezésre felterjesztették, a vezető magához kérte az összes anyagot, ami vele kapcsolatban volt. Ekkor derült ki, hogy a hálózati személy engedélyezett javaslat alapján be sem volt szervezve. Ennek ellenére valahogy mégis nyilvántartásba lett véve. Sőt a nyilvántartó a „B” és az „M” dossziékat is kiadta. Felmerült a kérdés: miként zárjanak ki valakit a hálózatból, aki valójában be sem volt szervezve? Ekkor valaki kézzel ráírta a kizárási javaslatra: „Beszervezési javaslat nem készült, az együttműködés szóbeli engedély alapján folyt”. Ez az, amiről nem szól a 005/1972-es belügyminiszteri parancs. Szóbeli engedély alapján nyilvántartott hálózati személy, aki valódi néven jelent, nem létezett!

A beszervezési beszélgetés:

Gyors módszer alkalmazása esetén a szervezetszerű titkos együttműködés létrehozása gyakorlatilag egyetlen beszélgetés eredményeként jön létre. (Fokozatos bevonásnál ez több alkalommal, folyamatosan valósul meg.)

A beszervezési beszélgetés három részből áll:

a./ A jelölt személyes tanulmányozása az együttműködés felvetésekor várható magatartásának felmérése céljából. Terhelő, vagy kompromittáló adatok esetében kihallgatással, illetve kikérdezéssel kell kezdeni a beszervezési beszélgetést.

Hazafias alap alkalmazása esetében a gyakorlatban a beszervezési beszélgetés első részében már nem az volt a cél, hogy a tanulmányozás folytatódjék, hiszen a szükséges adatoknak már a beszervezési javaslat készítésekor rendelkezésre kellett állni. A jelölt reagálását az együttműködés felvetésére pedig már a személyes megismeréskor meg lehetett, sőt meg kellett tudni, még akkor is, ha nem került sor „kis beszervezés”-re. A beszervezési beszélgetés kezdetén sokkal inkább arra kellett törekedni, hogy a jelölt és a beszervezést végző operatív tiszt és jelen levő vezetője között óhatatlanul fennálló feszültségeket oldják, a légkört fenntartásoktól mentessé tegyék. Ezért sem politikáról, sem állambiztonsági célkitűzésekről, szakmai kérdésekről ekkor még nem volt célszerű beszélgetést kezdeményezni, sokkal inkább a jelölt érdeklődési körének, szabadidős elfoglaltságainak megfelelő témákat volt érdemes felvetni. Amint vált kedvezőbbé, barátságosabbá a hangulat, át lehetett

térni olyan témákra, amelyek a jelenlevő tisztek által képviselt állambiztonsági szolgálatról kialakult képet előnyösebbé tette. Tudomásul kellett venni, hogy a „Cég” két emberével ismeretlen céllal bármiről beszélgetést folytatni civil állampolgárként nem volt mindennapos jelenség, sőt előítéletektől és felfokozott izgalmi állapottól sem mentes. Ezen kellett változtatni, vagy legalább meg kellett próbálni. Éppen ezért nem volt mindegy, hogy a jelenlevő állambiztonsági tisztek milyen magatartást tanúsítanak, viselkedésük kellően kulturált-e, társalgási stílusuk alapján inkább kedvező hatással legyenek a jelöltre, mintsem taszítsák maguktól azt. Természetesen az ehhez szükséges adottságokkal, bizonyos műveltségi szinttel, tájékozottsággal rendelkezniük kellett. Fiatal operatív tisztként az egyik korai beszervezésemén jelen volt az akkori csoportvezetőm, aki már rendőr őrnagy volt, úgy emlékszem a 6 elemi iskolai végzettsége sem volt meg, legmagasabb iskolai végzettsége pedig a Marxista Leninista Esti Egyetem, amit a beiskolázottak mind elvégeztek, mert elvégeztették velük, és a társalgási stílusa nem haladta meg a „G-13” fedőnevű kocsma – „köpködő”- színvonalát. Jól tudta ezt ő is, ezért csak ritkán szólalt meg, akkor is feleslegesen és magát lejáratva suksükkölve. A beszervezés után jó néhány találkozó eltelt már, amikor a hálózati személy elő mert hozakodni egy kérdéssel: „Ugye a múltkori őrnagy elvtárs, a maga főnöke olyan régről, talán még az ötvenes évekből itt ragadt, hát hogy is mondjam na, hogy meg ne sértsem, szóval ilyen primitív emberke”. Próbáltam menteni a menthetőt, de láttam, hogy nem voltam túlságosan meggyőző.

b./ A beszervezés tulajdonképpeni végrehajtása:

Az együttműködést felajánlhatja a jelölt maga is, de a szervező is tehet konkrét javaslatot erre vonatkozóan.

A beszervezés konkrét végrehajtásával kapcsolatban részben a saját tapasztalataimra, részben a kutatásom során megismert körülményekre hagyatkozhatok. Ezek alapján állíthatom, hogy nem hajtottam végre egyetlen olyan beszervezést sem, de vezetőként sem vettem részt egyetlen egyen sem, amelyen a szervezési jelölt saját elhatározása alapján „maga” ajánlotta volna föl a szolgálatait az állambiztonsági szolgálatnak. Levéltári dokumentumokban sem találkoztam ilyennel, legfeljebb az ilyennek a hazudásával. A különböző szakmai iskolákban azt tanították, hogy meg kell kísérelni a jelöltet rávezetni arra, hogy ezt megtegye. Próbálkoztunk mi többször rávezetni a jelöltet erre az önként, magától való ajánlkozásra, de úgy látszik nem voltunk alkalmasak erre. Nekünk – és gyanítom másoknak is – a jelöltet mindig fel kellett szólítani a hazafias alapú szervezésnél arra, hogy vegyen rész a titkos együttműködésben. Erre mondtak sikeres szervezésnél „igen”-t és nagy ritkán „nem”-et, ami meghiúsult szervezésnek, kudarcnak számított. Más volt a helyzet azoknál, akik szorult helyzetben voltak és ezek közül sok nem is volt hivatalosan szervezési jelölt, hanem valamilyen okból

őrizetes, előzetesen letartóztatott, netán elítélt. Ezek között előfordult, hogy egyik-másik, valamilyen remélt előny – pl. szabadulás, enyhébb ítélet, stb. – érdekében szóban – ritkábban írásban – felajánlották szolgálataikat. A leggyakoribb válasz erre az elutasítás volt, mert részben az elvárásaik teljesíthetetlenek voltak, másrészt az operatív lehetőségeik, de főleg a személyes tulajdonságaik nem feleltek meg az állambiztonsági hálózati személlyel szemben támasztott követelményeknek.

c./ A szervezetszerű titkos együttműködés gyakorlati kérdéseinek tisztázása:

Feladatok, jogok, kötelességek, konspiráció, fedőnév használat, nyilatkozatvétel.

A titkos együttműködés gyakorlati kérdéseinek a megbeszélése során a legnagyobb jelentősége a konspirációs szabályok ismertetésének volt. Ennek lényegét és fontosságát az újonnan szervezett hálózati személynek nagyon érthetően, megjegyezhetően és alaposan el kellett magyarázni. Még azt is, hogy a történetek hatását – a szervezését – rajta még a legszűkebb környezete sem veheti észre, még a magatartása esetleges változásából sem.

A parancs említi a fedőnév használatának az elmagyarázását is. Ez azonban közel sem volt elsődleges szempont, hiszen a hálózati személy a fedőnévét csupán arra használta, hogy az általa készített jelentéseket annak használatával írta alá. Az állambiztonsági szolgálatnál a belső konspirációs szabályok miatt már volt szerepe a fedőnévnek. Minden olyan dokumentumban, ami nem a „B” dossziéba került lerakásra, pl. operatív tervek, összefoglaló jelentések, statisztikák, stb. a hálózati személyt csak a fedőnéven lehetett szerepeltetni. A manapság kutatott levéltári dossziékban vannak nagyon gyakran ennek ellentmondó esetek, amelyek mind konspirációs szabályszegések. Ezen kívül, ha egy vezető és egy beosztott pl. más beosztottak előtt szóba hozta beszélgetés, értekezlet, referáda, stb. alkalommal valamilyen hálózati személyt, azt csak fedőnéven említhette, ugyancsak a belső konspiráció miatt. Előfordult még az 1970-es évek első felében is, főleg volt államvédelmi múltú állambiztonsági tisztek esetében egy furcsa szokás. Ha a hálózati személy valamilyen célból – pl. találkozót lemondás, találkozót időpont vagy hely módosítás, rendkívüli találkozót kérés, stb. – telefonon felhívta a kapcsolattartóját, a saját fedőnévét mondta be, hogy azzal szeretne beszélni. Vegyünk egy átlagos irodát, amelyben dolgozott négy operatív tiszt és mindnek volt kb. tíz hálózati személye. Ebben az esetben minden tisztnek kb. negyven fedőnevet kellett megjegyezni úgy, hogy tudja azt is, melyik operatív tiszthez kapcsolódik. Néha elég bonyolult helyzetek alakultak ki, főleg akkor, ha a negyven hálózati személy között volt két azonos fedőnevű, pl. két „Kovács”. Ez a bonyolult és értelmetlen szokás hamarosan ki is ment a gyakorlatból.

A kapcsolattartás a kezdeti időben – amíg a hálózati személy nem volt ellenőrzöttnek és megbízhatónak nyilvánítva - rendszerint nyilvános helyeken lett bonyolítva. Lehetőleg olyan helyen ahol minimális volt az esélye annak, hogy oda a hálózati személy ismerőse is betoppánhat. Fel kellett azonban előre készülni a váratlan helyzetekre és előre ki kellett találni és meg kellett egyezni egy legendában, amelyet ilyen esetben alkalmaznak. Azt is ki kellett dolgozni, hogy a vele együtt élő családtagjai előtt mivel magyarázza, hogy pl. minden második héten kedden későbbben érkezik haza a munkahelyéről, mert akkor voltak a találkozói. Az első találkozók valamelyikén ki kellett oktatni a hálózati személyt az önellenőrzés módszereire, néhány fogására, hogy amikor a találkozóra megy, figyelje a környezetét és tegyen néhány olyan kitérőt, ami lehetőséget teremthet a környezete megfigyelésére, elkerülendő, hogy valamelyik hozzátartozója kíváncsiságból lekövesse és lebuktassa.

Már az első találkozón előfordulhatott, hogy valamilyen teljesen kockázatmentes megbízatást kapott a hálózati személy. Ekkor azonban még nagyon körültekintően kellett eljárni, hiszen a hálózati személy kiképzése még csak ezt követően kezdődött.

(24) Általános követelmények:

a./ A beszervezési beszélgetés lefolytatásának eszmeisége, kulturáltsága. A beszerző magatartásának, mondanivalójának mindenben meg kell felelni az állambiztonsági szervek szocialista, humanista jellegének, haladó célkitűzéseinek. Ezt a követelményt alkalmazni kell terhelő és kompromittáló adatok, valamint anyagi érdekelttség alapján történő beszervezések eseteiben is!

A parancs kihangsúlyozza a beszervezési beszélgetés eszmeiségét és kulturáltságát. Ez az eszmeiség azonban az évek múlásával igen sokat változott. Az 1980-as évek második felében a szocialista társadalmi rendszer felsőbbrendűségére, meg a haladó, előre mutató célkitűzéseire hivatkozni, netán azt túlhangsúlyozni, enyhén szólva is komolytalanná tette volna a beszervezési beszélgetést. A humanista jelleg érvényesítése akkor, amikor a jelöltet terhelő vagy kompromittáló alapon szerveztek be, tehát lényegében presszionálták, meglehetősen bonyolult feladatnak tűnt. Terhelő alapnál, még inkább volt esély a segítő szándék kihangsúlyozására a kölcsönös érdekérvényesítés alapján, mint a kompromittáló adatoknál, ahol nem lehetett kibújni a zsaroló szerepkörből s ebbe humanizmust bele vinni aligha lehetett.

b./ Azt a jelöltet – terhelő, vagy kompromittáló adatok alapján megkísérelt beszerzés esetén – **aki nem tesz őszinte vallomást**, illetve súlyosan elítélendő magatartását nem ismeri el, tilos beszervezni!

Ez a bekezdés bizony tartalmaz némi ellentmondást. Terhelő alap esetén, ha nincs beismerő vallomás az egyben azt is jelenti, hogy a beszer-

vezési alapként használt bűncselekmény nem volt kellően bizonyítva, tehát fel sem lehetett volna használni.

Kompromittáló alap használatára említek egy érdekes példát. Beszerveztünk kémelhárítási vonalra egy homoszexuális értelmiségit, akkor, amikor ez még bizonyos körülmények között önmagában bűncselekménynek számított. A jelölt nagyon tartott, mi több félt attól, hogy a homoszexualitása a rokonsága, környezete, munkahelye előtt lelepleződik. Írtunk vele egy „önvallomás félért”, amiben elismerte a nem szokványos szexuális hajlamát, de nem volt hajlandó beleírni – amit pedig tőlünk elvártak – azt, hogy magatartása, nemi identitása a társadalomra veszélyes. Ragaszkodott hozzá, hogy márpedig ő nem veszélyes a társadalomra. Ez már akkor volt, amikor a homoszexualitás önmagában – két felnőtt korú között – nem volt bűncselekmény. Akkor az volt az álláspont, hogy minden bűncselekmény társadalomra veszélyes cselekmény, de nem minden társadalomra veszélyes cselekmény bűncselekmény és erre az utóbbira példa volt a homoszexualitás. Végül az elvárások ellenére eltekintettünk attól, hogy írásban elismerje magáról azt, hogy társadalomra veszélyes magatartást tanúsítana és a beszervezését ennek ellenére végrehajtottuk. Most, utólag – viccnek szánva – még azt is mondhatnám, hogy mi már akkor tudtuk, hogy egyszer a melegek majd büszkék is lesznek a másságukra.

c./ A terhelő adatok alapján sikertelenül megkísérelt beszerzés esetén – ha szükséges – azonnal kezdeményezni kell a büntetőeljárás lefolytatását.

Ebben a pontban foglaltak indokolták azt a korábbi állítást, hogy a terhelő alapú beszerzésre vinni kell egy külön iratgyűjtőbe rendezve az összes büntetőeljárás megindításához szükséges dokumentumot és bizonyítékokat. Ha az így terhelő alapon beszervezni megkísérelt nem vállalta az együttműködést, már lehetett is átadni őt is meg az anyagokat is a vizsgálati szerveknek.

d./ A megfélemlítés, valótlan terhelő, vagy kompromittáló adatok alkalmazása , felelőtlen ígéretes szigorúan tilos!

Az 1970 utáni évtizedekben, az ebben a pontban foglalt tilalmak az akkoriban már egyre inkább hangoztatott „szocialista törvényesség” túlbizonygatásának tekinthetők. Nem állíthatom, hogy a szigorú tiltás ellenére nem fordultak elő ilyen parancsszegések, de a korábbi időkhöz, főleg az 1940-es évek végi és az 1950-es évek elejéhez képest biztosan csak elhanyagolható számban. Magam is tudok olyan beszerzésről, az 1980-as évekből, amikor a külföldi állampolgár jelölt autójába aprócska csomag kábítószert rejtettek el, majd úgy intézték, hogy azt a magyar határ átlépése kísérletekor a vámszervek megtalálják. A beszerzési alapnál, a súlyosabb bűncselekményeknél – pl. nagyobb értékre elkövetett egyéb csempészet, stb. – a kis mennyiségű kábítószert

csak némi „rásegítés”-nek számított volna. A beszerzés a kábítószer figyelembevétele nélkül is sikeres volt, de az együttműködést a zsarolás következtében elvállaló személy, nem európai ország állampolgára, úgy eltűnt az állambiztonsági szervek látóköréből, hogy soha többé meg nem találták.

Ami viszont elég sajnálatos módon több esetben előfordult, az a „felelőtlen ígéretés” volt. Különösen a hazafias alapon végrehajtott beszerzésekénél, kb. az 1970-es évek végétől már erősen észrevehető volt a „szocialista hazafiság” gyengülése. Az ilyen beszerzések alkalmával fordult elő, hogy a jelölt vonakodott elvállalni azt, amire a felkérés vonatkozott. Az operatív tiszt előtt felrémlett a kudarc lehetősége és ezt elkerülendő különféle, valóban „felelőtlen” ígéretésbe kezdett. Ezek leggyakrabban egzisztenciális előnyökhöz, pl. magasabb munkahelyi beosztáshoz, jobban fizető állásba helyezéshez stb. kapcsolódtak, és nem is ritkán eredményre vezettek. Csakhogy az állambiztonsági szervezet befolyása a kívülálló szervekre az 1980-as évek közepére főként, erősen csökkent, és az ígéretések irreálisak, beválthatatlanok és betarthatatlanok voltak. A következmény általában az így beszerzett részéről csalódottságban, becsapottságban nyilvánult meg, amely elvezetett a kapcsolat ellaposodásához, elszabotálásához, a feladatok végre nem hajtásához, a találkozókön való meg nem jelenéshez, végül az együttműködés megtagadásához.

c./ Az együttműködés vállalásának önkéntessége:

Hazafias (eszmei, politikai) alapon történő beszerzéskor a jelöltet az együttműködés vállalására saját meggyőződésére utalva kell rávezetni. Amennyiben ez nem bizonyul elégségesnek, szigorúan tilos bárminemű következmények nyílt, vagy burkolt kilátásba helyezésével presszionálni.

A terhelő, vagy kompromittáló adatok bizonyos mértékben kényszerítő erővel bírnak. **A jelölttel azonban ebben az esetben is közölni kell, hogy választhat a titkos együttműködés és a felelősségre vonás, illetve a várható következmények között.**

A parancsnak ebben a pontban foglalt körülményeire nem nagyon volt példa. Ha netán a hazafias alapon elkezdett beszerzés „akadozott”, akkor inkább valamilyen előnyök biztosításának a kilátásba helyezésével próbálkoztak és sokkal kevésbé bárminemű presszióval, főleg be nem váltható fenyegetéssel. Az idő múlásával az utolsó állambiztonsági évtizedekben egyre inkább szorult háttérbe a presszió, mint fő alappnak az igénybevétele is. A megváltozott körülmények között a különféle „burkolt” fenyegetéseknek, ezekre ráutaló kijelentéseknek vagy magatartásnak, aligha lett volna bármiféle hatása. Ha viszont a terhelő vagy kompromittáló adatok fő alapként voltak felhasználva, teljesen nyilvánvaló volt a jelölt választási lehetősége. Ahhoz kérdés sem férhetett, hogy terhelő alap esetében az együttműködéstől való elzárkózása együtt járt a jelölt ellen a büntetőeljárás megindításával. Erkölcsi kompromittá-

ló adatok esetében azonban nem hallottam arról, hogy az együttműködés megtagadása után a bizonyítékok szűkebb, vagy tágabb körben nyilvánosságra lettek volna hozva. Ilyen esetekben az állambiztonsági szolgálat – az államvédelmi elődök kíméletlenségével ellentétben – általában lenyelte a „gombócot”, bár kudarcként élték meg a meghiúsult beszerzést, de a jelöltre nézve semmiféle retorziót nem alkalmaztak. Ugyanez volt a helyzet a konspirációs szabályokat megsértő hálózati személyekkel is. Szinte minden beszerzési nyilatkozat utolsó bekezdése arról szólt, hogy amennyiben a hálózati személy bárki előtt említést tesz a szervezetszerű titkos együttműködéséről, azzal államtitoksértést követ el, ami pedig igen súlyos börtönbüntetést von maga után. Pályafutásom alatt egyetlen olyan esetről sem hallottam, hogy ilyen dekonspirációért büntetőeljárás indult volna, szemben az 1956 előtti időkkel, amikor – levéltári dokumentum szerint is – volt ilyenre példa.

f./ Sikertelen beszerzési kísérlet esetén titoktartási nyilatkozatot kell felvenni.

Ez is egy olyan fontos előírása a parancsnak, amelyet vagy sikerült teljesíteni, vagy nem. Ha egy beszerzés meghiúsult, az olyan ellenérzéseket feltételezett a jelöltben az állambiztonsági szolgálattal szemben, hogy bizony az együttműködés megtagadása mellett előfordulhatott a titoktartási nyilatkozat írásának a megtagadása is. Ezt általában kézzel akarták íratni, mert ritkán volt a beszerzés helyszínén írógép. Az meg már eleve rossz előjelenek számított, ha az operatív tiszt előre legépett és meghiúsulás esetén felhasználásra kerülő titoktartási nyilatkozatot is vitt magával aláírás céljából. Nem beszélve arról, hogy a jelölt ezt is megtagadhatta. Ha a beszerzés előtt a meghiúsulásnak akár a gondolata is felmerült egy-egy operatív tisztben, jobb, ha hozzá sem kezdett a művelethez. Ha a tanulmányozás adatai nem sok jót ígértek, vagy bármiféle kétségek merültek fel, már a beszerzési javaslatot sem kellett volna elkészíteni. Az a gyanúm – és tapasztalatom is –, hogy aki elutasította a szervezetszerű titkos együttműködést, az nem volt hajlandó a titoktartás írásbeli vállalására sem. Legfeljebb szóban megígérte. Levéltári dokumentumokban elég gyakran olvasható eset, hogy a meghiúsult beszerzés után az érintett a környezetének beszámolt a vele történetekről.

(25) Jelentés a beszerzésről:

A beszerzés végrehajtásáról jelentést kell készíteni. A jelentésnek tartalmaznia kell a beszerzési beszélgetés lefolyását – különös tekintettel a javaslatban engedélyezett tervtől való eltérésekre, illetve azok indoklására, valamint az együttműködés során figyelembe veendő, előre nem látott körülményekre. Tartalmaznia kell továbbá az együttműködés gyakorlati kérdéseiben létrejött megállapodás részleteit, a beszerzett hálózati személy fedőnevét, stb.

A jelentés adjon választ arra, hogy a tanulmányozás megállapításai megfeleltek-e a beszerzéskor tapasztaltaknak.

A szervezésről szóló jelentést az a vezető hagyja jóvá, aki a javaslat végrehajtását engedélyezte.

A hálózati személy konkrét állambiztonsági feladatokra történő foglalkoztatása csak a szervezésről szóló jelentés jóváhagyása után kezdődhet.

A szervezésről készült jelentés megközelítően olyan fontos dokumentum, mint a szervezésre vonatkozó javaslat. Nem véletlen, hogy ebben a jelentésben foglaltakat ugyanaz a vezető hagyta jóvá, mint aki a szervezési javaslatot engedélyezte és ezen túl a befejező bekezdés javaslatát – a foglalkoztatás megkezdését, a nyilvántartásba vételt, a „B” és az „M” dossziék kiadását – engedélyezte. A konkrét foglalkoztatás tehát csak ennek az engedélynek a megadása után következhetett. A szervezésről készült jelentések a legtöbb esetben tartalmazták a szervezésen történt leglényegesebb körülményeket, de feltétlenül bele kellett foglalni azt, ha a szervezési javaslattól valamiben el kellett térni, hiszen a jelenlevő alacsonyabb szintű vezető helyszíni szóbeli engedélyt a szervezést eleve engedélyező vezető által meg kellett erősíteni, írásban is meg kellett ezt tennie.

A legdurvább hamisítás az volt, ha a meghíúsult szervezést bármilyen – leginkább szervezési terv teljesítési – okból úgy jelentették, mintha sikeres lett volna. Erre ugyan nagyon ritkán került sor, de volt rá példa. Mintha minden rendben ment volna, elkészült a szervezésről készült jelentés is, megtörtént a nyilvántartásba vétel, csak éppen azt követően nem történt semmi. Elmaradt a foglalkoztatás, de erről persze bölcsen hallgattak, majd nem túl sok idő múlva, esetleg egy éven belül, sor került a hálózathoz való kizárásra, általában valamilyen mondvacsínált okra – pl. operatív lehetőségei megszűntek, stb. – hivatkozva. Az esetek többségében ez az „operatív svindli” nem derült ki, mert akik tudtak róla érdekeltek voltak a hallgatásban. Akkor történt a baj, ha később más állambiztonsági szerv a kizárt hálózati személyként nyilvántartott be sem szervezettel kapcsolat újrafelvételt kísérelt meg, és ők is elutasítással találták magukat szemben. Az érintett talán még ki is kérte magának az ismételt zaklatást, majd kérdésre vagy elmondta a korábbi történetet, vagy nem. Kezdő operatív feldolgozó tisztként egy bizalmas nyomozásban engedéllyel kapcsolatfelújítást hajtottam volna végre, de én is hasonló módon elutasításban részesültem. Annyi szerencsém volt, hogy rá tudtam venni az állítólagos „kizárt hálózati személyt”, hogy mesélje el a vele korábban történeteket. Egy meghíúsult szervezés tárult elém. Ha akkor több tapasztalatom van, már az gyanút ébreszthetett volna bennem, hogy „M” dosszié nem volt az irattárban, a „B” dossziében pedig nem volt értékelő jelentés a tevékenységéről, hány jelentést adott, milyen értékkel bírtak ezek, stb. Az sem tűnt fel, hogy a szervezéstől számítva egy év sem telt el, amikor a hálózathoz kizárták.

(26) A szervezésről készült jelentés jóváhagyása után az operatív tiszt köteles azon-

nal intézkedni a hálózati személy operatív nyilvántartásba vételéről. Ha nem kapott engedélyt a foglalkoztatásra, az iratokat meg kell küldeni a BM Nyilvántartó Központ 1. Osztályának.

Az csak nagyon-nagyon ritkán fordult elő, hogy sikeres szervezésről készült jelentést a vezető nem hagyott jóvá és főleg a foglalkoztatást nem engedélyezte. Ilyen esetekben olyan eltérések lehettek az engedélyezett szervezési javaslat és a végrehajtás módja között, amelyek már túllépték azt a határt, ami a parancsokban előírt legfontosabb elvárásoknak megfelelt. Durva példa, lehet, hogy nem is volt ilyen, de ha abban állapodtak meg, hogy a hálózati személy hajlandó az együttműködésre, de személyesen nem találkozik, csak telefonon tart kapcsolatot és úgy ad szóban jelentést. Ezeket az eseteket is az előző pontban foglalt ok miatt nyilvántartásba kellett venni.

(27) A meghíúsult szervezésről is kell készíteni jelentést! Tartalma értelemszerűen azonos a sikeres szervezésről készített jelentésével, ugyanakkor **részletes elemzést kell adnia a meghíúsulás okairól.** Az illetékes parancsnok láttamozása után ezt is meg kell küldeni a BM Nyilvántartó Központ 1. Osztályának.

A meghíúsult szervezésekről készült jelentések a gyakorlati tapasztalatok szerint csak a legritkább esetben tartalmazták a meghíúsulás valódi okát, vagy okait. Az ilyen kudarcokért ugyanis sok esetben maga a tanulmányozó és szervezést megkísérlő operatív tiszt volt a felelős, vagy jelentős részben volt ő a felelős. Ezt pedig az operatív tisztek a jelentéseikben hajlamosak voltak elhallgatni és az okokat másra, leggyakrabban a jelöltre hárítani.

VI. A hálózati személyek vezetése, nevelése, ellenőrzése

A hálózati személyek vezetését, nevelését nagymértékben meghatározza az operatív tiszt személyes példamutatása és a hálózati személlyel kialakított munkatársi, emberi kapcsolata. E kapcsolatban kifejezésre kell, hogy jusson a szocialista társadalmi rendünk lényegéből fakadó nyíltság és őszinteség, az együttműködéshez elengedhetetlen kölcsönös bizalom.

Ez a viszony megköveteli, hogy a hálózati személy munkájával szemben türelmes, de igényes, emberi problémáival szemben megértő, segítőkész és humánus legyen.

Az operatív tiszt feladata továbbá, hogy színvonalas vezetéssel biztosítsa a rábízott hálózati személyek alkalmasságának (személyi tulajdonsága, operatív képessége, hírszerző lehetősége) fokozatos fejlődését, feladataik eredményes végrehajtását.

Már a mostani fejezet bevezetőjében leírtakból következtetni lehet arra, hogy 1958 és 1972 között milyen változások következtek be a magyar belpolitikai életben. 1958-ban még folytak az 1956-os forradalmat követő megtorlás kivégzései, ezzel szemben 1972-ben az összes bünelkövetésen belül mindössze tizedszázalékban volt kimutatható az ál-

lamellenes büncselekményekért elítéltek aránya. A hálózati személyek vezetése és nevelése során elvárt operatív tiszti magatartási formák, a „személyes példamutatás”, az „emberi kapcsolat”, a „türelem”, a „megértés”, a „segítőkészség”, és a „humánus” jószívet ismeretlen fogalmak voltak az 1972 előtti, de még inkább az 1958 előtti hálózati munka gyakorlatában. Emlékezzünk csak arra, hogy az 1960-as években az államvédelmi tiszt múltú akkori operatív tiszteknek mi volt a véleménye a hálózati személyekről: „dossziés emberek”, s mondták ezt megvetően, lesajnálóan, bizalmatlanul és nem voltak soha sem humánusok, sem megértők, sem türelmesek, főleg pedig nem emberségesek.

(28) A hálózati személyek vezetése:

Csak célirányos, konkrét és egyéni lehet. Ezért az operatív tiszt köteles rendszeresen és alaposan felkészülni a hálózati személlyel történő találkozókra.

Korábban már tettem arról említést, hogy az operatív tisztnek általában annyi ideje s türelme volt a hálózati találkozókra való felkészülésre, amíg ment, utazott a találkozóra és ameddig a találkozó helyszínén várakozott a hálózati személyre. Esetleg ezt az alkalmat használta fel arra, hogy gondolatait rendezve felkészüljön a beszámoltatásra, az új feladat meghatározásra, stb. Az utazás is és a várakozás is „rendszeres” volt, már ha egyáltalán rendszeresek voltak a találkozók. Az előbbiek szerinti „alapos” felkészülés azonban erősen megkérdőjelezhető.

a./ A hálózati személy feladatának meghatározása előtt kötelessége figyelembe venni az ügy jellegét, az ügyre vonatkozó korábbi ismereteket, a hálózati személy lehetőségét, a felderítő munkában való képzettségét és jártasságát, valamint személyi tulajdonságait.

A feladat meghatározása során figyelembe kellett venni a hálózati személy felderítő munkával kapcsolatos operatív képzettségét. Ezt a képzettséget pedig a kapcsolattartója biztosította neki a beszervezést követő találkozókra. Ahol ezt komolyan vették, ott még kiképzési tervet is készítettek a hálózati személy számára, amelyeken az egyes kiképzési szakaszok, feladatrészek után meg volt határozva a végrehajtás határideje, be kellett írni, hogy mikor történt meg annak a témakörnek az oktatása, elmagyarázása és a végrehajtónak alá kellett minden esetben írni. Ha valamennyi egykori „B” dossziét megnéznénk/megnézhetnénk, a meglevőket is és az megsemmisülteket is, legfeljebb ha 1-2 %-ban lenne megtalálható az említett kiképzési terv. Ez pedig sajnálatosan azt bizonyítja, hogy a rendszeres és alapos kiképzés a hálózati személyek esetében alaposan el volt hanyagolva. Egy-egy konkrét feladat végrehajtása előtt legfeljebb a gondosabb operatív tisztek megmagyarázták a hálózati személynek a végrehajtás módját és legtöbbször csak ennyiből állt a kiképzés.

b./ A feladat meghatározáskor – a fentiek mérlegelése mellett – ügyelnie kell arra, hogy az összhangban legyen a hálózati személy vállalt kötelezettségeivel, reális lehetőségeivel, képességeivel. A hálózati személyt képességeit meghaladó, vagy **irreális feladatokra eligazítani tilos!**

A „vállalat kötelezettségek”, és a „reális lehetőségek” szem előtt tartása a foglalkoztatás során, főleg a feladat meghatározáskor, alapvető szempont volt. Kémelhárítási vonalon, főleg az 1980-as években gyakran előfordult, hogy a beszervezéskor a jelölt kikötötte, hogy „magyarokra nem dolgozik”, vagy „kollegákról nem jelent”. Ha ezek tudomásulvételével történt a beszervezés, akkor a továbbiakban ezeket a kikötéseket figyelembe is kellett venni a foglalkoztatási igények és lehetőségek meghatározásánál.

c./ Az eligazítás során kötelessége meghatározni azt a magatartásbeli vonalat és azokat a módszereket, melyek segítségével a hálózati személy a kiadott feladatát eredményesen végrehajthatja. Szigorúan ügyelni kell arra, hogy a feladat végrehajtásánál ne legyen tolawodó, ne keltsen gyanút és ne provokáljon. A magatartási vonal meghatározásánál törekedni kell arra, hogy a hálózati személy operatív lehetősége szélesedjen. Bonyolultabb esetekben a hálózati személy feladatát és magatartási vonalát írásban kell kidolgozni, azt vele tanulmányoztatni és elsajátítás után alá kell íratni.

A magatartási vonal átgondolt kidolgozása, főleg annak írásban rögzítése, az 1970-es évektől kezdődően fokozatosan háttérbe szorult. A kapcsolattartó tiszt általában a feladat meghatározása során szóban felvázolta, hogy szerinte milyen magatartás tanúsítása lenne célszerű a hálózati személy részéről, s ennyivel ez általában el is volt intézve. A magatartási vonal alaposabb kidolgozása és írásban rögzítése leggyakrabban a külföldi – nyugati – utazások, vagy utaztatások kapcsán történt meg, amikor ezt a dokumentumot a találkozón a hálózati személlyel tanulmányoztatni kellett, sőt ezt az aláírásával is megerősíteni.

Meg van határozva itt egy tilalom is: „ne provokáljon”. Erről a korábbi parancs tárgyalása során már esett szó. A rákosista diktatúra alatt úgy az 1940-es évek végén, mint az 1950-es évek elején az „osztályellenséggel”, az „osztályidegenekkel” való leszámolás során maga a politikai vezetés is elvárta az államvédelmi állománytól a legaljasabb provokációk alkalmazását. Az ÁVO, az ÁVH az ügynökeik keresztül sorozatosan produkálta a 40-50 elítéltes államellenes összeesküvéseket – a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedéseket –, amelyek rendkívül súlyos ítéletekkel zárultak és alig volt olyan ügy, amelyben ne lett volna kivégzés. 1956 után ezek az ügyek megszűntek. Konceptiós ügyek, főleg egyházi és ifjúsági vonalakon még előfordultak, de provokált ügyekről már nem lehetett hallani. Tanúsíthatom, hogy a volt államvédelmi tisztek, a korábbi provokált ügyek résztvevői, kigondolói és végrehajtói valamiképpen – nem tudom, hogy miként! –

de el lettek rettentve egyszer s mindenkorra a provokációtól. Az őket követő fiatalabb állambiztonsági tiszt generációknak pedig már meg sem fordult a fejében sem a provokáció, sem a konstruált ügyek lehetősége. Már az 1956-os megtorlás során is csak addig merészkedtek el, hogy egyes ügyekben, az ítéletek súlyosabbá tételének reményében, a valóságos történeti tényállások közé becsempészték valótlan, koncepció elemeket. Meg kell azonban jegyezni, hogy már ezek közül is elég sok megbukott az eljárás további menetében. Lehet, hogy nem látom jól, lehet, hogy nincsenek meg a kellő ismereteim, de az a gyanúm, hogy amíg az államellenes bűncselekmények miatt lefolytatott ügyekben 1956 előtt az elsőfokú bíróságok ítéletei másodfokon mintha mindig súlyosabbá váltak volna, addig 1956 után ez a tendencia megfordult és az elsőfokú – helyi – bírósági ítéletek voltak súlyosabbak és a jogerős ítéletek enyhébbek. Talán az sem véletlen, hogy az 1960-as évek közepének, második felének nagyhangon bejelentett államellenes összeesküvés gyanúval indult ügyei milyen sok esetben szelődtek jelentéktelen kis izgatásokká, s zárultak igen enyhe ítélettel.

d./ Az operatív tiszt köteles a hálózati személyt feladata mértékében operatív kiképzésben részesíteni. Ha feladata megkívánja, el lehet látni a felderítést rögzítő (fényképezőgép, minifon, stb.), a személyt fedő (fedőigazolvány) és az összeköttetést biztosító technikai eszközökkel. Ezek használatára ki kell oktatni.

Ehhez a ponthoz értelemszerűen kapcsolódik az a./ pontban vázolt kiképzési folyamat. Ha azonban a feladat megkívánja különleges kiképzést is alkalmazni lehetett. Ilyen volt pl. a kulcsminta vételre való kioktatás. A különféle célú illegális behatolásoknál – pl. titkos lakhelykutatás, munkahelykutatás, operatív technika telepítés bármely helyiségben, stb. – nagyon sokat jelentett, ha a szükséges kulcsmásolatok a rendelkezésünkre álltak. Sőt nem is nagyon szerettünk úgy egy komolyabb akciónak nekiindulni, ha a rendelkezésünkre álló kulcs előzetesen a zárban nem volt kipróbálva. A zártechnikai szakszolgálat rendelkezésünkre bocsátott úgynevezett „kulcsminta vevő dobozokat”, amelyek segítségével lenyomatot készítettünk a behatoláshoz szükséges kulcsokról, melyek alapján a szakemberek elkészítették a kulcsokat. A kulcsminta vételre nagyon sok esetben a hálózati személynek volt lehetősége, ezért erre a műveletre is ki kellett képezni, fel kellett készíteni, esetleg előzetesen gyakoroltatni is lehetett.

e./ A hálózati személy beszámoltatása és a feladatok elvégzéséről készült jelentés legyen konkrét. A jelentésnek tartalmaznia kell, hogy hol és mikor történtek az általa jelentett események, kik voltak jelen, milyen aktivitást tanúsítottak, milyen volt a saját magatartása. A jelentés csak a hálózati személy feladatát képező kérdéseket, vagy más bűncselekményre utaló adatokat tartalmazhat. Saját következtetéseit, észrevételeit megjegyzésként közölheti a jelentés végén.

A parancs előírása nagyon is helyes, hogy a hálózati jelentés legyen konkrét. A gyakorlatban azonban elég sűrűn fordultak elő úgynevezett „hangulati” jelentések, pl. egy-egy áremelkedés bejelentését követően, fontosabb párhataározatok nyilvánosságra kerülése után, stb. Ezek általában neveket nem tartalmaztak, tehát természetes személyekhez nem voltak köthetők, sőt, az esetek többségében még valamilyen bűncselekmény elkövetéséhez sem kapcsolódtak, sem közvetve, sem közvetlenül. Felhasználásukra legtöbb esetben sor sem került, hiszen általában köztudott volt az állambiztonsági szervezeten belül, hogy ezek csak a hálózati statisztikák miatt, a jelentések számának növelése céljából készültek. „Fehér” fedőnevű informátorról pl. leírták, hogy „írásbeli jelentést nem adott, találkozókra nem járt. Ha szóban beszámolt, általános hangulati jellegű témákat érintett” (Forrás. ÁBTL 1-11-10.).

f./ Az információk objektivitásának biztosítása érdekében az operatív tiszt a találkozások során köteles meggyőződni arról, hogy a hálózati személy jelentése nem túlzott-e, vagy nem csökkenti-e a tényeket. Ezt elérheti a jelentések elemzésével, a bennük rejlő ellentmondások tisztázásával, valamint más úton nyert információkkal történő összehasonlítással.

Elég sűrűn előfordult, hogy a hálózati személy nem a valóságnak megfelelően írta le a történeteket, vagy nem is valóságos történetről szólt a jelentése. Ha ártani akart valakinek, akkor eltúlozta pl. annak a kijelentéseit, magatartásának esetleges ellenséges jellegét. Sőt, teljesen ártatlan emberek bájba keverésére is volt példa a hálózati munka során. A korábban már említett „Pesti” fedőnevű hálózati személy pl. a közvetlen főnökéről jelentett több esetben teljesen valótlan történeteket. Egy alkalommal azt jelentette, hogy a főnöke – aki akkor már kissé meggondolatlanul egy bizalmas nyomozás célszemélye lett – a francia barátjának a gépkocsijával érkezett a munkahelyére. A munkaidő végeztével beállt a telep egy távoli sarkába és szerszámokkal aláfekve ott dolgozni kezdett. A hálózati személy szerint a francia barát a gépkocsival másnap tervezte elhagyni Magyarországot, és minden bizonnyal valami kémjelentést rejtett el a főnöke valahol a kocsiján. Erőteljes ellenkezésem, érvelésem, a hálózati személy korábbi hazudozásaira való hivatkozásom hiábavalónak bizonyult, kizavartak a csoportommal együtt az éjszakába Budapesten a francia autót keresni és konspiráltan az alját átvizsgálni. Már bőven elmúlt az éjféli, amikor rátaláltunk a kocsira. Akkor még nem voltak térfigyelő kamerák és egyéb technikai eszközök is csak elvétve. Nekünk egy Lada 1200-as gépkocsi jutott, meg az ügyvel kapcsolatos ismereteink, ami alapján le tudtuk szűkíteni azokat a területeket, ahol a kocsit parkolhatott. A megtalálás után ketten alámásztak, háromban biztosítottunk. Megállapítást nyert, hogy a gépkocsi kipufogó rendszerének egy rögzítő eleme letört, azt cserélte ki a célszemély egy teljesen újra, a kocsiján semmi más átváltozás nem volt észlelhető. Rejtekhely főképpen nem. Öten egy éjszakán átt dolgoztunk egy hazug hálózati személy miatt.

g./ Az operatív tisztnek **tilos** a hálózati személy jelentésének értelmét megváltoztatni, azt módosítani, korrigálni! Ugyanakkor köteles saját megjegyzéseit, értékelését, tervezett intézkedéseit, a hálózati személy soron következő fontosabb feladatait a jelentés végén rögzíteni.

Ez bizony egy nagyon érdekes előírása a tárgyalt parancsnak. Nagyon-nagyon gyakran fordult elő ugyanis, hogy a „K”-lakáson az operatív tiszt beszámoltatta a hálózati személyét s közben jegyzeteket készített magának. Ezt követően a hálózati személy elkezdte írni a jelentését, de úgy, hogy a kapcsolattartó tiszt diktálta szóról szóra. Valljuk be önkritikusan, hogy volt még az 1970-es években is olyan hálózati személy, akire ráfért a segítség, ha egyáltalán érthető hálózati jelentést vártunk el tőle. Láttam én már olyan két oldalas hálózati jelentést, amelyben egyetlen nagybetű volt, az első oldal legelején és egyetlen pont a második oldal legvégén. Még a neveket is mind kis betűvel írta. Olyan pedig nem volt, s bizonyára ma már főleg nincs, aki megmondta volna, hogy egy-egy ilyen diktált jelentés esetében mennyit változott a hálózati személy szóbeli „jelentésének értelme”. Ha ezt a tilalmat komolyan vették volna és egynémely hálózati jelentést „módosítás”, vagy „korrigálás” nélkül aligha lehetett volna elfogadtatni és bárhova felterjeszteni. Természetesen a korábbi évtizedekben ez még nagyobb mértékben jelentkezett. Elrettentő példaként abból az időből a levéltárban maradt is fenn néhány mutogatni való példány. Az 1970-es évektől már nem, mert ha lett volna, akkor „módosítják” és „korrigálják”.

h./ Az operatív tiszt felelős a hálózati személy konspiráltságának biztosításáért. A hálózati személy jelentését harmadik személyben fogalmazza meg és fedőnévvel írja alá, jelentéséről másolatot nem készíthet. Ha otthoni vagy munkahelyi körülményei nem biztosítanak a konspiráltságot, akkor jelentését a találkozók során „K” vagy „T” lakáson írja meg. A konspirációs feltételek biztosítása mellett – külön engedéllyel – a hálózati személy jelentése magnetofonnal rögzíthető. Indokolt esetben szóbeli beszámoló is elfogadható, de arról az operatív tiszt köteles jelentést készíteni.

Erről a „harmadik személyben” írt jelentés formációról az előző parancs tárgyalásánál már volt szó. S ez az, ami az 1970-es évekre szinte teljesen kikopott a gyakorlatból. Mégis a parancs elkészítői beleerőltették ezt az idejét múlt elvárást. Felmerülhet a kérdés, hogy vajon kik a parancs megismerésén fáradoztak mikor végeztek utoljára hálózati munkát, vagy egyáltalán végeztek-e valaha? Ezt a tudálékos népséget hívjuk a szakmában „tintanyalóknak”. Ennyit ért a munkájuk!

Korábban említettem egy példát a kötelező priorálás elmaradása kapcsán. Emlékeztetőül: akkor a hálózati személy a tilalom ellenére készített a jelenéseiről másolatot és az vezetett el a kémgyanúba keveredéséhez. Az új szabályozásba már bele is foglalták ezt a másolat készítési tilalmat.

Magnetofon használatára leginkább akkor került sor, amikor olyan terjedelmű volt időben a beszámoltatás, hogy a hosszú jelentés megírására már nem maradt idő a találkozó során. Az így rögzített hanganyagokat később legépelték, stilizálták – változtatták, módosították, korrigálták, ami ugye tiltva volt, majd a végső változatot nevezték ki hálózati jelentésnek. Ezekkel a hanganyagokkal azonban előadódhattak problémák is. Történt egyszer egy nagyon érdekes és tanulságos eset. A magyar katonai hírszerzés – akkor az MNVK/2 Csoportfőnökség – egy hírszerző tisztje valamelyik budapesti szállodában beszámoltatta egy ügynökét és az egészet helyiség lehallgatási rendszerrel rögzítették. Aki nem ismerte a körülményeket, csak az elhangzottakat, az is azonnal rájött, hogy egy hírszerző tiszt beszámoltatja az ügynökét. Tulajdonképpen erről is volt szó, csak a nemzetiségi hovatarozás nem derült ki. Ugyanebben az időben a kémelhárítás egyik részlegének is volt egy kémgyanús bizalmas nyomozása, melynek célszemélyét ugyancsak helyiség lehallgatással – akkor elnevezéssel 3/e rendszabállyal – ellenőrizték, de soha egyetlen érdekesnek ítélt információ nem keletkezett. A hanganyagok feldolgozását akkoriban a BM III/4 Osztály végezte. Egyszer küldtek az említett kémelhárító részlegnek egy hanganyag leíratot, amelyből az derült ki, hogy a célszemély lakásában egy hírszerző tiszt beszámoltatta az ügynökét, nyilvánvalóan a bizalmas nyomozás célszemélyét. Nagy volt a lelkesedés, mint mindig, amikor egy valódi kém horogra akadt. Már kezdték tervezgetni az ügy realizálását, az őrizetbevételt, stb. Néhány nap múlva váratlanul jelentkezett a BM III/4 Osztály s közölték, hogy történt egy kis baj, mert az MNVK/2 Csoportfőnökségnek olyan anyagot küldtek el, ami nem az övék s azonnal reklamáltak. Ekkor derült ki, hogy a magnetofon szalagokat összecserélték, ennek következtében az írásos változatokat is. A beszámoltatás a katonai hírszerzés anyaga volt, amelyen pedig teljesen érdektelen beszélgetés volt rögzítve, az volt a kémelhárítás célszemélyének lakásában rögzített hanganyag.

Az 1980-as évek második felére már szinte általánossá vált az a gyakorlat, melyet az 1972-es parancs még csak kivételesen „indokolt esetben” megengedett, hogy az operatív tiszt írta a jelentést. Az történt, hogy a személyes találkozón – akár konspirált körülmények között, akár nyilvános helyen – a hálózati személy szóban elmondta a jelentését és ennek alapján írta meg utóbb a jelentést a kapcsolattartó operatív tiszt. Akkor lett volna ez egyenértékű a hálózati jelentéssel, ha a hálózati személy utólag látja, a leírtakkal teljes mértékben egyetért és ezt a fedőneves aláírásával hitelesíti. Az utólagos elolvasatás, jóváhagyás, azonban az esetek döntő többségében elmaradt. Ennek a változatnak a megengedése ellentmond a korábbi tilalomnak a megváltoztatással, módosítással és korrigálással kapcsolatban.

i./ Biztosítani kell az operatív tiszt vezető, irányító szerepét.

A parancsnak ez egy olyan elvárása, amelyet ténylegesen senki sem tud biztosítani, csak maga a kapcsolattartó operatív tiszt. Akkor fog érvényesülni a hálózati munkában a „vezető, irányító szerep”, ha az operatív tiszt a tekintélyt, a megbecsülést és az elismerést az emberi magatartásával, főleg pedig szakmai munkája színvonalával, kellő tájékozottságával és megfelelő műveltségével kivívja magának. Rendkívül fontos körülmény, hogy az operatív tiszt a saját szakmai tudásával szerezzék meg és tartsa meg a tekintélyt és ne essen bele abba a hibába, hogy közgazdasági vitába bocsátkozik közgazdászal, műszaki vitát kezdeményez mérnökkel, külpolitikai nézetütköztetésbe kezd külpolitikai újságíróval (politológust nem írhattam, mert akkoriban ez még ismeretlen fogalom volt országunkban). Az ilyen vitákkal és tudlélékoskodásokkal – gyakran kimondatlanul és észrevétlenül – presztízs veszítést szenvedhet a hálózati személy szemében a kapcsolattartó operatív tiszt.

j./ A hálózati személyt el kell igazítani, illetve ki kell képezni arra, hogy különleges esetekben (terror, diverzió, hazaárulás) öntevékenyen megakadályozza a bűncselekmény végrehajtását, ha elkerülhetetlen élete kockáztatása árán is.

Csak megismételni tudom a korábbi parancs hasonló pontjánál leírtakkal kapcsolatos álláspontomat. Elég jól ismerve az operatív állományt, az a gyanúm, hogy az operatív tisztek elhivatottsága és elvi szilárdsága sem állt azon a színvonalon, hogy az említett magatartás elvárható lett volna tőlük, pedig ez még az esküjükben is megfogalmazást nyert. Megnyilvánult ez már a volt államvédelmi tisztek 1956-os magatartásában, akik bár a legvégsőig szinte egyedülként kitartottak a kommunista rendszer védelmében, amikor föloszlatásra került a szervezetük, ki külföldre, ki a szovjet csapatokhoz menekült, mások különböző módon a bujkálást vállalták a retorzióktól, a lincseléstől való félelmükben. Mi állambiztonsági tisztek sem teljesítettük 1989-90-ben a korábbi eskünkben vállalt kötelezettségeinket „pártunk és kormányunk” megvédelmése érdekében, a kommunisták hatalmának biztosításában. Aki csak tehette a legelsőként menekült a süllyedő hajóról, a feloszlóban levő szervezetből és akkori MSZP-s rásegítéssel nyugállományba vonultak úgy, hogy még évekre voltak a szolgálati idő felső határától. A legfelsőbb szintű állambiztonsági vezetők voltak azok, akik – saját személyes tapasztalatom szerint – először példát mutattak, de ekkor a „lelépésben”. A szolgálatban maradt állambiztonsági operatív állomány 1989. október 23.-a után szemrebbenés nélkül letette az esküt a Magyar Köztársaságra. Ha valaki azt hiszi, hogy ez őszinte cselekedet volt, az nagyon téved. A megmaradt állományt és újonnan kinevezett pártállami múltú vezetőit csak a saját maguk „átmentése” érdekelte. Ez volt az oka az 1990 után néhány évig tapasztalható szakmai helyben járásnak. Mind a két történelmi esemény kapcsán az állomány viselkedését látva, miként

s miért lett volna elvárható bármelyik hálózati személyektől az „élete kockáztatása”? 1972-ben ezt a korábbi parancsban is teljesen felesleges pontot már helyénvaló lett volna kihagyni a szabályozásból.

k./ Hálózati személynek provokációt eredményező feladat nem adható! Ha a hálózati személy feladatát csak bűncselekmény elkövetésével tudja megoldani, ilyen irányú eligazításához magasabb parancsnok írásbeli engedélye szükséges.

Ismét előkerült a provokáció tilalma. Ehhez már hozzáfűzni is fölösleges bármit. Azt azért meg kell jegyezni, hogy olyan hálózati feladatok meglehetősen ritkán fordultak elő, amelyek csak bűncselekmény megvalósítása által voltak végrehajthatók. A hálózati munkával töltött igen hosszú idő alatt egyetlen esetben sem kellett parancsnoki engedélyt kérnem valamely hálózati személyem ilyen feladatvégrehajtásához. Jelenkéntelen bűncselekmények, szabálysértések óhatatlanul előfordultak, de azokat saját hatáskörben elhallgattuk, majd „lerendeztük”.

l./ Meg kell teremteni a feltételeket ahhoz, hogy a hálózati személy az általa feldolgozott és büntetőeljárásra kerülő ügyekből idejében kivonható legyen. Ezért nem szabad úgy vezetni, irányítani, hogy az ellenséges tevékenységben vezető, kezdeményező szerepet vállaljon.

Ez egy nagyon fontos előírása a hálózati munkát szabályzó parancsnak. A hálózati személy foglalkoztatása során mindvégig gondolni kellett arra, hogy amennyiben az ügyben, melyben felderítő munkát végzett, büntetőeljárásra kerülne sor, a hálózati személy feltűnés mentesen, a dekonspirációt elkerülve kivonható legyen. Már a feladatok meghatározásánál ügyelni kellett arra, nehogy a hálózati személy is valamilyen mértékben a bűncselekmény – pl. izgatás, röpcédula készítés vagy szórás, stb. – elkövetőjévé váljon, minek következtében megoldhatatlan lehet a dekonspiráció mentes kivonása. Ezért tiltotta a parancs, hogy a hálózati személy ellenséges csoportosulásban bármiféle vezető, kezdeményező szerepet vállaljon. A belső elhárítás területén pl. ezért volt tiltva az ilyen csoportosulások vezetőinek a beszerzése, mert az kizárta a kivonás lehetőségét, egyben a büntetőeljárás kezdeményezését is.

Az állambiztonsági szolgálatnál a hálózat hosszútávú foglalkoztatása mindig elsődleges szempont volt úgy a hálózatépítő – beszerző – mint a foglalkoztatott munka során. A különböző ügyekből a bennük foglalkoztatott hálózati személyeket mindig úgy kellett kivonni, hogy a konspirációs biztonságuk a lehető legkisebb csorbát szenvedje, hiszen ellenkező esetben az újabb ügyekbe történő bevezetésük és foglalkoztatásuk ezáltal lehetetlenné vált volna. Sokszor megbotránkoztunk azon, amit egyes bűnügyi operatív szervektől annakidején láttunk. Különböző bűnözői csoportokba beszerveztek egy vagy több embert, majd amikor az ügyet sikeresen felderítették és bizonyították, a saját ügynökeiket cserben hagyták, a többi bűnözővel együtt bíróság elé állították és hagyták eltelni.

(29) A hálózati személyek nevelése:

A hálózati személyek nevelésének alapvető célja, hogy feladataikat becsületesen, politikai tisztánlátással, a haza iránti odaadással, kezdeményező készséggel végezzék.

Éppen ezért a hálózat tagjaival csak olyan operatív tisztek tarthatnak kapcsolatot, akik képzettségük alapján alkalmasak arra, hogy a kritériumoknak megfelelő hálózati személyeket neveljenek.

Nem véletlenül írta elő a parancs, hogy a hálózati munkával csak olyan operatív tisztek foglalkozhatnak, akik minden szempontból megfelelőek, alkalmasak erre a feladatra. Ez az elvárás azonban nem minden esetben teljesült. 1972 előtt főleg nem, de még 1972 után is sokáig voltak, nem is kevesen, alkalmatlanok hálózattartó beosztásban. Példaként említhetők azok, akik hosszú időt töltöttek el a figyelő szolgálatnál, vagy a rádiófelderítőknél, esetleg a kormányőrségnél és jószerivel nem is hallottak a hálózati munkáról. Ezek, ha elvégezték pl. a Rendőrtiszti Főiskolát állambiztonsági szakon, nagy eséllyel kerülhettek hálózattartó munkával is foglalkozó osztályokra. Általános tapasztalat volt, hogy közülük alig néhánynak sikerült az átállás, a megfelelés a legnehezebb operatív feladatnak, a hálózattal való foglalkozásnak, az emberi tényezővel való bánásmódnak, elvárásoknak.

a./ Az operatív tiszt a hálózati személyekkel való foglalkozás során köteles azok jellemét, pozitív tulajdonságait fejleszteni.

Ez az a feladat, melyet egy gyenge jellemű – pl. megrögzött iszákos, már-már alkoholista – operatív tiszt aligha tudott megoldani, a hálózati személyben a pozitív tulajdonságokat kiteljesíteni.

b./ Minden egyes hálózati személyt alapos politikai nevelésben kell részesíteni. Nevelés közben az operatív tiszt köteles figyelembe venni, hogy az adott hálózati személy milyen alapon vesz részt az együttműködésben, milyen politikai képzettséggel, világnézettel és műveltséggel rendelkezik.

Mint feldolgozó operatív tiszt, majd, mint feldolgozó csoportvezető teljes elég hosszú szolgálati időm alatt hálózati munkával mindvégig foglalkoztam. Nagyszámú beszervezést hajtottam végre, még több hálózati személyt foglalkoztattam, hiszen voltak másoktól átvett hálózati személyeim is és olyanok is akikkel, mint kizárt hálózati személyekkel kapcsolatfelújítást hajtottam végre. Utólag töredelmesen be kell vallanom, hogy soha, egyetlen hálózati személyt nem részesítettem politikai nevelésben, ideológiai befolyásolásban. Voltak közöttük, akik, ha ilyesmibe belekezek, talán ki is nevettek volna. Mindig csak a szakmai ismeretek átadását tartottam szem előtt – már ami a szakmából egy hálózati személyre tartozik – és ez a közös munkánk eredményében rendre meg is mutatkozott. A hozzám beosztottakat is mindig lehetőleg úgy válogattam, hogy pályakezdő fiatal tisztek legyenek, akik így többnyire a

szakma gyakorlati fogásait is tőlem tanulták. Soha nem mondtam egyiknek se, hogy a hálózati személyét nevelje politikailag, vagy befolyásolja ideológiailag. Ehhez tartották is magukat s mégis eredményesen dolgoztak.

c./ Fokozott figyelmet köteles fordítani azon hálózati személyek politikai nevelésére, vagy átnevelésére, akik külföldön, vagy belföldön az imperialista hírszerző szervek elleni harcban vesznek részt, illetve az ellenséges körökkel közvetlen érintkezésben állnak.

Az 1970-es évek közepétől nekem is és az általam vezetett csoportba beosztottaknak is többnyire voltak olyan hálózati személyei, akik részt vettek akár belföldön, akár külföldön az „imperialista hírszerző szervek elleni harcban”. Ezt a feladatot azonban mi a kémelhárító szakmai munkánk részének tekintettük és semmiféle politikai megközelítést nem alkalmaztunk. A parancs szerint ezeknek a hálózati személyeknek a politikai nevelésére „fokozott figyelmet” kellett volna fordítanunk, de mi bizony erre a „nevelésre vagy átnevelésre” még csak nem is gondoltunk.

d./ A politikai nevelésnek biztosítani kell, hogy az ellenséges körökkel, vagy szervekkel való érintkezés, illetve ellenséges környezet ideológiai hatása segítőtársainkat ne demoralizálja, ellenkezőleg: hazafias meggyőződésükben erősítse.

Az 1980-as évek elején volt egy különleges ügyünk, amelynek külföldi célszemélye nem hírszerző gyanús volt, hanem egy akkoriban ellenséges állam ideológiai diverziós központjának Magyarországra elég gyakran beutaztatott és itt elég hosszú időt eltöltő „propaganda ügynöke”, aki az itteni diplomáciai misszió fedésével dolgozó követségi munkatárs irányításával és segítségével fejtette ki tevékenységét. Az ügyben dolgozó hálózati személyeink „érintkeztek”, kapcsolatban álltak a célszeméllyel és ki voltak téve az „ellenséges környezet ideológiai hatásának”, mégsem biztosítottunk nekik semmiféle ellensúlyozó politikai nevelést és ennek ellenére igen eredményes felderítő és dokumentáló munkát végeztünk a hatékony közreműködésükkel. Az ügyben még határon túli kémelhárítási hálózati felderítő munkára is sor került.

e./ A hálózati személyek nevelésének fontos feltétele, hogy munkájáról folyamatosan kapjon értékelést, időközönként az operatív tiszt parancsnokától személyesen is.

Ez az időnkénti értékelés, akár az eredményes munka elismerése, akár a kudarcok okainak megbeszélése valóban nagyon fontos részét képezte a hálózati személyekkel való foglalkozásnak. Csoportvezetőként a hozzám beosztottak valamennyi beszervezésén részt vettem és utána is időnként kijárogattam a találkozókat ellenőrizni. Az alosztályvezetőim szinte soha nem tették ezt meg. Az osztályvezetőm egyetlen alkalommal jött ki egy találkozómra, amikor az általam foglalkoztatott titkos munkatársnak egy kitüntetést – képletesen – átadott (nem kapta ténylegesen meg, hanem a „B” dossziéjába lett elhelyezve).

f./ A hálózati személy jutalmazása (dicséret, anyagi juttatás, stb.) a nevelés fontos eszköze. Kimagaslóan eredményes munkáért, bátor helytállásért kitüntetésre is fel lehet terjeszteni.

A szóbeli dicséret mellett a pénzjutalmazás volt az, amit a hálózati személyek legszívesebben vettek. Az akkori viszonyok között a hálózati személyeink nem számítottak gazdag embernek, így nagyon örültek a kisebb jutalmaknak is. Egész pályafutásom alatt egyetlen hálózati személyem volt, aki fizetéskiegészítésben részesült, hozzáteszem, hogy az alosztályunk egész hálózati bázisában ő volt az egyetlen ilyen. A kivételezett helyzet nem volt véletlen, hiszen a szabad idejéből is sokat áldozott a hálózati feladatai végrehajtására, kiváló munkája eredményeként később titkos munkatárs lett, majd egy időben rezidensi feladatokat is végrehajtott.

(30) A hálózat ellenőrzése:

Az operatív tiszt köteles az általa irányított hálózati személyek tevékenységét, megbízhatóságát folyamatosan és rendszeresen ellenőrizni.

A megbízhatóság folyamatos és rendszeres ellenőrzése csak azoknál a hálózati személyeknél valósult meg, akik igen tevékenyen vették ki részüket a felderítő munkából, s főleg ha ügyekben – 1973 után bizalmas nyomozásokban – is dolgoztak. Ilyen esetekben megvalósulhatott a párhuzamosan foglalkoztatott ügynökség által előadódó ellenőrzés, valamint az egyéb operatív intézkedések következtében biztosított lehetőségek ilyen irányú kihasználása is.

a./ Azon hálózati személyek ellenőrzésére, akik árulással, provokatív tevékenységgel, vagy valótlan adatok szándékos jelentésével gyanúsíthatók, az operatív munka valamenynyí eszközét fel lehet és fel kell használni (párhuzamos ügynökség, operatív technika, külső figyelés, stb.).

Konkrét gyanú – árulás, provokáció, dezinformáció – gyanújának felderítésekor célirányos terv alapján került sor az ellenőrzésre, amely érdekében, a célszerűség függvényében valamennyi operatív eszköz és módszer felhasználható volt.

b./ Az operatív tiszt köteles meghatározni, hogy a hálózati személy az állambiztonsági szervekkel való kapcsolatát egyéni nyerészkedésre, visszaélésre használja fel.

Sajnálatos módon az itt említett tilalmaknak gyakran éppen az ellenkezője fordult elő. Az természetes volt, hogy az állambiztonsági szerv képviselőjében a kapcsolattartó operatív tiszt ahol csak tudta segítette a jól teljesítő hálózati személyét, bizony néha még a törvényesség korlátait is feszegetve. Az viszont már megengedhetetlen volt, ha egy operatív kapcsolattartó tiszt a hálózati személy munkahelyi pozícióját, gyakori hiva-

talos külföldre utazási lehetőségeit kihasználva próbált a saját egyéni érdekében nyerészkedni. Tudtam olyan hálózattartó, vezető beosztású munkatársról, igen jelentős befolyású családi háttérrel, aki külföldről hozatott be akkor még Magyarországon nem kapható iparcikkeket, drága ruházati holmikat, stb. s mindezt illegálisan beszerzett külföldi fizetőeszközzel. Patrónusai sem tudták megmenteni a hadbíróaságtól. „Tisza István” fedőnevű ügynökről egy dokumentumban leírták, hogy „kisebb-nagyobb mértékű illegális kereskedéssel, vám és devizagazdálkodást sértő tevékenységgel foglalkozott. E tevékenységet beépítette a szervünknek végzett munkájába. Kihasználta az operatív munka által nyújtott lehetőségeket, pl. külföldi utazásait” (Forrás: ÁBTL 1.11.10.).

c./ Az operatív tiszt köteles a hálózati személy magatartásában, személyi tulajdonságaiban, magánéletében, életmódjában tapasztalható negatív változásokra felfigyelni, az okokat ellenőrizni, káros kihatásainak időbeni megelőzése érdekében a szükséges intézkedéseket megtenni.

Az állambiztonsági szervezeten belül az operatív tisztek magánéletében, életmódjában, stb. tapasztalható negatív változásokra sem nagyon tudtak befolyással lenni, főleg ha a vezetők is hasonló úton jártak és a beosztottak csak követték őket, pl. a mértéktelen italozás terén. A hálózati személyek figyelemmel kísérése ezen a téren nem volt túlságosan hatásos, s ami igaz az igaz, nem is nagyon volt erre idejük. Az ilyen esetek akkor kerültek többnyire napirendre, ha egy jól dolgozó hálózati személy esetében számottevő változás, az eredményességben látványos visszaesés következett be. Azoknál a hálózati személyeknél, akik csak úgy voltak, hogy „ki legyen a létszám”, s érdemi felderítési produktum nem volt hozzájuk köthető, értelemszerűen a visszaesés sem volt érzékelhető. Az egyik beosztottamnak volt egy tehetséges még fiatalnak mondható külkereskedő hálózati személye. A találkozókön értékes és hiteles információkról számolt be. Amikor azonban a jelentésírássra került a sor, leblokkolt, ahogy a kapcsolattartója mondta, mintha „fogalmazásgátlót” vett volna be. Ha viszont kint volt egy üveg pálinka az asztalon és azt öntevékenyen töltögethette a pohárkába és öntögethette magába, olyan jelentéseket írt, hogy egy operatív tisztnek is díszerre vált volna. Mire a jelentés végére ért a fél liter pálinka el is fogyott. Levéltári adatok szerint „Vékony István” fedőnevű ügynök magatartásában észlelhető negatív tendenciákra sem figyelt oda a kapcsolattartója, csak akkor, amikor „letartóztatásba került, mert egy társával betöréses lopást követett el” (Forrás: ÁBTL 1.11.10.).

d./ Nagy figyelmet kell fordítani az ügynöki minősítésű hálózati személyekre, különösen azokra, akiket az imperialista hírszerzés hálózatából fordítottunk vissza, vagy elengedhetetlen körből szerveztünk be. Az ellenőrzés elmulasztása komoly veszélyt jelent, mert előidézheti dezinformálásunkat, ellenséges ügynökök befurakodását hálózatunkba.

A „visszafordított” ügynökök ellenőrzése már önmagában felért egy jelentős operatív műveleti sor végrehajtásával. Ezek általában állandó és fokozott ellenőrzés alatt álltak és a dezinformáció elkerülése érdekében minden tőlük származó adatot kiemelten következetes ellenőrzés alá kellett vonni.

e./ Az ellenséges hírszerző szervhez tartozással, árulással, vagy más bűncselekménnyel gyanúsított hálózati személyekkel szemben operatív ellenőrzésünk eredményétől függően kell megtenni a szükséges intézkedéseket beszerzésük megerősítésére, kizárásukra, illetve büntetőeljárás kezdeményezésére.

Az 1990 előtti évtizedekben, ha nem is túl gyakran, de előfordultak ellenséges ügynöki visszafordítások. Ezek mindig fokozott odafigyelést és a legmagasabb színvonalú hálózati kapcsolattartó munkát igényelték.

A parancs ebben a pontban használja először a „beszerzés megerősítése” kifejezést. 1990 után hallottam már olyan véleményt, hogy a magyar titkosszolgálatok – államvédelmi és állambiztonsági szervek – valakit kétszer szerveztek be. Ez képtelenség! Ha szabályosan jártak el, pl. a második alkalom előtt a hálózati nyilvántartásban ellenőrizték, ki kellett derülni, hogy egyszer már beszervezték, tehát csak kapcsolat felvételt kell és lehet vele kezdeményezni. Egy ember tehát csak egyszer szervezhet be. Ezt később a hálózatból ki lehetett zárni, majd még később a kapcsolatot fel lehetett újítani, újból ki lehetett zárni s újból a kapcsolatot felújítani, stb. Második beszerzés tehát fogalmilag kizárt volt. Az viszont előfordulhatott, hogy a beszerzett hálózati személy körülményeiben beállt változások szükségessé és lehetségessé tették a már említett „beszerzés megerősítését”. Így lehetett például egy hazafias lapon beszerzett nehezen munkára fogható titkos megbízottból a körülmények változása folytán terhelő alapon beszervezt és a feladatvégrehajtásra presszionálható ügynök. De ez nem második beszerzés volt! Az 1956. januárjában beszervezt „Várkonyi Árpád” fedőnevű ügynök a forradalom tevékeny résztvevője lett, majd a forradalom leverése után, a forradalom alatti magatartásával presszionálva, mint egy dokumentumban írták: „hálózati személyünket megerősítettük” (Forrás: ÁBTL V-150360/3).

VII. A kapcsolattartás megszervezése

(31) A kapcsolattartás helyes megszervezésével biztosítani kell a konspirációt, a folyamatosságot és az operativitást. A kapcsolattartás az operatív tiszt (vagy rezidens) és a hálózati személy között történhet

- személyes találkozón,
- közvetítővel, vagy
- technikai (személytelen) eszköz segítségével.

Volt időszak, amikor az állambiztonsági szolgálatnál komolyan vették a parancs által előírt folyamatosságot, rendszerességet. Ez volt az az idő, amikor minden hálózati munkával foglalkozó operatív tisztnek havonta előre ki kellett tölteni egy nyomtatványt – „találkozási grafikont” – amelyen fel kellett tüntetni, hogy melyik hálózati személyével pontosan mikor (nap és óra), és hol (pl. nyilvános helyen, melyik „K” lakásban, stb.) fog találkozót tartani. Ezt a kitöltött nyomtatványt le kellett adni a vezetőjének, aki ebből láthatta, hogy a beosztott operatív tisztje és annak hálózati személyei között miként van kialakítva és megtervezve a kapcsolattartás rendszere. A korábban havi, később negyedévi jelentésekben számoltak be az operatív tisztek a végzett munkájukról, arról is, hogy a tárgyidőszak alatt – hónapban vagy negyedévben – hány hálózati személlyel hány találkozót tervezett, ezekből hány lett megtartva és hány hiúsult meg, milyen okból. Végül fel kellett tüntetni, hogy a beszámolási időszak alatt az említett hálózati személyek hány jelentést adtak. Az lett volna az ideális, ha a találkozók száma és a hálózati jelentések száma megegyezik. Ezt azonban soha, sehol nem sikerült elérni. Később azt is be kellett írni a jelentés statisztikai részébe, hogy a keletkezett hálózati jelentések közül hány volt állambiztonsági értékű, egyetemes kémelhárítási értékű, helyi értékű – pl. valamelyik ott folyó ügryhöz kapcsolódó – és hány csupán hangulati jellegű. Ez a rendszer az 1980-as évek közepére fokozatosan elsikkadt és az 1980-as évek második felében pályakezdő operatív tisztek már azt sem nagyon tudták, hogy mi volt az a „találkozási grafikon”.

(32) A kapcsolattartás helyes formájának megválasztása érdekében kötelező figyelembe venni a hálózati személy körülményeit, feladatát, ellenőrzöttségét, képzettségét, valamint az operatív helyzetet, az abból adódó biztonsági követelményeket. E tényezőktől függően sor kerülhet esetenként a kapcsolattartás formáinak kombinatív alkalmazására is.

A legzavartalanabb munkakörülményeket a „K” lakásban lebonyolított találkozók biztosították. A „T” lakások esetében gyakran már előfordulhattak zavaró körülmények, hiszen ezeken a helyeken időnként a főbérő, a tulajdonos lakásban tartózkodásával is számolni kellett. A kevésbé jelentős, különösebb eredményt nem produkáló hálózati személyekkel rendszerint nyilvános helyeken bonyolították le a találkozókat. Előfordult azonban, hogy a „K” vagy „T” lakásban valami váratlan körülmény merült fel – pl. fűtésrendszer meghibásodása, áramszünet, stb. – vagy a hálózati személy rendkívüli találkozót kért, esetleg az operatív tiszt kezdeményezett ilyen találkozót és a „K” vagy „T” lakás más operatív tiszt és hálózati személye által foglalt volt, ekkor ezt a soron kívüli, be nem tervezett találkozót nyilvános helyen kellett megtartani.

(33) A kapcsolattartás szervezésénél az alábbi általános szabályokat kell követni:

a./ A személyes találkozó a legalkalmasabb, a leggyakoribb módja a hálózattal való kapcsolattartásnak.

- A rendes és biztosító találkozók helyét, idejét és gyakoriságát – a hálózati személy lehetőségét és az operatív érdekeket figyelembe véve – az operatív tisztnek kell kijelölni.

- A találkozók belföldi hálózati személy esetében egy hónapnál ritkábban nem történhetnek.

- A találkozókat célszerű „K” vagy „T” lakásokon lefolytatni.

- Titkos munkatárssal, ügynökkel és általában az ellenséges központokkal, objektumokkal, csoportokkal közvetlenül érintkező hálózati személyekkel csak „K” vagy „T” lakásban lehet találkozni!

- Nem szabad ellenőrizetlen hálózati személlyel „K” vagy „T” lakáson találkozni, azonos ügyben párhuzamosan foglalkoztatott hálózati személyeket ugyanabban a lakásban fogadni, dekonspirálódott „K” vagy „T” lakásban hálózati személyt fogadni.

Különösebb magyarázatra nem szorul, hogy a személyes találkozó az operatív tiszt és a hálózati személy között a legalkalmasabb módja volt a kapcsolattartásnak. Így lehetett legjobban megoldani a hálózati személy kiképzését, beszámoltatását, a feladat adását, a feladat végrehajtás módjának elmagyarázását, stb.

A személyes találkozások idejét és gyakoriságát az operatív tiszt határozta meg, természetesen figyelembe véve a hálózati személy körülményeit, elsősorban azt, hogy mikor tud elszabadulni a munkahelyéről, mikor tud távol lenni megfelelő legendával a családjától, stb. Az lett volna az ideális, már csak konspirációs okból is, de az eredményesség szempontjából is, ha az időpont tekintetében a hálózati személy igényei érvényesülnek és az operatív tiszt alkalmazkodik. Csakhogy az operatív tisztek között voltak olyanok – magunk között nem is tiszteknek, hanem hivatalnokoknak neveztük őket – akik erősen idegenkedtek attól, hogy munkaidő után hálózati találkozókra járjanak, akár hetente többször is. Sajnálatos módon az 1980-as évekre egyre többen voltak ilyenek, akiknek hiába mondtuk, magyaráztuk, hogy egy operatív tisztnek nincs munkaideje, sajnos a szakma iránti alázat, az áldozatkészség teljesen hiányzott belőlük. A hétfégi és éjszakai akcióktól még ennél is jobban idegenkedtek. Ennek a mentalitásnak az elterjedése is hozzájárult az állambiztonsági munka felszínessé, sikertelenné válásához az 1980-as évek végére.

A parancs előírása volt, hogy egy hónapnál ritkábban hálózati találkozó egyetlen hálózati személy esetében sem lehet. Ezzel szemben a valóság az volt, hogy a hálózati személyek kisebb részével sikerült rendszeres kapcsolattartást – hetenkénti vagy kéthetenkénti találkozókkal – megvalósítani. Volt egy elég jelentős rész, amelyekkel néha hónapok

is eltelték, míg létrejött egy-egy találkozó. Ezekkel néha az operatív tiszt kezdeményezett találkozót, vagy ritkábban ők maguk jelentkeztek. Végül volt egy igen jelentős hányad, akik úgy „leszakadtak”, hogy már szinte évente egy találkozó sem volt velük, néha az operatív tiszt azt sem tudta hol élnek, hol dolgoznak, stb. Ezek az utóbbiak valóban csak azért voltak, hogy „ki legyen papíron a létszám”

Mivel a „K” és „T” lakások száma – főleg az előbbieké – korlátozott volt, a parancs által meghatározott „célszerűség” alig-alig volt teljesíthető. A „T” lakások esetében pedig voltak néha olyan elképesztő esetek, amelyek minden szakmai és konspirációs szabályt felrúgtak.

Általában elvárás volt – s ez már talán az előzőkből is kitűnt –, hogy a fontosabb ügyekben foglalkoztatott hálózati személyek esetében kellett biztosítani elsősorban a konspirált találkozókat, melyekre a „K” vagy „T” lakások voltak az alkalmasak.

A „K” és „T” lakások konspirációs biztonsága fontosabb volt, mint egy-egy hálózati személy konspirációs biztonsága. Ha ugyanis egy „K” vagy „T” lakás dekonspirálódott – „lebukott” – az bizony az összes ott fogadott hálózati személy konspirációs biztonságát veszélybe sodorhatta. Ezért lehetett csak ellenőrzött és megbízható hálózati személyeket a „K” vagy „T” lakásokra vinni. Ez az elvárás sajnos a gyakorlatban elég sokszor nem valósult meg. Ugyancsak fontos szabály volt, hogy egymást ismerő hálózati személyeket tilos volt ugyanazon a „K” vagy „T” lakáson fogadni. Ez a szabály is elég gyakran sérült. Ha pedig egy „K” vagy „T” lakás dekonspirálódott azonnal meg kellett szüntetni, a hálózathoz ki kellett zárni.

A parancsban szó van a „biztosító” találkozókról, amelyre akkor került sor, ha a rendes beütemezett találkozó bármilyen okból elmaradt, akár a hálózati személy, akár a kapcsolattartó operatív tiszt hibájából, vagy akadályoztatása miatt. Mivel előfordulhattak esetek, amikor a telefonon történő kapcsolatfelvételre nem volt lehetőség, az operatív tiszt és a hálózati személy megegyeztek, általában a beszervezéskor, vagy utána hamarosan, egy napban – pl. a meghíúsult találkozó után egy héttel ugyanabban az órában és a helyben, ahol minden különösebb értesítés nélkül találkozni fognak. Az idő lehetett rövidebb is, hosszabb is a hely is lehetett a megszokott, de akár más is.

b./ A közvetítő beiktatásával, vagy technikai eszközök segítségével folytatott kapcsolattartás:

- A kapcsolattartás e formái csak akkor engedélyezhetők, ha a személyes találkozók nem, vagy csak nagy kockázattal valósíthatók meg.

- A személytelen kapcsolattartás módszerei és eszközei tekintetében a vonatkozó érvényes utasításokban kidolgozott elvek az irányadók.

A hazai bázisú hálózattartás során a közvetítő beiktatására, vagy technikai eszköz alkalmazására az 1990 előtti utolsó évtizedekben már nem volt példa. Kivéve ez alól a telefonon történő beszámoltatás és feladat meghatározás teljesen szabálytalan és meg nem engedhető – sajnos mégis néha előforduló – esetét, melyekről a korábbiakban már volt szó.

VIII. A hálózati személyek átadása, minősítése

(1) A hálózati személyek átadása:

a./ Hálózati személyeket átadni csak indokolt esetben szabad: ha az operatív tiszt huzamosabb ideig beteg, áthelyezés alatt áll, tartósan vezényelték, vagy ha a hálózati személy lehetőségeiben beállott változás (fejlődés) úgy kívánja, hogy más operatív tiszt foglalkozzon vele.

A hálózati személyek átadásának két formája valósulhatott meg. Az egyik az volt, amikor ugyan annál az állambiztonsági alegységnél – pl. osztályon, alosztályon – belül történt az átadás két operatív tiszt között. Ekkor a foglalkoztató szerv nem változott, csak a kapcsolattartó tiszt személye. Az ilyen átadásokat volt célszerű csak a lehető legindokoltabb esetben végrehajtani, mert a kapcsolattartó változás ugyan járhatott az együttműködésre nézve előnyökkel is, de okozhatott hátrányokat is, olyanokat, ami elvezethetett a hálózat kényszerű kizárásáig. A másik formája az átadásnak az volt, amikor szervek között történt az átadás és az esetek többségében ilyenkor a kapcsolattartó operatív tiszt személyében is változás következett be. Ennek az utóbbinak az oka általában a hálózati személy körülményeiben bekövetkezett változásban – pl. lakóhely, munkahely változtatásban – keresendő. Előbbi esetben a hálózati személy „B” és „M” dossziéja is az új kapcsolattartó tiszthez került, míg az utóbbi esetben a „B” dosszié átkerült az új foglalkoztató szervhez, az „M” dosszié pedig a központi irattárba, az új kapcsolattartó pedig új „M” dossziét kapott. Ezt a belső konspiráció tette szükségessé, ugyanis az új foglalkoztató szervnek semmi köze nem volt ahhoz, hogy a hálózati személyt a korábbi foglalkoztató kikre, milyen ügyekben foglalkoztatta. Az átadást rendszerint a kapcsolattartó – foglalkoztató – szerv kezdeményezte azzal, hogy a hálózati személyt további foglalkoztatásra felajánlotta a lakóhely vagy munkahely szerint illetékes szervnek. A felajánlás után az új illetékes szerv döntött arról, hogy átveszi-e vagy sem a hálózati személyt. „Nemes János” fedőnevű ügynököt a „társosztály nem vette át”, mert alkalmatlannak találták. Ugyanígy járt az 1959-ben beszervezett és később átvételre felajánlott „Ervin” fedőnevű ügynök is. Az 1973-ban beszervezett „Vásárhelyi Tibor” fedőnevű ügynökről két év múlva megállapították, hogy „hozzánk való viszony, végzett munkája alapján átadásra, további foglalkoztatásra nem tartottuk alkalmasnak és kizártuk azzal az indokkal, hogy feladatát nem végezte el”. Ebben az utóbbi esetben tehát még a felajánlásra sem került sor, mert a foglalkoztató szerv önkritikusan beismerte, hogy a hálózati személy

alkalmatlan. „Kiss Pál” fedőnevű ügynök 1979-es egyetemi tanulmányainak befejezése és a városból elköltözése nem szokványos történet. Egy jelentés szerint „kérte a kapcsolat megszakítását, egyetemi tanulmányait befejezte, területünkről elköltözött más megyébe, kérte, hogy ne adjuk át”. (Források: ÁBTL 1.11.10.)

b./ A hálózati személyek átadása csak az ügyrendben jogosított vezető engedélyével történhet. Az átadás, ha erre lehetőség van, személyesen történjen. Esetenként előfordulhat, hogy az újonnan kijelölt operatív tiszt jelszó segítségével veszi fel a hálózati személlyel a kapcsolatot.

Az átadás engedélyezésének szintje és az átadás módja lényegében nem változott a korábbi szabályozás óta.

(35) A hálózati személy munkájának értékelése:

A hálózati személy munkáját „Minősítés”-ben értékelni kell, ha

- a./ egy adott ügyben, vagy munkaterületen a feladatát teljesítette,
- b./ körülményeiben (operatív vagy személyi) érdemleges változás áll be,
- c./ pihentetésre, átadásra, vagy kizárásra kerül.

A minősítések tekintetében változás következett be a korábbi parancsban előírtakhoz képest. Akkor kötelező volt az évente egyszeri minősítés minden hálózati személy esetében. Az új parancsban ez már nem szerepel, csak azokat a helyzeteket rögzíti, amikor kötelező a minősítésnek, mint önálló dokumentumnak az elkészítése. Ez az enyhítés talán annak következménye, hogy a korábbi évenkénti minősítések rendre elmaradtak. Előfordult az is, hogy egyes hálózati személyeket éveken át nem minősítettek. Ebben a tekintetben ellentétes tendencia érvényesült. A jól dolgozó, eredményeket produkáló hálózati személyeket gyakrabban – és szívesebben – minősítették, mert volt miről írni, míg a használhatatlan hálózati személyeknél ezek a minősítések rendre elmaradtak, pedig éppen az ő esetükben kellett volna elemezni-értékelni az eredménytelenség okait. „Szabadkai” fedőnevű informátort 1967-ben szervezték be. Egy 1981-ben készült jelentésben azt írták róla, hogy „1973-tól minősítve nem volt, ellenőrzésére vonatkozó adatok nem találhatók, kiképzési terve nincs.” (Forrás: ÁBTL 1.11.10.)

IX. A hálózati személyek pihentetése, kizárása

(36) Pihentetés:

a./ A hálózati személyt pihentetni kell, ha körülményeiben (betegség, dekonspiráció), vagy operatív lehetőségeiben beállott változások miatt az együttműködésre átmenetileg alkalmatlanná válik.

b./ A pihentetést kezdeményezheti a hálózati személy és az operatív tiszt is. A pihentetett hálózati személy körülményeit időnként felül kell vizsgálni.

c./ A pihentetendő hálózati személyt el kell igazítani a pihentetéssel kapcsolatos kötelességeire és a kapcsolat újrafelvételének módozataira.

Ha a körülményeiben, vagy lehetőségeiben kedvező változás áll be, akkor a meghatározott módon együttműködésre köteles jelentkezni, illetve az operatív tiszt kezdeményezi az aktív együttműködés folytatását.

A „pihentetés” lényege az volt, hogy a beszervezett és foglalkoztatott hálózati személy a titkos együttműködésre „átmenetileg” alkalmatlanná vált. Ennek oka lehetett pl. betegség, tartós vidéki munkahelyi kiküldetés, stb. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy elég sok esetben a „pihentetés” a kapcsolat „végleges” megszakadásának, megszakításának első fázisa volt. „Magyari Pál” fedőnevű ügynököt például előbb pihentették, majd két év múlva felvették vele a kapcsolatot, de csak azért, hogy a hálózathoz kizárják. Többször fordult elő, hogy a pihentetést nem újabb aktív foglalkoztatás követte, hanem a hálózathoz való kizárás. Ebben a tekintetben is a lényegi kérdésekben szinte változatlan maradt a korábbi szabályozás.

(37) Kizárás:

a./ A hálózati személy kizárását kell kezdeményezni akkor, ha bármilyen okból az együttműködésre **véglegesen** alkalmatlanná válik.

b./ Az operatív helyzet változása következtében megszűnő hírszerző lehetőség nem feltétlenül indokolja az adott területen foglalkoztatott hálózati személyek kizárását. A körülmények alapos vizsgálatával lehetőleg arra kell törekedni, hogy a korábban eredményesen dolgozó, kvalifikált hálózati személyek továbbra is kapcsolatban maradjanak az állambiztonsági szervekkel, még akkor is, ha konkrét feladatot nem látnak el. Lehetővé kell tenni, hogy adott esetben a kapcsolat rövid időn belül aktív együttműködéssé változhasson.

c./ A kizárásra az operatív tiszt javaslatot készít, amelyet a beszervezések engedélyezésére jogosult vezető hagy jóvá. A javaslatnak a kizárás indokolásán túlmenően tartalmaznia kell a hálózati személy beszervezése óta végzett munkájának értékelését, valamint a szervvel szemben esetleg fennálló jogos igényeit, követeléseit és a kielégítésükre vonatkozó előterjesztést is.

A hálózati személlyel személyesen közölni kell a kizárását. A kizáráskor az együttműködés kapcsán megismert titkokra vonatkozóan titoktartási nyilatkozatot kell venni.

Kizárásra tehát akkor került sor, amikor a kapcsolattartó szerv, vagy az operatív tiszt úgy ítélte meg a kialakult helyzetet, hogy a hálózati személy a titkos együttműködésre végleg alkalmatlanná vált. Ennél a pontnál, illetve a „véglegesség”-nél van egy kis ellentmondás. Utal erre a parancs is. A kizárást követően ugyanis az addig aktívan foglalkoztatott – „élő” – hálózati személyből kizárt hálózati személy lesz, a dossziéi a központi irattárba kerülnek, de a hálózati nyilvántartása nem szűnik meg, csak ezentúl úgy szerepel, mint „kizárt hálózati személy”. Ebből következően a későbbiekben bárki, aki erre jogosult,

tudomást szerezhet erről az állapotról a hálózati nyilvántartásban ellenőrzés – „priorálás” – eredményeként és tanulmányozhatja az irattárban levő „B” dossziét is. Ha ennek és egyéb vizsgálódás következtében úgy döntenek, hogy a kapcsolatot megkísérlik felvenni, felújítani, ezt megtehetik. Ha ez sikeres, az új kapcsolattartó megkapja a régi „B” dossziét és kap a nyilvántartástól új „M” dossziét és a kizárt hálózati személy ismét „élő” hálózati személlyé változott. Az volt azonban a tapasztalat, hogy már az irattári „B” dosszié tanulmányozása során kiderült sok esetben, hogy bizony a volt hálózati személy nem véletlenül lett kizárva és továbbra is alkalmatlan az aktív együttműködésre, más esetekben megkísérelték ugyan a kapcsolat felújítást, de a volt hálózati személy zárkózott el minden további együttműködestől. A leírtak ellenére bőségesen voltak ellenpéldák is, amikor a kapcsolatfelújítást sikeres együttműködés követte. Ez pedig annak a bizonyítéka, hogy a kizáráskor a hálózati személy csak az akkor foglalkoztató szerv számára vált „véglegesen” használhatatlanná, alkalmatlanná, de a valóságban nem. Most egy szokatlan, bár korábbi példát említek: „Földvári” fedőnevű ügynököt „ki akarták zárni, de kérte, hogy maradjon a hálózathoz” (Forrás: ÁBTL V-145252/1-c). A legtöbb esetben egymástól eltérő okokra hivatkozva zárták ki a hálózati személyeket. Az 1974-ben beszervezett „Andrea” fedőnevű titkos megbízott 1980-ban „lelki indítékokra hivatkozva” jelentette be, hogy a továbbiakban „nem hajlandó együttműködni”. Az 1963-ban beszervezett „Kertai” fedőnevű informátor, majd titkos megbízott kizárásához az vezetett, hogy 1975-ben „ittas állapotban munkatársainak arról beszélt, hogy külföldi útjait a BM szervek egyengetik. ... Kapcsolattartóját is megnevezte. Komoly gondot jelent neki a belügyi szervekkel való együttműködés. Gondolt már arra, hogy kipattan nyugatra, de attól tart, hogy a mieink ott is megtalálják és véletlenül autóbaleset áldozata lesz.” Ez a dekonspiráció tipikus esete volt, ami a kizáráshoz vezetett. Az 1977-ben beszervezett „Szombathegyi Tibor” fedőnevű titkos megbízott 1979-es kizárására is azért került sor, mert „lelkiismereti problémát jelentett neki a velünk való együttműködés”. (Források: ÁBTL 1.11.10.)

Gyakran alkalmazták valamiféle köztes megoldásként, hogy a valamilyen ok miatt alkalmatlanná vált hálózati személyt kizárták ugyan a hálózathoz, de mint hálózaton kívüli kapcsolatot – pl. társadalmi kapcsolatot – továbbra is megtartották. Ebben az esetben azonban „lazult” a kötődés, enyhültek a korábban szigorú elvárások úgy a találkozási fegyvellemmel, mint az adminisztrációs kötelezettségekkel kapcsolatban, de az eredményesség elvárása terén is. „Csúri Zoltán” fedőnevű ügynököt 1973-ban zárták ki a hálózathoz azzal az indokkal, hogy „társadalmi kapcsolat lett”. „Fizető” fedőnevű korábbi informátorból is a kizárásakor lett „hivatalos kapcsolat”. „Kékési” fedőnevű ügynök 1973-as kizárásakor lett „társadalmi kapcsolat”.

X. A hálózati személyek jogi helyzete

- (38) A hálózati személy utasításra végrehajtott cselekedetért az állambiztonsági szerv a felelős.

A parancs vége felé ez az önálló fejezet szintén arra utal, hogy 1972-re sokat változott a belpolitikai helyzet az 1958-as évihez képest. Itt már konkrét megfogalmazást nyert, hogy ha a hálózati személy valamit állambiztonsági utasításra tesz, azért a felelősség az állambiztonsági szervet terheli.

- (39) A hálózati személy kártérítési igénytel léphet fel, ha operatív feladatainak előírás szerinti végrehajtása következtében anyagi károsodás, vagy egyéb hátrány éri. A kártérítést az illetékes állambiztonsági szervnek kell kezdeményeznie és a jogosultak számára biztosítani, ha a hálózati személy az állambiztonsági feladat teljesítése következtében elhalálozik, vagy személyes szabadságában akadályoztatva, illetve korlátozva van.

A kártérítés kérdésköre is újdonságnak számít a régi szabályozáshoz képest. A saját hálózati munkánk során, igaz csak közvetve találkoztunk ilyen helyzettel. Az 1970-es évek végén az egyik beosztottam beszervezett egy nagyon tehetséges fiatal műszaki értelmiségit. Néhány éves igen eredményes foglalkoztatás után elnyerte egy több évre szóló s akkoriban erősen ellenségesnek tartott ország egyik nagyon kedvező és megtisztelő ösztöndíját. Szakmai és anyagi szempontból is nagyon nagy jelentőséggel bírt ez a hálózati személy számára, ezért még egy kicsit a sikeres elnyerésre mi is rásegítettünk. A hosszabb időre külföldre kerülő hálózati személyeket egy felsőbb parancsnoki utasítás szerint fel kellett ajánlani a BM III/I (polgári hírszerző) Csoportfőnökségnek. Addig mi ezt a szabályt már számtalan esetben kijátszottuk, ezért is voltak szinte mindig tartósan külföldön tartózkodó hálózati személyeink. De nem csupán valamiféle önzésből követtük el ezeket a szabályszegéseket, hanem azért mert tudtuk, hogy a polgári hírszerző szolgálatnál fokozott mértékben működik a kontraszelekció. A tehetségtelen, felelőtlen kommunista kádergyerekek mind ide igyekeztek bekerülni, mert innen védett diplomata státusban ki lehetett jutni külföldre jóval több jövedelemért, mint itthon és ezek az emberek sajnos nem a szakma elitjéhez tartoztak. Mi pedig féltettük az évek alatt gondosan kiképzett, már begyakorlott és megbízható hálózati személyeinket ezeknek a felelőtlen munkájától. A szóban forgó konkrét esetben azonban olyan nagy volt a távolság, hogy még az évenkénti hazautazás sem volt egészen biztos a hálózati személy részéről, ezért végül az átadás mellett döntöttünk. Bár ne tettük volna! Még egy év sem telt el az ösztöndíjból, amikor a diplomáciai fedésű magyar hírszerzők felelőtlen, szakszerűtlen magatartása „megbuktatta” az átadott hálózati személyünket. Az volt a szerencse, hogy mielőtt lecsaptak volna rá, megsejtette a veszélyt,

pánikba esett és mindenét hátrahagyva elmenekült az ösztöndíjat adó országból és kalandos körülmények között, kerülőutakon tért haza. Ösztöndíjának nagyobb része elveszett, jelentős anyagi károsodás érte ezáltal, de a szakmai hátrány sem volt elhanyagolható. A kártérítést illetően hosszas huzavona vette kezdetét. Meg kell jegyezni, hogy nem a bonyodalmat okozó BM III/I Csoportfőnökség kezdeményezte, hanem a hálózati személy. Ebbe, mint egykori beszervezők és kiképzők mi is be voltunk vonva. Végül sikerült elérnünk, hogy megállapítást nyerjen a hírszerzők felelőssége és így hálózati személyünk a kárpótlást megkapta, de akkora csalódás érte, hogy többé rá, mint hálózati személyre már nem számíthattunk.

- (40) A huzamosabb ideje eredményesen dolgozó titkos munkatársat szükség szerint és a lehetőségektől függően segíteni kell egzisztenciális problémáinak a megoldásában.

Ami melleleg korábban is bevett gyakorlat volt, az 1972-ben a parancsban is megfogalmazást nyert, bár itt csak egzisztenciális problémákról esett szó. A hálózati munka során, ha magunkhoz akartuk érzelmiileg is kötni a hálózati személyeket, főleg azokat, akik nekünk ellenszolgáltatás nélkül dolgoztak, s főleg ha sikeres és eredményes is volt a munkájuk, azt bizony ott segítettük, ahol csak tudtuk.

- (41) A terhelő adatok alapján beszervezett ügynök együttműködési nyilatkozatában rögzíteni kell, hogy huzamosabb őszinte együttműködése esetén eltekintünk a büntetőeljárás kezdeményezéstől a beszerzés alapját képező bűncselekmény miatt. Általános szabály, hogy legkésőbb a cselekményért kiszabható büntetés elévülési határideje lejártá előtt az illetékes operatív szerv köteles az együttműködés alapját felülvizsgálni.

A parancsban ez a pontja az, amely kemény korlátok közé szorította a terhelő alapon megvalósított együttműködéseket és ez indokolta a későbbi beszerzések alkalmával a kijátszásukat. A szabályozás ugyanis előírta, hogy amennyiben terhelő alapon beszerveztek valakit, ez a terhelő alap csak addig hatott, amíg az alapként felhasznált bűncselekmény el nem évült. Amikor ez bekövetkezett, lényegében a korábbi presszió megszűnt és ekkor az előírás szerint az addigi együttműködés alapját felül kellett vizsgálni. Fontos mindenképpen figyelemmel lenni arra, hogy csak viszonylag alacsony büntetési tételű bűncselekmények voltak felhasználhatók terhelő alapként, amelyeknek pedig az elévülési ideje is rövid volt. Márpedig ha a hosszútávú foglalkozási elvárásokat és törekvéseket szem előtt tartották, akkor ilyen esetekben s ilyen alapon kár is volt beszerzést végrehajtani. Ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy 1972 után miért csökkent fokozatosan a terhelő alapon végrehajtott beszerzések száma.

a./ Ha az ügynök az eltelt idő alatt munkájával bebizonyította őszinte megbánását, nem kezdeményezzük büntetőeljárását.

Ez a pont leginkább csak akkor értelmezhető, ha az ellenkező esetet is figyelembe vesszük. Ha ugyanis terhelő alapon végrehatott szervezés esetén a felderítő munkájával a hálózati személy – az ügynök – nem bizonyította be „őszinte megbánását”, akkor még az elévülési idő lejártának bekövetkezése előtt büntetőeljárás lehetett kezdeményezni ellene. Ez azonban az 1970 utáni évtizedek megváltozott viszonyai miatt már dekonspirációs veszéllyel járt, ami ellen akkor már alig lehetett ellenintézkedéssel védekezni ugyanis a még mindig meglevő államtitok-sértéssel való „fenyegetés” már teljesen komolytalanná vált.

b./ Ha a szerv továbbra is igényt tart az ügynök munkájára, úgy hazafias alapon titkos munkatársi, vagy titkos megbízotti kategóriában tovább foglalkoztathatja. Ez esetben a szervezést hazafias alapon meg kell erősíteni.

Következik egy újabb „tintanyalói” képtelenség. A parancs szerint a terhelő alapon szervezett ügynököt az elévülési időn belül úgy át kellett volna nevelni, hogy az hazafias alapon megerősíthető legyen és a hálózati személy titkos munkatársi (!), vagy, titkos megbízotti minősítéssel szervezetszerű titkos együttműködő maradjon. A parancsnak ez volt az a pontja, amelyben a mindennapi hálózati munkával foglalkozó s így kellő tapasztaltokat szerző operatív tisztek közül nem hitt senki. S erre találták ki azt az operatív svindlit, hogy egyetlen szervezés kétféleképpen nézett ki. A jelöltet, ahogy kellett beismerő jegyzőkönyv felvétele után terhelő alapon szervezték úgy, hogy még nyilatkozatot is írtak vele. Igen ám, de a szervezési javaslatban hazafias alap szerepelt, és nem véletlenül a szervezésről készült jelentésben is, sőt egy gépelt szervezési nyilatkozatban is, amit csak aláírtak a jelölttel. Az pedig abban a helyzetben volt, hogy a büntetéstől való szabadulás érdekében mindent aláírt. A nyilvántartásba vételi dokumentumokban is mindenhol hazafias alap szerepelt. Csak az operatív tiszt és a hálózati személy tudta azt, hogy ő a zsarolásnak engedett. Az ezt bizonyító dokumentumok az operatív tiszt páncélszekrényében voltak elzárva, senki nem jutott hozzá. Ez egy teljesen szabálytalan eljárás volt, melyet nem is mertek sokan megcsinálni, viszont az eleve reménytelen átnevelést ki lehetett vele cselezni. Ha valaki a levéltárakban ilyenre példát keres, javasolom, hogy a „kurva hálózat” tagjai között kutasson, és ha talál közöttük a szocialista hazafiság túltengésére alapított szervezést, miközben a jelölt keményen üzte az ipart és „fuvarba” csak valutáért ment el, máris lehetnek kétségei a dokumentumok állításainak valódiságáról. Az ilyen s hasonló csalások főleg azért voltak kivitelezhetők, mert a hálózati személyeknek fogalmuk sem volt arról, hogy van egy parancs, ami az ő szervezésüket, foglalkoztatásukat szabályozza, s ennek van egy fejezete, amely az ő jogi helyzetükről szól.

c./ Amennyiben az ügynök a további együttműködést nem hajlandó hazafias alapon vállalni, akkor az elévülési határidő lejártakor a hálózatból ki kell zárni.

Az elévülési idő elteltével aligha lett volna olyan, addig presszionált hálózati személy, aki attól kezdve önként, lojális alapon hajlandó lett volna együttműködni azzal az állambiztonsági szolgálattal, aki egyszer már megzsarolta, kényszerítette erre. Ha szabályosan jártak el, s nem volt semmiféle csalás a történetben, akkor ilyenkor a hálózatból kizárás következett.

XI. Vegyes rendelkezések

(42) Párttagok szervezése, foglalkoztatása:

Az 1960-as évek második felében volt egy belügyminiszteri parancs, amely szabályozta az MSZMP tagjainak szervezhetőségét. Az 1972-es hálózati munkát szabályzó parancs ebből néhány lényeges rész átvett és a „vegyes rendelkezések” között elhelyezett.

a./ Párttagot szervezni és foglalkoztatni csak olyan indokolt esetben szabad, amikor az adott fontos hálózati feladat más személy bevonásával nem és csak szervezetszerű titkos együttműködéssel oldható meg.

Az MSZMP tagja tehát indokolt esetben, ha másként az együttműködés nem volt megoldható, bizony szervezhető volt. Ha nem volt kellően „fontos a hálózati feladat”, akkor „más személy bevonásával” kellett azt megoldani. Ez a „más személy” nem volt, nem lehetett más, mint a hálózaton kívüli kapcsolatok valamelyike, melyek fontosságának kihangsúlyozása e parancs által is megerősítést nyert. Éppen ezért a kötet utolsó fejezeteként röviden szó lesz a hálózaton kívüli kapcsolatokról, akiknek az operatív munkában betöltött szerepe és jelentősége az 1970 utáni évtizedekben számottevően megnőtt, néha már megközelítette a hálózat szintjét is.

b./ Párttagok szervezését az illetékes csoportfőnök, hatáskörét meghaladó esetekben a III. főcsoportfőnök, illetve a belügyminiszter engedélyezi.

Indokolt esetben tehát az MSZMP tagja szervezhető volt, csak a szervezési javaslatot a csoportfőnökhöz kellett felterjeszteni engedélyezésre. A papír pedig már akkoriban is sok mindent elbír. Nem is érdekelte meg az operatív tiszt besorolást az, aki nem volt képes pl. egy MSZMP tag esetében a szervezési javaslatban olyan indokolást előterjeszteni, amit a csoportfőnök alá ne írt volna. Létezett azonban ennek az akadálnak egy sokkal egyszerűbb kijátszási módja. A szervezést tervező operatív tiszt egyszerűen elhallgatta azt a körülményt, hogy a

jelölt tagja az MSZMP-nek. Ha véletlenül kiderült – soha nem derült ki! – az, hogy a jelölt, vagy a már beszervezett hálózati személy tagja az MSZMP-nek, csak annyit kellett mondani, hogy a tanulmányozás során ezzel kapcsolatos adatok nem keletkeztek. Nem mindenki tudott az állambiztonsági szolgálatnál arról, hogy volt egy kevesek által ismert belügyi telefonszám, amelyet tárcsázva a készülék az MSZMP Központi Bizottság központi tagnyilvántartójában csengetett. Megadva a személyi adatokat, közölték, hogy az illető tagja az MSZMP-nek, vagy nem az.

Most a saját MSZMP tag hálózati személyeim közül csupán egyet említek. Abban az időben, amikor az illető a hálózati személyem volt, egy jelentős vállalatnál dolgozott kereskedelmi főosztályvezetői beosztásban. Nagyon fiatalon, a háború alatt elmenekült Magyarországról és egy nyugateurópai államban az illegális kommunista párt tagja lett, sőt némiképpen az antifasiszta ellenállásban is részt vett. A háború után hazatért és azonnal belépett az MKP-ba, majd az MDP tagja lett. Együttműködésünk idején a nagyvállalati MSZMP bizottság titkára volt. A dossziéjában pedig ezek sehol sem szerepeltek. Amikor a bizalmas nyomozást, amelyben foglalkoztatva volt, befejeztem, hamarosan a hálózattól kizártam, nehogy kiderüljön a svindli.

c./ Hálózati személy belépését a pártba tilos megakadályozni, vagy késleltetni. Ha a felvételt kérő annakidején terhelő vagy kompromittáló adatok alapján szervezték be és ezek az adatok az elbíráláskor jelentőséggel bírnak, azokat előzetesen az illetékes párt-szerv tudomására kell hozni.

Nem volt jellemző, hogy bárki akadályozta vagy késleltette volna a hálózati személye belépését az MSZMP-be. Sőt hallottam olyan esetről, amikor hasznavehetetlen hálózati személyt, akit statisztikai okból a vezetés nem engedett kizárni, direkt ösztönzött a kapcsolattartó tiszt, hogy lépjen be az MSZMP-be. Amikor pedig ez megtörtént javaslatot készített erre való hivatkozással a kizárásra, amit akkor már senki nem mert megakadályozni.

d./ A párt- és társadalmi szervezetek választott funkcionáriusait, illetve apparátusainak dolgozóit, valamint az MSZMP KB hatáskörébe tartozó vezetőket nem szabad beszervezni.

Ebben a pontban olyan beosztásokban levők voltak felsorolva, köztük pártönkívüliek is, akik nem voltak beszervezhetők. Viszont ha majd tovább lapozunk a következő fejezethez, közülük többet megtalálhatunk az állambiztonsági szerv hálózaton kívüli kapcsolatai között, mint hivatalos kapcsolatok.

e./ Párttagot terhelő adatok alapján beszervezni szigorúan tilos!

Az MSZMP tagjának terhelő alapon történő beszerzésének tilalma elméletileg érthető. Sőt, már az is nehezen volt elképzelhető, hogy bűn-

cselekményt elkövető az MSZMP tagja maradjon. Csakhogy a beszerzés alapjául szolgáló bűncselekmény éppen a beszerzés következtében nem derült ki. Párttagok esetében tehát fokozott mértékű volt a presszionálhatóság. Talán éppen ezért is volt a kategorikus tiltás.

(43) Hálózati tevékenységet párt- állami és társadalmi funkcionáriusok ellenőrzésére kifejteni csak az állambiztonsági munkát e vonatkozásban szabálytő párt- és kormányhatározatok, valamint miniszteri parancs szerint lehet.

(44) A hálózat titkossága:

A hálózati munka titkos eszköz jellegéből következik a hálózati személyek konspirációs védelmének szigorú követelménye. Ezért egy adott operatív szerv hálózatát, annak tagjait, és munkájukat csak a felügyeletre jogosult vezető, illetve akinek erre munkakörénél fogva felhatalmazása van, ismerheti meg.

(45) A Szabályzat érvényesítése:

A Szabályzat a BM III. Főcsoportfőnökség hálózati munkájának alapelveit tartalmazza, hatálya azonban kiterjed a BM Határőrség Országos Parancsnokság Felderítő Osztályra és a BM Belbiztonsági Osztályra is. A Szabályzat elveinek betartásáért e szervek vezetői és a hálózati operatív munkát végző beosztottak személyükben is felelősek.

Budapest, 1972. április 5.

A HÁLÓZATON KÍVÜLI KAPCSOLATOK

Amikor az 1960-as évek legvégén az állambiztonsági szolgálat kémelhárításához kerültem operatív tisztnak, idősebb és tapasztaltabb munkatársaimtól elég gyakran hallottam azt a véleményt, hogy „*egy jól dolgozó társadalmi kapcsolat a felderítő-feldolgozó operatív munkában többet érhet, mint egy közepesen produkáló hálózati személy, a hasznavehetetlen ügynökökről és informátorokról már nem is beszélve*”. Abban az időben végeztem el egy alapfokú operatív tanfolyamot, ahol az állambiztonsági tantárgy keretében szinte mást sem hallottunk az oktatóktól, mint azt, hogy a felderítés és a feldolgozás során mindenkor elsődleges és „*fő eszköz*” a hálózat. Mivel ezt tanították, ezt tanultuk, a parancsokban és tanulmányokban is ezt olvashattuk, mindezt el is hittük. Közben az idősebb tisztek említett kijelentésit fellengzősnek, handabandázásnak tartottuk és annak tulajdonítottuk, hogy az 1950-es években megszokott és 1956 után néhány évig még továbbra is könnyű hálózatfejlesztő – beszerző – munka kezdett egyre nehezebbé válni, akadózni.

Mindenképpen ki kell hangsúlyozni, hogy amit az említett tanfolyamon, majd később az akadémián és a főiskolán is nekünk tanítottak, az volt az elmélet, ami nagyon jó lett volna, ha a gyakorlatban is megvalósul. De nem nagyon valósult meg. Csak ritkán és kivételes esetekben valósult meg. Bizony az állambiztonsági operatív munkában is csak elvétve volt szinkronban az elmélet és a gyakorlat.

Alig néhány évvel később kémelhárító feldolgozó operatív tisztként egy bizalmas nyomozásban két célszemélyre – egy külföldre és egy magyarra – dolgoztam. Természetesen a fő eszközt, a hálózatot és a fő módszert, a hálózati felderítést erőltettük, mert a felsőbb szakmai körök – és az elmélet – elvárása ez volt velünk szemben. Az ügyben több mint tíz hálózati személlyel próbálkoztam. A célszemély kapcsolati köréből végrehajtottam három beszervezést, a többi esetben pedig már beszervezett, kiképzett és tapasztalt hálózati személyeket vezettünk be, amelyek azonban a célszemélyek elzárkózó magatartása miatt a megismerkedésnél alig-alig jutottak tovább. A kapcsolat elmélyítése, a bizalom elnyerése és ezek után az érdemi felderítés minden esetben elmaradt. Ennek ellenére a bizalmas nyomozást sikerült büntetőeljárás kezdeményezéssel realizálni – befejezni – amely három egészen kiváló hálózaton kívüli kapcsolatnak volt köszönhető. Egyikük *hivatalos kapcsolat* volt, főmérnökként a vállalati igazgató helyettese, a magyar célszemély főnöke, a külföldi célszemély üzleti partnere. A másik *társadalmi kapcsolat* volt, osztályvezető egy külkereskedelmi vállalatnál, akkoriban megkerülhetetlen pozícióban a külföldi célszemély számára. A végül a harmadik a magyar célszemély lakásszomszédja, aki *alkalmi operatív kapcsolat*ként nyújtott nélkülözhetetlen segítséget több operatív akció végrehajtása során. Ennek az ügynek a sikeres befejezése után megértettem, hogy bizony volt sok igazsága a legelső bekezdésben idézeteknek.

Az 1989-90 utáni magyarországi rendszerváltozást követően színre lépett ügynökszakértők és politikai felbujtók vagy megféleldezték az említett körülményekről,

vagy a tájékozatlanságuk miatt nem is tudtak arról, hogy az államvédelmi, de még inkább az állambiztonsági szolgálatnak nem csupán hálózati – ügynöki – külső segítők voltak, hanem léteztek és működtek időnként nélkülözhetetlenül az úgynevezett hálózaton kívüli kapcsolatok is. Immár utólag persze azt sem zárom ki, hogy a szándékos elhallgatás esete forgott fenn, és így csak az ügynökökkel – a hálózattal – akarták elvitetni a balhét, ami sikerült is.

Lassan három évtizede lesz annak, hogy megbukott az a szocializmusként emlegetett rendszer, amelyben a hatalmat kizárólagosan birtokló, sőt inkább bitorló MSZMP Központi Bizottsága egy 1969. novemberi határozatában kimondta a következőket: „*Fejlesztésünk jelenlegi szakaszában lehetséges és szükséges a társadalmi erők még szélesebb körű részvétele az állam és közbiztonság védelmében. ... Az állambiztonsági munkában a tömegkapcsolat, mint az állambiztonsági munka egyik alapelve egyre nagyobb jelentőségűvé válik.*”

Az előbbi idézet azonban nem csak egy párthatározat része volt, valamiféle megvalósíthatatlan és megvalósulatlan kíváncsi, elvárás, hanem a mindennapi állambiztonsági operatív gyakorlatban nagyon is jelen levő valóság. Amit ugyanis az állampárt – az MSZMP – legfelsőbb vezetői szintjén elhatároztak, abból rendszerint titkos minisztertanácsi rendelet lett, amelyek még titkosabb belügyminiszteri parancsok, utasítások, ügyrendek által mentek át a mindennapok gyakorlatába. A BM III. (állambiztonsági) Főcsoportfőnökség ügyrendjébe be is került, hogy „*a Főcsoportfőnökség szervei feladataik teljesítése során módszeresen építsenek az állam biztonságát segítő állampolgárok széleskörű támogatására.*”

Ezt az említett széleskörű támogatást nyújtják a nem szervezetszerűen együttműködő titkos külső segítők, így a *hivatalos kapcsolatok (hk.)*, a *társadalmi kapcsolatok (tk.)* és az *alkalmi operatív kapcsolatok (aok.)*. Értékelésük szempontjából jelentőséggel bír, hogy az operatív erők, eszközök és módszerek közül melyik kategóriába sorolták a hálózaton kívüli kapcsolatokat.

Az állambiztonsági szolgálattal szervezetszerűen és titkosan együttműködő külső segítők – a hálózat - operatív eszköznek számított, s bár a legelső volt az eszköztárban, mint *fő eszközt* emlegették, mégis csak eszköz volt, noha emberi tényezők alkották. Ezzel szemben a nem szervezetszerűen együttműködő titkos külső segítők, a hálózaton kívüli kapcsolatok nem ebbe a kategóriába, hanem a magasabb besorolású *operatív erők* közé tartoztak. A BM III. Főcsoportfőnökség ügyrendje szerint „*a hálózaton kívüli kapcsolat az operatív erők egyike, az információszerzés, ellenőrzés egyik forrása az állambiztonsági munkában.*” Azért szokatlan ez a besorolás, mondhatni felminősítés, mert az operatív erők közé olyanok tartoztak, mint a nyílt operatív tiszti állomány, a „Szigorúan titkos” (SzT) tiszti állomány, a tartalékos operatív tiszti állomány, stb. Ebből következően a hálózaton kívüli kapcsolatok fölé voltak minősítve a hálózatnak, mert a hálózat csak operatív eszköznek számított. Ugyanakkor ellentmondásosabbá válik a helyzet a hálózati munkát szabályzó BM 005/1972 számú parancs által, amely viszont kimondta, hogy „*az állambiztonsági munkához szükséges, az ellenségre, az ellenséges tevékenységre vonatkozó, hivatalos vagy társadalmi kapcsolatoktól is megszerezhető adatok biztosítása nem hálózati funkció.*” Ez pedig éppen ellenkezőleg aláminősít, degradál a hálózat jelentőségéhez képest. Mi lehet ennek az ellentmondásnak az oka? A hálózaton kívüli kapcsolatok operatív erők közé sorolásának nem kifejezetten szakmai, hanem sokkal inkább politikai-ideológiai okai voltak. Még pedig nem más, mint az a körülmény, hogy a hálózattal

szemben a hálózaton kívüli kapcsolatok mindig, minden körülmények között és mind a három kategória esetében hazafias alapon, a szocializmus ügye melletti elvi elkötelezettség alapján vettek részt az együttműködésben, míg a hálózat egészéről ez már közel sem volt elmondható. Ezt a mindig kötelezően előírt és megkövetelt lojalitást, a rendszerhez hű együttműködési alapot a következő fejezetekben mindig nagyon fontos lesz szem előtt tartani.

E bevezető után vegyük sorra egyenként a hálózaton kívüli kapcsolati kategóriákat, alaposabban a nagyobb létszámban levőket, a hivatalos kapcsolatot és a társadalmi kapcsolatot, kevésbé részletesen a kisebb létszámot kitevő alkalmi operatív kapcsolatokat.

Hivatalos kapcsolatok

A hálózaton kívüli kapcsolatok közül valószínűleg a legnagyobb számban a *hivatalos kapcsolatok* voltak. Velük összefüggően feltétlenül meg kell említeni azt, hogy voltak olyan operatív – konspiratív -, vagy akár időnként nyílt intézkedések, amelyek a hivatalos kapcsolatok hatékony közreműködése nélkül nem lettek volna végrehajthatók. Az előbbire példa lehet az „SzT” állományú tisztek tevékenységének legalizálása, utóbbira az állambiztonsági szempontból aggályosnak tartott személyek munkakörükből, vagy akár a munkahelyükről való eltávolítása, netán felvételük, kinevezésük megakadályozása.

A BM III. Főcsoportfőnökség ügyrendje szerint „*az állambiztonsági vezetők, vagy ezzel megbízott beosztottak hivatalos kapcsolatot tartanak a munkakörükkel összefüggő szervek és objektumok vezetőivel. Tájékoztatják őket az állam biztonságát érintő jelenségekről és igénylik segítségüket.*” A gyakorlatban a hangsúly az „*igényelt segítségen*” volt.

Mindenekelőtt tisztázni célszerű, hogy mit kell érteni a „*munkaterületükkel összefüggő szervek és objektumok*” alatt. Ezek azok az intézmények, vállalatok, létesítmények, stb. voltak, amelyeket állambiztonsági szempontból védendőnek – az elhárítás által biztosítottak – tekintettek, vagy speciális feladataik során a hírszerző szolgálatok fedőobjektumként, fedőintézményként, stb. felhasználtak.

A könnyebb érthetőség miatt említsünk általánosságban néhány példát, természetesen a teljességre törekvés igénye nélkül. Ezek lehetnek akár külföldön is, belföldön pedig akár a fővárosban, akár vidéken. Csoportosításuk az állambiztonsági feladatköröknek megfelelően célszerű.

- Polgári hírszerzés (BM III/I Csoportfőnökség): A Magyar Népköztársaság diplomáciai missziói, külföldi kereskedelmi képviselői, külföldön levő magyar kulturális vagy egyéb intézetek, vagy hazai bázison pl. a külföldi ösztöndíjakkal foglalkozó szervezetek, stb.
- Kémelhárítás (BM III/II Csoportfőnökség): Minden olyan magyar iparvállalat, amely gazdasági szempontból súlyponti helyet foglalt el, vagy hadiipari profillal is rendelkezett, netán megbízható adatok szerint az ellenséges hírszerző szolgálatok érdeklődésére tarthatott számot – hírigényébe tartozott –, akár információszerzés, akár terror-diverziós, stb. szempontból. Ugyanilyen megfontolásból ebbe a kategóriába tartoztak a hírközlési, közlekedési és szállítmányozási vállalatok, de a kommunális vállalatok is. Kémelhárítási szempontból kiemelt jelentőséggel bírtak az idegenfoglalom területén tevékenykedő vállalatok, objektumok, pl. a vendéglátó

ipari vállalatok, a szállodák, a nevesebb szórakozóhelyek. Volt időszak, amikor a nemzetközi kereskedelem csak a külkereskedelmi vállalatokon keresztül bonyolódhatott, később léptek be ebbe a körbe az önálló külkereskedelmi jogot kapott iparvállalatok, s ezek mind kémelhárítási hatáskörbe voltak utalva.

- Belső elhárítás (BM III/III Csoportfőnökség): Kiemelt jelentőséggel bírtak ebben a tekintetben a felsőoktatási intézmények, de részben, és kritikus időben a fontosabb középiskolák is. A belső elhárítás hatáskörébe volt utalva szinte minden fontosabb tudományos és kulturális intézmény, mint pl. a jelentősebb könyvtárak, múzeumok, színházak, művelődési házak, klubok, sportkörök, sportszövetségek és nagyobb sportlétesítmények, de a jelentősebb egészségügyi intézmények, pl. kórházak, klinikák, nagyobb rendelőintézetek, stb.
- Katonai elhárítás (BM III/IV Csoportfőnökség): A Honvédelmi Minisztériumtól a legkisebb önálló katonai egységig és az általuk használt objektumokig, mind a katonai elhárítás hatáskörébe tartozott.

Összefoglalva, a korabeli hiteles dokumentumok szerint *hivatalos kapcsolatnak* azt nevezték, aki az objektumban, intézményben, stb. betöltött vezetői munkakörénél fogva segíthette és segítette az állambiztonsági szerv munkáját. A hivatalos dokumentumok említenek is ilyen beosztásokat, pl. vezérigazgató, igazgató, főmérnök, személyzeti osztály vagy főosztályvezető, de ami nagyon érdekes ide sorolták a helyi MSZMP titkárt, a KISZ titkárát is, sőt még az SzB (Szakszervezeti Bizottság) elnökét is. A legfontosabb és az együttműködés jellegét is meghatározó körülmény az volt, hogy a *hivatalos kapcsolatot* az összes többi – hálózati vagy hálózaton kívüli – együttműködőtől eltérően, nem az elhárító tiszt, vagy miként a polgári életben ismerték, a *belügyi összekötő*, választotta ki, hanem ezek eleve adottak voltak a hivatalos kapcsolati funkció, munkakör, betöltése által. Ezt úgy is lehet érteni, hogy ha pl. a vállalatot vagy intézményt vezető igazgató, mint addigi *hivatalos kapcsolat* bármilyen okból távozott a beosztásából, az új kinevezett igazgató lett automatikusan az új *hivatalos kapcsolat*. Ennek az embernek az új beosztásba kerülésével a továbbiakban *hivatalos kapcsolatként* együtt kellett működnie az állambiztonsági szolgálattal, hiszen nem volt, nem lehetett választása, addig, amíg azt a beosztást betöltötte. A már többször említett főcsoportfőnökségi ügyrend kitért arra is, hogy a *hivatalos kapcsolat* „nem feltétlenül MSZMP tag, mivel pártfunkción kívül minden más vezető beosztást betölthettek becsületes, a párt politikájával, a szocialista rendszerrel egyetértő, szakmailag jól képzett pártönkívüliek is”.

A *hivatalos kapcsolatokkal* összefüggően feltétlenül célszerű röviden említést tenni két olyan körülményről, amelyek megkerülhetetlen követelményeknek számítottak az 1990-ig tartó, s szocialistaként emlegetett rendszerben.

Az egyik a vezetőkkel szemben támasztott és gyakran emlegetett hármas követelmény rendszere volt. Ezek között a követelmények között mindig s mindvégig a legfontosabbnak a *politikai megbízhatóság* számított. A *szakmai alkalmasság* és a *vezetői rátermettség* csak ez után következett. A politikai megbízhatóságon nem csupán a párttagságot – akkor az egyedül párt, az MSZMP tagságát – kellett érteni, hanem politikailag megbízhatónak számítottak pártönkívüliek is, feltéve, ha erről a felettesei meggyőződtek, erre garanciákat láttak. A politikai megbízhatóság egyik igen fontos ismérve az állambiztonsági szolgálathoz fűződő jó viszony lehetett. Ennek kiemelten kellett jelen lennie az állambiztonsági szolgálat által védett, elhárított, vagy felhasznált vállalatok, intézmények, stb. vezetői esetében.

A másik különleges követelmény az volt – különösen az 1970-80-as években –, hogy a vezetők rendelkezzenek politikai *feddhetetlenségi igazolással*. Ez semmiképpen sem tévesztendő össze a rendőrség által akkoriban kiállított tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal. A feddhetetlenségi igazolást az állambiztonsági szolgálat adta ki, miután elvégezte a kinevezésre váró vezető, vagy a már régebben pozícióban levő vezető politikai előéletének vizsgálatát. A politikai feddhetetlenség a *hivatalos kapcsolati* státusú vezetők esetében kiemelt és megkerülhetetlen szempont volt.

Az előbb említettek ellenére és nyilvánvalóan a diktatúra enyhülésének is köszönhetően, már az 1970-es években, de még inkább az 1980-as évtizedben, időnként előfordultak olyan esetek, hogy vezetői, néha *hivatalos kapcsolati* beosztásba kerültek olyanok, akiket a múltjuk alapján bizony aligha lehetett a szocializmus hűséges hívének nevezni és a megbízható kategóriába sorolni. Ezek közül legtöbbször a feddhetetlenségi igazolást sem kaphatták volna meg, mégis fontos pozíciókba kerültek. Az ilyen esetekre mondogatták már akkoriban is és később is, hogy a vezetői pozícióba kerülésnek bizonyára meg volt az ára, amelyet valamilyen formában az állambiztonsági szolgálatnak kellett fizetni, törleszteni.

A másik két hálózaton kívüli kapcsolati formációval szemben a *hivatalos kapcsolat* és az állambiztonsági szolgálat viszonyára az egyenrangúság volt a jellemző. Az operatív tiszt és a *hivatalos kapcsolat* között nem volt alá vagy fölé rendeltség viszony. Ennek ellenére a hivatalos kapcsolatok részéről soha nem volt tapasztalható semmiféle idegenkedés, tartózkodás, kitérés a kérések teljesítése előtt, stb. Azért volt ez így, mert „a *hivatalos kapcsolatot* a felettes szervei kötelezték arra, hogy az állambiztonsági szolgálatot tájékoztassa azokról a jelenségekről, amelyek mögött ellenséges tevékenység húzódhat meg”, illetve minden más területen működjön együtt.

Nagyon fontos követelménye volt a hivatali kapcsolati együttműködésnek a kölcsönös jó viszony. „Az együttműködés során a kötelező kapcsolaton túl a hivatalos kapcsolat és az operatív tiszt között jó elvtársai viszonyoknak kell létrejönnie. A kapcsolatot az őszinteség, egymás munkájának segítése jellemezze.” Az alapelvek között szerepelt a kölcsönös tájékoztatás követelménye, amely azonban a gyakorlatban elsősorban a *hivatalos kapcsolat* által közölt adatokra korlátozódott, pl. „a nyugati személyekkel folytatott tárgyalásokról, más ellenséges személyekről és tendenciákról. Segítségével az operatív tiszt akciókat hajthat végre, veszélyes ellenséges személyeket ellenőrizhet, kérhetik tőle az ilyenek elbocsájtását, más területre helyezését, stb.”

A *hivatalos kapcsolattal* a találkozások rendszerek voltak, legalább havonta egy alkalommal lebonyolításra kerültek. A találkozók leggyakrabban a hivatalos kapcsolat munkahelyén történtek. A hivatalos kapcsolat semmiféle nyilvántartásba nem került, személyi anyaga – dossziéja – nem volt. A tőle kapott s állambiztonsági szempontból értékes információkat az operatív tiszt foglalta írásba és ezek a jelentések ügydossziéba, vagy objektumdossziéba kerültek lerakásra.

Az előző bekezdésekben leírtakkal szemben voltak azonban olyan *hivatalos kapcsolatok* is, akik nem minden eddigi kritériumnak feleltek meg, mégis hivatalos kapcsolati körbe tartoztak. A kivételt a BM III/I Csoportfőnökség szolgáltatta, amelynek a gyakorlatában a hazai bázishoz köthető objektumok, intézmények, stb. vezetői tekintetében maradéktalanul érvényesültek a már említett követelmények és elvárások. De ezzel szemben besorolásra kerültek a hivatalos kapcsolati körbe olyan külföldi állampolgárok is, akik esetében nem volt elvárható, sőt lényegében náluk szóba sem jöhetett a szocializmus

ügye melletti elkötelezettség, mint az egyik alapkövetelmény. Egy sajátos megfogalmazás szerint „a külföldi hivatalos kapcsolat az, aki a magyar nagykövetséggel, konzulátussal, kereskedelmi kirendeltséggel, stb. külföldiként rendszeres kapcsolatot tart”. Ennek a kapcsolatnak az alapja nem az elvi-ideológiai azonosság volt, hanem a háttérben a két ország valamiféle közös és fontos, külpolitikai, külgazdasági, kulturális, stb. érdekei húzódtak meg. Ezekkel a külföldi hivatalos kapcsolatokkal a többnyire diplomáciai fedésű magyar hírszerzők fogadásokon, kulturális vagy sport rendezvényeken, esetleg magánjellegű programokon találkoztak és tőlük igyekeztek magyar szempontból értékes és hasznosítható információkat meg tudni.

Társadalmi kapcsolatok

A hálózaton kívüli kapcsolatok között a *társadalmi kapcsolatok* a második helyre kerültek a besorolásban, a különféle vezető pozícióban levő, netán választott tisztséget betöltő, mind a két esetben tökéletesen megbízható személyek, a *hivatalos kapcsolatok* mögé. Ez érthető is volt, hiszen amíg a hivatalos kapcsolatot a beosztása, pozíciója határozta meg, a társadalmi kapcsolatra ez egyáltalán nem volt jellemző. A korabeli álláspont szerint „társadalmi kapcsolatnak azt a szocializmushoz hű személyt nevezzük, aki felkérésre, vagy önként, folyamatosan segíti, tájékoztatja az állambiztonsági szervet. Elhelyezkedése és lehetőségei alapján képes az elhárítást, vagy a hírszerzést érintő kérdésekben részt, vagy kiegészítő információkat adni a környezetében jelentkező ellenséges tevékenységről, jelenségekről, eseményekről és személyekről.”

A *társadalmi kapcsolat* esetében elvárás, hogy a körülményei lehetővé tegyék az ellenséges személyek mozgásának, magatartásának folyamatos megfigyelését. Adott legyen a lehetősége a munkahelye megfigyelésére, az állambiztonsági prevenciók intézkedéseinek segítésére, hangulati adatok gyűjtésére. Képes legyen a Nyugatról beutazó ellenséges elemek magatartásának megfigyelésére, érdeklődési körük felderítésére, kapcsolataik megállapítására. Legyen lehetősége az ellenséges magatartású csoportok bomlasztására, befolyásos személyek lejáratására.

Az együttműködés alapelvei között társadalmi kapcsolat esetében mindenek előtt említésre méltó a szocializmushoz való hűség, a rendszerrel kapcsolatos lojalitás. A kapcsolattartásnak esetükben is rendszeresnek és folyamatosnak kell lennie, a szolgáltatott információk jellege alapján pedig titkosnak. A *társadalmi kapcsolat* engedélyezett írásbeli javaslat alapján létesült, nyilvántartásba nem került. Az általa közölt információkat az operatív tiszt foglalta írásba, melyek ügydossziékba, vagy objektum dossziékba kerültek lerakásra. Önkéntes alapon a társadalmi kapcsolat írásba is foglalhatta az általa közölt információkat. Mivel fedőneve nem volt, jelölésére valódi nevének kezdőbetűit használták.

A szocializmus ügye melletti elkötelezettséget azért tartották fontosnak, hogy a *társadalmi kapcsolat* megértse az állambiztonsági szolgálat kéréseinek jelentőségét és az általa adott információk bizalmas, sőt titkos jellegét. Nagy fontossággal bírt a kiválasztásnál az, hogy a munkahelye, lakóhelye alapján alkalmas legyen az állambiztonsági szolgálatot érdeklő információk beszerzésére, lehetősége legyen megfigyelésre, ellenőrzésre. Személyi tulajdonságai alapján alkalmas legyen a tervezett feladatok végrehajtására és hajlandó legyen az együttműködés vállalására. Az itt leírtakat figyelembe véve az állambiztonsági hálózati munkát ismerőknek eszébe jut, hogy mire kellett figyelni a hálózati beszerzéseket megelőző tanulmányozás során: az operatív (felderítési) lehetőségekre,

a személyi tulajdonságokra és a beszervezhetőség körülményeire. Az összehasonlításból arra lehet következtetni, hogy a beszervezett hálózati személy és a hálózaton kívüli kapcsolat kategóriába sorol társadalmi kapcsolat, nem is állt olyan nagyon távol egymástól. Megerősíti ezt az állítást az a körülmény is, hogy társadalmi kapcsolat lehetett a hálózati személyből a kizárása után, feltéve, ha a szervezetszerű titkos együttműködés nem áruálás, vagy dekonspiráció miatt szűnt meg. Egykori állambiztonsági hálózati nyilvántartási anyagok tanulmányozása során gyakran lehet tapasztalni, hogy valakit a hálózatról kizártak ugyan, de máris hálózaton kívüli kapcsolatként, leggyakrabban társadalmi kapcsolatként tovább foglalkoztattak. Előfordulhatott azonban ennek a fordítottja is, miszerint a társadalmi kapcsolat, ha a célszerűség adott volt, beszervezésre kerülhetett az állambiztonsági hálózatba.

Miként a *hivatalos kapcsolatoknál* előfordultak rendhagyó, az általános szabályozással ellentétes esetek, előfordult ez a *társadalmi kapcsolatoknál* is. Ilyen volt egy időben a BM III/IV (katonai elhárító) Csoportfőnökség által foglalkoztatott társadalmi kapcsolatok igencsak különleges státusa. Egy tanulmány szerint „1969. február 15.-től néhány alakulatnál kísérleti célból a sorállományú informátori hálózatok szervezése helyett úgynevezett operatív kapcsolatokat létesítettek. Mivel ez sikerrel járt, a katonai elhárítás egész területén érvénybe lépett az operatív kapcsolatok felhasználásának szabályozása.” Erre elsősorban azért kerülhetett sor, mert a sorkatonai szolgálat időtartama egyre csökkent, a hálózati – informátori – beszervezési folyamat, főleg az előzetes tanulmányozás, előkészítés, stb. hosszadalmas, és így alig maradt idő a tényleges foglalkoztatásra, a leszerelésig hátralevő rövid idő miatt.

A BM III/IV. Csoportfőnökség vezetőjének 3/75 számú utasítása szabályozta a kísérleti időn alapuló helyzetet és az addigi *operatív kapcsolat* helyett a továbbiakban a *társadalmi kapcsolat* kifejezést használta. Ez, elnevezésében megegyezett a más állambiztonsági területeken létesített és foglalkoztatott – az előzőekben tárgyalt – társadalmi kapcsolattal, csak speciális katonai körülmények között igen jelentősen megváltozott tartalmat kapott.

A speciális szabályozás szerint „a *társadalmi kapcsolat* a katonai elhárítás részéről titkosan megbízott olyan a szocializmushoz hű személy, aki önként, hazafias meggyőződésből, elhelyezkedése, lehetőségei és alkalmassága alapján képes az állambiztonságot érintő kérdésekben részt, vagy kiegészítő információkat szolgáltatni, az adott területen jelentkező egyes jelenségekről, cselekményekről, személyekről”. Majd a szabályozásban arról is szó van, hogy „kedvező körülményei lehetővé teszik környezetének figyelésére, a katonai elhárítást érdeklő személyek mozgásának, magatartásának, kapcsolatépítésének, kialakult kapcsolatainak jellegének figyelemmel kísérésére, és ezekkel kapcsolatos részinformációk folyamatos gyűjtésére. Lehetősége van ... a rezsimszabályok betartásának figyelemzésére, ... a személyi állomány erkölcsi, politikai, morális állapotának, az ideológiai diverzió megnyilvánulási formáinak, ... a harckészültséget veszélyeztető körülményeknek a felderítésére. Lehetősége van arra is, hogy a katonai elhárítás prevenciók intézkedéseit segítse, biztosítsa, az intézkedések hatását mérje, az ellenséges mentalitású csoportok bomlasztásában részt vegyen, a befolyásos személyek leválasztását segítse”, stb.

Nem véletlenül állapította meg a már említett tanulmány, hogy „a katonai elhárítás sajátosságait, megoldandó preventív jellegű feladatait figyelembe véve, az e területen foglalkoztatott hálózaton kívüli kapcsolatok ismérvei többé-kevésbé eltérnek a belügy-minisztérium más állambiztonsági szervei által felhasználtaktól. A legnagyobb eltérés

a társadalmi kapcsolatoknál mutatkozik. Alapvetően különbözik a katonai elhárításnál felhasználásra kerülő társadalmi kapcsolat foglalkoztatásának minden fázisa, a kiválasztástól a kapcsolat megszűnéséig, de eltérés mutatkozik még az adminisztrációs feladatokban is.”

Figyelmet érdemel már a katonai elhárításnál foglalkoztatott társadalmi kapcsolat célja is: „A társadalmi kapcsolat a katonai elhárítás egyik eszköze az állambiztonsági feladatok megoldásában, melyek végrehajtása általában nem képez hálózati funkciót, de az ezzel összefüggő feladatok szervezett és irányított elhárító tevékenységet igényelnek.” Nem hálózati funkciót teljesít tehát a katonai elhárítás társadalmi kapcsolata, de itt már nem operatív erőként, hanem „operatív eszközként” – mint a hálózatot – említik. S, ami még lényegesebb, hogy „szervezett és irányított”. Az eddigieket figyelembe véve a katonai elhárítás társadalmi kapcsolata egyértelműen köztes állapotban van a szervezetszerűen együttműködő titkos segítők, vagyis a hálózat, és a nem szervezetszerűen együttműködő titkos külső segítők, vagyis a hálózaton kívüli kapcsolatokat illetően.

A katonai elhárítás társadalmi kapcsolatának főbb ismérvei közül említést érdemel a folyamatosság, a rendszeresség és a kapcsolat titkos jellege. A titkos együttműködésbe való bevonás azonban nem szervezéssel történik, mint a hálózat esetében, hanem megbízás alapján. A katonai elhárítás társadalmi kapcsolata sem kerül központi állambiztonsági nyilvántartásba, de helyi – csoportfőnökségi szintű – nyilvántartásba igen, amely azonban csak a katonai elhárítás által használható. Ez már önmagában is a szervezetség irányába mutató tendencia. Ebben a különös esetben is a társadalmi kapcsolat csak a szocializmushoz hű személy lehetett, de van egy nagyon jellemző különbség: a sorállományú társadalmi kapcsolatok a katonai elhárításon belül a leggyakoribb és legjellemzőbb hírforrás kategóriát képezik.

A társadalmi kapcsolat megbízása a katonai elhárításnál a hálózati beszervezésekhez hasonlóan történt. A megbízás idejének és helyének kiválasztásánál a zavartalan körülmények biztosítására ugyanúgy kellett gondot fordítani, mint a hálózati beszervezéseknél. Az együttműködés vállalása csak önkéntes lehetett, ezért a kiválasztottal meg kellett értenni, hogy a lényegyet tekintve a katonai esküjében vállalt kötelezettségének tesz eleget. A megbízás alkalmával írásbeli nyilatkozatot nem kellett venni. „A társadalmi kapcsolatot a kapott feladatáról, a végzett munkájáról szóban kell beszámoltatni. A kapott információkat az operatív tiszta a rendszeresített találkozási füzetben, vagy külön jelentésben rögzíti. ... A társadalmi kapcsolattól írásos jelentést csak jelentős operatív intézkedést igénylő információ esetén szabad levenni. A jelentést a neve felcserélt kezdőbetűivel szignálja. Fedőnevet – a volt hálózati személyek kivételével – nem használhat.” A társadalmi kapcsolat addig létezik, amíg meg nem szüntetik. Erre sor kerülhet akkor, ha pl. sorállományúként leszerel, esetleg kéri a megbízása végleges megszüntetését, vagy az együttműködésre valamilyen okból (pl. hanyagság, felületesség, az őszinteségével kapcsolatos kételyek felmerülése, stb.) alkalmatlanná válik.

Külön figyelmet érdemel a katonai elhárítás társadalmi kapcsolatának már említett nyilvántartása. Az operatív tiszta a megbízásra vonatkozó javaslatot az erre a célra rendszeresített A, B és C jelű kartonok kitöltésével teszi meg. A megfelelő szintű vezető jóváhagyása után a kartonok a BM III/IV Csoportfőnökségen belül nyilvántartókba kerülnek. Az A jelű karton a társadalmi kapcsolatot létesítő – megbízó – alosztályon marad. A B jelű karton a katonai elhárítás felettes központi osztályához lett felterjesztve. A C jelű karton pedig a BM III/IV Csoportfőnökség nyilvántartójában lett elhelyezve.

A katonai elhárításnál a társadalmi kapcsolat megbízása majdnem úgy történt, mint egy hálózati beszerzés, csak nem volt írásbeli együttműködési nyilatkozat vétel, nem volt fedőnév választás és nem esett szó az írásbeli jelentési kötelezettségről és annak formai elemiről. Talán nem árt megemlíteni, hogy az 1990 előtti utolsó évtizedben a hálózati beszerzések alkalmával gyakran fordult elő az, hogy eltekintettek az írásbeli együttműködési nyilatkozat íratástól vagy aláíratástól, illetve szóban megállapodtak abban is, hogy a beszerzett írásbeli jelentést nem fog adni.

A megbízás után a társadalmi kapcsolat képzése a katonai elhárításnál majdnem olyan volt, mint a beszerzett hálózati személyek esetében. A kapcsolattartás során a találkozók a szükség szerinti gyakorisággal, de legalább havonta egy alkalommal meg kellett tartani. Meghatározott szintű vezetői jóváhagyással, és indokolt esetben a katonai elhárítás társadalmi kapcsolatait „K”- vagy „T”-lakáson is lehetett fogadni, ami egyéb szolgálati ágaknál hálózaton kívüli kapcsolatok esetében szóba sem jöhetett. A találkozók megszervezését és végrehajtását pontosan olyan biztonsági rendszabályok betartásával kellett megtartani, mint a beszerzett hálózati személyek esetében.

Amikor a katonai elhárítás társadalmi kapcsolata megszüntetésre került – pl. a sorállományú katona leszerelt – az előbb említett B és C jelű kartonokat megsemmisítették, az A jelű kartont azonban 10 évig megőrizték. Megszüntetéskor a társadalmi kapcsolattal titoktartási nyilatkozatot írtattak alá, amelyben arról is nyilatkoznia kellett, hogy későbbi tartalékos katonai szolgálatra behívása esetén vállalja-e, vagy sem, a katonai elhárítással való együttműködést.

Az előzőket figyelembe véve nem véletlenül állapította meg egy korabeli dokumentum, hogy a katonai elhárítás társadalmi kapcsolata úgy működött, mint valami „bújtatott hálózat”.

Alkalmi operatív kapcsolat

A hivatalos kapcsolatok és a társadalmi kapcsolatok viszonylag már hosszabb ideje működtek, mint a hálózaton kívüli kapcsolatok rendszerének tagjai, amikor új formációként megjelentek az *alkalmi operatív kapcsolatok*. Ezek, a teljesített feladataik szerint már addig is működtek, de az elnevezés akkoriban még esetükben is társadalmi kapcsolat volt. Amikor átszervezték a hálózaton kívüli kapcsolatok rendszerét, az addigi társadalmi kapcsolatokat két csoportba osztották. Az egyikbe maradtak a korábbi társadalmi kapcsolatokat elnevezéssel azok, akikkel folyamatos és rendszeres volt a kapcsolattartás, a foglalkoztatás, a másik csoportba pedig kerültek azok, akikkel az együttműködés csak időnként valósult meg, de semmiképpen sem folyamatosan működtek együtt, hiszen csak így, alkalmasszerűen volt rájuk szükség és ezek lettek az alkalmi operatív kapcsolatok.

Mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az alkalmi operatív kapcsolatok száma messze-messze elmaradt úgy a hivatalos kapcsolatok, mint a társadalmi kapcsolatok számától.

A korabeli megfogalmazás szerint „alkalmi operatív kapcsolatnak azokat a személyeket nevezzük, akik az állambiztonsági szerv kérésére, elhelyezkedésük, lehetőségük és alkalmasságuk alapján képesek esetenként segítséget nyújtani, illetve együttműködni egy-egy operatív intézkedés végrehajtásában”. Főleg a különféle operatív akciók – pl. titkos kutatások, operatív technikai eszközök telepítése vagy kivonása, stb. – előkészítése és végrehajtása során volt rájuk szükség. Nem felejtendő, hogy az alkalmi operatív kapcsolatok is a rendszer iránti lojalitás, a szocializmus ügye melletti elkötelezettség alapján vet-

tek részt az állambiztonsági szolgálattal való együttműködésben. A velük való kapcsolat *felkérés* és nem beszerzés alapján jött létre. Együttműködési nyilatkozat vételére esetükben sem került sor, viszont a konkrét igénybevételkor titoktartási nyilatkozatot kellett velük íratni, vagy aláíratni.

Az alkalmi operatív kapcsolatoknak dossziéja nem volt, nyilvántartásban általában nem szerepeltek. „*Egyes Csoportfőnökségek viszont belső utasítások alapján készíthettek karton-mutató rendszert annak érdekében, hogy a későbbiek során a szükséges segítséget a már ellenőrzött személyektől kérhessék.*”

.

Az 1990-ben kezdődő s elmúlt több mint negyedszázad alatt hol fellángol, hol egy időre elcsendesedik az egykori állambiztonsági hálózati személyek – az „*ügynökök*” – elleni hajszája. Közben az „*ügynökök*” üldözői mintha nem is tudnának arról, hogy a hálózat mellett, velük egy időben, párhuzamosan hálózaton kívüli kapcsolatok is hatékonyan segítették az állambiztonsági szolgálat munkáját. Arról már többször hallhattunk s olvashattunk, hogy a „*hálózat országa*” vagyunk, de arról még nem, hogy a „*hálózaton kívüli kapcsolatok országa*” lettünk volna, netán lennénk. Pedig ha valaki végigtekint az úgynevezett rendszerváltó eliten, még inkább azokon, akik ugyan nem sok vizet zavartak a rendszerváltás folyamatában, de tehetséges konjunktúra lovagként a felszínre kapaszkodtak és ott meg is ragadtak, és ezek névsorát összevetjük az előzőekben leírtakkal, pl. a hivatalos kapcsolatokkal, bizony rábukkanhatunk találkozási pontokra. Egy szállodai igazgató és helyettese feltétlenül hivatalos kapcsolat volt, ha akarta, ha nem, s ha semmi mást nem tett, de legalizálta a szállodai „Szt” tiszt működését – már pedig legalizálta! – máris segítette az állambiztonsági szolgálat munkáját. Ha arra gondolunk, hogy az egyetemi rektorok nem dönthették el az, hogy hivatalos kapcsolatok lesznek-e, vagy sem, de vonatkozik ez más kulturális és tudományos intézetek vagy nagyobb sportlétesítmények vezetőire is, bizony furcsa felfedezéseket tehetünk. Bizonyára voltak olyanok, akik 1990 után politikai üldözötként, de minimum háttérbe szorítottként, mellőzött emberként jelentkeztek és tetszelegtek, miközben az addig betöltött állásukhoz meg kellett kapniuk az állambiztonsági szolgálattól a feddhetetlenségi igazolást. Az egykori hivatalos kapcsolatoknak még úgy-ahogy a nyomára lehetne bukkanni. A különböző állambiztonsági szolgálati ágak társadalmi kapcsolatait azonban már nagyobb biztonságban érezhetik magukat, ami a központi nyilvántartás hiányára vezethető vissza, kivéve a katonai elhárítás társadalmi kapcsolatait – a „*bújtatott hálózat*”-ot – akiknek még itt-ott maradtak fenn nyilvántartási adataik.

(Megjegyzés: Az előzőekben említettek mind fennmaradt hivatalos és hiteles dokumentumokkal bizonyíthatók.)



Az egykori Kádár-rendszer két hírhedt belügyminiszterének - Biszku Bélának és Benkei Andrásnak – az állambiztonsági hálózati munkát szabályozó parancsait ismerteti a kötet, figyelmet érdemlő magyarázatokkal és értelmezésekkel kiegészítve.

A szerző részben igen hosszú állambiztonsági operatív tapasztalatait, részben alapos levéltári kutatási eredményeit szerkesztette bele a kötetbe, az egyes fejezetek és bekezdések közé. Ezeket a magyarázatokat és értelmezéseket,

jobb konkrét példával és tapasztalataival is kiegészítette. Külön érdekesége a kötetnek, hogy az egykori hálózattal – az „ügynökökkel” – foglalkozó fejezetek után található egy tanulmány az egykori hálózaton kívüli kapcsolatokról is, akikről – talán nem véletlenül! – az 1990 óta eltelt évtizedekben alig-alig esik szó.

Ár: 2950 Ft.



BÁLINT LÁSZLÓ: BISZKU ÉS BENKEI ÁLLAMBIZTONSÁGI HÁLÓZATI PARANCSAI

BÁLINT LÁSZLÓ

BISZKU ÉS BENKEI

ÁLLAMBIZTONSÁGI HÁLÓZATI PARANCSAI

MAGYARÁZATOK ÉS ÉRTELMEZÉSEK

(Hálózaton kívüli kapcsolatok)

1958-1990